

İNSAN HAKLARI VE DEMOKRASİ

İÇİNDEKİLER

I) GENEL AÇIKLAMA

II)VAHŞETİN DOĞURDUĞU İNSAN HAKKI

III) İNSAN HAKLARI KAVRAMI

A-İnsan Hakları Nedir?

1-İnsan

2-Hak Kavramı

a) Genel Olarak Hak

aa) Kişi Hakları

bb) Hakların Korunması

cc) Hakların Kullanılmasının Sınırları

b) İnsan Hakkının Nitelikleri

aa) İnsan Hakkı Evrenseldir

bb) İnsan Hakkı Vazgeçilmez ve Şarta Bağlanamaz

cc)İnsan Hakkı İnsan olma sebebiyle Vardır

dd) İnsan Hakkı Temel Bir Haktır

ee) İnsan Hakkı Herkese Karşı İleri Sürülebilen Haklardır.

ff) İnsan Hakkı Hukuk Tarafından Korunmak Zorundadır.

gg) İnsan Hakları Listelenemez

c) Dönemlere Göre Oluşmuş İnsan Hakları

aa) Birinci Kuşak Haklar

bb) İkinci Kuşak Haklar

cc)Üçüncü Kuşak Haklar

B) Türkiye Cumhuriyeti Devleti Yasalarında Haklar

1) Anayasal Düzenleme

2) Yasalarda Haklar

3)Bireylerin Talep ve Dava Hakkı

C) Devlet ve İnsan Hakları İlişkisi

1)Devlet Kavramı ve Kaynağı

- a) Devletin Varlığını Aileye Bağlayan Görüş
- b) Devletin Varlığını Kuvvet ve Mücadeleye Bağlayan Görüş
- c) Devletin Varlığını Biyolojik Temele Bağlayan Görüş
- d) Devletin Varlığını Ekonomik Bir Olay Olarak Kabul eden Görüş
- e) Hıristiyan Görüş Açısından Devlet ve Din Meşruiyetinin Açıklaması
- f) Devletin Varlığını Ferdin Akıl ve İradesinde Bulan ve Sosyal Mukavele Görüşü Bağlamında İnsan Aklının Önemini Vurgulayan Görüş

2) Devletin Öğeleri

- a) Egemenlik
 - aa) Kesin Egemenlik
 - bb Sınırlı Egemenlik
- b) Özgürlük
- c) Bağımsızlık
- d) Tanıma

3) İnsan Hakkından Bahis İçin Devletin Gerekliliği ve Pozitif ve Negatif Yükümlülüğü

4) T.C. Devleti Anayasası ve Devletin Yükümlülüğü

IV)ESKİ ÇAĞLARDA İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ UYGULAMA ve BELGELERDEN BAZI ÖRNEKLER

- A) Hitit, Hititliler ve Adalet
- B) Sümer Kralı İşme Dagan
- C)Hammurabi Yasaları
- D) Kiros Silindirindeki İnsan Hakları
- E) Yahudi İnanışında On Emir ve İnsan Hakları
- F) İsa Öğretisinde Hristiyanlık Bağlamında İnsan Hakları

- G) İslamiyet Açısından Kur'anda İnsan Hakları
 H) Asya Örneği Yusuf Has Hacıp, KUT-AD-GU-BİLİG Eseri.

İKİNCİ BÖLÜM

I) İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ ULUSLARARASI KAYNAKLAR

A)1900 Tarihinden Önceki Dönemler

- 1) Magna Carta Libertatum 1215
- 2)İngiltere Haklar bildirgesi 1680 (Bill of Rights)
- 3)İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi 01.08.1789
- 4) Virginia İnsan Hakları Bildirisi 1776

B)1900'dan Sonraki Dönem Kuruluşlar ve Belgeler

- 1)Milletler Cemiyeti
- 2)Birleşmiş Milletler Anlaşması.06.1945/24.10.1945
Ve Adalet Divanı
- 3)İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 1948
- 4) Birleşmiş Milletlerin İnsan Hakları ile İlgili Sözleşmeleri
 - a) Kadınlara Karşı Hertürlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
 - b) Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
 - c) Kişisel (Medeni) ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi
 - d)İşkenceye ve Diğer Zalimhane İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme
 - e) Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi
 - f) Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi
 - g) Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme
 - h) Zorla Kaybedilen Kişilerin Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme
 - i)Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme

**k) Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin
Uluslararası Sözleşme**

**l) Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden
Korunmasına İlişkin Uluslararası
Sözleşme**

5)Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları

a) Avrupa Konseyi Organları

b) Avrupa Konseyinin Temel Kuralları

**aa) İnsan Hakları ve Temel
Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi
(Roma 04.11.1950)**

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

bb) Sözleşme Eki Protokoller

Yaşam Hakkı

İşkence Yasağı

Kölelik ve Zorla Çalıştırma Yasağı

Özgürlük ve Güvenlik Hakkı

Adil Yargılanma Hakkı

Kanunsuz Ceza Olmaz

Özel ve Aile Hayatına saygı Hakkı

Düşünce vicdan ve Din Özgürlüğü

İfade özgürlüğü

Dernek Kurma ve Toplantı Hakkı

Etkili Başvuru Hakkı

Ayrımcılık Yasağı

cc) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

1) Avrupa İnsan Hakları

Mahkemesine Başvuru

i-Devlet Başvurusu

ii-Bireysel Başvuru

2) T.C. Anayasa Mahkemesi ve

Bireysel Başvuru

i-Anayasa

Mahkemesinin

Kuruluşu ve

**Yargılama Usulleri
Hakkında Kanun
(6216 sayılı ve
30.03.2011 Tarihli)**

**ii-Bireysel Başvuru
Sistemi**

**3)Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik
Kurumu Kanunu Gereğince İnsan
Hakları ihlali Halinde Başvuru
(6701 Sayılı kanun)**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRASİ VE LAİKLİK

I) GENEL AÇIKLAMA

A) DEMOKRASİ KAVRAMI (Halkın Egemenliği)

1)TARİHSEL AÇIDAN DEMOKRASİ

2) DEMOKRASİNİN NİTELİKLERİ

a) Demokrasi İstikrar ve Eşitlik Rejimidir.

b) Demokrasi Kuvvetler Ayrılığı Sistemi ile Var Olur

c) Demokrasi Hukuk Devleti İlkesi ile Gerçekleşir

d) Cumhuriyet Kavramı ve Demokrasi

e) Özgürlük Özgür Düşünce ve Özgür Düşünme

B) LAİKLİK VE TANIMI

II) TÜRKİYE'DE LAİKLİK VE DEMOKRASİ

1)GENEL AÇIKLAMA

2)LAİKLİK VE YASAL GELİŞİM

**SİYASETLE İLGİLENMEYEN AYDINLARI BEKLEYEN
SONUÇ CAHİLLER TARAFINDAN YÖNETİLMEMEYE RAZI
OLMAKTIR. **Eflatun****

İNSAN HAKLARI VE DEMOKRASİ

I) GENEL AÇIKLAMA

DÜNYA dediğimiz planette insanlar yaşadığından beri insan hakkı konusu hep var olmuştur. Toplumlar oluşmuş, Devletler kurulmuş, yıkılmış, savaşlar olmuş, tabii afetler ülkeleri yıkmış, göçler yeni oluşumlar meydana getirmiş ve planetimizin üzerindeki sürekli insan hareketi, insan denen varlığın gelişme süreci ile paralel olarak yaşam mücadelesinin kalitesini niteliğini değiştirerek sürmüştür.

Ancak batı kaynaklı uluslararası kurallara bağlanarak insan haklarının evrenselleşmesi, Fransız ihtilali ile kendini göstermeye başlamış ve giderek sanayi devriminin etkileri I. Dünya Savaşı ve nihayetinde de II. Dünya savaşının yıkıntılarından yeni bir anlayış ile toplumların önemli konularından biri belki de en önemlisi olmuştur. İNSAN HAKLARI yıllar itibariyle değişik platformlarda değişik boyutlarda güncelliğini korumakta olup uzun süre de devam edecektir.

Toplumların çeşitli katmanlarında demokrasi, insan hakları, laiklik, eşitlik, özgürlük globalleşme, gibi kavramların kullanılması dönemin modası haline gelmiştir. Toplumun çoğu kesiminde bu kavramların anlamı ve neye hizmet ettiği, içeriği dahi bilinmeden bilinçsizce konuşma dilinde kullanılır olmuştur.

Herkes “İnsan Hakkı” kelimelerine her sohbette, toplantılarda televizyonlarda yer vermektedir. Fakat sadece

İnsan Hakkı kelimeleri telaffuz edilmektedir. Her cümlenin içinde insan hakkı sözcüklerini geçirmekle bu kavram özümsemiş olmamaktadır. Benzer şekilde Global- Globalleşme veya Türkiye de icat edilmiş karşılığı olan küreselleşme insanların sözlerini insan hakları ile birlikte süslemektedir. Bu kelimeler sadece konuşurken kullanılır olmuştur demek daha doğrudur. Belirtmek gerekir ki, konuşma dilinde anlamından uzak ezber veya özümsememiş kavramlar, başkalarından duyulduğu kadarı ile nakledilir olmuştur. Oysa bu kelimelerin ifade ettiği anlam veya kavram ile ne anlatılmak istendiği özümsemiş olsa akıl ve bilgi birlikte kullanılsa toplumdaki kaos ortamının bir dereceye kadar giderilmesi mümkün olabilirdi.

Bir kavramı kullanabilmek için içeriğinin bilinmesi ve özümsemiş olması esastır. İçeriği hakkında bilgi sahibi olmadan insan hakkı kelimesi kullanıldığı için bu kavram ile nelerin ifade edilmek istendiği, insan hakkının ne olduğu, neden insan hakkı üzerinde durulduğu, tarihsel gelişmesi ve seyrinin ne olduğu, bu haklara bireylerin sahip olmasındaki nedenler ve bu hakların sınırlarının neler olduğu bilinmeden kullanılması maalesef bilgi kirliliğine neden olmaktadır. Sadece bu kavram hakkında değil birçok konudaki bilgi kirliliğinin aşılması için toplumda dil ile ilgili ciddi çalışmalar yapılmalıdır. İnsanlara sadece okuma ve yazma becerisi kazandırılmakla cehaletin giderilmiş olduğu varsayılmaz. Özellikle genç nesillerin kelimeleri kısaltarak iletişim içinde olmaları bir süre sonra anlaşmazlıklara sebebiyet verecek ve nesiller birbirlerini anlamaz olacaktır. Ortaya çıkacak anlaşmazlıklar da insan haklarına aykırılıkları doğuracaktır.

İnsan hakları bağlamında konuya bakarsak sadece hiçbir bilgisi olmayanlar değil çoğu kez görevleri gereği işgal ettikleri makamlar sebebiyle özellikle insan haklarına riayet ederek görevlerini yerine getirmek durumunda olanlar, hatta hukuk formasyonuna sahip olanlar bile aslında yasalar ile düzenlenmiş birçok hakların kullanılmasında hataya düşmekte veya uygulamasından çeşitli nedenler ile sarfınazar etmektedirler.

Bunların nedeni doğruların özümselememiş olmasından ve yetiştirme tarzından kanaklanan nedenler sonucudur. Gelişmeye kapalı toplumlar uygulamayı kopyalamak ile yetinirler. Yeniye doğruyu ve mükemmeli aramak öğrenmek konusunda bireysel çıkarları engeldir. Bireysel veya belirli toplumun veya grubun çıkarını sadece düşünmek insan haklarına aykırıdır. İnsan hakları konusunda Türkiye Cumhuriyeti Devleti temel yasal mevzuatı son derece geniş bir yelpazede ulusal ve uluslararası belgeler doğrultusunda geliştirilmiştir. İnsan hakları ile ilgili mevzuat günün şartları açısından gerekli hükümleri ihtiva etmekte olduğu söylenebilecektir. Ancak uygulamanın aynı oranda gerekli düzeye ulaşmış olduğunu kabul edebilmek için insan faktörü açısından da değerlendirme yapmak ve uygulamadaki sorunların çözülmesinde eğitim sistemindeki subjektifliğe yol açan faktörleri ortadan kaldırmak zorunludur. Aksi hâlde yasaların varlığı insan haklarının gerçekleşmesini sağlamayacaktır.

Bilmek için öğrenmek gerekir, okumak gerekir, en azından bir işin yapılmasında bir kararın verilmesinde veya yapılmamasında araştırma yapılması gerektiği bilincinin bireylerde yerleşmesi çok önemlidir. Özellikle bir görevin ifasında bilinçli olarak ve görevin tüm unsurlarını yerine getirmek ve uygulanması gereken yöntemleri uygulamak görev bilinci gereğidir. Yasal kurallara uymamak keyfi uygulamalar yapmak, görev sınırlarını aşmak, görevin ifasında kuraldışı eylemlerde bulunmak, insan haklarını ihlal etmek demek olup görev suçu oluşturur. Genel olarak açıklamak gerekir ki, hiç kimse yapamayacağı bir işi ve özellikle bilmediği, sonuçlarını göremediği uygulamaları toplumda bireylere karşı gerçekleştirmemeli ve özellikle hukuka kurallara ve insan haklarına aykırı fiil ve davranışları emir ve talimat gereği olarak üstlenmemelidir.

İnsan Hakları kavramının özümsemesi ile ancak insanlar bu haklar konusunda haklarının ne olduğunu öğrenir ve taleplerde bulunabilirler. İnsan yaşamını her an ve her boyutta

etkileyen bu hakların temelini ne olduğunun bilinmesi, huzur ve sükûn içinde yaşamak ve iyi yönetilmek ve yönetmek ve insan olma vasfından kaynaklanan nedenlerle insana yaraşır şartların sağlanması bakımından gereklidir.

Günümüzde insan haklarını etkileyen olumsuzlukların olduğu göz ardı edilemez. Şöyle ki, toplumları yöneten supra nasyonal güçlerin varlığı ve bunların yarattıkları ekonomik sistem içinde insana değer vermeyen oluşumlar maalesef gelişebilmektedir.

Bunun görüntüsü nedir? Birçok ülkede ekonomi ön plandadır. Tüm haklar ve imkânlar ekonomi çevresinde oluşturulmaktadır. Böyle olmakla birlikte söylem insan haklarına önem verildiği ve her fiilin, işlemin insan için onun yararına yapıldığı şeklinde de açıklamalarla insanın mutlu geleceği için sistem geliştirildiği savunulmaktadır. Oysa söylem ile uygulama birbirinden tamamen farklıdır.

Söylemlerde insan haklarının çeşitli versiyonları bireylerin korunması adına yazılı ve sözlü medya iş birliği içinde konu edilmektedir. Yeni akımlar sebebiyle insan hakları aktüalitesini hiçbir zaman kaybetmeyecektir. Ayrıca gelecek yıllarda Robotların yaşama girmesi ile başka nitelikte haklar da insan ve robot arasındaki ilişkilerin ve robotu yaratan ile kullananın hakları yine insan hakları çerçevesinde değerlendirileceği dönemler yakındır. Bu bağlamda gelecekte bilişim teknolojisinin gelişmesi ortaya birçok yasada değişiklikler yapılmasını gerektirecektir.

İnsan hakları ile ilgili tüm yasal sistem yeni bir anlayışla düzenlenmek durumunda kalacaktır. Dijital Devrim, Robotlar, planetin sakinlerinin yaşamını farklı boyutta etkileyecektir. Asıl önemli olan husus inanç konusunda, dinler bağlamında da çok farklı açılımlar toplumlarda kargaşa yaratabilecektir. Din felsefesinde meydana gelecek değişiklikler, inanç özgürlüğü konusunda insan hakları ile ilintili olarak farklı bir yapıya bürünecektir. Mevcut din eksenli kurumlar ve onlarla ilgili

düzenlemeler açısından çok önemli değişiklikler yapılacağı bir yana kurumların işlevsiz kalacağı ve belki yeni bir anlayış ile yeni kurumların devreye girebileceği dönemler çok uzak değildir. Tüm bu değişiklikler insan hakları merkezli olarak insan hakları ile ilgili uygulamalara gereksinimi arttıracaktır.

Bu bağlamda Dünya dediğimiz planetin enerjisinde meydana gelen ve gelecek olan farklı alanlardaki değişiklikler insanlık tarihinin değişmesine de neden olacağını kestirmek zor değildir. Geçmiş ile ilgili bilinmeyen birçok konunun gün yüzüne çıkması ve bilimsel olarak kanıtlanması gelecekteki değişikliklerin de delili niteliğinde kabul edilebilir. Bu bağlamda insan haklarının önemi ortaya çıkmaktadır, şöyle ki, çeşitli toplumların birleşip ayrılmaları veya mekân değişiklikleri insan hakları ile ilgili çok kapsamlı değişikliklerin gerçekleşeceğini göstermektedir. İnsan haklarının dermeyan edileceği merciler ve gruplar farklılaşabilse dahi önemi ve gerekliliği her zaman varlığını sürdürecektir.

Günümüz açısından incelediğimiz vakit bile son elli, altmış yıldan beri insan haklarının boyutunda önemli değişiklikler ve farklılıklar gerçekleşmiştir. Giderek daha detaylı konuların insan hakları platformunda değerlendirilmesi zorunlu hale gelecektir.

İnsan hakkı olgusu gerek uygulamada ve gerekse felsefi açıdan incelendiğinde, özgür düşünceli ve özgür bireylerin varlığı ve ortaya koydukları sistem ile doğrulara ulaşılabilir. Çağdaş toplumlarda amaçlanan hakkaniyet, eşitlik ve özgürlüğe ilişkin düzenlemeler ancak özgür düşünce ve özgür düşünebilme becerisine sahip kişilerin varlığı ve çalışması ile elde edilmektedir.

Objektif ve akılcı düzenlemelerin varlığı uygulamada da aynı becerinin olduğunu göstermese de, sürekli gelişme içinde olan insanın iyiye ve doğruya yönelme arzusu uygulamada da bir gün arzu edilen düzeye gelinebileceği ümidini taşımamızı engellememelidir.

Devlet ve bireyler arasındaki ilişkilerin, menfaatlerin, talep ve amaçların değişkenliği ve farklılığı sürdükçe, insan haklarında da değişiklik sürekli olarak gerçekleşmektedir. Esasen değişkenlik gerekli olup toplumların gelişmesine paralel olarak insan haklarında da farklı düzenlemelerin yapılması zorunludur. Toplumların ve toplumu oluşturan bireylerin tüm yeniliklere ve değişikliklere açık olması çağın gereğidir.

İnsan hakları bağlamında hak olarak kabul edilerek çeşitli talep ve iddialarda bulunmak bazı talepler ve yönetsel değişiklikler istemek, ülkelerin bölünmesine ve/veya yıkılmasına, sınırlarının değişmesine varacak nitelikte olduğu takdirde, bu taleplerin insan hakkı olarak özgürlük gereği istendiği ve/veya yeni idari özerklik sonuçları gerektiren oluşumların, insan hakları olarak algılanması ve kabul edilmesi günümüz insan hakları kuralları bağlamında aşırılığa vardırılmak demektir.

Bu gibi talepler ve fiillerin ortaya çıkması ülke içinden kaynaklanan veya ülke dışından dış mihrakların gerçekleştirmek istediği bazı projeler nedeni ile olabilmektedir.

Demokratik ve laik sistemin uygulandığı ülkelerde bu tür yapılanmaların gerçekleşmemesi için özgürlükçü, eşitlikçi Anayasal hükümler ile yönetim erkinin kullanılması kaçınılmazdır. Demokrasilerde vatandaşlar arasında hiçbir ayırım uygulanamaz, herkes yasalar gereği sağlanmış haklardan dil, din, köken farkı gözetilmeksizin eşit olarak yararlanır. Devlet yasaların uygulanmasında ve adil yargılama esaslarında herhangi bir sapma veya adaletsiz sonuçlar doğmasına müsaade edemez. Devletin temel positif görevi buna engeldir. Yönetimlerin demokratik ve laik esaslar dahilinde gerçekleşmesi yasalara uyulması toplumun huzuru ve refahı için kaçınılmazdır. Esasen adaletin olduğu yerde farklı seslerin çıkması gibi hak arama girişimleri gerçekleşemez.

Toplumlarda farklı inanç din, dil ırk ve felsefede olanların birlikte yaşamalarını mümkün kılan hükümler ile üniter devlet yapılanması sağlandığı takdirde, bölgesel ayrılıkçı hak talepleri

gibi toplumda oluşabilen huzursuzluklar, insan hakkı olarak gündeme gelemez. İnsan haklarına değer verilen ve insanlar arasında ayırım gözetmeyen bir devlet yapılanmasında insanların birlikte yaşamasını engelleyen nedenler gerçekleşmez. Farklı kökenden veya farklı din inanç ve felsefi görüşte olanların birlikte yaşamaları toplumların zenginliğidir.

İnsanların farklı kültürlerde ve farklı düşünce yapısı içinde düşmanlık kültürü ile yetiştirilir ve eğitilirse, farklı inanç ve kültür dayatmasının gerekli olduğuna inanarak toplumda düşmanlık zihniyeti süreklilik kazanmış olur. İnsanlar kendilerine biçilmiş giysinin en iyisi olduğu, bu nedenle öteki ile mücadele edilmesi veya düşman olunması gerektiği bilinci ile yetiştirilmez ise, mutlu sağlıklı bir ortamda yaşamlarını birlikte sürdürebilirler.

Bu büyük ve önemli bir zenginliktir. Ancak insanlar bunun farkına varamadan kolay olan düşmanlık bilincine sahip olmayı düşünme yetisini kullanmadan seçmektedirler. Farklı kültür ve etnik kökende olan insanların birlikte aynı düzene tabi olarak özgürce birbirlerine saygı duyarak ve tolerans içinde yaşamlarının mümkün olduğuna ilişkin çeşitli örnekler vardır. Avustralya ve Kanada bunun en güzel örneklerdir.

Birçok sorun insan hakları prensiplerinin bilinmesi ve özümsemesi ile çözülebilecektir. Peşinen açıklamak isterim ki her ne kadar insan hakkına önem verilmekte ve çalışılmakta ise de, insan haklarına verilen önem aslında teknolojinin sonsuz gelişmesi ile ve bunun yanında bilgi üretme ve bilginin pazarlamasının ön plana çıkması sonucu ve dijital devrim, yapay zekâ, yeryüzünde yaşayan tüm insanlar bağlamında insan değerini azaltmakta ve düşüncenin odak noktası insan merkezli olmaktan uzaklaşmaktadır. Endüstride ekonomide insanın değersizleştirilmesi giderek hızlanacaktır.

Ancak supra nasyonal ekonomik düzende, tüketim sanayisinin sonlanmaması için insana gereksinim olduğu gerçeği

yadsınamayacaktır. Bu nedenle insan akları ile ilgili çalışmalar sürmeye devam edecektir.

İnsanın değerinin kalmadığı özellikle postmodernizmde insan nüfusunun azalması prensibi esas alındığından planetteki bazı topluluklara insan haysiyet ve onuruna yakışmayan şekilde yaşamalarına göz yumulmakta ve önem verilmemektedir. Bu tür insan haysiyetine onuruna ve hakkına aykırı uygulamalara geçit verilmesi ve/veya desteklenmesi, bundan bazı Devletlerin çıkar sağlaması gibi uygulamalar her açıdan yanlıştır. Bu tür faaliyetlerin önlenmesi ve göz yumulmaması gelişmiş insanlık gereğidir. Uygulamada sözde insanlık dışı yaşam içinde kalmaya mahkûm edilmiş topluluklara birtakım yardımlar da yapılmaktadır. Ancak yapılan yardımların veya götürülen hizmetlerin insani niteliği üzerinde durulsa da gerçek niyet ve amaç maalesef büyük ekonomik güçlerin değerli varlık insana yaraşır bir yaşamını sağlamaktan son derece uzak olarak yapılan yardımlar olduğu aşikârdır. Ayrıca insani yardım adı altında yapılan birçok yardımın ölümlere de neden olduğu ayrı bir gerçektir. Sadaka niteliğindeki yardımlar insan hakları bağlamında değerlendirilmeyeceği gibi, ekonomiye katkısı olmayan toplulukların bazı platformlarda hiç değerinin olmadığı gerçeğini gözönünde bulundurarak, insan hakları normlarını düzenleyenlerin bu konuları da önemsemelerini sağlamak asıldır.

Üçüncü bin yılda tüm insanların ekonomik ve teknolojik değişim ve gelişim süreci içinde değerinin olmadığını ancak faydalı olanların değerinin olduğunu söylemek bu nedenle yanlış olmayacaktır. Tarihte bir kısım insanların önemsiz kabul edilerek gerçekleştirilmek istenen projeler ile seleksiyona uğratıldığına ilişkin örnekler vardır.

İnsanın değeri kalmadı dedikten sonra tüm dünyada neden insan hakları üzerinde durulmakta olduğunu söylemek tezat gibi görülebilir. Tezat olsa bile günümüz şartlarında insanın refahının ve huzurunun sağlanması toplum için önemlidir.

İnsanlık var olduğundan beri şiddet, savaş, istila, sorgusuz sualsiz savunmasız infazlar, kuralsız yönetimler, feodal sistemlerin uygulamaları, çağ dışı sistemler, yasa tanımayan uygulamalar, uluslararası anlaşmalara uymayan devletlerarası uygulamalar, uluslararası ihlaller, devletlerin halkına karşı yasalara aykırı uygulamaları veya anayasalara aykırı yasa yapılması ve hakların objektifliğini yok ederek subjektif haklar tanınması gibi uygulamaların hepsinin olumsuz faturası, insana çıkmıştır ve çıkmaktadır. Bu nedenle üstün aklın gerçekleştirdiği insan hakları ile ilgili hükümlerin utopya olmaktan kurtulması için insanların kendileri için yapmaları gereken bir görev olduğunu açıklayarak, insan haklarını inceleyip özümsememiz kaçınılmazdır.

Binlerce yıldır dünyada yaşayan insanların karşılaştığı vahşetin üçüncü bin yılda gerek gelişmiş teknoloji ve ekonomi karşısında ve bilgi çağında, dijital devrim, yapay zekâ çağında yaşanmaması gerekirken insana değer verilmemesi birçok tezdâ birlikte taşımaktadır. Aslında hedef insansız topraklardır.

Bir kısım insanlara karşı diğer bir kısım insanlar ve iktidarlar vahşet uygulamaya, hak ihlalleri yapmaya, çağdaşlık ve hukuk düzeni ile bağdaşmayan davranışlarda bulunmaya devam etmekte olmaları, beraberinde insanlık için çok acı sorunları birlikte getirmektedir. Üçüncübin yıl savaş yılları olarak ne yazık ki tarihte yerine alacaktır. Bir yandan savaş ve savaşı tetiklemek için birbiri ile savaştırılacak çeşitli grupların yaratılması, silah sağlanması ve yer altı kaynakları zengin ülkelerin bölününerek sözde halklara özgürlük adı altında yeni devletler kurulması senaryoları yanında, insan haklarına sığınarak hakları ihlal edilmiş insanların uğradıkları haksızlıkların giderilmesi için çeşitli yardım örgütlerinin ve çeşitli ticari sektörlerin devreye girerek çalışmalar yapmaları gerçekçi değildir. Yaşam mücadelesi vermek zorunda kalmış muhtaç ve terörle iç içe yaşayan ve yaşamaktan başka seçeneği olmayan insanların varlığı, hastalıklar, göçler, insan haklarının gündemde kalmasının başlıca nedenidir. Böylece bir yanda insan

hakkı söylemleri ve diğer yanda insan hakları ihlalleri ile insan kıyımları daha uzun bir süre gündemi doldurmaya devam edecektir.

Geçmiş dönemlerdeki, özellikle eski çağlarda ve orta çağdaki vahşetin çok acı ve acımasızlığını cehalet ile açıklamak belki mümkün olabilir diye düşünebiliriz. Ancak bugün de aynı manzaraların varlığı, uygulanmış vahşetin cehalet sonucu olduğunu düşünmenin doğru olup olmadığı konusu tartışmaya açıktır. Şöyle ki, insanlar o dönemlerde özellikle orta çağda gerek aş (yiyecek) ve gerekse din adına kendinden olmayana saldırmayı olması gereken diye idrak etmişti. Çünkü din adına öğretilen ve cennete gitmenin yolu olarak savaş amaçtı. Bir diğer insanı yok etmek son derece doğal karşılanmakta idi. İnsan öldürmek ot yolma ile bir tutulduğu anlayışı, o dönemlerin ne kadar karanlık olduğunu ortaya koymuştur. Bir kısım yöneticilerin bilinçli olarak insanları vahşete zorladığı ve bir amaç yaratarak onları saldırgan hale getirdiği yine tarih sayfalarındaki gerçeklerdir.

Planetimizdeki bazı bölgelerde insana yönelik fiillerin görüntüsü, tarih sahnelerinin tekrarlanmakta olduğunu göstermektedir. İnsan haklarını gündeme getiren üstün akıl çağımızda savaş tekniklerini de geliştirmede öncü olup, ideal olan insan hakları ve insana sevgi ve saygı düşüncesinden uzaklaşmayı da yine aynı güç gerçekleştirmektedirler.

Adalet ve eşitlik sadece söylemlerde mi var diye düşünebilecek bir ortamdayız. Belki de vahşet bilinci toplumların zihninden silinmemiştir. Geçmiş dönemlerdeki vahşetin olağan kabul edildiğini neredeyse düşünmek olağan gelecektir. İnsan öldürmenin doğal kabul edildiği dönemlerdeki manzara bugün yeryüzünde farklı farklı topraklarda tekrar edilmekle, benzer oyunlar sürdürülmektedir.

Geçmişteki olaylar ile bugünkü uygulamalar arasındaki tek fark bugünkü vahşetin, ölümlerin iyilik adına Demokrasi adına gerçekleştirildiğidir. Adı güvenlik sağlamak olan vakıalarda

çatışan grupları veya saldıran ile kaçan arasında güvenliği sağlamakla görevli olanların, görevlerini sözde yerine getirme oyunu ile 10 binlerce kişinin katledildiği,¹ cesetlerinin greyderler ile sürüldüğü, kiminin kafası kiminin bacağının farklı farklı yerlerde toprağa gömüldüğü, gerçeği karşısında insanın, insan hakkı konusundaki bilinçsizliğini görerek, insan haklarına daha sıkı bir biçimde sarılmanın gereği kaçınılmaz olmaktadır.

Bir kısım Devletler açısından gerçek ideal ve amaç, petrole ve uzay teknolojisi için gerekli olan birçok yeraltı kaynaklarına, torium, uranyum, bor gibi önemli madenlere sahip olmaktır. Bu nedenle özgürlük ve demokrasi götürme bahanesi ile gelişmemiş ve devlet fikri yerleşmemiş toplumların kaynaklarına sahip olmak için icat edilmiş yöntemlerden savaş, terör uygulaması ve bazen de ülkelerin kapısından iş yapmak, tarım toprağına gereksinim olduğu için kiralamak veya askeri tatbikat yapmak

¹ Tarihte adı Srebrenitsa Katliamı olarak anılan ve 11 Temmuz 1995 günü Avrupa'nın ortasında insan hakları ile ilgili çeşitli belgelerin devletlerin yasalarında yer alması için çalışmaların hızla sürdüğü dönemlerde gerçekleşmiş katliamın unutulması mümkün değildir. Vahşet halen hafızalarda taze olarak yaşamakta ve hayatını kaybedenlerin bedenlerinin bulunması için çalışmalar devam etmektedir. Utanç verici, insanlık dışı ve farklı inanç ve etnik grupta olmaktan kaynaklanan soykırım Müslümanlara karşı Sırlar tarafından yapılmıştır. Yugoslavya Krallığı olarak Sırp,Hırvat Sloven kökenli olarak 1918-1928 tarihleri arasında hüküm sürmüş Devlet ikinci Dünya savaşı sonunda Tito tarafından Makedonya Kosova Sırbistan Bosna Hersek ve Karadağ Slovenya ve Hırvatistan bölgelerinde 1946 da Federe Devlet olarak kurulmuştur.Titonun ölümü ile son bulan bu Devlet etnik tartışmalar sonunda ayrılmak durumunda kalmıştır.Federe Devletin son bulması ile 1995 yılında etnik ayrılıkçılık Yugoslavyada iç savaşın çıkmasına ve Sırların hakim olduğu Bosna Hersek te Srebrenitsa'yı işgal ederek katliam yapmalarına varan bir sonuç doğurmuştur. Ratko Miladiç adlı komutanın ordusu bu katliamı gerçekleştirmiştir. Böylece Bosna Hersek li onbinlerce kadın erkek çocuk hayatını kaybetmiştir. Bölgenin aslında Birleşmiş Milletler tarafından güvenli bölge yapılmış olması ve Hollanda Barış Gücü askerinin varlığı bu olayı engellememiştir. Engellenmek istenmemiştir. Srebrenista Bosnalı Sırlar tarafından iki yıl kuşatılmış ve 1995'te katliam ile Bosnalı erkek kadın çocuk katledilmiştir. Potocari'de bulunan Hollandalı askerlerin karargahına sığınmış olan Bosnalı Boşnaklar Sırp güçlerine Hollandalı Barış Gücü tarafından teslim edilmiş ve öldürülmüşlerdir. Bu katliam tam anlamı ile bir etnik soykırımdır. Bu soykırımın önlenmesi için başlamış olan Sırp ordusunun tacizlerine karşılık verebilmek için Bosnalılardan güvenlik nedeni ile Birleşmiş Milletler gücü tarafından toplanmış silahların geri istenmesine Hollandalı Barış Gücünün karşı çıkması ile savunmasız on binlerce kişinin ölmesine bir bakıma göz yumulmuştur. Ayrıca Fransız olan Birleşmiş Milletler Barış Gücü komutanının emri ile Hollandalı barış gücü askerlerince Srebrenitsa halkının bulunduğu kamp boşaltılarak bu insanlar Sırlara teslim edilmiştir. Katliama sebep olan Hollandalı askerlerin ülkelerine döndüklerinde psikolojik tedavi görmeleri ve olayların kitaplaştırmış olması ile yüz bin kişinin öldüğü bu katliam her zaman zihinlerde insanlık dışı dram olarak yaşamaya devam edeceği kesindir. Suçluların yargılanması ve mahkûm olmasının ölenlere bir yararının olmadığı da açıktır. Lahey'de Etnik soykırım olarak nitelenen katliamın yargısal değerlendirmesi, topraklarını terk etmek zorunda bırakılarak katledilen Müslüman Boşnakların ailelerinin acılarını hafifletmiş değildir. Açıklamak gerekir ki, Bosna Hersek te Birleşmiş Milletler gücü olarak bulunan Hollandalı askerler Birleşmiş Milletler gücünün korumasında olan ve Akü Fabrikasına sığınmış Bosnalı Müslümanların güvenliğini sağladıkları gerekçesi ile dağa doğru kaçmalarında yardımcı olacaklarına güven veren askerlerin tüm insanların ölmelerine ve saldırıya uğramalarına sebebiyet vermiş oldukları belgeleri ile tarih sayfalarındadır.

için toprak kiralamak gibi bahaneler ile girme metodu amaca erişmeyi sağlamaktadır.

Üçüncübin yılda insan hakları konusunda çeşitli yeni düzenlemeler uluslararası sözleşmelerde yer almakta ve uluslararası örgütler üye ülkelerin iç mevzuatında bu kurallara yer verilmesini istemekte olduğu halde, insan hakları ihlalleri inanılmaz senaryolar ile halen sürdürülmektedir.

Yer altı kaynakları bakımından zengin ve fakat devlet yapısı açısından tecrübesiz, toplum kültürü, ulus bilinci, tarihi geçmişi olmayan veya eski medeniyetler ile bağları kopmuş halkların yaşadığı ülkelerde ve özellikle toplumun demografik açıdan da farklılaşmış olduğu ve bağımsızlık, özgürlük fikri, ulus bilincinin olmadığı veya zayıf olduğu toplumlar ve topraklar diğer ulusların etkisi altında kalmaya ve işgal edilmeye müsaittir. Devlet bilincine erişmemiş himaye edilmeye yatkın veya tek adam ikidarının olduğu ülkelerde yaşayan halkın insan hakları bağlamında hak ve yetkilerinin olmadığı bir gerçektir.

Özellikle, ulusal savunma sistemi zayıf veya hiç olmayan ülkelerin topraklarında veya ulusal savunma sisteminin bilinçli olarak dış etkiler ile hiç kurdurulmamış olan bir kısım ülkelerde veya uluslararası güç oluşturma amacı ile ülkelerin topraklarında konuşlandırılmış yabancı askeri güçlerin varlığı, ulus ve birlik olma bilincinden yoksun olarak yaşayan bu gibi topluluklarda, çeşitli kırımların, ölümlerin, ortadan yok edilmelerin olağan kabul edildiği görüntüler, vahşetin halen devam ettiğinin delilidir. Bu gerçek insan haklarına sarılmayı özellikle gerektirmektedir.

II) VAHŞETİN DOĞURDUĞU İNSAN HAKKI

Eski çağlardaki insanlık değerlerinin yükselişi veya inişi, mücadeleleri, savaşları bilimsellik oranında ve tarihten bize aktarıldığı kadarı ile değerlendirilmektedir. İnsanların var oluşundan itibaren öncelikle doğa ile savaş, doğanın karşısında var olabilmek için mücadele, yerleşme ve mülkiyet hakkı duygusunun oluşumu ile kullandıkları alanların muhafaza edilmesi için komşuları ile savaşmak, komşuların güçlenmesini önlemek, onları güçsüz kılmak ve saldırmalarını engellemek gibi düşünceler insanlarda savaş duygusunu hâkim kılmıştır. İnsanların yok etmek ve savaşmak zorunda olmaktan başka çareleri yokmuydu bunu bilemiyoruz. Yaşayabilmek su ve yiyecek ihtiyacı için, iklim sebebiyle veya doğal afetler nedeni ile göç etmek zorunda kalınması, daha iyi şartlarla hayatların idame ettirilmesi için yeni yerlere göç etme gereği, yeni yerlerde yerleşik olanlara saldırarak yok etmek ve ele geçirmek için savaşmak gereği insanların vahşet içinde olmalarının olağan sayılmasına neden olmuştur. Yaşamak için diğerini öldürmek, yaşam yerlerine saldırmak, başlarını kesmek ağaçlara asmak, biat etmeenleri kılıçtan geçirmek, topraklarına hâkim olmak tarihten manzaralar olarak kayda alınmıştır.

Göç edilen yeni topraklardaki insanları ya yok etmek veya saf dışı bırakmak, asimile etmek, yavaş yavaş o ülkedeki toplumlari yok etmek zorunda kalınmasının nedenleri insan denen varlığın yapısal ve ruhsal nitelikleri ile nasıl açıklanmalıdır? İnsanların savaşması ve öldürmesi gerekli miydi ve halen gerekli midir?

İnsanoğlu dünya denen planette var olduğundan beri tüm bilebildiğimiz ve bilimsel olarak algılayabildiğimiz tarihi geçmişinde sürekli bir mücadelenin var olduğudur.

On binlerce yıldır insanlar yaşamak için gerek doğadan kaynaklanan nedenler ile ve gerekse birbirleri ile veya toplulukların yaşam mücadelesi için rekabet ortamında olarak sürekli savaşmışlardır. Bu mücadele büyük yıkımlara, yeniden

yapılanmalara, yeni şehirler, devletler kurulmasına varan bir çark içinde çeşitli uygarlıklar ortaya çıkarak insanlık tarihi devam etmiş ve bugünlere gelinmiştir.

Çağımızda, dar bir bilimsel bilgi ile 15.000 yıl veya bazı tabletlerde göre daha eskilere giderek² insanın neslinin geçmişte yaptıklarını ve yaşam biçimlerini değerlendirmek mümkün olabilecektir. Ancak bugün itibariyle değerlendirebildiğimiz, insanların doğa ile mücadeleden tutun, yaşamak için birbirleri ile ve farklı etnik kökenliler arasındaki gruplar ile, hâkimiyet iktidar erki için, savunma ve yaşam gereksinimlerine ulaşmayı sağlamaya yönelik olarak, inanılmaz vahşet, şiddet içinde oldukları ve bu nedenle insan hakkında iyi görüşlere sahip olmamızı engellediğini açıklayabiliriz.

Tarih sahnelerinden örneklerde özellikle Anadoluyu birbaştan diğer başa kıyıp geçirmiş Moğol akınları, doğudan batıya toplulukları yıkararak talan ederek sömürerek yıllarca sürmüştür. Güç ve hâkimiyet ele geçirmek insanların vazgeçemediği arzuları olarak diğerlerinin sonu olmuştur.

Aynı şekilde Büyük İskender diye adlandırılan imparatorun Hindistan'a kadar uzanmış serüvenindeki kıyımı da bir güç gösterisi olarak, yeni topraklar elde etmek, hâkimiyet kurmak ve ganimet sahibi olmak için yönetici ve askerlerin savaşmayı yegâne amaç olarak gördüklerini göstermektedir.

Avrupa ve İngiltere de ki vahşi akınlar ve istilalar, güçlü ile zayıf olan köylünün mücadelesidir. Hâkimiyet kurmak ve vergi almak devlet yönetim biçimidir.

Cermenler diye anılan Anglosaksonlar İngiltere'ye yerleşmiş topluluk olarak İngiltere'ye kuzeyden gelen Vikingler ve Normanlar'ın akınları ve saldırıları ile akıl almaz vahşet yaşandığı tarih sayfalarında yer almış kesitlerdir. Avrupa'da, Vizigotların saldırıları Romalılar ile çatışmalar Roma arazilerini yağmalamalar, Roma İmparatorluğunun sonunu getirmiştir.

² Göbeklitepe tamamen açıldığında öğreneceğimiz bilgiler daha da kesinleşmiş olacaktır. Aynı şekilde Naacal Tabletleri de tarihe ışık tutan bilgileri içermektedir.

Vizigot saldırılarının meydana getirdiği göç dalgaları, insanların şiddete maruz kalması, kıyımlar, kadın genç çocuk demeden öldürmeler, esir almalar Roma İmparatorluğunun çöküşünün en önemli nedenleridir.

İnsanların beyaz, siyah, kızıl, sarı kahverengi renkli olmasının veya inançlı veya inançsız olmasının, farklı inançlarda olmasının, kadın veya erkek olmasının hiç önemi olmaksızın tarih boyunca vahşetle karşı karşıya kalınmıştır. İmparatorluklar vahşetin üzerine inşa edilmiştir. Neden yaşama geldiğini neden eziyet çektiğini anlayamadan insanlar bir kaos içinde dünyayı terk edip gitmiştir.

Erkek çocuklar taht kavgası sebebiyle kız çocuklar ise gereksiz ve masraflı oldukları, ekonomiye katkılarının olmadığı gerekçeleri ile ve savaşmak için zayıf oldukları, fazladan bir boğaza daha bakılmasına gerek olmadığı düşünülerek öldürülmelerine ilişkin uygulama veya esir olarak pazarlarda satılmaları olağan kabul edilmiştir.

İşte böylesi bir vahşetin yaşandığı planetimizde, giderek vahşetin yıkıcı sonuçlarına dur diyen zihniyetin oluşması ile çağdaşlaşma yoluna girilmiş ve aydınlanma dediğimiz süreç geçiren insanın insancılık olgusu ile tanışması, insan haysiyet ve onuruna değer verilmesi gerektiği en azından bilimsel görüş içinde ve felsefik sosyolojik bağlamda topluma aşılarmaya çalışılmıştır. İnsan haysiyet ve onura saygı göstermeyi sağlayacak sistem ve kuralların araştırılmasına ve uygulanmasına yönelik çalışmalar sürüp gitmektedir.

Bugün uygar kabul olunan uluslarda, çağdaş yasalara ve kurallara ve uluslararası anlaşma ve belgelere ne derece uyulduğu ve hangi ölçüde uyulduğu, kimin uyduğu, çağdaş ve gelişmiş ülke diye nitelenen yönetimlerin uyup uymadığı ve aydın diye nitelenen bireylerin uyup uymadığı konuları da ayrıca araştırma ve inceleme konusudur.

Gelişmiş ve çağdaşlığı ilke edinmiş ve toplumsal olaylara insancıl bakma eğiliminde olan, özgür ve bilinçli insanlar,

yöneticiler ve filozofların gayretleri çabaları ve etkinlikleri ile birçok ulusal ve uluslararası insan haklarına ilişkin kuralların belgelerin doğması mümkün olmuştur.

İnsanların vahşet içinde kalarak hayattan ümitlerini kestikleri anlarda hep bir kurtarıcı gelmiştir. Bu kurtarıcılar ya bir dini temsilen veya halkı zalimin elinden kurtararak iktidar olmuş hanlar, krallar, prensler, imparatorlar, devlet adamları veya iktidarlara akıl veren filozoflar, bilim adamları gibi kişilerdir. İnsan Hakları da insanların umutlarını yitirdikleri bir dönemde ortaya çıkan kurtarıcının koyduğu kurallar ile çağdaşlığa yol alan bir gemi gibidir.

İnsan haklarının toplumda genel kural olarak kabul edilmesi hukuken ileri sürülebilmesine bağlıdır. İnsan Hakları kavramı insan ile ilgilidir. İnsanın ihtiyaçları, toplum içinde yaşaması ve gelişmesi için gerekli olan her husus çok önemlidir. Yüksek nitelikli toplumların oluşması için gelişmiş insanlara gereksinim vardır. İnsanın onurlu bir hayat yaşaması ve insan onuruna haysiyetine yaraşır bir şekilde toplum içinde yaşamını sürdürebilmesi ancak haklardan menfaatlerden, eşit olarak yararlanması ile sağlanmış olur.

İnsan onuru(dignity)³ haysiyeti şerefi kavramlarının insan haklarının gelişmesinde ve kurallara bağlanmasında önemi büyüktür. Çünkü insan denen varlık, değerli varlık yaşamında özgür, eşit haklara sahip olarak, aşağılanmadan, ayrımcılığa tabi tutulmadan yaşam standartlarını çağdaş düzeyde sağlaması halinde ancak onurlu bir hayat içinde olabilecektir. İnsanın diğer canlılar ile karşılaştırılmasında farklı bir yeri olduğu ve bu yerin farklı özelliklere sahip olmasından kaynaklandığı açıktır. İnsandaki bu farklı nitelikler onun yaşamında da onurunu şerefini zedeleyecek davranışlara muhatap olmamasını birlikte getirmektedir. İnsan değerli bir varlık olması sebebiyle muhatap olacağı, içinde yaşayacağı toplumdan şahsına karşı onurunu incitecek, alçaltacak, küçük düşürecek davranışların olmaması

³ Bu konuda Günay Mustafa tarafından Arslan Kaynaradağ a Armağan da yazılmış Droits et Dignite de la Personne Humaine makalesine bakz. Türkiye’de Felsefenin Kurumlaşması İlya Yayınları İzmir 2016, s. 75-82.

gerekmektedir. İşte insan hakları bunun için çok önemlidir. İnsanın onurunu sağlamak için insan hakları ile ilgili normların gelişmesi ve herkesin bu kurallara uyması sağlanmalıdır.

İnsanlarda sevgi, barış, adalet ve birlikte yaşayabilme bilincinin yerleşmemiş olması MÖ. insan felsefesinin , toplum felsefesinin var olmasına rağmen aydınlanma çağının gerisinde kalmış olmak tesadüf müdür?

Belki de insan denen varlığın gelişmesi için olumsuz olarak nitelediğimiz süreçlerden geçmesi gerekmekteydi. Bu süreçlerin insanların gelişmesi ve aydınlanması için gerekli olduğu pekâlâ düşünülebilir.

İnsan ilişkilerinde insan yaşamına değer veren hak ve imkânlar her ne kadar fiiliyatta tam olarak uygulanmamakta ise de doktrinel düzeyde ve bilimsel çalışmalarda insanlar arası dostluk ve sevgi kavramı değerini kaybetmeden işlenmektedir.

Gelişmiş kabul ettiğimiz batının orta çağda yaşadığı insanlık dışı insan kıyımları ile dolu vahşetin mazur görülecek bir yanı yoksa da aydınlanma çağını başlatması açısından batıda gerçekleşen sosyolojik ve felsefik gelişmelerin önemini kabul etmek gerekir. O dönemlerin kınanması tekrarından kaçınılacağını gösterebilir.⁴ Batıda Vahmic Courts olarak

⁴ Vehme Mahkemeleri **VEHMIC COURTS**

Ortaçağ Avrupa'sının karanlık bir döneminde 11.yy. da Engizisyon adı verilmiş ve kutsallık ile nitelenmiş bir yargılama usulü olan, Katolik Kilisesinin, kâfir tarikat üyelerini tespit ve yargılanmasına yönelik papa izni ile kurulmuş ceza makinesidir. Ancak bundan daha dehşet verici olan gizli örgüt Avrupa'nın ortasında, aydınlanmadan önceki dönemde varlık sürdürmüş ve Dortmund da 13. yy. ortalarında önce sözde adalet amacı ve adına kurulmuş gizli cemiyetlerin en korkunçlarından birisi kralların bile uyguladıkları sözde adalet yönteminden ürktükleri gizli Vehme örgütü ve mahkemelerinin bir zamanlar Avrupa'da vahşet saçtığının bilinmesini çok önemlidir.

Korkunç uygulama 13. yy. dan itibaren aşağı yukarı üç yüzyıl sürmüş olan Ermiş (Saint) Vehme adında bir Kilise mensubu tarafından kurulmuş bu gizli örgüt, bazı kaynaklara göre halkın içinde bulunduğu kötü durumu kurtarmaya ve iyilik adına faaliyet gösteren örgüt olarak tanımlansa da, ölüm cezasının ağırlıkta verildiği uygulaması dönemin karanlığının aynasıdır. 13. yy. da Ren ve Wesser nehirleri arasındaki topraklarda hanedan ve taht kavgaları böyle bir örgütün kurulmasını hazırlamıştır. 16.yy. da 1.Maximilien ve V.Karl zamanında İmparatorluk güçlenmeye başlayınca etkisi azalan ve prenslerin halkın bu örgütün kurduğu

gizli mahkemelere gitmesini engelleme girişimleri Vehme adı verilmiş mahkemelerin gücünü yitirmesine neden olmuştur. Etkisi 16. yy. kadar zayıflayarak devam etmiş Vehme Örgütü dönemin sosyal bir olgusu olarak ancak tamamen Westefalya kralı Jerome Bonaparte tarafından 1811 de verdiği emirle sona erdirilebilmiştir.

Toplumda düzen olmaması, asayişin sağlanamaması, haydutların türemiş olması ve halkı haraca kesmeleri, devlet organlarınca adaletin yerine getirilmesinin imkânsızlığı, adaletin sağlanmasında örgütler yaratmıştır. Vehme gizli örgütü işte bu ortamdan doğmuş ve ne yazık ki İmparator IV. Karl 1371 yılında Vehme'ye yargılama yetkisi vermek zorunda kalmıştır. Kargaşa ve güven yokluğu Vehme'nin resmi mahkemeler yanında kendi koyduğu usulde faaliyet göstermesine olanak sağlamıştır. Vehme örgütüne bütün sınıflardan kişilerin üye olması mümkün kılınmıştır. Bu kişilerin toplumsal güvensizlik ve endişeden kaynaklanan nedenler ile örgüte korku ile karışık bir saygı içinde biat ettikleri ifade edilmektedir. Oysa Roma Hukuku gibi muhteşem bir hukuki yapıyı gerçekleştirmiş Roma İmparatorluğunun toprakları üzerinde parçalara ayrılarak kurulmuş İmparatorluklar, Prenslikler ve Krallıklar ve şehir devletleri bu hukukun artıklarını uygulayarak adaleti sağlayabiliyorlardı. İktidar hırsı, prenslerin, düklerin kendileri için saraylar yapmak ve aileleri için güç geliştirmek istemeleri halk ile ilgilenmeyi geri plana itmiş ve hukuk kuralları yetkisizlerin elinde çarpıtılarak kendi keyfi istek ve düşüncelerine göre uygulanmış, adaletsizlik hat safhaya gelmiş ve halkın yöneticiye güveni kalmamıştır.

Özellikle Alman İmparatorluğunda, merkezden uzak alanlardaki, konfederasyon ve çeşitli yönetim biçimlerinin uygulanabildiği bir devlet yapısı içinde farklı kişilerden oluşan, kont, dük, rahip gibi niteliklere sahip bireylerin şehirleri yönettiği ve farklı adalet mekanizmalarının olduğu bir ortamda, şehir ve kasabalar başıbozuk bir düzen ve kargaşa içine girmiştir. İstikrarın olmaması halkın birbirine düşman olmasına veneden olmuş, halk ekonomik eşitsizlik ve dengesizlik bataklığında yaşamak zorunda kalmıştır.

Vahşet ile dolu Avrupa tarihine baktığımızda kargaşa ve ihtilafların sürekliliğinin bol olduğunu görürüz. Bunların sebepleri birçok kitaplarda nedenleri ve sosyal etkileri bilimsel nitelikte açıklanmıştır. Ancak Vehme Mahkemelerini anlayabilmek için kısaca Avrupa'nın yaşadığı karanlık yıllara göz atmak gerekir. Karanlıktan aydınlığa çıkmaya çalışırken neler yaşandığını tarih sayfalarını karıştırarak bilmek günümüzde yanlış yapmayı engelleyebilir. Avrupa çağdaşlaşma yoluna çıkmada en fazla 30 yıl savaşları olarak adlandırılan savaşlardan sonra düşünsel biçimde gelişmeye başlamış insan önemi idrak edilmiştir. 30 yıl savaşları 1618 ve 1648 yılları arasında Avrupa'nın o tarihlerde güçlü Devletlerinin karıştığı savaşlardır. Dini nitelikteki görüşler ve mücadele savaşların nedenidir. Başka deyişle Protestan inaniş ile Roman Katolik Reformistler arasındaki ihtilafın sebebiyet verdiği savaştır 30 yıl savaşları. Dini konular kısa sürede bireysel ve siyasi konular haline gelmiş Protestan ve Katolik grupların birbirlerini öldürmeye ve yatıştırılması mümkün olmayan öfkeye ulaşmaları faciayı doğurmuştur. Öldürmek olağandır 30 yıl savaşlarında. güçlü gücünü öldürmekten almaktadır. Halk zaten cahildir okur yazarlar sadece din adamlarıdır. Kurtuluş savaşmak ve öldürmek olarak özümsetilmiştir. Ortaçağ Avrupa'sında, kimse kimseye acımamış hırs nefret şiddet doruğa çıkmıştır.

30 yıl savaşları Almanca konuşan insanların uzun süre Avrupa'da sürdürdüğü ekonomik ve politik gücü etkilemiş ve Fransa'nın Avrupa kıtasındaki hâkimiyetini arttırmıştır. Bu savaşlar Avrupa'nın ulusal devlet sistemine geçmesinde dönüm noktası

olmuştur. Böylece 1789 Fransız ihtilaline uzanan yolda ve sonrası aydınlanma becerisi Avrupa insanları tarafından gösterilmiş ve çağdaşlığı sergileyen nitelik kazanılmış ve dünyaya örnek olacak belgeler ortaya çıkmıştır. Bu belgeler ile ilgili yoruma girmeden gelinen yoldaki travmaların varlığını ve nedenlerini görmek günümüzde doğru politika yapmayı mümkün kılabilir. Aydınlanmaya uzanan yolda orta çağ Avrupa'sındaki bir zamanlar adaletin nasıl gerçekleştiği ve insan değerinin ne olduğu, vahşetin boyutlarının hatırdan tutulması yararlıdır.

Roma İmparatorluğunun bölünmesini takiben Avrupa halkları Kutsal Roma İmparatorluğu hukukuna yaraşır ve yakışır bir yönetim uygulamasını sürdürememiştir. Krallıklarda tahta talip birçok ailelerin varlığı, aralarındaki sürtüşmeler ve her birinin kendi kurallarını toplumda uygulamak istemesi, siyasi çalkantılara, yönetimde zafiyete neden olarak, yeni yeni bir kuruluşların oluşumunu kolaylaştırmıştır. Yönetimindeki zafiyeti gidermek için ortaya çıkan Vehme Gizli Örgütü kendi içinde başka amaçlar ile üyeleri ile ilgili yargılama için oluşturduğu mahkemeleri topluma yaygınlaştırıp, Roma Hukukunun kurallarından ayrılmayı pekiştiren yeni bir kurum geliştirmiştir. Bu mahkemeler sessiz mahkemeler / yasak mahkemeler ve örgütün vahşi cezaları vermesi ve anında kararı uygulaması nedeni ile de ceza mahkemeleri olarak ta adlandırılmıştır. Geç orta çağ tarihinde yer almış bu gizli örgüt yapılanmasını bilmek Avrupa'nın geçmişindeki zihniyetini anlamaya yardımcı olabilir.

Vehme Gizli Örgütü Kraldan izin de alarak başsız kalmış Almanya Westefalya mahkeme sistemi olarak orta çağda sözde toplumda adaleti sağlamak amacı ile ortaya çıkmış ve sonra resmi mahkemelerin yerini alacak kadar güçlenmiştir. Anlaşıldığı kadar kardeşlik örgütü imajı ile ortaya çıkan bu örgüt imparatorluğun gücünü kaybettiği zaman diliminde adalet adına söz sahibi olarak terör estirmiştir.

Toplumdaki kargaşa için başlangıçta karşıt grup olarak Kilise ve Kutsal Roma İmparatorunun onayı ile ufak bir grup ile oluşturulmuş bu örgüt zamanla kendine özgü kurallar yaratarak adaletin ölümle sağlanacağı yolundaki kararlara imza atmıştır. Gizli örgüt Vehme'ye katılanlar gizlilik yemini etmekte ve üyeler örgüte katılırken kendilerini çocuklarını ailelerini eşlerini bile örgütün gizlerini ifşa etmeleri ve ihanet etmeleri halinde öldürmeye ant içmişlerdir. Yemin bir kere verilince örgütün üst derecelerinden bir hâkim kılıcını örgüte kabul edilen kişinin boğazına tutarak bildiklerini açıklamaması için sembolik olarak birkaç damla kan akıtmaktadır.

Vehme gizli örgütünün kuruluşundan on yirmi sene sonra ve 200 000 ni bulan üyesinin olduğu dönemde On Emir kurallarını da destekleyip üzerine yemin edildiği söylenir. Örgüt içinde üyeler arasında hiyerarşi olup belirli işaret ve parola uygulaması bulunmaktadır. Örgüte kabul merasiminde aday Vehme'nin tüm sırlarını saklayacağını ve mahkemenin önüne kendisinin karıştığı olayla ilgili durumu doğru bildireceğine and içmektedir. Üyelerin birbirlerini tanımaları için çeşitli işaretler gösterilir ve kendilerine üzerinde bir takım mistik işaretler olan ip ve bıçak verilmiştir. Yapılan toplantıların bir kısmı aleni bir kısmı gizli ve sadece yemin etmiş üyeler arasında da yapılmaktadır.

Bu gizli örgütün adaletten uzak kurduğu yargılama mekanizması ve yapısı da son derece karışık ve ilginçtir. Merkezi Dortmund'da kurulmuş bu mahkemeler de hakim olabilmek için Alman kanı taşımak iyi karakterli olmak gerekmektedir. Hakimler profesyonel veya alaylı veya din adamları, manevi prensler, asilzadeler, burjuvalar, ve bağımsız köylü temsilcilerinden oluşmuştur. Çeşitli hiyerarşi içinde hakimlik yapacakların tümünün aynı

niteliklere sahip olmadıkları bir gerçek olup, esasen mahkeme hakkında ileri sürülmüş olumsuz görüşlerin bir kısmı bu nedenle oluşur. Hâkim olarak seçilenler gerekli sembolleri ve gizli bilgileri öğrenerek göreve başlatılır, bilgileri alan hâkim bu bilgileri kesinlikle aile bireyleri dâhil ifşa edememektedir.

Sert bir hiyerarşiye göre yapılandırılmış Vehme mahkemelerinin yazılı ve gizli kuralları olup bu kuralları açıklamak en yakın ağaca asılma cezası ile sonuçlanmaktaydı. Yargılama usulü örgütün tesbit ettiği kurallara göre yapılmakta ve suçla itham edilen kişinin Vehme gizli örgütü mensubu olması halinde onun yemin vermesi ispat yükünün yerine getirildiği anlamındadır. Üye olmayan kişiler ile ilgili olarak davet üzerine sanık mahkemede yargılanmayı kabul ederse başka deyişle kaçmaz ise , 30 tanığa kadar tanık bildirmesi imkanı verilmiştir. Bazı hallerde para cezası da uygulanmıştır. Mahkeme sanığın itirafta bulunması için çeşitli işkence metodları da uygulamaktadır. Çarka bağlamak, kol ve bacaklardan çekmek, vücudu dağlamak, yakmak, kerpeten ile tırnak diş sökmek gibi işkenceler bol bol uygulanmıştır. Sanık sandalyesindeki birçok kişi Vehme Mahkemesinde uygulanan korkunç işkenceden kurtulmak için gerçek olmasa bile talep edildiği gibi olayı itiraf etmeyi tercih etmişlerdir. Suçlu görülen kişinin davete yanıt vermemesi halinde gıyabında hüküm verilmekte ve Vehme üyesi üç kişi tarafından yakalanınca da ağaca asılmışlardır. Mahkemenin usulü çok hızlıdır. Vehme Mahkemeleri ölüm cezası vermekle nam salmış olup,ölüm cezası derhal infaz edilmektedir.

Kavga, hakaret gibi küçük suçlara para cezası verilmektedir. Hırsızlık, cinsel suçlar,cinayet, dini nitelikli mezhepleşmeler, büyüçülük ,mahkeme sırlarına aykırılık ağır suçlar olup ölüm cezası verilmiştir. Suçlu görülen ve davet edilenler ceza alacaklarını gördüklerinde mahkemenin çağrısına uymayarak çareyi kaçmakta bulmuşlardır. Mahkeme açık alanda yaptığı toplantı sonunda ölüm cezası verdiği kişiyi ağaca asarak ve üzerine suç ile ilgili yazı yapıştırarak cezanın caydırıcı olması için teşhir etmektedir.Oysa Kutsal Roma İmparatorluğu adına ceza vermek ölüm ve yaşam hakkının kullanıcısı sadece İmparatordur. Her yetki ondadır. Ancak Vehme Mahkemeleri ortaçağda Vestafalya'da yerel mahkeme olarak bu yetkileri kendine almıştır. Tüm suçlar ile ilgili yetkili olmuşlardır.

Mahkemeler hakkında olumlu görüşte olanlar da vardır, gerek İmparator ve gerekse Kilise Mahkemelerinin verdiği kararlara göre Vehme Mahkemelerinin verdiği kararların daha iyi veya adil olduğunu söyleyenler olduğu gibi, bir kısım üye de korku duyduğu ve Vehme Örgütünün içinde olmakla kendisinin ve ailesinin koruma altında olacağına inandığı için örgüt lehinde olmuşlardır. Diğer bir kısım ise, Vehme örgütünde olmanın ekonomik olarak kazançlı olduğunu çünkü cezadan kurtulmak için kurbanların para ödediklerini, bu paralardan üyelerin kazanç sağladığını, bunun için örgüt üyesi olmanın ekonomik açıdan yararlı olduğunu açıklamışlardır.

Vehme Mahkemelerinin yetkili olduğu dönemde kaç kişinin yargılanıp asıldığı bilinmemekle birlikte, üç yüz yıl Alman toplumundaki adalet mekanizmasının karanlık yüzünü gösteren bu gizli örgüt Vehme mahkemelerinin varlığı toplum üzerinde uzun süre olumsuz etkisini sürdürdüğü bir gerçektir. Ulus devlet bilincinin gelişmesi ile sorumsuz ve adaletsiz sözde mahkemeler yok olmuş ve halk devlete güvenmeye başlamış ve insan hakkının önemi anlaşılmıştır. Adaletten yoksun insana değer vermeyen nitelikteki yargılamaların geri gelmemesi insanların en büyük arzusu ve insan hakları gereğidir.

adlandırılan ve Avrupa'nın karanlığını gözler önüne seren mahkemelerin varlığı dehşet ve ibret verici olarak tarihte yerini almıştır. Bu uygulamaların hatırdan tutulması tekrarından kaçınmak için gereklidir.

Günümüzde de her türlü vahşet aydınlanma çağı geçirmiş toplumların dünyaya egemen olma ve yer altı kaynaklarından bizzat yararlanma adına gerçekleşmektedir. Avrupa'nın ortasında 1990 da Yugoslavya'nın parçalanmasında yaşanan vahşet bunun örneğidir. Bu gibi insanlık dışı olayların gerçekleşmesi mazur görülemeyecek niteliktedir.

Keza bir kısım toplumlara Suriye Irak gibi demokrasi götürmek ve insan haklarını yerleştirmek, eşitliği sağlamak adına başka bir toplumun, ulusun, devletin veya çeşitli taşeron kuruluşların silahlı vahşet uygulaması o ülke içinde halkın çeşitli gruplara bölünerek birbirleri ile savaşmalarının sağlanması, bazı devletlere bağlı kuruluşların savaşan her iki tarafa da silah sağlaması kabul edilebilecek ve hak verilebilecek uygulamalar değildir. İnsan hakları felsefesine tamamen aykırı olan ve dünya uluslarını yönetmeyi kendilerine görev edinmiş ülkelerin politikalarının insalcıl olma bilincinden uzaklaşmakta olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Ekonomik olarak son derece gelişmiş devletlerin bir zaman sömürgeci olan halklar self determinasyon uygulaması ile özgürleştirilmiş ve kendi devletleri kurdurulmuştur. Bu dönemlerdeki uygulamaların üçüncü binyılda değişik versiyon ile ulus devletleri parçalayarak yeni devletler gerçekleştirmeye çalışılması şeklinde sözde insan hakları uygulaması yapılmaktadır. Bu bağlamda halklara özgürlük adı altındaki projeler sunulmakta, bağımsız ve üniter devletlerin ülke sınırlarının bölünmesine vardırılan eylemlere imza atılmaktadır. Bu davranışlar kesin ve net insan haklarına aykırıdır.

Ashında bu tür eylemlerin uygulanmaya koyulduğu topraklarda özgürlük ve halkların kendi kaderini tayin konusunda yetkili olacaklarına dair projelerin gerçekte özgürlük

kazandırmaktan uzak olduğu ve bu projelerin uygulanması istenen topraklardaki insanlara vaat edilenin gerçek olmadığı ve amacın başka olduğu ortaya çıkacaktır. Bu yerlerde insan haklarına esasen riayet edilmeyecektir. İnsan haysiyet ve onuruna yaraşır bir yaşamdaki mahrum bırakılarak, insan olma haklarının yok olacağı projelere bu bölgelerdeki halkların ve yönetimlerin kanmaması gerekir. Amaç ekonomik açıdan güçsüz devlet yaratılarak, bu yeni oluşumların sahip oldukları yer altı zenginliklerine el koymak ve zenginliklerin işletilmesine yönelik yüzyıllık sözleşmeler yapmaktır.

İnsana karşı gerçekleşen insanlık dışı hareketlerin aslında oluşumuna sebep olan insanın kendisidir. İnsan aklını kullanamadığı için sevgi ve mutluluktan saygı ve kardeşlikten yardımseverlikten uzaklaşmaktadır. İyi ve adil olanı uygulamaktan adaleti sağlamaktan aciz hale gelmiştir. İnsanın yaptığı ve kendine uyguladığı mezalimden kurtulmak için insan haklarına sarılmak durumunda kalmıştır. Kısır döngünün sonlanması için bir kısım bölgelerdeki, ülkelerdeki gerçekleşen olaylardan sonra duyulan gereksinim sonucu insan hakları diye nitelediğimiz birçok kuralın yazılı belge haline getirilmesi, kabul edilmesi zorunluluğu doğmuştur. Bu belgeler ile yönetimler, yönetenlere ve topluma bu kuralların özümsetilmesi ve uygulanması istenmektedir. Böylece Devletlerin ve toplumların birbirlerine karşı ekonomik ve sosyal ve dinsel vahşi davranışların önüne geçilmek istendiği düşünülmektedir.

Ancak zulüm çekenlerin dayanma gücünün kalmadığı açlık, sefalet, işsizlik, sadakatsizlik, eşitsizlik, ahlaksızlık, organ kaçakçılığı ve organ tacirlerince insan kıyımlarının gerçekleştiği özellikle göçler sebebi ile birçok olumsuz olayların yaşandığı gözardı edilemez.

Çağdaş diye niteleyebileceğimiz ve uluslararası önemli belgeler ile varılmak istenen, insana insan olduğu için insan haysiyetine ve onuruna yaraşır bir şekilde, hak ve imkânlar sağlanması için yaratılmış belgelerin, uygulamadaki sonuçları hakkında kesin olarak olumlu bir yargıya varmak hiçbir zaman

mümkün görülmemektedir. Esasen bugünkü uluslararası ilişkiler düzeninde olumlu sonuçların alınması da olası değildir. Çünkü kuralların uygulamasını yine İNSAN dediğimiz varlık gerçekleştirecektir. İnsan egosu arzuları kin ve nefreti hiçbir zaman insan hakları karşısında yenilmemiştir.

Ülkeler arasındaki menfaat ilişkileri, ülkelerin ve o ülke insanların refahı ve uzun vadeli yaşam koşullarının düzenlenmesi için insan ilişkilerinde ve sağlanan haklarda kurallar ile söylem ve uygulama arasında her zaman fark olmuştur. Ancak bu farkın en aza indirilmesi için akla bilimselliğe ve vicdanlara dayanarak en iyiyi bulmak ve uygulamak konusunda yönetici ve/veya yetkililerin olumlu bilinçlenmesini sağlamak da toplumu oluşturan ve hak sahibi olmak isteyen insanın insanlık görevidir.

Başka deyişle insan, aklının yol gösterdiği ve elverdiği ölçüde, demokratik ve laik bir sistem içinde yönetilmeyi becerebilmek için özgür birey olmalıdır. Bu bağlamda da gerekli özveriyi kendisi göstermek zorundadır. Çağdaş niteliklere uygun taleplerde bulunabilmek için özgür birey olma niteliğini yine insan kendi çabası ile kazanmak durumundadır. Talep ve talebin ulaştırılma biçiminin de insan haklarına ve yasalara uygun olması gerektiği de izahtan varestedir. Bu açıklamanın ardından toplumda eğitim ve bilinçlenmenin niteliğinin toplumların geleceğinin belirlenmesindeki önemini vurgulamak gerekir.

Bağnaz, kökten dinci, düşmanlık edebiyatı esiri söylemler ile beyinlerin yıkandığı, yanlış tarih anlatıldığı, düşmanlıkların körüklendiği, farklı inanç ve felsefelerin yerildiği ve farklılıklarla mücadele edilmesi gerektiğinin doğrular olarak nakledildiği eğitimlerin verilmesi sulh ve sükûnun sağlanabileceği bir geleceğin mümkün olamayacağının en açık göstergesidir.

İnsan denen varlık felsefenin konusu olarak toplumu, tarihi kültürü oluşturur. Karakter yapısı olarak olumsuz niteliklere

sahip olduğunda insan kötülüklerin süjesi ve kötülüğün yaratıcısı⁵ olmaktadır.

Bu nedenle, düşünce tarihine bakarak filozofların insana değer veren ve iyi düzenli bir yaşamı sağlamanın yollarını araştırarak, gerek bireylerin eğitim ve gerekse devlet yönetme felsefeleri ile ilgili çeşitli olumlu görüşlerinin esas alınması insanların geleceği açısından önemli ve gereklidir. Bu görüşler bağlamında, toplulukların yaşadığı dönem- coğrafi konum- iklim -sosyolojik şartlar – ve özellikle dinlerin insanların düşüncelerini etkilenmesindeki nedenlerin incelenmesi ile çağdaş özgürlükçü modeller belirlenebilir.

Devlet yönetim biçimleri üzerinde dinlerin etkisinin uzun süre devam etmiş olduğu ve halen de devam etmekte olduğu felsefi ve sosyolojik boyutu ile açıklanmaktadır. Geçmiş dönemlerde batıda Hristiyanlık devlet sistemleri ve krallar imparatorlar üzerinde yoğun bir etki sergilemiş ve din adına toplumlar olumsuz boyutta etkilenerek dine dayalı toplumsal sosyal bir yapının gelişmesi için çalışılmış, savaşlar organize edilmiştir.

Din adamları sözde en iyiyi kendilerinin yorumladığı ve toplumu yönlendirmeyi ve aydınlatmayı görevleri olarak görerek insanların yok olmasına sebep olmuş ve halen de olarak, insanların birbirlerine düşmanlık hisleri ile dolmalarına neden olmaktadır.

Bu yapılanmanın sonuçları üçüncü bin yılda da etkilerini göstermektedir. Dine dayalı ayrımcılık tavan yapmıştır. Bu tür söylemler ile insanlarda nefret duygusu uyandırmak ve eylemlerde bulunmasını sağlamak insanlığın geleceği için çok daha büyük tehlikeleri getirmektedir.

Özellikle devlet yönetiminin devlet adamlarından, örneğin krallardan, imparatorlardan, din adamlarına doğru kayması sonucu, ortaya çıkan vahşet karşısında, gerek görüntüdeki

⁵ Çotuksöken Betül: Antropoloji Ya da İnsan Varlık Bilgisi, 2018, s,30 vd,174 vd,

yöneticiler veya iktidarda söz sahibi olması gerekenler ve yönetilen halk çok eziyet çekmiştir. Felsefi çalışmaların etkisi ile gelişen ve bilinçlenen insan, din faktörünün dinden ayrı ve farklı nitelikte sadece ezici dünyevi hükümler için kullanılmasının karşısına dikilerek ret etme aşamasına gelerek tarihte çeşitli ihtilallerin gerçekleşmesini sağlamıştır.

Giderek çağdaş anlayış ile yöneticilerin kendi güçlerini muhafaza edebilmeleri ve gerekse yönetilen halkın toplumda olması gereken düzeyde ve kurallar ile yönetilebilmesi için neler yapılması gerektiği idrak edilmeye başlanmıştır. Ancak bu değişim kökleri çok eski dönemlere dayanan bağınaz din açıklamalarına ilişkin uygulamanın, tüm dünya milletlerini oluşturan insanlarca kolayca terk edilebileceği ve farklı amaçlar için kullanılmasından vazgeçilebileceği hususunda şimdilik fazla ümit beslenmesi mümkün görünmemektedir.

Dinin dünyevi işler ile özellikle ekonomi ile bağlantısının vicdanları rahatsız etmesi ve en önemlisi dinin ceza kurumu olarak faaliyet göstermesi ve kendini yetkili görmesi devlet erkini yok sayması toplumlarda dehşet uyandırmıştır. Bu nedenlerle insanları korumaya yönelik hükümlerin özellikle batı âleminde ortaya çıktığını görmekteyiz. Martin Luther'in⁶ Protestanlığı yayması da işte bu bilinç ile gerçekleşmiştir.

⁶ Martin Luther 1483-1546 yıllarında Almanya'da yaşamış olan din adamı Profesör Martin Luther, Protestan mezhebinin doğumu ile özgür bir Hristiyanlık anlayışını gerçekleştirmiştir. Avrupa'da aydınlanma çağında önemli bir felsefe olarak Hristiyanlığın Avrupa'da yozlaşması ile yaşanan sürecin sadaka ile dini kullanarak geçinen ruhban sınıfın dünya işlerine karışmaları ve kilisenin insanların günahlarını endüljans adı verilen bir belge ile para karşılığı af etmesine karşı çıkmıştır. Din adamı olarak felsefe konferansları vermiş ve birçok kere fikirleri yüzünden yargılanmış mahkûm olmuş, kaçmış saklanmış ve halkın fikirlerini özümsemesi ile Katolik kilisesine karşı gelişen bir hareket olarak Alman halkı ve prensler tarafından protestan adını alan inaniş gerçekleşmiştir.

Hristiyan Kişinin Özgürlüğü (Von der Freiheit des Christenmenschen) adlı kitabı ile özgürlük kavramını gündeme getirmiştir. Kutsal metin olarak kabul edilen metinlerin kendi aralarında çelişmekte olduklarını belirtmesi de yargılanmasına neden olmuştur. Akıl yolu ile ikna edilmediği için papa ve konsillerin otoritesini kabul etmeyeceğini belirten savunması sonucunda mahkeme karar vermeden dağılmıştır. Martin Luther vaazları ve dini uygulamalara getirdiği farklı yöntemler ile birçok hristiyan'ın tek mezhep Katolik olan hristiyanlıktan kopmasına ve yeni bir mezhebin doğmasını mümkün kılmıştır. Ancak bu uğurda gerçekte ekonomik olarak isyan eden ve Martin Luther görüşlerini inanan köylülerin isyanlarında onlarla beraber olmamış ve birçok köyünün ölmesi ile sonuçlanan isyan gerçekleşmiştir. İncanın insanların kendi dillerinde gerçekleşmesini sağlayan Martin Luther, batı medeniyetinin islamdan korunması gerektiğini ileri sürmüş,

Sanayi ve ekonominin, teknolojinin gelişmesi ve insanların bütünleşmesini öneren sistemlerin sosyal platformda yer alması ile toplumlar etkilenmeye başlamış ve çeşitli devrimler ihtilaller ve kanlı çarpışmalar sonucu insanlar aydınlanma çağına erişmişlerdir. Böylece esaret, din baskısı, kul olma ret edilmeye başlanmıştır.

Dünyanın her tarafında ve İslam âleminde de dinin devlet yönetimi ile iç içe gerçekleştiği ve etkisini gösterdiği açıktır. Ancak İslam âleminde batıda olduğu gibi çağdaşlaşma ve din kurallarından yönetimlerin ayrılması konusunda aynı gelişmenin yaşandığını söylemek ve kabul etmek mümkün değildir.

İslam toplumunda insan hakları ile ilgili olumlu tek örnek Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti Devletidir. Gerek insan hakları ile ilgili çağdaş kuralların yer aldığı yasallaşma ve gerekse devlet ile inanç arasında düzenlenen ilişki laik bir düzenin oluşmasını ve dini özgürlüğü sağlamıştır. T.C Anayasasında 136. maddesinde düzenlenen Diyanet İşleri Başkanlığı⁷ teşkilatı ile Osmanlı Devletinden Türkiye

Yahudilik aleyhinde de yazılar yazmış ve Roma'da Papalık aleyhin de de çalışmaları olan Martin Luther,hiç kimsenin dini inancı sebebiyle yargılanmaması gerektiğini ortaya koymuştur. Önemli sözleri vardır; Kardeşçe yaşamının öğrenilmesi gerektiğin aksi halde aptallar gibi yok olunacağını, dünyayı değiştirmek için eğitimin önemini ,insanın kalbinin değirmen taşı gibi olduğunu oraya öğütülecek bir şey konulmaz ise kendi kendini öğüteceğini, düşüncelerin vergi konusu olamayacağını, yalanın kartopuna benzediğini yuvarlandıkça büyüdüğünü, çocukların ırk din bilmediklerini insan ayırımı yapmadıklarını, onların ölçütünün sadece sevgi olduğunu nefreti onlara büyüklerin öğrettiğini , derin bir felsefe içinde açıklamıştır. <https://www.biography.com/people/martin-luther-9389283>

⁷ T.C..Anayasası 136: Diyanet İşleri Başkanlığı-Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncelerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir. İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Başkanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur. Din işleri Şüksek Kurulunun görevleri şunlardır:

a) İslam dininin temel bilgi kaynaklarını ve metodolojisini, tarihi tecrübesini ve güncel talep ve ihtiyaçları dikkate alarak dini konularda karar vermek, görüş bildirmek ve dini soruları cevaplandırmak.

b) Dini konularda telif, tercüme, inceleme ve araştırmalar yapmak, yaptırmak, ihtiyaç duyduğu konularda inceleme ve araştırma grupları oluşturmak, bu hususta yurt içi veya yurt dışındaki uzman kişi ve kuruluşlardan yararlanmak, gerektiğinde bu alanlarda hizmet satın almak ve sonuçlarını başkanlığa sunmak.

c) Yurt içinde ve yurt dışında İslam dinine mensup farklı dini yorum çevrelerini, dini sosyal teşekkülleri ve geleneksel dini-kültürel oluşumları incelemek, değerlendirmek. Bu konularda ilmi ve istişari toplantılar, konferanslar düzenlemek ve çalışmalar yapmak.

ç) Yurt içinde ve yurt dışında İslam dini ile ilgili gelişmeleri, dini , ilmi faaliyetleri, neşriyatı ve dini propaganda mahiyetindeki çalışmalarını takip etmek, bunları değerlendirmek ve sonucu Başkanlığa sunmak.

Cumhuriyeti'ne geçiş dönemi için gerekli olan kurum kurulmuştur.

Bu uygulama esasen Dünyada tek olup başkaca örneği bulunmamaktadır. İslam inanının olduğu bölgeler bağlamında çağdaş aydınlanma gerçekleşmemiştir. Çünkü devlet yönetimi ile din aynı sistemin içinde düzenlenmiş kurallara tabidir.

İnsan hakları ile ilgili kuralların dini esaslar çerçevesinde ele alınması baştan itibaren eşitlik ilkesinin olmayacağıının delilidir. Dünyanın önemli bir kıtası Avrupa'nın aydınlanma çağını yakalaması ve yaşaması birçok insan haklarını ilgilendiren kurumun gelişmesine ve insanlık için yararlı kurumların oluşmasına sebebiyet verdiği önemli bir gerçektir.

Bu çalışmalar dalga dalga dünyada eziyet çeken halkların devlete baskıları ile ve devletin çıkarı uluslararası arenada olmayı gerektirdiğinden birçok insan hakları ile ilgili kural kerhen de olsa kabul edilerek sistemin içinde yer verilmiştir. Ancak uygulamaya geçirilme konusu şüphelidir. Bir kısım ülkelerde de insanlarda özgürlük fikrinin gelişmesi ve dini bağınazlıktan kurtulmak adına sosyal hareketler insan haklarının yerleşmesine kapı açmış ve açmaya da devam etmektedir. Ancak bu arada geriye doğru gidişin olduğu insan haklarının yasayarda yer almasına rağmen uygulanmadığı ve dini kurallara dönüşün gerçekleştirilmeye çalışıldığı sistemlerin de üçüncübin yıl dünyasında ortaya çıkmış olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır.

Diğer taraftan, din faktörünün toplumlar için sosyolojik bir olgu olarak ret edilmesinin mümkün olamayacağı ve gerekli olouğu ve olmaya da devam edeceği bir gerçektir. Fakat insan yaşamı için yönetsel bağlamda din ile yönetimin birbirinden farklı algılanması gerektiği çağdaş yaşamda olmazsa olmaz olarak yönetim ve halk arasındaki ilişkilerde kendini belli etmiştir.

d) Başkanlıkça incelenmek üzere havale edilen basılı , sesli ve görüntülü eserleri dini bakımdan inceleyerek yayınlanıp yayınlanamayacağına karar vermek. Olarak belirlenmiştir.

Farklı inanç dünyasında olan bireyler aynı toplumlarda yaşamaktadır. Dünyada hiçbir zaman tek bir ırk tek bir dini inanç olanlardan oluşmuş bir devlet daha kurulmamıştır. Bu nedenle farklı inançlarda olanların birlikte yaşamasını sağlayacak yapılandırma ile ancak eşitlik sağlanabilir. Devletin halk için, ülkede yaşayan insanlar için gerekli olanı yapabilmesinin ancak iyi doğru düzgün bir sistem içinde gerçekleşebileceğini özümsemek kolay değildir. Adil eşitlikçi ve refahın sağlandığı bir toplumun gerçekleşebilmesi ancak özgür düşünce ile gerçekleşebilir. Özgür bir toplum için ve halkın kendini demokratik bir sistem içinde yönetmesi düşünce özgürlüğünün gelişmesi ile mümkündür.

Mutlu ve refah toplumu oluşturabilmek ancak toplumun yaşamını güvence altına alan her türlü eşitliğin sağlandığı bir sistem ile gerçekleşir. İnsanlar arasındaki eşitsizliğin, kavfanın, ihtilafların ortadan kalkabileceği, refah toplumlarının oluşabileceği modeller ve çağdaş olarak betimlediğimiz yönetim sistemleri insan hakkı olgusu ile geliştirilmeye çalışılmış ve halende çalışılmaktadır.

Ancak hiçbir çalışma, öneri ve felsefi açıklamalar ve kurallar yönetim sistemleri, insanların ve toplumların bütünüyle insancıl davranışlara sahip olmasını mümkün kılamamıştır. Özgürlükçü bir toplum, eşitlik ve adaletin tam olarak sağlandığı bir sistem henüz gerçekleşmemiştir. Hayal olunan insan haklarının tam anlamı ile gerçekleştiği bir sisteme henüz ulaşamamıştır.

En iyi sistemin demokratik ve laik sistem olduğu tabii ki yadsınamaz. Çünkü dünyada insanlığın var olduğundan beri süre gelen vahşetin önüne set çekmeyi kısmen dahi olsa başarabilen demokratik uygulama şimdiye kadar yaratılmış yönetim biçimleri içinde daha iyisi bulunamadığından en iyisidir.

Vahşetin, şiddetin, insanlığa karşı işlenen cinayetlerin, soykırımların ve savaşların toplumların yaşam kalitesinde meydana getirdiği olumsuzluklar nihayet devletlerin,

hükümetlerin bir araya gelerek, düzeni sağlamak için anlaşmalar yoluna gitmesinin gerekli olduğunu ortaya koymuştur.

Akılcılık ve çağdaş olmanın gereği, insana değer vermekle mümkün olabilecektir. Bu bilinç ile ve savaşların soykırımların insanlarda yarattığı travma ülkelerin ekonomik durumlarını ve devlet erkini etkilediğinden çözüm aranması bağlamında uluslarüstü, supra nasyonal, uluslararası kuruluşlar kurularak anlaşmalar yapma yolu en iyi yöntem olarak kabul edilmek gerekir.

Uluslararası kurumlar çeşitli belgeler düzenleyip devletlerin bu belgeler doğrultusunda yasalarında değişiklik yapmasını ve insan haklarını yerleştirmeleri gereğini vurgulamaya çalışmaktadır. Devletlerin birbirleri ile ilişkilerinde ve dünya devleti olma yolunda gelişebilmek için bu kurumlara üye olmak ve bu kurumlarda alınan çağdaş demokratik insancıl kuralları uygulamak insanlık için en olumlu yoldur.

Konunun gündemde kalması ve hiç bitmeyen bir enerji ile insan hakları konusunun uluslararası arenadan inmemesi uluslararası siyasetin önemli bir konusu ve uğraşısıdır. Devletlerin birbirleri ile ilişkileri iş yapmaları, yatırımlar, sermayenin evrenselliği, ekonomik beklentiler ve zenginleşmenin kaçınılmazlığı insan hakları kurallarının da evrensel nitelikte olmasını gerektirmiştir. Yatırım yapılacak ülkenin, sermayenin dolaştığı ülkelerin hukuk düzenleri ve insan haklarının nasıl hangi sistem içinde yapılandırıldığına diğer ülke ekonomileri için önemi büyüktür. İşte bu gerçekler insan haklarını sürekli gündemde tutmaktadır.

Özellikle, yaşam hakkı, ifade özgürlüğü hakkı, düşünce özgürlüğü, vicdan ve inanç hakları, , adil yargılama ve yargılanma hakkı, eşitlik hakkı, ayrımcılık yasağı, sağlık hakları, kişi hürriyeti ve güvenliği, sosyal güvenlik hakları, seyahat hakları, özel hayatın gizliliği, çocuk hakları, toplantı hak ve hürriyeti, çalışma hakkı, eğitim hakkı, siyasi haklar ve medya

konuları gibi insan hakları ile ilgili konular hiç gündemden düşürülmez. Önemli oldukları her zaman vurgulanır.

Bu konular insanların hukuksal perspektif bağlamındaki hakları olarak birbirleri ile iç içe olup birlikte Devlet yönetim sistemini oluşturur ve değerlendirilir. Birisinin veya birkaç tanesinin olmaması yönetim sisteminin adının değişmesine neden olur.

Toplumlar kendi kültür birikimi ve örf ve adetleri ve alışkanlıklarının etkisindedirler. Evrensel çağdaş niteliklerin toplumları etkilemesi ve doğal yaşam gereği olarak özümsemesi kısa vadede oluşabilecek olgular da değildir. Toplumlar bir diğer toplumdaki uygulamaların kendi kültür düzeylerine, bilgilerine, alışkanlıklarına ve adetlerine aykırı olan gelenekleri beğenmeyip hatta çağ dışı bulabilirler veya ahlaki açıdan doğru bulmayabilirler veya etik veya görgü kuralları bağlamında hiç uygun bulmayabilirler. Tüm bunlar farklı toplumların farklı yapılanmalarının sonucudur. Bu değerlerin ortak noktasının bulunması evrensellik ilkesi ile sağlanabilir. Bireye değer veren ve insan haysiyetine onuruna yaraşır bir sistem içinde hakların kullanılması sağlanabildiği takdirde kurallar kabul görebilir. Aksi halde uygulanmak istenen kuralların çağdaş kurallar olduğu ve herkese uygulanması gerektiği şeklinde bir zorlama ile toplumlara çağdaş diye kurallar dayatılamaz. Esasen insan hakları ile ilgili genel kurallar hariç, yaşamda örf adet ve alışkanlıklara dair uygulamaların tek düze olması mümkün değildir. Tek tip insan modeli yaratmak ve tek tip yaşam biçimi yaratmak için insan hakları uygulamasını zorlamak evrensel niktelikte kabul görmeyeceği gibi insani de değildir. Elbette farklı toplumlarda farklı yapılanmalar olacaktır. Bunun temel insan hakları açısından olumsuz bir yanı yoktur. Özellikle ahlak ve etik kurallar açısından farklı toplumlarda genel kurallardan sonra detaylarda örf ve adetin uygulandığı haller toplumların sürekliliği açısından da gereklidir. Böylece temel haklarda evrensellik ve detaylarda özellik sağlanarak insan haklarının uygulaması insancılığı gerçekleştirebilir.

III) İNSAN HAKLARI KAVRAMI

İnsan hakları kavramında iki kelime bulunmaktadır. İNSAN ve HAK. Bu kavramların anlamını açıklayalım.

A) İnsan Hakları Nedir?

İnsan nedir? İnsanın tanımını nasıl yapılabilir? İnsan hakkı ile ne ifade edilmektedir? Bu hakkın sahibi olan insan dediğimiz canlı kimdir? Genel bir ifade ile “İnsanın insan olmaktan kaynaklanan hakkı” olarak açıklanan tanım ile ne ifade edilmektedir?

En değerli varlık. Yeryüzünün, zeki, düşünen, konuşan, üreten, sürekli gelişmesini sürdüren yaratı olan varlığı. “Homo Sapiens” (Zeki İnsan) Çağlar geçtikte keşiflerde icatlarda bulunan, daha rahat yaşamı hayal eden bir canlı. Bu canlı topluluk meydana getirdiği zaman artı ve eksileri olan ve gelişmesini arzu ve isteklerini toplumun gereklerine ve yönüne doğru değiştirebilen, kendi menfaatlerini de buna ekleyebilen bir varlık. Toplum içinde her türlü fikirden etkilenen aklını kullanmayı bir kenara bırakabilen, emirlere uymak uğruna insan kısımları yapabilen bir varlık. Bu nitelikleri tanımladığımız varlık olan insan için ne hakkında bahsediyoruz?

Bu insan toplm bilinci ile yine artı ve eksileri olan toplumların karşı karşıya kalmasına ve birbirlerine üstünlük taşımasına veya diğer toplumu ezmesine, değer vermemesine kadar varan bencillikleri de bünyesinde barındırabilen varlıklar olarak toplumu meydana getiren insan ne gibi haklardan eksik ki, insan hakları diye bir disiplin yaratılmış ve tüm dünyada insan hakları hukuku oluşmuştur.

Öyleyse insanı en değerli varlık olarak ortaya koymak ve canlı olarak zeki varlık biçiminde yaratılmış en mükemmel varlık olana değerli diyerek, bu değerli varlığın olmayan haklarını düzenlemek için kurallar mı oluşturulmaktadır? İnsan hakları konusu bireyi başka deyişle insanı ele almaktadır.

İnsanın belirli bir standartta yaşayabilmesi için asgari şartları sağlamak açısından insanı merkeze alarak haklar oluşturulması bu önemli ve değerli varlık için neden gerekli olmuştur? Ulusal yasalar ile devletlerin sağladığı yasalar insanların temel haklarının sağlanmasına neden yetmemiştir? Neden uluslararası belgeler ile insanların temel haklarının oolduğu konusu insan hakları konusunun kurumsallaşmasını gerektirmiştir?

İnsan hakları diye bir takım kuraların yaratılmasına ve neden bu üstün varlık için etnik köken, dil, din, kültür, inanç, mesleki grup, zümre, ekonomik düzey gibi bir çok sübjektif niteliklerin etkisi olmaksızın bu iyi olan insan için neden haklar düzenlemek gerekği hasil olmuştur?

Kime karşı hak - ne için hak- nasıl hak?

Bu nedenle insan kimdir? Hakkı olmak ne demektir? İnsan denen varlık ile hak nasıl bir birliktelik içinde olacaktır? Bunların cevabını bulmak için insan ile ilgili dünyevi ve ilahi görüşleri değerlendirerek, gerçekte insanın kim ve ne olduğunu görmek gerekir.

1) İNSAN⁸

Kutsal, değerli varlık olduğu özellikle aydınlanma felsefesinden itibaren her vesile ile söylenen İNSAN kimdir? Kimliği nedir? Yüzyıllar boyunca değerli varlık insan için en iyisi aranmış, bu bağlamda acaba ve sonuca ulaşılmış mıdır?

İnsan nedir diye sorarken, insanın canlı yapının en yetkin biçimi olduğunu kabul ederek sormaktayız. İnsan bilgisi ve zekâsı ile hayvanlık aşamasının üstünde var olmuş bir canlı olarak sürekli gelişmesini sürdürmüştür. Düşünme yetisi olan bu zeki ve üstün canlı, var olduğundan beri inanılmaz bir mücadele içinde olmuştur. Mücadelede var olmuş, yok olmuş, yok etmiş, yaşayabilmek ve yaşamını sürdürebilmek için çalışmış

⁸ Şeraiti Ali Dr.: Dinler Tarihi, İstanbul 2001(çeviri)s.253 vd.

yeryüzünde sürekli hareket halinde olarak işgal etmiş yakmış yıkılmış yönetmiş ve bir türlü durağanlaşmamıştır.

İnsanın sürekli hareketi vahşetle birlikte gerçekleşmiştir. Aydınlanma çağı ile batıda insan özgürlüğü bilinci gelişmiştir. Bazı özgürlüğün gereğini birçok vahşeti yaşadıkdan sonra aydınlanma süreci ile idrak ederek yeni yaşam biçimleri için kurallar koyma yolunu aramıştır. Bu çalışmalar düşünen ve birçok vasıfları olan insan tarafından yapıldığına göre, insanda ne gibi vasıfları vardır veya olması gerekir diye sorgulamalıyız. İnsanı tanımak ve insan hakkında bilgi edinmek için dinleri, toplumu, medeniyeti, çağdaşlığı, insan haklarını, sanatı, ekonomiyi, teknolojiyi irdelemek gerekir.

Çağlar boyu insan sosyolojik bağlamda dini otoritelerin baskıcı ve dogmatik tutumu sesebi ile tek renkli düşünceye sapsmış ve gelişmesi engellenmiştir. Bu etkilenme değerli varlık üstün varlık dediğimiz insanı çağdaşıktan uzaklaştırmaktadır. Özgürlük ve haklar kanusunda olması gereken uygulamayı bu durumda nasıl isteyecek ve nasıl düşünecektir? Özgür düşünce yapısında olmayan varlık olarak bağınaz fikirlere inanan, dinlerin etkisinde kalan, toplum psikolojisinin düşünme yetisi ve eğitimi olmadığı için etkisinde kalan, çağdaş düşünme yetisi olmayan nitelikler ile toplumda karışmıza çıkmaktadır.

Kim bu insan? Orta çağa kadar ve orta çağda da insanın kim olduğunun önemi yoktur. Çünkü insanın kim olduğu ve yeri tanrı katında zaten belirlenmişti. Halen felsefi görüşlerini incelediğimiz Antik Yunan medeniyeti filozoflarının düşüncelerinde de insanlar farklı kategorilerde olarak değerlendirilmiş ve hakların verilmesi veya verilmemesine karar verenler diğer aklını kullanan ve düşünme yetisi olan toplumdaki üstün bireylerdi. Kölelik zihniyetinin hâkim olduğu bu dönemlerde insanın değeri ekonomik nitelikleri veya yönetici olmaları ile ölçülmekte idi.

Antik Yunanda özgür olanlar polis devletlerini yönetenler ve mülk sahibi olanlar tüm haklara sahip bulunmaktaydı. Bu dönemlerde eşitlik ve insan hakkı gibi uygulamadan bahsetmek esasen mümkün değildir. Ancak antik Yunan döneminde gelişmiş olan birçok demokratik ve laik düzen ve özgür düşünce ile ilgili felsefi görüşler devlet sistemlerinin ve insan haklarının kaynağını teşkil etmiş ediyor olsa da bu uygulanmakta olan bu düzenin o dönemde Yunanda yaşayan tüm insanlar için olduğu anlamını taşımamaktadır.

İnsan hakları ile ilgili oluşum batıda aydınlanma çağı ile gelişmiş olduğu halde orta çağda maalesef insana değer verilmediği çok ızdıraplı dönemler yaşandığı tarihi vakialardır. Aynı dönemlerde doğuya Asya'daki imparatorluklardaki uygulamalara baktığımızda, devlet düzeni, yöneticiler ve insan hakları, insan haklarını ilgilendiren birçok uygulamada insana davranış biçimlerinin insan haklarına değer verildiğini birçok eserden anlaabilmekteyiz. Batı doğuya sosyal nitelikler açısından değer vermemektedir. Esasen insan hakları ve demokrasi açısından yasal uygulamalar bağlamında örnek alınması gereken doğu metinleri batılılarca sümen altı edilmiştir. Doğu medeniyetlerinde yönetsel olarak hanların, hakanların, şahların yönetim erkini kullanmalarına yönelik belgeler ve/veya uygulamalar batı tarafından kaynak olarak ele alınmamıştır.⁹ Oysa orta çağda batı vahşet içinde iken doğudaki Türk boylarındaki yönetimler insan haklarına saygılı niteliktedir.

Ancak Rönesans ile batıdaki bağınaz ve dayatmacı dinsel yaşantıya özgürlük getirilmeye başlanmıştır. Tanrı din insan ve devlet kavramları insan yaşamında gerekli olduğu fikri gelişmeye başlamıştır. Tanrı din insan ilişkisi ve tanrı varlığı, dinlere saygı, yaşamın sadece tanrı ve din ekseninde olmayacağı düşüncesi batının orta çağdan çıkışındaki düşüncelerdir. Din kurallarına uygun yaşam ve kiliseye bağlılık ancak insanı erdemli yapacağı şeklindeki uygulamalar rönesansla kaldırılmaya başlamıştır.

⁹ Yusuf Has Hacıp tarafından yazılmış Kutadgubilik adlı eser bunun örneğidir.

Giderek aydınlanma çağında özellikle insan gerçeğine akıl ile ve deneyle ulaşılması önerilmiş ve konuların akıl ile çözümünde insanın temel alınması gerektiği ortaya atılmıştır. İnsanın iyi-kötü, yaratıcı, sevecen, uzlaşmacı, yıkıcı, zalim, bencil, doyumsuz, olma gibi birçok nitelikleri bulunabilmektedir.

İnsanın çeşitli vasıflarından hareket edilerek¹⁰ insan algılanmak istenmiş ve tanımı yapılmaya çalışılarak nasıl yönetilmesi gerektiği konuları araştırılmıştır. İnsanı birtakım vasıfları veya benzetmeler ile tanımlamak yanlış ve sübjektif olur. Tüm tanımlar çeşitli insanlar ve kökenler ve yaşanan coğrafi bölgeler esesa alınarak ve insanların nitelikleri gözetilip yapıldığı takdirde kabul edilebilir. Aksi halde insan ve nitelikleri ile ilgili farklılıkların değerlendirilmediği tanımlar veya tek bir tanım ile insanı betimlemek doğru sonuca ulaşmayı mümkün kılmaz.

İnsan manevi ve sosyal nitelikleri ile de bir takım farklı duygulara sahip olmaktadır. Yeryüzündeki canlılardan bir cins olarak diğerlerinden çok önemli bir farkı vardır. İnsan akıl sahibidir zeki varlıktır.¹¹ İnsan düşünür, hayal kurar, muhakeme eder, analiz ve sentez yapar, öğrenme kabiliyeti vardır. Aklını kullandığı için çeşitli yaratıcılıklarda bulunabilmektedir. Akıl insanı çok güçlü yapmaktadır. Akıl ve güç birlikte esas alınır. Yeniliklere yaratıcılığa doğru sürekli ilerleyen insan düşünen canlı bir varlık olarak ilk temel gereksinimleri için bireysel faaliyet gösterirken, toplum içinde şekillendiğinde dini ahlaki, hukuki, siyasi ideallere de sahip olmuştur. Tabii ki bu idealler diğer canlılarda olmadığı için insan betimlenirken çok değerli bir varlık olduğu düşüncesi toplumda yerleşmiştir. Değerli varlık olma fikrinin çok abartılmaması gerekir, zira insanlar arasında da düşünen ve beynininkullanan akli ile hareket ederek çalışanlar ile çalışmayanlar bulunduğundan algılama, uygulama ve yaşama

¹⁰ Gökalp Ziya: Ziya Gökalp Diyor ki- Ist.1950s,3 vd; Serter Nur: Giydirilmiş İnsan Kimliği, Ist. 1996, s.183 vd.133 vd.; Gökberk Macit:Aydınlanma Felsefesi Devrimler ve Atatürk, Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk, İstanbul 1986 ,Eczacıbaşı Yayını, s. 286 vd.

¹¹ Homo Sapiens.

biçimi açısından farklılıkların olması değerli varlık nitelemesini genellememek doğru olacaktır.

İnsanları akıllı ve akılsız insan olarak tanımlayabilir miyiz?¹² Bu sıfatları nasıl tayin ederiz. İnsan çıplaktır. Çıplaklık elbisesizlik olarak değil, bilgisiz, idrakten yoksun, bilgisiz olmasına rağmen kendini âlemden üstün gören, büyüklük duygusu olan, ancak bilgiye ulaştığında aczini gören bir varlık olarak ta tanımlayanlar vardır.¹³ Akıllı insan düşünen ve düşünme sanatına vakıf kimsedir. Bilgi sahibidir. Deney yapar ve akıl ile doğru bilgiye ulaşır. İnsan bulunduğu sosyal ortamdan etkilenir ve bu etkileşim zaman zaman yanlışlıklar yapmasına da neden olur. İnsan ideallere sahip değil ise ve yaşam için bir amacı yok ise mutlu olamaz. Başka deyişle mutlu olmak için ekonomik üstünlük, iş, iktidar, yeterli değildir. Amaçları olmak ideali olmak insanın mutlu olması için gereklidir.¹⁴ İdealler ve yaşam koşullarının insan onuruna ve haysiyetine uygun nitelikte olması üstün akıl tarafından düzenlenmesi gereken bir olgu olarak düşünüldüğünden işte insan hakarı ile ilgili kurallar geliştirilmiştir.

İnsan, asırlardır filozofların uğraşı konusu olmuş ve halen de olmaya devam etmektedir. Bu ne denli değerli ve çözülmesi zor veya imkânsız bir varlık olduğunun belirtisidir. İnsan düşünen varlık olarak düşünce yapısına göre farklı niteliklerde olabilir o halde insanın genel bir tanımını yapmak kolay değildir.

Ancak insanı betimlemek için denebilir ki; İnsanı belirleyen onun doğasının zenginliği ve güç anlaşılabilirliği, çeşitliliği ve çok yönlülüğüdür. İnsan bilimi bir bilmece olan insanı çözmekten acizdir. Çelişme insan varlığının bir ögesidir. İnsanın homojen bir yapısı yoktur, var olanla olmayanın garip bir karışımıdır, insanın yerinin bu iki karşıtlık arasında olduğu¹⁵ dur. Başka deyişle insan

¹² Serter N:Giydirilmiş İnsan Kimliği, İst. 1996, 183 vd.

¹³ Şeraiti A: a.g.e. s261 vd.

¹⁴ Gökalp Z.:a.g.e., s. 4 vd.

¹⁵ Casserer Ernst: Devlet Efsanesi ,İnsan Üstüne bir Deneme, Çeviren Prof. Dr. Necla Arat, İst. 2005, s. 22 vd.

karşıtlıklar içinde olan homojen bir yapıya sahip olmayan varlıktır.

İnsan bireysel değil toplumsal yaşamı içinde değerlendirilmelidir. Çünkü devlet ve insan iç içe olup birlikte açıklanması gereğine işaret olmaktadır.¹⁶ İnsanın incelenmesinde doğasına ve gizine ulaşmada dinin de çok önemli rolü vardır.

İnsanın aklını kullanmaktan vazgeçmesi niteliklerinde kaymaya başlaması demektir. Dine dayanan ve gerçeği ararken usunu kullanamayan insan dış âlemin etkisinde kalmakla yanı sıra düşmektedir. Gerçeği arama adına göksel bir arayışa giren insanın artık sadece günahlarını düşündüğünü, günahlardan korunmak için kiliseye maddi katkılarda bulunmak ile bunlardan kurtulacağını, zanneden bir konuma geldiği tarihi vakıalardır. Bilinmezler ile uğraştırılan ve insan için Tanrının bir giz olduğu ve bu nedenle insanın da bir giz olduğu şeklindeki tek tanrılı dinlerin yaptıkları açıklamalar¹⁷ insanı etkileyen ve aklını kullanmasını engelleyen bilimsel olmayan bilgiler bağlamındadır. Aklın kullanılmaması ve kullanmaktan vazgeçilmesini sağlamak bilinçsiz olarak gerçekleşebilir. Akıl ile hareket etmekten yoksun kalmak insanı zavallı konumuna sokmaktadır.¹⁸ Zavallı insan güçleri elinde oyuncak olarak her yöne gönderilebilmektedir. Tarihi kayıtlar geçmişte de şimdi de böyle olduğunu bize göstermektedir.

İnsan tanımı yapanlar, insanın göksel düşünce sürecinde olarak kendini öteki yaratıklardan üstün zannedtiğini ve ayın, güneşin, okyanusların kendi rahatlığı ve yararı için oluştuğuna ve dünyaya egemen olduğuna inanan ve fakat dünya ile ilgili hiçbir

¹⁶ İbid., s. 67 vd. Platon ve Sokrates açıklamalarından esinlenerek yazar açıklamalarda bulunmaktadır.

¹⁷ İbid., s. 24 vd. belirtilen açıklamalar. Filozofların insan konusunda boşlukta kaldıkları belirtilmiştir.

¹⁸ Aklın kullanılmasının engellenmesi birçok halde Devletin koyduğu kurallar ve eğitim mekanizmasındaki insanın bilimsel gelişmenin engellenmesi sonucu gerçekleşir. Yönetimler insanı koa yönetebilmek ve kul yapabilmek için çeşitli metodlar kullanırlar ve toplumun büyük çoğunluğunun tek düze bir yapılanma içinde olmasını tercih ederler. Böylece iktidarların iktidar erkini kullanması daha kolaylaşır. Tabi olan düşünmeyen düşünme özgürlüğü olmayan insan tipleri oluşur.

şey bilmeyen ve bilme gücü de olmaan varlık olarak ta betimlemiştirlerdir.¹⁹Bu insanın ne denli zavallı ve acınacak bir durumda olduğunu açıklamasıdır.

İnsanın Din Devlet üçgeninde tanımını yapmak mümkün müdür? Bu ilişkide insanın yeri nedir? Hangisi diğerine üstündür? Üstünlük ekonomik nedenlerden etkilenir mi? Üstünlük iktidar yetkisinden etkilenir mi? Üstünlük sosyal konumdan etkilenir mi? Etkilenirse o zaman hangisi hangisine üstündür.

Örneğin ekonomi dine düşmandır diye kabul eden görüşlere bakarsak, dinin insanlara rehavet verdiği ve insanların özgürlüğünü kısıtladığı ve ekonominin büyümesinde²⁰ ve insanların refahının sağlanmasında dinin engel teşkil ettiği söylemini geçerli sayarsak, ekonominin dinden üstün görüldüğü sonucuna varmak gerekir. Bu mantıksal analizde dinin insanı etkilediği ancak birbirinden üstün olduğu araştırmasının faydalı olmadığı şeklindeki eleştiri isabetli bulunabilir. Çünkü gerekçe olarak maddi ve manevi olguların karşılaştırmasını yapmak mümkün değildir. Din zihinde oluşan vicdanda gelişen bir olgu olarak insan denen varlığın sosyal olarak gereksinimi olan bir duygudur. Din ekseninden kaydırarak gerçek dünyada insanın mutlu huzurlu ve güvenli yaşamasını sağlamaya yönelik evrensel kuralların üstünlükler ile değil objektif ve eşitlikçi teorilerden hareket edilerek düzenlenmesi gerekir.

¹⁹ İbid., s. 25 ,Montaigne in insan hakkındaki açıklaması.

²⁰ Bu konuda etraflı yorumlar için bkz. Serter N: a.g.e.,s. 110 vd.,116 vd.Serter, İslam dininde din ile insanın ekonomik açıdan barıştığını belirtmektedir. Şöyle ki, kuranın temel konu olarak insanı ele aldığını ve değer verdiğini ancak insanın ilahlaşmasını değil ilahileşmesinden bahsettiğini belirtmektedir. İslam güzel ahlaklı olmak yüksek değerleri olan insan olmaktır. Bu nedenle insan toplum içinde yaşam gereklerini yerine getirerek kendisini terbiye etmeyi esas almalıdır. Düalist bir felsefe yapısında olan kuranın insanın hem bu dünyada ve hem de ahiretteki hayata kendisini hazırlamak için kuralları olduğunu belirtir. İslam'da kazancın helal olması ve çalışmaya önem verilmiş ve servete ulaşmanın bu şekilde mümkün olacağı belirtilmiştir. Bundan anlaşılan da İslam ekonomiyeye karşı değildir.Ancak mal ve para insan yaşamının kolaylaştırmak için vardır yani araçtır amaç değildir. Toplumun sefil olmaması için çalışmak ve kazanmak gereklidir. Servetin paylaşılmasının esas olduğu ve insanın huzuru için toplumun huzuru için dertlinin teselli edilmesi ,yoksulun derdine çare bulunması kıskançlık ve hasedin ortadan kaldırılması, mal ve servetin insanların mutluluğu için ve birikimin dağıtımının mutluluk için gerekli olduğunu belirler.Bunun için adil paylaşım esasları getirmiştir. Bkz.. s118 vd.

Uzay çağında ise, insan tanımı nasıl yapılacaktır? Tanım yapmak daha bir karmaşık hale gelmiştir. Çünkü filozoflar uzayın tanımını yapmada zorlanmaktadırlar. Simgesel ve soyut olarak uzayı tanımlamak isterken insan tanımında da karmaşa kendini göstermiştir. Uzayın insan düşüncesinde oluştuğunu başka deyişle sanal olduğunu ileri sürenler veya materyalist veya idealistlere göre de yapılan açıklamalar insan tanımının verilmesinde zorlamalara neden olmuştur. Bir kısım düşünür ise açılımı geometri ile tanımlamaya çalışmışlardır.²¹ Bu tanımların her biri eleştiriye açıktır. Ancak felsefi açıdan düşünce oluşturması normaldir.

İnsan diye adlandırılan muhteşem ve ince donanımlar ile yaratılmış varlık yaratılış öyküsü ile betimlenmektedir. Ancak bu muhteşem varlığı birçok araştırmacı yazar ve filozofun ortak noktada birleşerek yaptıkları açıklamaya göre, İnsan düşünsel boyutta topluma zararlı, ahengi bozucu, diğer bireylerin canına kast eden, yok edici, fiil ve faaliyetlerin faili olabiliyorsa ve hatta toplumların yok edilmesine varacak fiil ve faaliyetlerin kararını verebiliyorsa, bu insana muhteşem ve mükemmel yakıştırmasını hala yapabilecek miyiz? diye sormaktadırlar.

Ayrıca insanlar arasında da düşünen ve beynini kullanan akli ile hareket ederek çalışanlar ile çalışmayanlar arasında algılama, uygulama ve yaşama biçimi açısından da farklılıklar bulunduğu yadsınamaz.

Rönesans ile batıdaki bağınaz ve dayatmacı dinsel yaşantıya özgürlük getirilmiş ve tanrısal inancın vahiy ile değil, bunun aklın bir ürünü olduğu söylenmeye başlanmıştır. Tarih boyunca ortaya çıkan dinlerin dini inançların aklın ürünü olduğu yolunda sosyolojik boyutta tartışmalar yapılmıştır. Tanrının varlığı ve ona saygılı davranılması gerektiği, böyle düşünmenin insanı erdemli yapacağı şeklindeki görüşler ile insan ve din arasındaki ilişki

²¹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Casserer E a.g.e.: s.49 vd. ve 70 vd sayfalardaki açıklamalar ve filozofların görüşleri.

değerlendirilmiştir.²² İnsanın çeşitli vasıflarından hareket edilerek²³ insan algılanmak istenmiş ve tanımı yapılmaya çalışılarak nasıl yönetilmesi gerektiği konuları araştırılmıştır. İnsanı birtakım vasıfları veya benzetmeler ile tanımlamak yanlış ve sübjektif olur. Tüm tanımlar çeşitli insanlar ve kökenler ve yaşanan coğrafi bölgeler esas alınarak ona göre insanların nitelikleri gözetilip yapılan tanımlar ve yakıştırmalar olarak çeşitlilik göstermesi asıldır. Bu bağlamda insan ve niteliklerinin tek bir tanımını yapmak mümkün değildir.

Sonuç olarak insanı tanımlamak bir hayli zor olup ortak bir noktada birleşmek güç görünmektedir. İnsanı anlamak için sosyologların fert mi toplum mu kavgasına girmeden²⁴ insanın toplumu ve devleti oluşturan varlık olması nedeniyle insan yoksa toplum da yoktur anlayışı ile insanın vasıflarını bulmak tanımı yapabilmek için daha yararlı olabilir.

İslamiyet açısından insan tanımı nasıl verilmiştir? Kuranda çeşitli ayet ve surelerde insan ile ilgili ilginç bildirimler vardır. İslamiyet'te insanın bazı özelliklerinden bahsedilerek tanım yapılmaya çalışılmıştır. Bu tanımlar Kuran da çeşitli surelerde ve ayette insan karakterinden bahsedilerek yapılmıştır. Örneğin bir kısım surelerdeki ifadelerde insan nasıl betimlenmiştir?

12-Yusuf suresinde :53 "Çünkü *nefs*, şiddetle kötülüğü emreder."

14.İbrahim suresinde :34 ayet "Gerçekten insan çok zalimdir, çok nankördür".²⁵

²²Gökalp Ziya: Ziya Gökalp Diyor ki- Ist.1950s,3 vd; Serter Nur: Giydirilmiş İnsan Kimliği, Ist. 1996, s.183 vd.133 vd.; Gökberk Macit:Aydınlanma Felsefesi Devrimler ve Atatürk, Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk, İstanbul 1986 ,Eczacıbaşı Yayını, s. 286 vd.

²³ Şeraiti Ali, insanı küçültücü birçok tanımının yapıldığını, insanın zihinsel şekil yapan hayvan olduğunun söylendiğine işaret ederek, insanın kâmil olduğunu, insanın arayış içinde olduğunu, doyumsuz, belirsizlikler içinde olan ve garip, muzdarip siyesi birçok duyguları içeren bir varlık olduğunu açıklar. İnsanın balçıktan yapılmış bulunmasını da ÇAMUR kelimesinin, kokuşmuş aşağılık olarak İran dilinde karşılığı olduğunu bu nedenle de fesat ve kokuşmuşluktan yapıldığını ancak Allahın ona ruhunu verdiğini dolayısı ile yüce olan kutsal olan, güzel olanı vererek onu azamet ve yüceliği ulaştırdığını açıklamaktadır. İnsanın formülünü belirterek sonsuz eksi ve sonsuz artı olarak açıklar En aşağılık ve en üstün olarak tanımlar. Örnek olarak ta Neron'u açıklamıştır. Roma'yı ateşe verdiğini ve alevleri seyretmekten çocuklarını kadınlarını şehir sakinlerini ağlama ve inleme ve feryatlarını dinlemekten zevk alıp şiir söylemesini ve resim yapmasını, insanın ne denli aşağılık olduğunu belirtmek istemiştir. Şeraiti A:a.g.e.,s. 256 vd.

²⁴ Sezen Yümeni : İslam'ın Sosyolojik Yorumu, İstanbul 2004, s. 70 vd.

²⁵ Thomas Hobes, İnsan insanın kurdudur demek sureti ile insanı açık ve tanımlamıştır. İnsanın doğasında iyilik ve kötülük birlikte vardır. Bkz Recai Gailp Okandan: Umumi Amme Hukuku , İstanbul 1955

17-İsra suresinde : 84.ayet “De ki Herkes bulunduğu durumda hal ve niyetine göre iş yapar.Bu durumda kimin en doğru yolda olduğunu Rabbiniz daha iyi bilir.”

21-Enbiya suresinde : 37 ayet “ İnsan aceleci olarak aratılmıştır”,

39-Hucurrat suresi, 11 ayet“ Tevbe etmeyenler, işte onlar zalimlerdir.”²⁶

50-Kaf suresinde: 16.ayet “And olsun ki, insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz. Biz ona şah damarından daha yakınız.”

70-Meariç suresinde :19 ayet “Doğrusu insan dayanıksız ve huysuz yaratılmıştır.

11-14 ayet “ Dost dostun halini sormaz-suçlu o günün azabından kurtulmak için fidye vermek ister oğullarını eşini ve kardeşini kurtarmak kendisini barındıran ailesini kurtarmak için ve yeryüzünde bulunanların hepsini ki ,tek kendini kurtarabilsin.”

20.”Kendisine kötülük dokundu mu sızlanır.”

21. “Kendisine hayır dokundu mu cimrilik eder.”

76.İnsan suresinde : 27. ayet “Peşin dünyayı severler ağır bir günü bırakırlar(ahireti)”Çünkü onlar bu dünyayı seviyorlar ve önlerindeki ağır günü arkaya atıyorlar.

89- Fecr suresinde : 27-28 ayet “ Ey rabbine itaat edip huzura ermiş nefis,- Hem hoşnut edici ,hem de hoşnut edilmiş olarak Rabbine dön.”

95-Tin suresinde: :4-5 ayet “Biz insanı en güzel şekilde yarattık- Sonra da çevirdik aşağıların aşağısına attık.”

Şeklinde insan ile ilgili nitelikleri belirten açıklamalar yapılmıştır.

Kuranda yer almış bunun gibi insan ile ilgili açıklamalar, insan ve evren eksenindeki insanın birtakım vasıfları açıklanarak sosyolojik betimlemelerle iyi ve kötü vasıfları ortaya konmuştur. Kur’an insanı çok iyi olarak ve iyilikler güzellikler sarmalında katıyen açıklamamıştır. Aksine, insanın kendini bulması ve iyi niteliklere sahip olması için önerilerde bulunmuştur. Hatta insanı çok kötü, iyilik yapmaz, bencil, cahil, bozguncu, kan döken, değişmesi son derece güç, aceleci, cimri, nankör, hırslı, kendini kurtarmak için başkasını feda edebilen ve hatta yeryüzünde bulunan herkesi bile feda edebilecek nitelikleri olan biri olarak açıklamaktadır. İnsanı yaratılışı itibariyle iyilik ve kötülüğe bir

²⁶:Yümni S: a.g.e., s. 70 vd..

arada sahip bulunduğu ve içinde çatışmalar, içgüdüler ve düğümler olduğu²⁷ hususlarının Kur’anda açıklanmış olması son derece önemlidir.

Aynı şekilde Hristianlık anlayışına göre de insan doğuştan gelen nitelikler olarak kötüdür. Bu tezi savunanlar insan doğasının kötü olması sebebiyle insan eylemlerinin insanın bencil doğasını doyurmak için olduğunu belirtirler. İnsan doğasına olumlu değer veren J.J.Rousseau insanın doğuştan iyi sonradan kötü hale geldiğini açıklar. Rousseau ahlaki değerleri taşıyan birey olarak kabul ettiği insanın eğitim ile ilişkisini açıklar. Eğitimin negatif olmaması gerektiğini ve insanın uygar olmasını ister ancak uygarlığın nasıl olacağı konusunda tezata düşmüş gibidir, şöyle ki, bilim ve sanatın gelişmesinin insanın doğasını bozduğuna inanmıştır. İnsanların toplumsallaşma ile doğasının bozulduğunu belirten Rousseau, sonuçta insanın iyi iken sonradan kötü olduğunu belirtmiş ve insana kötülük yapmasına neden olan tutkuların sonradan ortaya çıktığını, başkalarının iyiliğini isteme duygusu, sevmeye, empati gibi duyguların sosyal ve kültürel bozulma ile değiştiğini açıklamaktadır. Uygarlığın yozlaşma getirdiğini belirtmektedir.²⁸ İnsanı felsefi görüntü içinde tanımlayan birçok felsefecinin çıkış noktaları birbirinden farklı olduğu gibi iyi ve kötü tanımlamasında da farklı sonuçlara varmışlardır.

Belirtmek gerekir ki, insan her şeye rağmen üstün bir varlıktır. Akıllı ve zeki düşünen ve ika ettiği fiilleri idrak edebilen iyilik ve kötülükleri birbirinden ayıran ancak yapmaktan kaçınmayan bir varlıktır. İnsandaki iniş ve çıkışlar ve zıtlıklar, üstünlüğünün belirtisidir. Tanrı onu böyle yaratmıştır. Toplumdaki farklılaşma da insandaki bu çelişkilerin eseridir.

²⁷ İbid.

²⁸ Hançerlioğlu Orhan: Felsefe Sözlüğü, İstanbul 1999, s.187; Atak S.Ahmet: J.J. Rousseau’nun İnsan Yaşamına Bakışı, <http://dusunduransozler.blogspot.com-2008/05.;> Tüfenkçi Semra: Rousseau’da İnsan Doğası ve Değerler Eğitimi, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2017/2, c.16. sayı 32, s. 487 vd.

İnsanın tabiatı eğilimi ve toplum ile ilişkisi bir süreklilik içindedir ve sosyal dayanışmanın değişkenliği de insanın çatışma içinde olması sebebiyledir.²⁹

20 yy. da bir insanlık dramı olan ikinci dünya savaşının iki diktatörünün vahşeti bağlamında insana bakışı değerlendirirsek,³⁰ bu iki insanın peşlerine insan sürülerini katarak, bu insanlara insanlık dışı eylemler yaptırmış olduklarını ibretle görebiliriz.

Bu iki diktatör, değerli ve muhteşem nitelmesi ile andığımız insanlardan iki tanesi olarak, yaşadıkları devirde çılgın düşünceleri ile Kuranda belirtildiği gibi vahşetin en büyüğünü icra ve ifa etmekten hiç kaçınmamışlardır. İnsanları yakmışlardır. Soykırım kelimesinin antlaşmalara girmesine neden olmuşlardır.

Benito Amilcare Andrea Mussolini bir insan olarak nitelendiğinde, vasıfları olarak;

Ateist bir babanın oğlu olarak devrimci kitapları okumuş bir kişidir ve askerden kaçmış vatandaş olarak sahte pasaport taşımıştır. İlk karısı ve oğlunu inkâr etmiştir. Evlilik ile ilgili evrakları ortadan kaldırtmıştır. Kendisini devrimci olarak tanıtan, kiliseyi devleti ve ulusçuluğu hedef alan, saldırgan bir yapısı olan, faşist düşünce yapısında, insanların beynini yıkayabilen ve onları suç makinesi olmaya varan eylemlere itme kabiliyetinde bir kimsedir.³¹ İşte bir insan tanımı, bundan hareketle insanı tanımlayabilmek mümkün müdür?

²⁹ Yümnü S: a.g.e., s. 75.vd. Bu konuda diyalektik materyalizm ile de konuyu açıklaması yapanlar bulunmaktadır Mark ve Engels in ortaya koyduğu evrenin sürekli gelişen ve maddeden oluşmuş bir bütün olarak evrenin telakki edilmesinde insanın da değişkenliği. Ancak Mark sını insan tanımı hakkında önemli yanılgıları bulunmaktadır. Bu nedenledir ki kurduğu sistemin sağlam zemine oturmamıştır. Maddenin yaratılmamış bulunduğu dolayısıyla bir yaratıcının olmadığı düşüncesinden hareket etmiş ve yeni bir insan oluşturmak için yeni bir sistem kurmayı amaçlamıştır. İnsanı ezilen ve boyun eğen bir durumdan kurtarıp eşitlik ve adil bir yaşama sahip olmasını istemiş ve mutlu olmasını hayal etmiştir. Ancak sistem insanı bir araç haline getirmiş ve amacı ile tamamen zıt bir uygulama sergilenmiştir. Serter N: a.g.e.s.. 94 vd

³⁰ Serter N: a.g.e.,s. 95 vd.

³¹ İbid.,s. 96-99.

Keza Avusturya doğumlu Adolf Hitler'e³² baktığımızda, o da bir insan modeli;

Adını tarihe yazdırmışlardan biri, Nasyonal Sosyalizmin öncüsü, Almanya'nın I. Dünya Savaşında yenilgisinin nedeninin geleneklerde olduğunu ve ahlakın bu nedenle bozulduğunu, ırkçılığın giderek zayıfladığını, bunların nedeninin de Marksçı örgütlenme ve Yahudilik olduğuna karar vermiş ve Alman ırkının yeniden yaratılması adına vahşetini icra etmiş biridir. Onun görüşüne göre mükemmel bir insan, sadece aynı ırk içinde doğmakla gerçekleşebilirdi. Bunun için insanların özel yaşamına bile müdahale edilmeli ve mükemmel bir ırk yaratılmalı idi. Evlenmeyi genç neslin yaratılması için bir amaç olarak görmüş olduğundan, insana nasıl bir değer ve anlam verdiği açıklanmış olmaktadır.

Genç neslin yaratılmasında ırkçılığı çok şiddetli olarak savunmuştur. Ona göre, ırkçı devletin insanı, mert, mağrur, enerji sahibi erkekler ile dünyaya gerçekçi insanlar getirmeye kabiliyetli kadınlardır. Hitler insan konusunda çok cahildir. Ona göre insanlar ruhsuz sevgisiz duygusuz olarak sadece damızlıktır. İnsanı tanımaya gerek görmeyen Hitler, insan haraları kurmuştur. Bu sevgisiz ve cahil insanın nasıl olup da milyonlarca insanı arkasından sürüklemiş bulunduğu da ayrı bir fenomendir.

Alman halkı bu hasta adamın fikirlerini hiçbir özgür düşünce örneği olmaksızın aynen kabul ederek nasıl uygulamış ve kendilerini onun fikirlerine nasıl teslim ve eylemlerine nasıl alet olduklarını anlamak mümkün değildir. Özgür düşünceli dünyayı yaşanır mutlu bir yer haline getirmek için çalışan emek veren çağdaş birey niteliğindeki insanların Hitler'in felsefesini ve yaptıklarını anlamak ve kabul etmek ve sindirmek mümkün değildir. Özgür düşünen ve düşünme özgürlüğünün insana doğuştan verilmiş bir haslet olduğunu özümsememiş insanlar başkalarının sözleri ile ve istekleri ile hareket ettikleri takdirde

³² İbid., s.100-102

önce kendi dünyalarını yıkmaya başlarlar ve sonunda altında kalıp yok olurlar.

Bu anlatımlar ile bir insan tanımı yapmış olduk. Hem zulmeden insan tanımı ve hem de zulüm edene hizmet eden insan tanımı birlikte yorumlandığında insan tanımı elde ettiğimizi inkâr edemeyiz. Ancak amacımız insan tanımı yaparken kötülerini örnek almak değil ancak kötülerini belirterek nasıl iyi olunacağını altını çizmektir.

Buradan çıkarılacak sonuç şu ki, insanın özgür olması gerekiyor ki, kendisine sunulan fikirleri tartabilsin ve gerek kendisinin ve gerekse toplumun yararına olup olmadığı sonucuna varabilsin. Öyle ise insanı tanımlarken öncelikle vurgulanması gereken husus **ÖZGÜRLÜK-ÖZGÜR DÜŞÜNCE VE ÖZGÜR DÜŞÜNME YETİSİDİR.**

Çağımızda insan özgürlüğe tutkundur ve düşüncesinin davranışlarının belirli kalıplara sokulmak istenmesine de tepkilidir.³³ Ahlaki ve dini telkinler açısından konuya baktığımızda özgür düşünceyi benimsemiş olanlar dahi, telkinlerin etkisinde kalarak şartlanmış olabilmektedirler. Dinledikleri veya takip ettikleri bilimsel bilgiden yoksun kişilerin açıklamaları ve telkinlerinin etkisinde kalarak çoğu kez tepki veremez hale gelmektedirler. Bu da toplumda düşünmeyen ve özgür olmayan yığınların oluşmasına neden olmaktadır. Bu yığınlar şartlanmış olarak yapılan açıklama ve telkinlerin özgürlük adına yapıldığını varsaymaktadırlar.

Din ile ilgili sosyolojik etkilerden kaynaklanan kuralların maddi hayatı denetlemesi ve yönetmesi, inanç özgürlüğü bağlamında özgür düşünce olduğu inancı veya özgür düşüncenin din kurallarının dışında düşünmek olduğunun kabul etmek gibi değişik özgürlük ve özgür düşünce tiplerini bugünün ensünonon tepkili hale getirmektedir. Elde ettikleri bilgileri

³³ İbid., , s. 192 vd.

değerlendirememek insanların düşüncelerinde yıkıma neden olmaktadır. Bu da ilgisizliği ve tepkisizliği beraberinde getirmektedir. Oysa tüm bilgiler incelemeye ve eleştiriye açık oldukları sürece değerlidir.³⁴

Bilginin zaman içinde değişken olabileceğini kabul etmek gerekir. Bilimsel bilgi de aksi ispatlanıncaya kadar geçerli olup yeni görüşler veya deneyler ile elde edilen yeni bilgi eskisinin yerine geçmektedir. Hatta tarih ve eski çağlar ile ilgili bilgiler de bilimsel bilgiler olarak yeni bulguların ortaya çıkması ile yerlerini yeni açıklamalara ve bulgulara bırakırlar. Bu bağlamda her şeyin değişken olabileceğini kabul etmek gerekir.

Deney ve gözlem ile insan davranışındaki değişkenlik te belirlenebilmektedir. İnsanın toplum içinde uyumlu olarak yaşamasını mümkün kılacak davranışta bulunabilmesini sağlayan bilgi fırsatını elde etmesi için kendisinin de gayret sarf etmesi gerekmektedir. Bireysel ve toplumsal özgürlük açısından sınırlamaların gerekli olduğuna inanarak birey uyumlu yaşamak durumunda kalmaktadır. Toplumsal özgürlük gerçekte toplum içinde uyumlu yaşamak ile eşdeğer değildir. İnsan hakları olarak düzenlenmiş kuralların uygulanmasını sağlamak için gerek toplum içinde yaşama bilincine erişmek ve gerekse özgün çağdaş nitelikteki eğitimin olmaz ise olmaz olduğunun özümsemesi gereklidir. Eğitim ile farkındalık gelişerek insan haklarının uygulanması mümkün olabilecektir.

İnsanın toplum içinde yaşama bilinci sadece bir işinin olması ve hiçbir sorgulama öğrenme ve ifade etme hak ve yetkisi olmadan evden okula gitmek işten eve ve evden işe gitmek ve geçinecek ekonomik imkânın olması demek değildir. İnsan sosyal bir varlık olarak sosyalleşmeğe gereksinimi vardır. Bunun için gelişmiş toplumlar insanların bir araya gelebileceği parklar mesire yerleri ve toplanabilecekleri sevinçlerini kederlerini paylaşacakları haykıracakları ve güçlenecekleri yerleri inşa

³⁴ İbid..

etmeyi bir görev bilmektedir. Toplumu televizyon başına kitlemek ve/veya din odaklı her türlü oluşumlar ekseninde insanları birarada tutmayı sosyalleşme olarak görerek insan tabiatına aykırı olarak sosyalleşmek, bilinçlenmek ve gelişmek, çağdaşlaşmak ve aydınlanmak adına toplumlaşmayı önlemek ile toplumların yönetim erkini elde tutmak o toplumlara dünya devletleri arasında olmaktan uzaklaştırır.

Çağdaş ve aydınlıkçı eğitim ile farkındalık gelişir ve bunun sonucu olarak insan haklarının tüm toplumda uygulanması mümkün olur. İnsanın gerek toplumda yaşama bilincinin gerekli olduğuna inanması ve olumlu eğitim ile farklılıkların zenginlik olduğu bilincine erişmesi ile ancak ve ancak insan hakkı kavramı ile üçüncübin yıla damgasını vuran olumlu insan haysiyetine ve onuruna uygun haklar ve yetkilerin uygulanabilmesi mümkün olur.

Toplum gerek ekonomik ve gerekse ulusal ve dinsel, kültürel olgular nedeni ile insanın saf bir nitelikte kalmasını engellemektedir. Bu olgular yapay nitelikler olarak insanı etkileyen ve insanın gerçek cevherini dışarıya çıkarmasını engelleyen ve özgürlüğünü tehlikeye sokan unsurlardır.³⁵ İnsanın ırksal niteliği yadsınamazsa da tanımının yapılmasında ırkın öne çıkarılması ideolojik kimlik kazandırdığından, insanların bölünmesi tehlikesini birlikte getirdiği için tehlikelidir. Bu nedenle etnik kimliklerden uzak durarak insanı tanımlamak gerekir.

Kültürel kimlik insan tanımında değerli bir ögedir. Din de bu kültürel kimliğin içinde yer alır, insanı şekillendirdiği için önemlidir. Ulusalcılık niteliği de aslında yapay olsa da bir kimlik olarak insanın tanımında rol oynamaktadır. Ekonomik unsur ise hepsinin üstünde insanı şekillendirdiği için güçlü bir öge olarak insan tanımında günümüzde güç göstergesidir. Tüm bunlar insana giydirilmiş kimlikler olarak insan tanımında etkileri nedeniyle birbirleri ile çatışmalarına rağmen önemi inkâr

³⁵ İnsan kimliği ve giydirilmiş insan kimliği hakkında geniş bilgi için bkz. Serter Nur a.g.e., s.344 vd.

edilemeyecek öğelerdir. Ulus kavramı içinde değerlendirme yapmak daha doğru bir nitelendirme olabilir.

Yine bir tanım vermek gerekirse, kısaca diyebiliriz ki;
İnsan tüm güç ve düşüncelerin yaratıcısı olarak çağın üstüne çıkabilen ancak zaafı olan, iyi ve kötü olandır. İnsan rasyonel bir akıl süzgecinden geçirmeksizin açığa çıkmış bilgiyi, bilimsel olup olmadığına ve bağınaz niteliğini idrak edemeyerek ve toplumun yok olmasına varan unsurları içerdiğinin ayırdına varamayacak kadar umursamaz ise, toplumdaki varlığı sadece tüketen ve toplum için yararlı olmayan bir kişilik olacaktır.

Sonuç olarak hem iyi ve hem de kötü niteliklerini belirterek insan tanımı yapılabilir. Birçok niteliklerle dolu olan insan çok kolay olarak, içinde yaşadığı toplumun ulusal, dini, siyasal ekonomik değer hükümlerinin bir ürünü olmaya yönlendirilebilir. Nitekim toplumdaki farklı nitelikte ve farklı düşünce yapılarında insanların olması farklı etkilerden kaynaklanmaktadır. Böylece farklı kimliklere sahip insanlar ürerler.³⁶

Günümüzde insanda olmasını aradığımız özellikler ne olmalıdır? Buradan hareketle tanım yapılabilir mi?

Bir genelleme yapmak gerekirse, öncelikle insan iç ve dış özgürlüğe sahip olmalıdır. Özgür insan, dogmalarla uğraşmayan, bağınaz olmayan ve bilgi edinmek için çalışan, bilimin üstünlüğüne inanan, tüm dinlere aynı mesafede olan, saygı duyan, boş inançlar ile uğraşmayan, kaba güç kullanmayan ve kaba gücün tutsağı olmayan, düşünceli iyi nitelikli ve eski ve yeni kültürlere açık, öğrenmeyi ilke edinmiş, egolardan kurtulmuş, insan sevgisi olan, bencil olmayan, işgal ettiği mesleki veya örgütsel konumlarda, insanlığın hayrını düşünebilen, bir görüntüde olması aranan niteliklerdir. Bu sayılanlara başka nitelikler de eklenebilir.

³⁶ Serter N: a.g.e., s. 344. vd daki açıklamalar insanın nasıl toplum tarafından kimlik giydirildiğinin açıklaması açısından tüm kitabın okunması tavsiye olunur.

Toplumlarda kabul edilmiş üstün nitelikler ile bezenmiş insanı, iyi ve başkalarına kötülük yapmayan, başkalarının hak ve menfaatlerine saygılı olan ve kendisine tevdi edilmiş görevleri, görev bilinci ile en iyi şekilde savsaklamadan ve katiyen aksatmadan yapabilen, gerek kendisine gerekse ailesine, çevresine ve yaşadığı topluma yararlı olan, verici niteliklere sahip bir kimse olarak hayal edebiliriz. Böylece, sayılan niteliklerdeki insan sosyal konumu itibari ile toplumda diğer bireylere eşit davranacak, sevecen olacak, başkalarına saygı duyabilecek, diğer insanların yaşamlarını, çalışma hayatlarını özel hayatlarını ilgilendiren konulardaki istek ve arzulara uygun hareket etmeyi bilecek, yalan söylemeyecek, hak etmediği hiç birşeye tamah etmeyecek, kimseye kötülük yapmayacak, haksızlıklarla mücadele edebilecek bir kişi olarak betimlenebilecektir. Bu niteliklerle bezenmiş insan, insan haklarına elbette saygı duyan bir birey olarak kendini gösterecektir.

2) HAK KAVRAMI

a) Genel Olarak Hak

Toplum içinde yaşayan insanın diğerleri ile ilişkilerinde uymakla yükümlü olduğu birtakım kuralları da belirtmek gerekir. Bireylerin toplum içinde yaşama bilinci ile elde ettiği ve uyulması zorunlu kurallar vardır. Toplum içinde sorunsuz ve korkusuz yaşayabilmek, mutlu olabilmek ve refah içinde gelecek endişesi duymadan insanların birbirleri ile ilişkilerinde , özeline ve yasalar ile korunan yetki alanlarına girmeden saygılı olarak hayat sürdürebilmek için, devlet yapısı içinde evrensel nitelikte kuralların olması gereklidir.

Kurallar toplumdan topluma sosyolojik ve ahlaki değerler olarak ve örf ve âdet gereği değişkenlik gösterse bile bazı evrensel nitelikte olan etik değerler toplumların uymakla yükümlü olduğu

kurallardır. Çağdaş toplumlar bu etik değerlere uydukları takdirde insan hakları saygınlık kazanır.

Neden hak ne için hak, ne zaman hak, ne hakkı? Hak ne demektir? Hakkı olmak? Hak sahibi olmak? Hakkı yenmiş olmak? Hakkaniyete aykırılık nedir? Tüm bu sorular kişiye bağlı olarak söz konusu olur. Haktan söz edebilmek için kişi ile ilişkilendirilmesi gerekir. Kişi olmadan haktan bahsedilemez. Hak kavramı kişi ile birlikte değerlendirilir. Kişi yoksa hak ta yoktur.

Hak kavramı Almanca Recht, Fransızca Droit olarak kullanılır. Bu kavramlar hem hak ve hem de hukuk anlamında olmak üzere bu iki dilde kullanılmaktadır.

İngilizce de ise Right, HAK karşılığı ve Law HUKUK karşılığı olarak kullanılır. Türkçe'de de Hukuk ve Hak kavramları iki farklı kelime ile açıklamasını bulmuştur. Hak ve hukuk birbiri içinde kaynaşır. Çünkü hakkın kurallara bağlanması hukukla mümkündür.

Hak ve Hukuk kavramları toplumdan topluma ülkeden ülkeye ve farklı zamanlara ve devlet yönetim biçimine göre değişkendir. Ancak dünyada birçok devlet birbirleri ile ilişkilerini barış ortamında ekonomik teknik ve siyasi boyutta arttırdığından, uluslararası sözleşmeler ve anlaşmalar ile belirli bir düzeyde hakların düzenlenmesi gerekmiş ve devletler bu hükümleri anayasal haklar olarak kabul etmişlerdir. Böylece hak ve hukuk bakımından batı dünyasındaki kuralların büyük bir çoğunluğu birbirinin aynı veya benzer niteliklere sahiptir. Özellikle Avrupa Birliği içinde kurallar harmonize edilmiştir.

Hak kavramını İnsan Hakları olarak belirlemek gerekirse, KİŞİ- HAK ve HAKKIN KORUNMASI kavramları ile karşılaştırırız.

aa) Kişi Hakları

Haklar Özel hukuk ve Kamu hukuku alanında olmak üzere yasalarca düzenlenmiştir. Haklar, kişilik hakkı veya şahsiyet

hakki olarak bir şahsın kendi varlığı ve bu varlığın üzerindeki mutlak hakkıdır. Bunun içine namus, şeref şöhret isim, resim, aile sırları, insan vücudu ile ilgili sağlık üzerindeki haklar girer.

Hukuk açısından kişi hakları sadece insanlara ait değildir. Bu nedenle kişiler, gerçek kişiler ve tüzel kişiler olarak iki grupta düzenlenmiştir.

Gerçek kişiler insanlar, tüzel kişilerde insanlardan oluşan topluluklar veya mallardan oluşan topluluklardır. Kişi kavramı gerek gerçek ve gerekse tüzel (hükmi) şahısları betimlemek için kullanılır ve daha geniş bir kavramdır. İnsan haklarından bahsederken böylece gerek gerçek kişilerin hakları ve gerekse tüzel kişilerin haklarından söz etmekteyiz.

Hakiki (gerçek) ve hükmi (tüzel) kişilerin yaşamları boyunca tüm ilişkilerinde hukuki sonuç doğuran her fiilleri hak kavramı ile açıklanır. İnsan olmak sebebi ile bireyin yasa ile korumaya alınmış her fiili haktır. İnsan Hakkı böylece geniş bir hak alanını ifade etmek üzere kullanılmaktadır.

Tüzel kişilerin (hükmi şahısların) ve/veya mal topluluklarının hakları da İnsan Hakları bağlamında kurallar ile koruma altına alınmıştır. Hakkın öznesi KİŞİDİR. Kişinin haklarını nasıl kullanılacağı konusu da yasalar ile belirlenmektedir.

bb) Hakların Korunması

Hak kişiye özgüdür. Gerçek ve tüzel kişiye özgü olarak haktan bahsettiğimize göre HAK öncelikle sosyal bir olgu mudur? Yoksa gerçek kişinin doğumla bir diğer insana karşı veya toplumdaki diğer bireylere veya yönetenlere karşı haiz olduğu kurallar bütünü müdür? Tüzel kişi haklar da toplumun düzenini korumak için yasalar ile toplumsal anlaşmanın sonucu konmuş kurallar gereği midir? İnsan hakkının ne olduğunu kavrayabilmek için hak kavramının özümsemesi gerekir.

İlk çağlardan günümüze kadar gelen süreçte hak kavramı toplumların ahlak anlayışına, değerlerine, ekonomik bağlamda gelişmişliklerine göre değişken bir yapı içinde gelişmiştir. Bu kavram aslında hukuk felsefesinin tartışmalı konularından biridir. Filozoflarca bu konunun sonuca bağlanması mümkün görülmemiştir. Asırlardır incelenen bir konu olarak hak kavramı ile ilgili tanımların kökenlerinin açıklanması için yapılmış birçok tanımları aşağıdaki gibi sınıflayabiliriz.

- a) Hakkın doğuştan var olduğu insanların haklara doğum ile sahip olduğunu kabul eden görüş (İnsan doğmakla haklara sahip olur)
- b) Hakkın Tanrı tarafından verildiğini açıklayan görüş (Tüm haklar Tanrı tarafından sağlanır)
- c) Hakların doğanın ürünü olduğunu belirtenler (Doğacılar her olguyu doğa ile bütünleştirdikleri için hakların da doğanın insanlara verdiği bir imkân olduğunu belirtirler.)
- d) Hakların sosyal nitelikte olduğunu belirtenler, Hakların sosyal bir olgu olarak insanların düşüncesinin mahsulü olduğunu belirtirler.

Farklı görüşlerdeki hak tanımları toplumun yapısı ve hakkın yapılandırıldığı dönemlere göre değişken olacağından her tanım geçerli olabilir. Hak kavramı ile ilgili çeşitli tanımlar verilebilir. Hepsisi de içinde yaşanan toplumun kurallarına uygun tanımlar olacaktır. Haklar toplumlarda tarihsel süreç içinde, halkların gereksinimleri ve kültürleri, gelişmişlikleri oranında doğar ve gelişirler.

Haklar insanların düşünce yapısı ve inançlarına göre şekillenir. Düşünce yapısının düşünce özgürlüğünün, toplumun özgürlük anlayışının, inançların, örf adet ve geleneklerin, ekonomik seviyenin, eğitimdeki gelişmişliğin HAKLARIN oluşmasında büyük etkisi ve önemi vardır. Esasen haklar bu

niteliklerin varlığına ve derecesine göre gelişir ve uygulanmaya konulabilir.

Hak nedir diye tanım vermek gerekirse;

Genel olarak, hukuk kurallarının verdiği, sağladığı yetkiler ve menfaatler olarak tanımlanabilir.

Hakların gerek özel hukuk ve gerekse kamu hukuku alanında kişilerin yaşamı ve faaliyeti açısından çok önemli bir yeri vardır. İnsan hakkı sadece yasalar ile tanınan haklar olmayıp ahlaken de insan hakları vardır ve bu haklar yasa ile tanınmamış ve fakat yasalar ile korunmuş haklardır. Ahlaki kurallar bağlamında insanın haiz olduğu saygınlık yasa ile korunmalıdır ve bu koruma insanın insan olma vasfından kaynaklanan hakkıdır.

Çağımızda hakların sadece insan denen varlık ile ilgili olmadığı toplulukların ve hayvanların da haklarının olduğunu görmekteyiz. Teknolojik gelişmeler yaşam felsefesini de etkilemiş ve değiştirmiştir ve değiştirmeye de devam edecektir. Bu sebeple alışkanlıkların ya tamamen veya kısmen terk edildiği gözlenmektedir. Gelişim ve değişimler hak kavramı üzerinde de etkindir. Hak kavramı ile ilgili klasik bir tanım konuyu açıklamaya yetmeyecektir. Gelişen sosyal ilişkiler hak kavramının tanımında da değişikliklere neden olmaktadır.

Hak kavramının unsurları aşağıdaki gibidir;

- a) Hak bireye veya varlığa bir menfaat sağlamalıdır. Hak hukuken bir yarar sağladığı için korunur.
- b) Hak bireye sahibine veya bu hakkın varlığından yarar sağlayana yetki ve güç verir.
- c) Hak sahibinin iradesi haktan yararlanma ve kullanma için önemlidir. İrade ile hak kullanılır veya yararlanır.

Bireye verilmiş bir hakkın kullanılmasında onun iradesi ve verilen hakkı tasarruf etmesi menfaati için kullanması, dilediği gibi hakka dayanarak tasarruf etmesi, bireyin gücünü ve yetkisini açıklar.

Ancak burada açıkladığımız “GÜÇ” ün anlamı HAKKIN sınırsız ve vazgeçilmez bir güç olarak ortaya çıktığı şeklinde yorumlanamaz ve kullanılamaz.

d) Hukuk kuralı bu gücün kullanılmasında ortaya çıkar. Hukuk tarafından bir hakkın verilmiş olması ve hak olarak tanınması bireyin onu kullanmasına izin verilmesi, yasa ile düzenlenmiş meşru geçerli bir hakkın varlığını gösterir. Bu hak böylece bireyin kullanması açısından korunmaya alınmış hak olarak belirginleşir.

Hakkın kullanılması yasal olmayan bir nedenle engellenemez. Çünkü yasa ile tanınmış kurala göre bir hakkın kullanılması toplum için zararlı nitelik taşıyamaz, toplumun kabul ettiği yasal kurallar ile hakların meşruluğu tescil edilmiş olur.³⁷ Böylece toplum içinde ve toplum zararına bir fiilin

³⁷ Türk Ceza Kanununda 181 madde ile başlayan ikinci bölümde Çevreye Karşı Suçlar düzenlemiştir. Bu konudaki maddeler şöyledir;

Madde 181- *Çevrenin kasten kirlenmesi*

(1) İlgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkları toprağa, suya veya havaya kasten veren kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Atık veya artıkları izinsiz olarak ülkeye sokan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) Atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı özellik göstermesi halinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza iki katı kadar artırılır.

(4) Bir ve ikinci fıkralarda tanımlanan fiillerin, insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıklarla ilgili olarak işlenmesi halinde, beş yıldan az olmamak üzere hapis cezasına ve bin güne kadar adli para cezasına hükmolunur.

(5) Bu maddenin iki, üç ve dördüncü fıkrasındaki fiillerden dolayı tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.

Madde 182- *Çevrenin taksirle kirlenmesi*

(1) Çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya verilmesine taksirle neden olan kişi, adli para cezası ile cezalandırılır. Bu atık veya artıkların, toprakta, suda veya havada kalıcı etki bırakması halinde, iki aydan bir yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(2) İnsan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya taksirle verilmesine neden olan kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Madde 183- *Gürültüye neden olma* (1) ilgili kanunlarla belirlenen yükümlülüklerle aykırı olarak, başka bir kimsenin sağlığının zarar görmesine elverişli bir şekilde gürültüye neden olan kişi, iki aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır.

işlenmesi engellenmiş olur. Hak bireyin menfaati için kabul edilmiş ve korunmuş ise bu hakkın başkalarına zarar vermesi mümkün değildir. Başka deyişle yasa ile hakkın kullanılmasına imkân verilmiş olması bu hakkın kullanılmasına da bir sınır getirilmiş olduğunu açıklar. Başkalarına zarar vermeyecek şekilde hakların kullanılması yasa kuralıdır. Örnek; bahçede evcil veya kümes hayvanı yetiştirme hakkı vardır. Ancak köpek veya kümes hayvanının yetiştirme hakkının olması köpeğin gelen geçene saldırmasına imkân verecek şekilde tanınmış bir hak değildir. Kümes hayvanının beslenmesinde de etrafın kirletilmesi veya komşuların çiçeklerine, bitkilerine, bahçesinin talan edilmesine veya yaşadıkları yerlere girerek zarar vermesine varan nitelikte bir özgürlük içinde hakkın kullanılmasına müsaade edilmemektedir. Hak sahibi bu tür zarar verici eylemleri engellemekle yükümlüdür. Çevreye rahatsızlık ve zarar verici fiillere sebebiyet verilmeyecektir. Aynı şekilde müzik dinlemek veya gürültü yapmamak gibi birçok kısıtlamalar insan haklarının kullanılmasına getirilmiş sınırlamalardır.

Diğer bir örnek verirsek; Büyükanne ve babasının boş olan evinin anahtarına sahip bir gencin arkadaşlarını toplayarak gece sabaha kadar müzikli eğlence yapması bir hak değildir. Gerek apartman sakinlerini rahatsız etmeye hakkı yoktur ve gerekse devletin yasa ile koymuş olduğu yasağa aykırı bir fiil işleme lüksü yoktur. Kendisine yapılan ikaza rağmen fiiline devam etmesi cezaya neden olur. Hakkın kullanılması yasalara aykırı olmayacaktır. Aksi haksız fiil olmaktadır. Ayrıca bu tür davranışlar etik te değildir. Hakların kullanılmasının sınırı diğer kişilerin haklarıdır.

Hakların kullanılmasında gerçek ve tüzel kişiler bakımından bir fark yoktur, aynı şekilde tüzel kişilerde kendilerine tanınmış olan hakları kullanırken başkalarına zarar vermemek zorundadırlar. Hakların sınırsız olarak kullanılmasını yasalar engellemiştir. Hangi devlet sistemi içinde olursa olsun hakların

kullanılması devlet sisteminin kuralları bağlamında sınırlanmaktadır. Bu sınırlamalar çeşitli şekillerde olabilir. Sınırlamaların egemenlik hakkı bağlamında olduğu kabul edilmektedir. Ancak egemenlik hakkını aşması ve ceza niteliğine bürünmesine imkân verilmemesi asıldır. Demokratik sistem gereği sınırlamaların makul ölçüler içinde olması gerekir.

cc) Hakların kullanılmasının Sınırları

Zaman bakımından söz konusu olabilir:

Hakların kullanılmasını Devlet belirli bir süre sınırlayabilir. Örneğin sıkıyönetim veya olağanüstü hâl zamanlarında bazı hakların kullanılması belirli bir süre yasaklanabilir. Veya saat olarak sınırlama koyulabilir. (Örnek, özellikle yaz aylarında tatil beldelerinde açık havadaki eğlence mekânlarının müzik sesinin saat 24'te kısılması veya tamamen kapatılması gibi uygulamalar hakkın sınırlanması olarak karşımıza çıkar.)

Mekan bakımından kısıtlama :

Hakların kullanılması bölgelere veya mekânlara bağlı olarak sınırlanabilir. Ülkenin belirli yöresinde olağanüstü bir hal veya doğal afet, genel sağlığı tehdit eden bir salgın gibi durumlarda veya kapalı alanlarda sigara içilmesinin yasaklanması mekân bakımından sınırlamaya örnektir.

Belirli bir süre hakların askıya alınması:

Hakkın kullanılması belirli bir süre tamamen kaldırılabilir. Örneğin seçim zamanlarında veya sayım zamanlarında sokağa çıkma hakkı veya seyahat özgürlüğü veya eğlence yerlerinin belirli sürelerde kapatılması mümkündür. Veya olağanüstü halde can güvenliği veya mevcut veya muhtemel bir tehlike nedeni ile sokağa çıkma veya elektriklerin kesilmesi veya ulaşımın kesilmesi hakların askıya alınması örnekleridir.

İyi niyet çerçevesinde hakların kullanılmadığı durumlarda sınırlama:

Bir hakkın kullanılmasının suiistimal edilmesi veya başkalarının zararına olarak kullanılması, tehlike yaratması, toplumda kaos ortamı yaratması veya yaratacağının muhtemel olması gibi sebeplerle hakların kullanımı yasaklanabilir. Örneğin toplanma, gösteri, miting gibi faaliyetlerin toplumun ve çevrenin şehrin zararına sebebiyet verecek nitelikte olacağı şüphesi veya olmasının muhtemel olması gibi durumlarda toplanma ve gösteri ile ilgili hakların kullanılması yasaklanabilir, durdurulabilir. Toplanma veya gösteri hakkının kullanılmasına sınır getirilebilir. Örneğin, toplu ölümlerin olduğu tabii afetler veya yas zamanında veya savaş nedeni ile şehitlerin olması durumunda belirli hakların kullanılması, eğlence tertip edilmesi toplu olarak konser eğlence gibi aktiviteler iyi niyetli görülmeyerek yasaklanabilir.

Hukuk kuralların çizdiği çerçevede dahilinde yasaklama:

Haklar kullanılırken belirli bir sınır dâhilinde kullanılması gerekmektedir. Hakların sınırlarının aşılması durumunda engel getirilebilir veya hakkın kullanılması yasaklanabilir. Hak kullanılırken toplumun belirli kesimlerini rahatsız etmemesi asıldır. Veya hakkın kullanılmasında farklı gruplarda olmak veya inanç açısından, etnik köken bakımından farklılıklar olması veya bireylerin inançlarına örf ve adetlerine ve kişiliklerine karşı hakaret teşkil edecek, küçümsenecek nitelikte fiillerin varlığı söz konusu olması veya muhtemel olması durumlarında hakların kullanılmasına müsaade edilmez. Bu engel hukuk kurallarının çizdiği sınır olarak hakların kullanılmasına getirilmiş yasaklardır.

Açıklanan yasaklamalar sürekli olmadığı ve hukuken yasal sınırlamalar içinde olması durumunda insan haklarının kullanılmasının engellendiği şeklinde yorumlanamaz. Devletin fiili eleştirilemez.

Özetlersek, hak bireyin, diğer birey veya canlıların hayatlarına varlıklarına eşyalarına ve egemenliği altında olan ve korudukları malvarlıklarına ve canlarına zarar vermeksizin ve

müdahale etmeksizin kendi hayatlarını yaşamak özgürlüğüdür diyebiliriz.

Hakkın kullanma biçimi yaşanan ülkenin hukuk sistemi içinde düzenlenmiş ve sınırları belirlenmiş yetkilerdir. Yasal sınırları belirtilmiş hakların yetkilerin kullanılmasının dışına çıkılması hukuka aykırılık sonucunu doğurur. Yerine göre suç oluşturabileceği gibi haksız fiil sonucunu da doğurur. Ceza ve tazminat yaptırımını ile karşılaşılır.

Devlet tarafından hakların kullanılmasına demokratik toplum düzeninin gerekleri uyarınca sınırlama getirilmesi doğaldır. Ancak devlet tarafından keyfi sınırlamalar yapılamaz. İnsan hakları belgelerinde belirtilmiş ölçütlere uygun sınırlamalar yapılması toplumda düzenin sağlanması açısından gereklidir. Ülkenin bütünlüğüne, güvenliğine ilişkin nedenlerle ve mücbir sebep, toplumun genel yararı için gerekli olması durumundaki sınırlamaların demokrasi ve eşitlik kurallarına aykırılığı iddia edilemez. Demokratik toplum düzeninde, gereği olmayan ve hakların özüne dokunan nitelikte sınırlamalara toplumun itiraz hakkı vardır. Devlete devredilmiş erkin kullanılmasında devletin vatandaşların haklarını gereğinden fazla ve demokrasiye ve yasal düzenlemelere aykırı bir biçimde afaki ve ölçüsüz birtakım kurallar ile sınırlamaması asıdır. Devletler uluslararası sözleşmeler ile kabul ettikleri normlara ve insan hakları ile ilgili belgelere aykırılık teşkil edecek uygulamalardan toplumun refahı ve düzenini korumak adına kaçınmalıdır.

b) İnsan Hakkının Nitelikleri

İnsan Hakkı çağın en önemli kavramı olarak birtakım nitelikleri haizdir.

aa)İnsan Hakkı Evrenseldir

Üçüncü bin yılda özellikle uluslararası boyutta insan hakları evrensel nitelik kazanmış ve bu niteliğini sürdürmektedir. İnsan hakları, insanlar ile ilgili temel hükümleri ihtiva ettiğinden tüm insanlar ile ilgili olduğundan evrenseldir. Yaşayan tüm insanları

ilgilendirir. Ulus farkı, cinsiyet, inanç, din, dil, ırk, renk, soy, siyasi düşünce farkı gibi nedenlerin hiçbir tanesi insan hakları ile ilgili kuralların farklı nitelikte ve eşitlik ilkesine aykırı olarak uygulanmasını mümkün kılmaz. Bu nedenle insan hakları kuralları evrenseldir. İnsan haklarının ülke sınırları ile sınırlı olarak kabul edilmesi insanın doğal olarak haklara sahip olduğu kuralı nedeni ile geçerli olamaz. I ve II. Dünya savaşları milyonlarca insanın ölmesi sonucu başkaca bir yıkım teşkil edecek olayların önlenmesi için 20 YY. da insan haklarının evrensel olduğu düşüncesi yerleşmeye başlamıştır.

Devletler birbirlerine insan hakları bağlamında, yasal kurallara ve uluslararası anlaşmalara, sözleşmelerde belirtilmiş ve onaylanmış kurallara uymaları konusunda baskı yapabilmektedirler. Bu konu devletlerin egemenlik hakkına bir tecavüz olarak kabul edilmez. Anlaşma kurallarına uymak için imza vermiş ve anlaşma metnini iç hukuk kurallarına uygun olarak geçirmiş ve yasal düzenleme şeklini almış insan hakları ile ilgili her hükmün uygulanmasını isteme hakkı diğer imzacı devletlere verilmiş haktır.

İnsan haklarının evrensel boyutta olduğunun yerleştirilmesi için uluslararası anlaşmaların yapılması yanında, insan haklarının savaşlar ve büyük yıkımlar sebebiyle ihlalinin dışında da, devletler, ulusal mevzuatında ve uygulamada insanların tüm hakları bağlamında hayat, yaşam ve çalışma şartları bakımından insan haklarına saygılı davranılması için gerekli özeni ve faaliyeti yasal çerçevede göstermek zorundadır.

Buna özel bir örnek Apple ile ilgili Çin'de yapılan üretimin iş güvenliğine ve çalışma şartlarına hiç uymadığının ortaya çıkarılmasını gösterebiliriz. Ucuz işçilik kullanılması demokratik ülkeler açısından yaptırım uygulanmasına neden olmuştur. Apple ürünlerine Çin de ucuz işçilik ve ağır iş şartları gereği ve işçilerin iş güvenliğine aykırı olarak çalıştırdığının saptanması üzerine yapılan eleştiriler ve ürünün satışında yaratılan olumsuzluklar, Apple in iyileştirme çabalarında bulunmasına neden olmuştur. Ancak ucuz işçi cazibesi sanayicilerin ekonomik rekabet alanında

yararlı olarak görünse de birçok olumsuz yanları vardır. Ucuz işçi kullanan ve üretimlerini Asya ve Afrika gibi ekonomik olarak geri kalmış ülkelerde veya ucuz işçiliğin geçerli olduğu ülkelerde gerçekleştirebilen üreticilere etkili bir yaptırım uygulanmadığı sürece insan haysiyet ve onuruna yaraşır bir ortam yaratılması mümkün olmayacaktır.

Özellikle Asya ülkelerinde ucuz işçilik sebebi ile birçok batı kaynaklı işletmelerin üretim yaptırması ucuz maliyet ile rekabet piyasasını olumsuz etkilemektedir. Bu tür fiillere gerek rekabet sebebi ile ve gerekse işçi hakları nedeni ile itirazlar yükselmiştir. Ucuz imal edilen mallara boykotlar yapılmıştır. Ülkeler veya ülke içinde üreticiler bu tür fiillere karşı reaksiyon göstermektedir.

Üreticiler ekonomik rekabet için yaptıkları etik olmayan davranışlarından dolayı iyileştirme çabalarında bulduklarını beyan ederek birkaç görsel mutluluk tabloları göstererek medyadan yayın ile dürüstlük oyunu oynamaya devam etmektedirler. Ancak, açlık ve nüfus sayısının yüksek olduğu ve yaşam koşullarının çok zor olduğu Asya ve Afrika ülkelerinde iş ve aş bulabilmek için hayatları pahasına çalışmak durumunda kalan insanların ve çocukların ağır iş şartlarına katlanmak zorunda oldukları göz ardı edilemez. Bu gerçeğin önlenmesi çok zordur. Çok ağır şartlarda çalışmaya devam olunduğu inkâr edilemez. Bu kabil yerlerde ne yapılırsa yapılsın iyileştirilme gayretlerinin olduğuna inanmak mümkün değildir. Esasen üreticiler üretim ile ilgili olarak taşeron firma kullanarak veya doğrudan üretim yapmadıkları şeklinde uygulamalar ile ağır ve insan haklarına aykırı iş şartları sebebi ile sorumlu olmayacakları sistemleri icat edebilmektedir. Rekabet hırsı maalesef insan haklarının üzerinde yer almaktadır.

Ülkemiz açısından konuya bakarsak, yokluk ve açlık içinde olan ve yaşam şartları asgari standartların altında bulunan binlerce kişi ve aileler olduğu yok sayılamaz.

Ancak gerek işverenlerin ve gerekse toplumun ve yönetimlerin bir uzlaşma içinde sorunların halli için kararlı ve

etkin önlemler alması ve kurallar kayması için özgür düşünce ve özgür düşünme becerisine sahip olunması gerekmektedir.

Ekonomik ve rekabet piyasasında var olabilmek için her türlü şartı kullanmanın hak olarak görülmediği ve insana değer vermenin kendine değer vermek olduğu bilincinin yerleşmediği toplumlarda insan haklarından sadece söz edilir. Böylece insan haysiyetine ve onuruna yaraşır uygulamaların gerçekleşmesi bir masaldan ibaret kalır.

Sonuç olarak Dünya denen planetimizde orantısız nüfus artışları ve savaşlar nedeni ile göçler ve doğa şartlarından kaynaklanan yer değişiklikleri ekonomik olarak zayıf ve eğitimsiz birey ve ailelerin insan hakları ihlalleri ile karşılaştıklarını ve bu şartların devamı halinde karşılaşmaya devam olunacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Dünyada yaşayan insanların tümünün eşit haklara sahip olması ideali insan haklarının evrensel nitelik kazanmasını mümkün kılmıştır. İnsanlar dil, din, etnik köken, siyasi görüş, kültürel farklılıklar gibi ayrımlara muhatap olmadan dünyanın neresinde olursa olsun insan olmak nedeni ile haklara sahiptir. Bu nedenle evrenseldir. Haklardan herkes yararlanma hakkını haizdir. Bu hakların korunması asıldır. Hakları kullanmak için insan olmak yeterlidir.

Esasen demokrasinin kuralı da budur. İnsan haklarına saygılı olunabilecek en iyi sistem demokrasi olduğu için hâlihazırda demokrasiden daha iyi bir yönetim modeli icat edilmiş değildir.

İnsan haklarının evrensel nitelik kazanması 1. ve 2. Dünya Savaşının acımasız sonuçlarından dolayı yaşanan insanlık dışı dramın bir daha gerçekleşmemesi için yapılan çalışmalar ile olmuştur. Bu niteliğin üçüncü binyıl da fiiliyatta nasıl bir görüntü arz ettiği ayırık olarak evrensel nitelikte olduğunu belirtelim. 14-25 Haziran 1993 tarihinde Birleşmiş Milletlerce Viyana'da 171 temsilcinin katılımı ile toplanmış Dünya İnsan Hakları Konferansında dünyadaki tüm insanların insan haklarına ve

temel özgürlüklerine saygı için bireysel ve toplumsal eylemlere girişileceği ve insan hakları ile ilgili global bir görüş ile çalışmaların yapılmasına ilişkin karar alınmıştır.

bb) İnsan Hakkı Vazgeçilmez ve Şarta Bağlanamaz Bir Haktır

İnsan hakkı insanın doğuştan sahip olduğu ve insan olması sebebi ile sahip olduğu bir hak olarak bundan vazgeçilmesi ve şarta bağlanması mümkün değildir. Bu husus uluslararası belgelerde özellikle vurgulanmıştır. TC. Anayasanın 12. Maddesi vazgeçilmezliği teyit eden bir hüküm koymuştur. Esasen insanın temel haklarından vazgeçmesi ve insan haysiyeti maddi ve manevi varlığı üzerinde başkalarının tasarrufu söz konusu olamaz. Mutlak ve temel hak olarak insan hakkı vazgeçilmezdir. Özel hayatın gizliliğinden, sağlık hakkı, mülkiyet hakkı, isim hakkı, yaşam hakkı gibi haklar insanların vazgeçemeyeceği haklar olarak korunması gerekir. İnsanlar devredilemez vazgeçilemez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. İnsan olmak bu hakların sahibi olmak demektir.

cc) İnsan Hakkı, İnsan Olma Sebebiyle Vardır

İnsan hakkı insanın doğumu ile sahip olduğu ve kişiliğinden ayrılması mümkün olmayan haklardır. İnsan merkezli bir düşüncenin ürünü olduğu için birtakım hakların doğuştan var olduğunun kabulü gerektiği ifade olunarak insan haklarının toplumun üstünde haklar olduğu belirtilmiştir. Doğal hukuk ile ilişkisi kurularak insanın var oluşunun doğal bir sonucu olarak insan haklarının kabulü gerektiği açıklanır.

dd) İnsan Hakkı Temel Bir Haktır

İnsan hakları anayasaların oluşum sebebidir. Bu nedenle temel haklardır. Demokratik sistem içinde insan hakları düzenlenir. Demokratik olmayan sistemlerde insan haklarından bahsetmek esasen mümkün değildir. Anayasalardaki insan hakları ile ilgili hükümlerin varlığı rejimlerin şeklini belirler.

Anayasalarda insan hakları temel haklar olarak düzenlendiği takdirde demokratik sistemden bahsetmek mümkündür.

İnsan hakları, insanın kendisinde olan hak ve yetkileri devlet dediğimiz kuruma devrederek devleti var etmekle kendi özgürlüklerinden ancak toplum menfaati için vazgeçmektedir.

Bu bağlamda anayasalar insan haklarına ve özgürlüklerine egemenlik hakkından yararlanarak müdahale etmeyecektir. Hak ve özgürlüklerin sınırları ancak diğer bireylerin hak ve sınırlarıdır. Anayasa ile insanın temel hakları düzenlemiştir ve korumaya alınmıştır. Devlet, yönetim erki çerçevesinde bu haklara uluslararası kurallar ve yasalara aykırı biçimde sınırlama getiremez ve temel haklar çiğnenemez.

ee)İnsan Hakkı Herkese Karşı İleri Sürülebilir Haklardır.

İnsan hakları mutlak olma nitelikleri nedeni ile herkese karşı ileri sürülebilir niteliktedir. Evrensel nitelikte olması onun herkese karşı ileri sürülmesini de mümkün kılar. Ancak sosyal ve ekonomik haklar bakımından herkese ileri sürülebilmesi anayasada düzenlenmesine bağlıdır.

Devletin uluslararası sözleşmeler ile teminat altına almış olduğu insan haklarına ilişkin hak ve yükümlülükleri yasalarına da hüküm koymak sureti ile uygulamaya geçirmek yükümlülüğü vardır.

Şayet uluslararası sözleşmeler imzalanıp kabul edilmiş ise, anayasalarda düzenlenmediği bu nedenle herkese karşı dermeyeran edilemeyeceği görüşü geçerli olmayacaktır. İnsan haklarının siyasi otoritelerin keyfine bırakılmaması için uluslararası sözleşmeler ile teminat altına alınmasına çalışılmaktadır. Esasen Devletlerin tüm tasarruflarında insan haklarını koruması ve insana değer veren insanı esas alan politikalar uygulaması gerekmektedir. Devletin varlık sebebi de yönetim erkini devir aldığı toplumun refahını ve insan haklarını sağlamak ve korumaktır.

ff) İnsan Hakkı Hukuk Tarafından Korunmak Zorundadır.

Çağdaş devletin, devlet siteminin esasını teşkil eden İnsan Hakları ile ilgili kuralları korumak yükümlülüğü vardır.

Çağdaş demokratik ve eşitlikçi toplumlarda insan haklarına ilişkin kurallar yasalar ile sağlanmış ve korumaya alınmıştır. Yasalarda insan haklarına aykırılık halinde bunların müeyyidesi konulmadığı takdirde toplumlarda kaos yaşanır.

İnsan hakkı temel hak olarak devletin müdahale edemeyeceği haklar olup, sivil, kamusal ve siyasal alanda bireylerin kendi tercihlerini ve yaşam felsefelerini düzenleme haklarına müdahaleye imkân vermez.

Ancak kamu düzeni gereği, gerekli sınırlamalar her zaman toplumda uyulması gereken ilkeler olarak yürürlüğünü sürdürür. Başka deyişle toplumun örf, adet, gelenek ve ahlaki değerlerine, etik kurallara aykırı olabilecek fiil ve davranışların bireylerin tercihi ve/veya kişisel hakkı olması gibi bir serbestiden bahsetmek imkânsızdır.

Bunun dışında insan hakları bağlamında haklara devletin müdahalesinin olmaması gerekir. Devletin bireyin insan haklarından kaynaklanan fiil ve davranışlarına müdahale etmesi istisnai bir durum olarak mütalaa edilmelidir. Başka deyişle devlet bireylerin insan hakkından doğan fiil ve davranışlarına keyfi olarak veya demokrasiye aykırı olarak müdahale edemez. Etmesi demokrasiye aykırılık teşkil eder. Devlet erkinin kullanılması burada sınırlanmalıdır. Aksi devletin insan haklarını koruma yükümlülüğüne ters düşer. Devletin insan haklarının kullanılmasında ahlaki, siyasi ve etik nedenler ile karışma konusu ayırık olarak, karışmama prensibi yanında bir de devletin temel görevi, bireylerin haklarına diğer bireyler tarafından vaki engellemeler olması durumunda bunları önlemekle yükümlü olmasıdır. Devletin bireyler arasında insan haklarının kullanılmasının engellenmesine müsaade etmemesi asıldır. Demokratik devlet sisteminin yürürlükte olduğu topluluklarda örneğin kimsenin inancı, dini törenleri, mezhebi nedenleri ile

diğer bireylerin engellemede bulunmasına devlet müsaade etmez. Devletin görevi koyduğu kurallar ile toplumda düzeni ve insanların birbirlerine saygılı olmalarını sağlamaktır.

Temel insan haklarının belirlenmesi devlet ile birey arasındaki ihtilafların önlenmesi açısından önemlidir ve devlet bu haklara müdehale edemez. Hakların belirlenmemesinin amacı devlet müdahalesinin önlemek içindir. Devlet ile birey arasındaki insan hakları ihlallerinin korunması dikey ilişkiyi oluşturur. Bireyler arasında insan hakları ihlallerinin korunması ise yatay ilişkiler olarak değerlendirilir.

gg) İnsan Haklarının Listelenmesi Mümkün Değildir

İnsan haklarının nelerden ibaret olduğu konusunda bir liste yapılması mümkün değildir. İnsanlık tarihinin incelenmesi ile insana yönelik hakların neler olduğu ve olabileceği zaman mekân içinde değişikliğe uğrayarak gelişmektedir. Ayrıca insan hakları ile ilgili talepler gerek ekonomik ve gerekse teknolojik gelişme sürecinin etkisinde kalan bir olaydır.

İnsan Hakları ile ilgili açıklamalar uluslararası belgelerde yer almıştır. Ancak insan haklarının neler olacağı konusunda tahdit edilmiş bir liste yapılmamaktadır. Her konu insan hakkının konusudur. Toplum kuralları, yaşam biçimleri, tüm ilişkiler, hepsi insan haklarının konusudur. Bu haklar zaman ve mekân içinde tekâmül ederek gelişir, genişler ve bir listeye bağlanması işin niteliği gereği mümkün değildir. Listelenerek dogmatik bir durum sergilenir ve insan haklarının dinamikliğinin dogmalar ile sınırlandırılması da doğru değildir.

İnsan hakları ile uğraşan yazarlar, insan hakkının dinamik olduğu ve uluslararası sözleşmelerle kapsamının değişeceğini belirtmekle beraber, insan hakları deyiminin yanıltıcı şekilde geniş olarak anlaşılması gerektiğini belirtmişlerdir. Buna göre, insan hakları kavram olarak, bütün insanların belirli bir takım temel haklarından, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal düşünce, ulusal ya da toplumsal köken gibi ayrımlar

gözetilmeksizin yararlanmak olarak belirtilerek, insanlara tanınmış bütün hakları kapsamadığı açıklanmıştır.³⁸

Ancak kişi hakları sadece gerçek kişileri değil tüzel kişileri de kapsadığı ve birçok ilişkinin insan hakları bağlamında değerlendirildiği gözetildiğinde insan haklarını dar olarak sadece devlet erki karşısında düzenlenmesi gereken haklar olarak değerlendirmek üçüncübin yıl dünyasında dar bir görüştür. Ayrıca gelecek on yıllarda daha başka hakların da ortaya çıkacağı, Birleşmiş Milletlerin başka hakları örnek olarak devletlerin incelemesine sunmak üzere düzenlemeler yaptığı düşünüldüğünde, insanların giderek daha başka hiçte şu anda tavsavvur bile edilemeyecek haklar bakımından da korunma içinde olunacağı kaçınılmazdır.³⁹

c) Dönemlere Göre Oluşmuş İnsan Hakları

Planetimizde İnsan Hakları ile ilgili taleplerin başlaması ve aşamalar kaydetmesi gruplara ayrılmıştır. ⁴⁰ Birinci kuşak insan hakları, kişi hakları ve siyasi haklar olarak ortaya çıkmıştır. İkinci kuşak insan hakları ekonomik, sosyal ve kültürel haklar olarak ortaya çıkmıştır. Üçüncü kuşak insan hakları dayanışma hakları olarak ortaya çıkmıştır.

aa) Birinci Kuşak Haklar

İnsan haklarının oluşumu insanın olumsuz yaşam koşulları ve eşitsizlikten kaynaklanan insan onuruna aykırı yöntemler yönetenler ile yönetilenler arasında sürtüşmeye neden olmuş ve sınıf çatışmaları doğmuştur. Özellikle aristokratlara karşı devrimci burjuvazi, hürriyet ve eşitlik ve kardeşlik ilkesinin savunucuları olarak sınıflar arasındaki mücadele olarak ortaya çıkmıştır. 17 ve 18. Asırda Amerikan ve Fransız devrimleri tabii hukuk ve ferdiyetçi doktrinden yararlanarak klasik hürriyetlerin

³⁸ Aybay Rona: İnsan Hakları Hukuku, İstanbul 2017, s,8 vd

³⁹ Bozkurt Ebru Armağan; Robot Hukuku, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 2017 sayı 29 s. 85 vd.

⁴⁰ Kalabalık Halil: İnsan Hakları Hukuku,3.bası,2013, s.65 vd. Bu nitelemeye göre haklar Fransız Hukukçu Karel Vaşak tarafından sınıflandırılmıştır.

temellerinin oluşmasını sağlamışlar ve yarattıkları haklar büyük mücadeleler sonucunda devrimler ile anayasalarda ilk kuşak haklar olarak yerleşmeye başlamıştır.

Bu dönemin İngiltere Amerika ve Fransa’da düzenlenmiş belgeleri tarihi belgelerdir.⁴¹ Bu belgeler sayesinde özgürlük eşitlik demokrasi fikirlerinin gelişmesi ile birinci kuşak haklar doğmuştur. Birinci kuşak haklar siyasi haklar, devletin kuruluşu idaresi, devletin işleyişinde fertlerin katılım hakları, kararlara katılmaları, seçme seçilme hakları, parti dernek kurma hakları, toplantı gösteri özgürlüğü gibi haklar birinci kuşak haklar olarak doğmuştur. Bu dönemdeki önemli bazı belgeler:

İngiltere’de düzenlenmiş belgeler⁴² :

- **1628 Haklar Dilekçesi (Petition of Rights) İngiltere**
- **1679 Habeas Corpus Act İngiltere⁴³**
- **1689 Haklar Bildirisi (Declaration of Rights) İngiltere⁴⁴**

⁴¹ Gemalmaz Semih M: Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş 3. Bası 2001, s.53 vd.; Kalabalık Halil: İnsan Hakları Hukuku, 3. Bası Ankara 2013, s.65 vd

⁴² Gemalmaz S:a.g.e., s. 53 vd.

⁴³ Habeas Corpus 1679 tarihinde İngiltere’de kralın ceza uygulamaları ve emirlerinin kontlar veya buyruklarını yerine getirenler veya zindancılar, hapisanelerde görevliler tarafından uygulanmaması nedenleri ile çok büyük zararlar ve sıkıntılar ortaya çıkmış olduğu için Habeas Corpus kanunu ile ihanet veya devlete karşı işlenmiş suçlar sebebi ile bu konularda görevliler tarafından tutuklulara, hükümlülere veya suçlu olarak kabul edilmişlere karşı gerçekleştirecek fiil ve davranışların nasıl olması gerektiğine dair insan haklarını yakından ilgilendiren belgedir. Habeas Corpus yargılamada yargılanan kişinin mahkeme önünde hazır bulunmasına ilişkin hükmü açıklamak için kullanılan kavram olarak döneminde hukukun işlemesi için çok önemli yargılama ve tutuklama ile ilgili hükümleri ihtiva etmiştir. 2. Charles döneminde kişi güvenliği ile ilgili yasa olarak kişilerin keyfi olarak hâkim kararı olmadan tutuklanmaları, hapsedilmeleri, öldürülmelerinin yasaklandığı bir yasadır. Ülkenin yasalarına aykırı olarak görevlilerin hükümleri sevsaklamaları veya gereğini yerine getirmemeleri veya sürüncemede bıkmaları sebebiyle Habeas Corpus hükmü düzenlenmiştir. Vatana ihanet ve cinayet dışında bir suç isnadı ile tutuklanmalarda mahkemece elp emrinin derhal çıkarılması ve işlemin yapılması gerektiği uzun süre kimsenin tutuklu halde kalmaması gerektiği ve bu konuda görevli olanların işleri savsaklamadan yerine getirmemeleri halinde cezaandırılacakları belirtilmiştir. Her konuda hızlı yargılama yapılması hükmü konmuştur. Ayrıca önemli olan husus uzun süre yargıç önüne çıkarılmadan tutuklu kalınması bu kanun ile yasaklanmıştır. Kişilerin hakım önüne çıkarılması gereği Habeas Corpus’un ana konusudur. Başka deyişle muhakemenin zanlı olmaksızın yapılmayacağı konusu temel konudur. Tutukluluk halinin bazı suçlarda kefalet ile kaldırılması ve muhakemelerin tutuksuz yapılması kişilerin güvenliğinin keyfi işlemlere karşı korunması hakkında hükümleri ihtiva etmektedir. Ayrıca Bkz. Göze Ayferi: Siyasal Düşünceler ve Yönetimler ,2007 Ist. S. 440 vd.; Gemalmaz S: a.g.e., s. 55 vd.; Feyzioğlu Metin: Anglo Sakson ve Anglo Amerikan Hukuk Düzenlerinde Habeas Corpus Kurumu, (dergiler.ankara.edu.tr/38/298/275,)s.665 vd.

⁴⁴ 16.12.1689 tarihli İngiltere’deki Haklar Bildirgesi (Declaration of Rights) hükümleri insan hakları ile ilgili önemli bazı hükümleri içermektedir. Özetle; Kral 1. Charlesin yasa dışı eylemleri nedeni ile ve Cromwell’in cumhuriyet yönetimi denemesinin de etkisi ile ölüm cezasına çarptırılması sonucu kardeşi 2. Charles kral olarak

birçok vaatlerde bulundu 25 yıl sonra kardeşi 2 James tahta çıktı ancak yine Katolik eşi nedeni ile İngiltere'deki gerilim sona ermeyince ve meydana gelen taht karışıklıkları sonucu Hollandalı William of Orange ve Mary kral ve kraliçe olarak taç giymelerine imparatorluk halkının tüm zümrelerinin temsilcisi, lordlar ve avam kamarası Westminsterde bir araya gelerek kaleme aldıkları yazılı bir açıklamayı kabul etmeleri şartı ile karar vermişlerdir. Ölüm cezası verilen kralın imparatorluğun özgürlüğü ve yasalarını hiçe sayarak yıkması konusu açıklanmış ve parlamentonun onayı olmadan yasaları iptal etmesinin ve iktidarı ele geçirmesinin, bir çok suçsuz kişileri tutuklatmasının, kendisine katkıda bulunmak isteyenlere kovuşturma açtırmış olmasının, klise yetkilileri mahkemesi diye dinsel konuların için mahkeme kurulmasının, parlamento kararı olmaksızın taht çıkarı için para toplamasının, barış zamanında krallığın sınırları içinde sürekli ordu bulundurmasının ve garnizonlara yerleştirmesinin, protestan inancında olanların silahlarını ellerinden almasının, parlamento üyeliği seçimlerindeki serbestliği çiğnemesinin, parlamento tarafından kovuşturulacak bir çok olayda Saray Mahkemesi oluşturmasının, keyfi işlemler yapmasının, soruşturma jürilerine hizipçi ve kötü ahlaklı kişilerin seçilmesi ve bunların mülk sahibi olmayanlardan olmaları, yargılanacak kişiler hakkında abartılı koruma önlemleri alınması, insanlara korkunç ve yasa dışı cezalar verilmesi, mahkeme kararı olmaksızın kefalet parası belirlenmesi ve hapis cezaları ile ilgili sözler verilmesi, olaylarına neden olan kralın yasalara ve yasal belgelere aykırı olduğu hususları açıklanarak, krallığın papalık etkisinden ve keyfi yönetimden kurtulmasını sağlayarak Protestan inancına bağlı lordlar ve avam kamarası hak ve özgürlükleri pekiştirmek ve özgür temsil esası ile belirtilen yanlışlıkları engellemek üzere sorunlara eğilmeyi uygun bularak, 16.12.1689 tarihli Haklar Bildirisini (Declaration of Rights) başlıklı belgeyi hazırlamışlar ve William of Orange ve Karısı Mary ye bu belgedeki hakları kabul etmeleri şartı ile krallık tacı sunulmuştur. Bu belgede düzenlenmiş hususlar nelerdir?

- 1.Parlamentonun onayı olmadan, Kral'ın yetkisine dayanarak, yasaları ve bu yasaların icrasını iptal etmek gücü sözde kalır ve yasadışıdır.
- 2.Alışkanlık haline getirildiği ve yapıldığı gibi, Kral'ın yetkisine dayanarak, kendini yasalardan ve bu yasaların icrasından muaf tutmak gücü sözde kalır ve yasadışıdır.
- 3.Geçmişteki, "Kilise yetkileri Mahkemesi'nin" Dinsel meseleler için kurulmuş mahkeme için çıkarılan yönerge ve yapılmış yetkilendirmeler görevlendirmeler yasadışı ve zararlıdır.
4. Veto hakkı bahanesiyle, Parlamento'nun onayı olmadan, uzun bir süre için, kabul edildiğinden ya da edileceğinden başka bir biçimde tahtın yararına para toplamak yasadışıdır.
5. Kral'a rica ve minnet mektupları yollamak uyrukların hakkıdır. Bu mektupların Kral'a sunulmasından dolayı yapılan tutuklamalar ve kovuşturmalar yasadışıdır.
6. Barış zamanında, Krallık sınırları içerisinde Parlamento'nun onayı olmadan, sürekli bir ordunun kurulması ve hazır bulundurulması yasaya aykırıdır.
7. Protestan inancına bağlı uyruklar, mevkilerinin gerektirdiği ve yasanın izin verdiği ölçüde, kendi güvenlikleri için silah taşıyabilmelidirler.
8. Parlamento üyelerinin seçimi serbest olacaktır.
9. Konuşma özgürlüğü vardır; Parlamento'daki tartışmalar ve görüşmeler, Parlamento'dan başka hiçbir yerde ya da mahkemede suçlama ya da soruşturma konusu yapılmamalıdır.
10. Gereğinden çok, abartılı güvenlik önlemleri öngörülmemelidir, kefaletler yüksek tutulmamalı, korkunç ve olağandışı cezalar verilmemelidir.
11. Jüri üyeleri yasal yoldan atanmalı ve yeniden seçilebilmelidir. Yüksek ihanetle suçlanan insanların mahkemesine katılan jüri üyelerinin kendi adlarına mülk sahibi olmaları gerekmektedir.
12. İlgili kişinin yargılanmasından önce, kefalet ve hapis cezasıyla ilgili söz verilmesi ve vaatlerde bulunulması yasadışıdır.
13. Parlamento şikayetlerinin giderilmesi, yasaların düzeltilip, güçlendirilmesi ve korunması amacıyla sık sık toplanacaktır.

- **1896 İhanet Suçu Yargılaması (Treason Trials Act)**⁴⁵
- **1701 Yerleşim Yasası (Act of Settlement) Kralın İngiliz Kilisesi komününden olması gerektiğine dair yasa.**⁴⁶

Bu belgeler her ne kadar doğrudan doğruya hak ve özgürlükler ve insan hakları ile ilgili temel nitelikte hükümleri ihtiva etmemekte ise de hakların başlangıcı açısından önemli belgelerdir. Kralların yetkilerinin sınırlanması ve parlamentoların önemi ve yetkilerinin güçlenmesi açısından çağdaş nitelikte hükümleri içermeleri açısından önemli tarihi belgelerdir.

Amerika'da düzenlenmiş önemli belgeler:⁴⁷

- **1776 Virginia Haklar Bildirisi (Bill of Rights)**⁴⁸

⁴⁵ Önemli bir yasa olarak ceza hukukunda temel teşkil edecek niteliktedir. İhanet suçu ile ilgili suçlamaların yapıldığı sanık hakkında adil yargılama ve yargılanma prensibi açısından savunma hakkını düzenlenen ve yargılamadan en az beş gün önce iddianamenin tanık isimleri hariç şüpheli (suçlanana) veya avukatına verilmesi ile ilgili hükümleri içermektedir. Adli takibat sırasında müdafaa için ihanet suçu ile yargılanacak kişinin haklarının düzenlendiği ve usul hukuku tekniği açısından 17 yy. daki bu belgenin varlığı daha sonraki hukuk formasyonunda dikkate alınmamıştır. Oysa çağdaş hukuk düzeni açısından insan hakkı bağlamında önemli bir yasadır.

⁴⁶ 1701 tarihli Act of Settlement adlı kanun, Haklar Bildirisindeki hükümlere birkaç hüküm daha ekleyen bir belgedir. Özellikle Kralın İngiliz Klisesi komününden olması gerektiği , ülke dışına parlamentonun onayı olmadan gidemeyeceği, İngiltere, İskoçya, İrlanda da doğmayan hiç kimsenin parlamentoda olamayacağını, sivil ve askeri görev alamayacağını, Kral yararına bir görev ifa eden makamda yer alamayacağını veya krallıktan maaş alan bir kimsenin Avam kamarasında yer alamayacağı gibi hükümleri ihtiva ettiği gibi, yargıçlar ile ilgili önemli bir hüküm de bulunmaktadı una göre, belirli bir maaş olarak ve hukuka uygun davrandıkları sürece görevden azledilemeyeceklerine dair hüküm bulunmaktaydı. Hâkimin görevden azledilmesi sadece parlamentonun iki kanadına lordlar ve avam kamarasına her ikisinde iletilen istek üzerine ve Kral tarafından yapılabilmekte idi. Bu hüküm çok çağdaş bir hüküm olarak yargı bağımsızlığının temeli olarak hâkim teminatı esaslarını düzenlemesi itibariyle çok önemli bir kanundur. Bkz. Gemalmaz S: a.g.e., s. 58 vd.

⁴⁷ Gültaş Veysel: Geçmişten Günümüze İnsan Hakları, 2004 Ankara, s.38 vd.: Gemalmaz s:a.g.e., s. 59 vd.

⁴⁸ Virginia Haklar Bildirisi önemli bir biçimde İnsan Haklarına ilişkin temel hükümleri ihtiva ettiğinden aynan buraya aktarılmıştır. Bazı temel insan hakları bakımından günümüzde önemli olan örneğin, ifade özgürlüğü, dilekçe hakkı yasaların geriye yürümezliği toplanma hakkı, savunma hakkı gibi hakların yer almamış olması dönemi itibariyle henüz gelişmediği nedeni ile olup ,17 ve 18.yy bakımından ve özellikle Amerikan halkının oluşması ve birlikteliği için çok ileri bir düşünce yapısının eseridir. Her koloninin kendi anayasasını yapması istenmiş ve Virginia bölgesi bakımından yapılmış olan anayasa çok ileri hükümleri içermiştir. Hazırlayan George Mason olup Thomas Ludwell Lee tarafından kongreye sunulurken eklemeler yapılmış Amerikan tarihinin ilk belgesidir. 1689 İngiliz Bill of Rights (Declaration of Rights) etkisinin olduğu bir belgedir, ancak Mason' birçok değişiklik yapmıştır.

Madde 1: Tüm insanlar doğuştan eşit derecede özgür ve bağımsızdırlar. Kalımsal olarak edindikleri belli bazı hakları vardır; siyasal bir topluluk kurdukları zaman, hiçbir antlaşmayla gelecek nesiller bu haklardan yoksun bırakılamaz, bu haklardan vazgeçmeleri için zorlanamazlar; yaşama ve özgürlük haklarıyla, mülk edinme ve sahip olma, mutluluk ve güvenlik arama ve kazanma olanağı da bu anlamdadır.

Madde 2: Tüm güç halkta toplanır ve halktan gelir; yetkili kişiler halkın vekilleridirler, halk için çalışırlar; halka karşı her zaman sorumludurlar.

Madde 3: Yönetim; halkın, ulusun ya da kamuoyunun ortak yararı, savunması ve güvenliği için kurulmuştur, bu amaçla kurulmalıdır; çeşitli yönetimler ve yönetim biçimleri içinde en iyisi, en fazla mutluluğu ve güvenliği sağlayabilen ve iktidarın kötüye kullanılması tehlikesine karşı en etkin önlemleri alabilen yönetimdir; herhangi bir yönetim bu göreve layık olmadığını gösterir ya da bu görevi hiçe sayarsa, toplumun çoğunluğunun, kamu yararına en uygun gördükleri bir biçimde, bu yönetimde ıslahata gitmek, yapısını değiştirmek ya da yönetimi ilga etmek hakkı doğar; bu hak vazgeçilmez, devredilemez ve iptal edilemez bir haktır.

Madde 4: Herkese açık kamu görevinde bulunan, hiçbir kişi ya da kişiler topluluğu, kamu yararına ters düşecek, özel ve ayrı kazançlar ya da ayrıcalıklar sağlayamaz; bu görevler devredilemeyecekleri gibi, memurların, milletvekillerinin ve yargıçların makamları da babadan oğula geçmemelidir.

Madde 5: Devletin yasama ve yürütme güçleri, yargılama gücünden ayrı ve bağımsız olmalıdır; bu ilk iki gücün üyeleri, halkın sıkıntılarını hissedebilmeli, bu sıkıntılara ortak olabilmeli ve belli aralıklarla, kendi seçim bölgelerine, özel yaşamlarına geri dönmelidirler ki, iktidarsızlık çekmesinler; kadrolardaki açıklar, önceden kararlaştırılan sürekli ve düzenli seçimlerle doldurulmalıdır; bu seçimlerde eski görevlilerin tamamı ya da bir kısmı, yasaya uygunluğuna bakılarak yeniden seçilebilir.

Madde 6: Meclislerde halkın temsilcisi olarak çalışılacak kişilerin seçimi serbesttir; topluma bağlılık ve sürekli genel ilgi beslediğine dair yeterli delili alan herkesin oy hakkı vardır; kamu yararı için, kendinin ya da seçtiği temsilcilerin rızası olmadan, kimse ne vergi ödemeye zorlanabilir ne de mülkü elinden alınabilir; aynı biçimde kimse, kamu yararını göz önünde bulundurarak kabul etmediği yasalara uymakla yükümlü değildir.

Madde 7: Herhangi bir yetkinin, herhangi bir makam tarafından kullanılması, yasaların icrası ya da sürüncemede bırakılmaları, halk temsilcilerinin onayı olmadıkça, halkın haklarına bir tecavüzdür; bu yüzden asla yapılmamalıdır.

Madde 8: Tüm ciddi yolsuzluk ve cürüm hallerinde, herkes kendisi hakkında yapılan suçlamanın gerekçesini ve niteliğini sormak, suçlamayı yapanlarla, tanıklarla yüzleşmek, kendi lehine olan delilleri göstermek, kendi çevresinden seçilmiş oybirliğiyle karar vermedikçe suçlu sayılmayacağı, tarafsız bir jüri önünde, hızla yargılanmak hakkına sahiptir. Hiç kimse kendi aleyhine delil göstermeye zorlanamaz. Ülkenin bu konuda bir yasası ya da kendisine eşit kişilerin bir kararı olmadıkça kimsenin özgürlüğü elinden alınmaz.

Madde 9: Hiç kimseden aşırı kefalet akçesi istenemez; yüksek para cezaları ya da zulüm sayılabilecek, olağandışı cezalar verilemez.

Madde 10: Bir memura ya da özel görevliye, işlenen suç hakkında açık bir delil olmadan kuşkulu yerleri araması ya da tarif edilmemiş, suçu açıkça anlatılıp, delilleri gösterilmemiş kişi ya da kişileri yakalaması için verilen arama ve tutuklama müzekereleri haksız ve despotiktir; bu tür müzekerelerin verilmemesi gerekir.

Madde 11: Mülkiyetle ilgili ya da kişiler arasındaki özel davalarda, eski, jüriyle yargılama yöntemine dokunulmamalı ve bu yöntem diğer yargılama yöntemlerine yeğlenmelidir.

Madde 12: Özgürlüğün en güçlü kalelerinden birisi de basın özgürlüğüdür; despotik yönetimler dışında, asla sınırlandırılmaz.

Madde 13: Vatandaşlar arasından seçilen, silah eğitimi görmüş kişilerden kurulu, düzenli bir milis gücü özgür bir ülkenin en uygun, en doğal ve en emin güvenlik aracıdır; barış zamanında sürekli ordular bulundurmak, ülkenin iç özgürlüğü için tehlikeli sayılmalı ve bundan kaçınılmalıdır; ordu her durumda, sivil gücün emri altında bulunmalı ve sivil güç tarafından yönetilmelidir.

- **1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirisi**
- **1776 Pennsylvania Anayasası**
- **1780 Massachusetts Anayasası**
- **1787 ABD Anayasası (Bu Anayasa çeşitli Amerika'daki 32 devletçe muhtelif tarihlerde kabul edilerek 21.11.1789 tarihinde çoğunluk kararı ile yürürlüğe girmiştir. Birçok eki olan ve uluslararası hukuka gönderme yapan bir anayasadır.**
- **1791 Haklar Bildirisi (Federal Bill of Rights)**

Amerikan Anayasasında haklar ile ilgili bir liste veya açıklama bulunmamaktaydı. 1791 tarihli Haklar Bildirisi ile birtakım haklar ve özgürlükler anayasada yer almıştır. Buna göre; din, ibadet, ifade, basın özgürlükleri, toplanma ve dilekçe verme hakları, ülke güvenliği için ordu kurulması ve vatandaşların silah bulundurması, taşıma hakkı, askerlerin barış ve savaş zamanında herhangi meskene yerleştirilme koşulları, vatandaşların evlerinde kendi belgelerinin mallarının makul olmayan arama ve el koyma gibi olaylar karşısındaki haklarının düzenlendiği bildiridir.

Bunun gibi Avrupa'da da insan haklarının temelini teşkil eden belgeler anayasalar hazırlanmıştır.

-1791 Polonya Anayasası,⁴⁹ Avrupa'da ilk modern

Madde 14: Halkın bölünmez bir yönetim kurmaya hakkı vardır, bu yüzden bu sınırlar içinde Virginia yönetiminden ayrı, bağımsız bir yönetim kurulamaz ya da oluşturulamaz.

Madde 15: Ancak adalete, ılımlılığa, tutumluluğa, alçakgönüllülüğe ve erdeme sıkı sıkıya bağlı kalarak, her fırsatta temel ilkeleri anarak, bir halk özgür bir yönetime ve özgürlüğün nimetlerine sahip olabilir.

Madde 16: Yaradan'a borçlu olduğumuz görevimiz, dinimiz ve bunu yerine getirme tarzımız, şiddet ve baskıyla değil, ancak irade ve inançla belirlenebilir; bu yüzden herkes, dininin gereklerini, vicdanının buyruklarına göre yerine getirmek hakkına sahiptir; birbirine karşı, Hıristiyan sabrını, sevgisini ve merhametini göstermek herkesin ödevidir.

⁴⁹ Avrupa'nın ilk modern Anayasası olarak önemli bir metindir. Amerikan Anayasasından sonra düzenlenmiş ve Fransız ihtilalinden önce Avrupa'da kabul edilmiş bir anayasadır. Halk egemenliğinin kabul edildiği din özgürlüğünün olduğu, yasama erkinin ülkenin içindeki devletlerde olduğu, yürütme erkinin kral ve denetim kurulunda olduğu ve yargı erkinin mahkemelere bırakıldığı bir anayasadır. Aydınlanma çağının izlerini taşıyan

anayasa olarak önemli bir metindir. Amerikan anayasasından sonra düzenlenmiştir. Fransız ihtilalinden önce Avrupa'da kabul edilmiş bu anayasa halk egemenliğini esas alan din özgürlüğünün olduğunu, yasama erkinin ülkeyi yöneten devlette olduğu, yürütme erkinin kral ve denetim kurulunda olduğu ve yargı erkinin mahkemelere bırakılmış olduğu bir anayasadır. Aydınlanma çağının izlerini taşıyan anayasa olarak hazırlanmışsa da ömrü kısa sürmüştür. İngiliz ve Amerikan anayasa metinlerinden etkilenmiştir.

-1789 Fransa'da feodal sistemin ilgasına ilişkin kararname ve aynı tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi insan hakları ile ilgili hükümleri ihtiva etmektedir.

1789 Fransa'da Feodal sistemin ilga edilmesi ortaçağdaki soylular tarafından adaletin dağıtılması, vergilerden muaf olunması gibi bir takım haklara sahip olarak kendi bölgelerindeki halkı korumak ve devlete asker vermek gibi görevler karşılığında haklara sahip olma konusu düzgün işlemediğinden ve monarşinin dini istisar etmesinden dolayı Kral 16. Louis'nin devleti yönetmesinde ve hazinenin kullanılmasındaki becerisizlikleri, halkın sosyal açıdan huzursuz ve isyankar olması, din adamları ve orta sınıfın oluşturduğu Etats Generaux adı verilmiş meclisin canlandırılarak, 1789 da toplanmasının sağlanması sonucu, bu meclisi oluşturanların krala başkaldırımlarının halk tarafından büyük destek görmesi, bir takım değişiklikler beklentisi içinde olan halk ve çalışan kesimin ihtiyaçlarının karşılanamaması ve yapılan seçimlerin meclisteki temsil edilme sonucunun beklentileri karşılayamaması ve 14 Temmuz 1789 da halkın toplumsal bir hareket olarak monarşiyi yıkmak için Bastille hapishanesinin kapılarını açması ve halk tarafından yıkılması ile başlayan ihtilal aşlında aydınlanmanın başlangıcı olmuştur. Bu hareket İnsan ve Yurttaş Hakları

Bildirisinin ilanından 15 gün önce gerçekleşerek, Fransa'da feodalizm kararname ile kaldırılmıştır⁵⁰.

Ayrıca 13.yüzyıldan itibaren İngiltere'de halk, kral, aristokratlar ve kilise arasındaki gerginlikler ve birtakım özgürlüklere ilişkin belgelerin hazırlanması Avrupa halklarını da etkilemiştir. Halka kralların egemenlik hakkının mutlak olduğunun kabul ettirilmiş olması ve bu yetkiyi Tanrıdan aldığı söyleminin yanlış ve kabul edilemez olduğu anlaşılması ile Yunan Polis devletlerinde değişik şekli ile gelişmiş demokrasi fikri Amerika ve İngiltere'de benimsendiğinden Avrupa'yı da etkilemiştir.

Böylece halkın istibdata ve kralın hegemonyasına meşruti krallıklara karşı gelmeye başladığı dönemler olarak insan hakları açısından incelenmesi gerekmektedir. Bunun yanında ulus Devlet bilinci de gelişmeye başlamıştır. Tüm bu fikirler Fransız halk hareketinin nedenleri arasındadır. Fransa'da gerçekleşen bu hareket zincirleme olarak Avrupa'da halk hareketlerini körüklemiş ve ulus bilincinin gelişmesi ile devletler birbirleri ile savaşmaya başlamışlardır. Bu savaşlar 1815 Viyana Kongresi⁵¹ ile sonlanmış gibi görünse de Avrupa'nın durulması 1945 lere kadar sürmüştür.

⁵⁰ Ruhani mahkemelerin kapatıldığı, vergiler ulusa meclis tarafından belirleneceği ve avlanma konusu gibi bir takım hükümler kararnamede yer almıştır. Bkz. Gemalmaz S. A.g.e., s 70 vd.

⁵¹ Viyana Kongresi: Avrupa Devletlerin birbiri ile savaşmaları yüzünden siyasi açıdan son derece kötü bir duruma düşmüştür. Özellikle Fransız Devrimi sonrası Avrupa'da birçok fikri felsefi yönetsel haklar özgürlükler gibi sorunların ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu kongrede ortaya çıkmış olan ulusçuluk kavramı çağa damgasını vurduğundan bu konuların değerlendirmesi için toplanmıştır. Avrupa devletlerinin birçoğunda çokuluslu halkın yaşadığı gerçeği toprak bütünlüğü nedeni ile hoş karşılanmamaktaydı. Özellikle Avusturya bu sorunun halli için ortak hareket edilmesini savunmaktaydı. Viyana Kongresi gerek Fransa'nın işgal etmiş olduğu yerleri geri verdiği gibi, Belçika Hollanda birleşmiş yeni bir devlet olarak ve Germen Federasyonu kurulmuştur. İsveç Norveç birleşerek tek bir krallık kurulmuştur. Avusturya Galiçya'yı almış Rusya Varşova ve Finlandiya'ya sahip olmuştur. Bir kısım sömürgeler ve Malta İngiltere'ye verilmiştir. Bu kongrede aslında Fransız ihtilali ile ortaya çıkmış özgürlük eşitlik insan hakları gibi konular üzerinde durulmamıştır. Siyasi olarak yine birtakım topraklar üzerindeki isteklerin göz önünde bulundurulmuş olduğu gözlemlenmektedir. Birtakım ittifaklar kurulmuş ise de bu ittifaklar da başarılı olamamış ve 1830 da yine ihtilaller ile yüzleşilmiştir. Böylece Avrupa yeni bir güç dengesi arayışı ile yapılanmaya gitmiştir.

1789, 26 Ağustos'ta İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi
⁵²**Fransız ihtilalinin başarısının tescil edildiği ve özgürlükler için tüm toplumları etkileyen bir belge olarak tarihte yerini almıştır. Önemli bir insan hakları belgesidir. Bu değişimin oluşmasında rol alan faktörleri aşağıdaki gibi özetleyebiliriz; Fransa'da halk üzerinde krallığın aşırı baskısının olması, halkın çeşitli sınıflara ayrılmış ve bu nedenle de farklı hak ve imkânlardan yararlanan insanların olması, halktan alınan vergi oranlarını arttırılması, aydın kesimin mevcut yönetim biçimini eleştirmesi ve insan**

-
- ⁵² İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi Metni: 1. İnsanlar, hakları açısından özgür ve eşit olarak doğarlar ve öyle yaşarlar. Toplumsal farklılıklar ancak ortak yarara dayandırılabilir.
2. Her siyasal topluluğun amacı, insanın doğal ve zaman aşımına uğramaz haklarını korumaktır. Bu haklar özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnmedir.
3. Her egemenliğin kaynağı Ulus'un içindedir. Hiçbir kurum, hiçbir kişi doğrudan ulustan kaynaklanmayan bir yetkiyi kullanamaz.
4. Özgürlük, başkalarına zarar vermeyen her şeyi yapabilme serbestisidir. Böylece, her insanın doğal haklarının kullanımı, toplumun diğer üyelerinin de aynı hakları kullanmasını sağlayan sınırlardan başka sınırı yoktur. Bu sınırlar ancak yasayla saptanabilir.
5. Yasa ile, yalnızca topluma zararlı olan eylemler yasaklanabilir. Yasanın yasaklamadığı hiçbir şey engellenemez; hiç kimse yasanın emretmediği bir şeyi yapmaya zorlanamaz.
6. Yasa genel iradenin ifadesidir. Tüm yurttaşlar, kişisel olarak ya da temsilcileri aracılığıyla yasanın yapılmasına katılma hakkına sahiptirler. Yasa korurken de, cezalandırırken de herkes için aynı olmalıdır. Tüm yurttaşlar, yasa önünde eşit olduklarından, kamusal saygınlıklara, mevkilere ve görevlere, aralarında erdem ile yeteneklerinden başka hiçbir ayırım gözetilmeksizin, yeterliliklerine göre eşit olarak kabul edilirler.
7. Hiç kimse, yasanın belirlediği haller ve öngördüğü biçimler dışında suçlanamaz, gözetim altında alınamaz ya da tutuklanamaz. Keyfi emirler düzenleyen, veren, uygulayan ya da uygulatan kişiler cezalandırılır. Ancak yasa uyarınca kendisine çağrı çıkarılan ya da yakalanan her yurttaş, buna gecikmeksizin uymak zorundadır; direnme suç oluşturur.
8. Yasa ancak kesin ve açık biçimde zorunlu olan cezalar koymalıdır; bir kimse, yalnızca suçun işlenmesinden önce kabul ve ilan edilmiş olan ve usulüne göre uygulanan bir yasa uyarınca cezalandırılabilir.
9. Kişiler suçlu olduğu açıklanmaya kadar masum sayıldığından, tutuklanmasının zorunlu olduğu durumlarda, yakalanması için gerekli olmayan her türlü sert davranış yasa tarafından ağır bir biçimde cezalandırılmalıdır.
10. Hiç kimse, düşüncelerinin açıklanmasının yasayla kabul edilmiş kamusal düzene zarar vermediği sürece, dinsel olanlar da dahil olmak üzere düşüncelerinden dolayı rahatsız edilemez.
11. Düşüncelerin ve görüşlerin özgürce iletimi, insanın en değerli haklarından biri olduğundan, her yurttaş özgürce konuşabilir, yazabilir ve bunları yayımlayabilir; ancak, bu özgürlüğün yasada belirtildiği biçimde kötüye kullanılmasından dolayı sorumlu tutulur.
12. İnsan ve yurttaş haklarının korunması, bir kamusal askeri gücü gerektirir. Bu nedenle bu güç herkesin yararı için kurulmuştur ve tevdi edilen kişilerin özel çıkarları için kurulmuş değildir.
13. Kamu gücünün donanımını ve yönetiminin harcamalarını karşılamak için genel bir verginin olması zorunludur; Bu vergi tüm yurttaşlar arasında, gelirlerine ve olanaklarına orantılı olarak eşit biçimde bölüştürülmelidir.
14. Yurttaşlar, kişisel olarak ya da temsilcileri aracılığıyla, verginin gerekliliğini saptama, bu katkıyı özgürce kabullenme ve bunun tahsis yöntemini, miktarını, matrahını ve süresini belirleme haklarına sahiptirler.
15. Toplum, her kamu görevlisinden yaptığı işlerin hesabını sorma hakkına sahiptir.
16. Güçler ayrımı ile hakların güvence altına alınmadığı toplumda daha baştan anayasa yoktur.
17. Mülkiyet dokunulmaz ve kutsal bir hak olduğundan, hiç kimse, yasayla belirlenmiş kamusal gereksiniminin açıkça belirtilmiş olması ve bu durumda da adil bir tazminatın önceden ödenmesi koşulu dışında, mülkiyetten mahrum bırakılamaz.

hakları fikrinin gelişmeye başlaması, Amerika'da yeni ve özgürlüklerin olduğu bir devletin kurulması, fakir halkın soylu ve aristokrat olanlara karşı yaşamları sebebiyle tepkide bulunmaları, halkın aç olması ve sağlık şartlarının çok kötü olması, hapisanelerin suçlu suçsuz kişilerce dolu olması, 18 yüzyılın Fransa'da birçok aydının yetiştiği dönem olarak, Avrupa tarihinin değişmesinin önemli nedenleri olarak özetlenebilir. Fransa'da rejimin eleştirilmesine varan çalışmalar halkın bilinçlenmesi ile yeni bir sistemi yerleştirmiştir.

Birinci kuşak insan hakları arasında sayacağımız ilkeler, İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin maddelerinde yer almıştır. 10. Aralık 1948 tarihle Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş⁵³ ve Türkiye'nin 06.04.1949 tarihinde kabul etmiş

⁵³ İNSAN Hakları Evrensel Bildirisi: *İnsanlık ailesinin tüm üyelerinde bulunan onuru ve onların eşit ve ayrılmaz haklarını tanımının dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu, İnsan haklarının tanınmamasının ve hor görülmesinin insanlık vicdanını yaralayan barbarca eylemlere yol açtığını, korkudan ve yoksulluktan kurtulmuş insanların söz ve inanç özgürlüğüne sahip olacakları bir dünyanın herkesin en yüksek amacı olduğunu ilan edilmiş bulunduğunu, İnsanlık zorbalık ve baskıya karşı son bir yol olarak ayaklanmaya başvurmak zorunda bırakılmaması için, insan haklarının hukuk düzeyinde korunması gerektiğini, Uluslar arasında dostça ilişkiler geliştirmeyi özendirmenin temel bir zorunluluk olduğunu, Birleşmiş Milletler haklarının Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda temel insan haklarına, insan kişiliğinin onur ve değerine, erkeklerde kadınların eşitliğine olan inançlarını bir kere daha belirttiklerini ve sosyal gelişmeyi sağlamaya, daha geniş bir özgürlük içinde daha iyi yaşam düzeyi oluşturmaya karar vermiş olduğunu, Üye devletlerin Birleşmiş Milletlerle iş birliği içinde, insan haklarına ve temel özgürlüklere bütün dünyada saygı gösterilmesinin sağlanmasını üstlenmiş olduklarını, Bu hak ve özgürlükler konusunda ortak bir anlayış oluşturmanın sözü edilen üstlenmenin tam olarak gerçekleşmesi için büyük önem taşıdığını göz önüne alarak, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, İnsanlık topluluğunun bütün bireyleriyle kuruluşlarının bu Bildirgeyi her zaman gözönünde tutarak eğitim ve öğretim yoluyla bu hak ve özgürlüklere saygıyı geliştirmeye, giderek artan ulusal ve uluslararası önlemlerle gerek üye devletlerin halkları ve gerekse bu devletlerin yönetimi altındaki ülkeler halkları arasında bu hakların dünyaca etkin olarak ideal ölçüleri belirleyen bu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini ilan eder.*

Madde 1- Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler, birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar.

Madde 2- Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan bütün özgürlüklerden yararlanabilir. Ayrıca ister bağımsız olsun, ister vesayet altında veya özerk olmayan ya da başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke yurttaşı olsun, bir kimse hakkında, uyruğunda bulunduğu devlet veya ülkenin siyasal, hukuksal veya uluslararası statüsü bakımından hiçbir ayırım gözetilmeyecektir.

Madde 3- Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.

Madde 4- Hiç kimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz, kölelik ve köle ticareti her türlü biçimde yasaktır.

Madde 5- Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez.

Madde 6- Herkesin, her nerede olursa olsun, hukuksal kişiliğinin tanınması hakkı vardır.
Madde 7- Herkes ya da onunda eşittir ve ayırım gözetilmeksizin yasanın korunmasından eşit olarak yararlanma hakkına sahiptir. Herkesin bu Bildirgeye aykırı her türlü ayırım gözetici işleme karşı ve böyle işlemler için yapılacak her türlü kışkırtmaya karşı eşit korunma hakkı vardır

Madde 8-Herkesin anayasa ya da yasayla tanınmış temel haklarını çiğneyen eylemlere karşı yetkili ulusal mahkemeler eliyle etkin bir yargı yoluna başvurma hakkı vardır.

Madde 9-Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz, tutuklanamaz ve sürgün edilemez.

Madde 10- Herkesin, hak ve yükümlülükleri beklenirken ve kendisine bir suç yüklenirken, tam bir şekilde davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından hakça ve açık olarak görülmesini istemeye hakkı vardır.

Madde 11.1- Kendisine bir suç yüklenen herkes, savunması için gerekli olan tüm güvencelerin tanındığı açık bir yargılama sonunda, yasaya göre suçlu olduğu saptanmadıkça, suçsuz sayılır.
2. Hiç kimse işlendiği sırada ulusal ya da uluslararası hukuka göre bir suç oluşturmaya herhangi bir eylem veya ihmalden dolayı suçlu sayılamaz. Kimseye suçun işlendiği sırada uygulanabilecek olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Madde 12-Kimsenin özel yaşamına, ailesine konutuna ya da haberleşmesine keyfi olarak karışamaz, şeref ve adına saldırılamaz. Herkesin bu gibi karışma ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır

Madde 13.1- Herkesin bir devletin toprakları üzerinde serbestçe dolaşma ve oturma hakkı vardır.
2. Herkes, kendi ülkesi de dâhil olmak üzere, herhangi bir ülkeden ayrılmak ve ülkesine yeniden dönmek hakkına sahiptir.

Madde 14.1- Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır.

2. Gerçekten siyasal nitelik taşımayan suçlardan veya Birleşmiş Milletlerin amaç ve ülkelerine aykırı eylemlerden doğan kovuşturma durumunda bu haktan yararlanılamaz.

Madde 15.1- Herkesin bir yurttaşlığa hakkı vardır.

2.Hiçkimse keyfi olarak yurttaşlığından veya yurttaşlığını değiştirme hakkından yoksun bırakılamaz.

Madde 16.1-Yetişkin bir erkeğin ve kadının, ırk, yurttaşlık veya din bakımlarından herhangi bir kısıtlamaya uğramaksızın evlenme ve aile kurmaya hakkı vardır..

2. Evlenme sözleşmesi, ancak evleneceklerin özgür ve tam iradeleriyle yapılır.

3. Aile, toplumun, doğal ve temel unsurudur, toplum ve devlet tarafından korunur.

Madde 17.1- Herkesin tek başına ve başkalarıyla ortaklaşa mülkiyet hakkı vardır.

2. Hiç kimse keyfi olarak mülkiyetinden yoksun bırakılamaz.

Madde 18- Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, din veya topluca, açık olarak ya da özel biçimde öğrenim, uygulama, ibadet ve dinsel törenlerle açığa vurma özgürlüğünü içerir.

Madde 19- Herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını gerekli kılar.

Madde 20.1- Herkesin silahsız ve saldırısız toplanma, dernek kurma ve derneği katılma özgürlüğü vardır.

2. Hiç kimse bir derneğe girmeye zorlanamaz.

Madde 21.1- Herkes, doğrudan veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığı ile ülkesinin yönetimine katılma hakkına sahiptir.

2.Herkesin ülkesinin kamu hizmetlerinden eşit olarak yararlanma hakkı vardır.

olduğu İnsan Hakları Evrensel bildirisi ,genel olarak, insanların özgür olduğunu, onur ve haklar yönünden eşit doğduğunu, bütün insanlara akıl ve vicdan bahşedilmiş olduğunu, birbirlerine kardeşlik ruhu içinde davranmaları gerektiği belirtilerek, kimseye, ırk, renk, cinsiyet, din, siyasi veya başka bir fikir, milli veya toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka statü nedeni ile

3. Halkın iradesi hükümet otoritesinin temelidir. Bu irade, gizli veya serbestliği sağlayacak benzeri bir yöntemle genel ve eşit oy verme yoluyla yapılacak ve belirli aralıklarla tekrarlanacak dâirüst seçimlerle belirlenir. Madde 22- Herkesin, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenliğe hakkı vardır. Ulusal çabalarla ve uluslararası işbirliği yoluyla ve her devletin örgütlenmesine ve kaynaklarına göre, herkes onur ve kişiliğinin serbestçe gelişim için gerekli olan ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının gerçekleştirilmesi hakkına sahiptir.

Madde 23.1-Herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır.

2. Herkesin, herhangi bir ayırım gözetmeksizin, eşit iş için eşit ücrete hakkı vardır.3. Herkesin kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır ve gerekirse her türlü sosyal koruma önlemleriyle desteklenmiş bir yaşam sağlayacak adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır.

4. Herkesin çıkarını korumak için sendika kurma veya sendikaya üye olma hakkı vardır.

Madde 24-Herkesin dinlenmeye, eğlenmeye, özellikle çalışma süresinin makul ölçüde sınırlandırılmasına ve belirli dönemlerde ücretli izne çıkmaya hakkı vardır.

Madde 25.1-Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyinme, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir.

2.Anaların ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakları vardır. Bütün çocuklar, evlilik içi veya evlilik dışı doğmuş olsunlar, aynı sosyal güvenceden yararlanırlar.

Madde 26.1- Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleksel eğitim herkese açıktır. Yüksek Öğretim, yeteneklerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır.

2. Eğitim insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarıyla temel özelliklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar ve dinsel topluluklar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğa özendirilmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir.

3. Çocuklara verilecek eğitimin türünü seçmek, öncelikle ana ve babanın hakkıdır.

Madde 27.1- Herkes toplumun kültürel yaşamına serbestçe katılma, güzel sanatlardan yararlanma, bilimsel gelişmeye katılma ve bundan yararlanma hakkına sahiptir.

2. Herkesin yaratıcı olduğu bilim, edebiyat ve sanat ürünlerinden doğan maddi ve manevi çıkarlarının korunmasına hakkı vardır.

Madde 28- Herkesin, kişiliğinin serbestçe ve tam gelişmesine olanak veren topluma karşı ödevleri vardır.

Madde 29.1- Herkesin, kişiliğinin serbestçe ve tam gelişmesine olanak veren topluma karşı ödevleri vardır.

2. Herkes haklarını kullanırken ve özgürlüklerinden yararlanırken, başkalarının hak ve özgürlüklerinin tanınması ve bunlara saygı gösterilmesinin sağlanması ve demokratik bir toplumda genel ahlak ve kamu düzeniyle genel refahın gereklerinin karşılanması amacıyla yalnız yasayla belirlenmiş sınırlamalara bağlı olur.

3. Bu hak ve özgürlükler hiçbir koşulda Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı olarak kullanılamaz.

Madde 30- Bu Bildirgenin hiçbir kuralı, herhangi bir devlet, topluluk veya kişiye, burada açıklanan hak ve özgürlüklerden herhangi birinin yok edilmesini amaçlayan bir girişimde veya eylemde bulunma hakkını verir biçimde yorumlanamaz.

ayırımcılığa muhatap olmayacağı, herkesin yaşama hakkının olduğunu, özgürlük ve kişi güvenliği hakkının bulunduğunu, kimsenin köle veya kul olamayacağını, kölelik ticaretinin yasak olduğu, kimseye işkence veya acımasız davranılamayacağını, insani olmayan, onur kırıcı ceza veya muameleye maruz bırakılamayacağı, insani olmayan onur kırıcı ceza veya muameleye maruz bırakılmayacağı, herkesin yasa önünde eşit olduğu, herkesin adil yargılanma hakkının bulunduğu, kimsenin keyfi tutuklanamayacağı, gözetim altında tutulamayacağı, özel yaşam ve evi veya yazışmaları konularında keyfi karıştırmalara veya şerefi şöhretine karşı saldırıya maruz kalmaması gerektiği, herkesin her devletin sınırları içinde ikamet hakkı bulunduğu, zulüm karşısında herkesin başka ülkeye sığınma talebinde bulunma hakkı olduğu, hiç kimsenin keyfi olarak vatandaşlıktan çıkarılamayacağı, evlenme yaşına gelmiş herkesin evlenme hakkı olduğu, bunun milliyet din gibi sınırlamalara tabi olamayacağı, ailenin devlet tarafından koruma altında olduğu, mal mülk edinme hakkının olduğu, herkesin düşünce vicdan ve din özgürlüğü hakkı bulunduğu, herkesin barışçı bir biçimde toplanma hakkı bulunduğu, hiç kimsenin bir örgüte girmeye zorlanamayacağı, herkesin sosyal güvenlik hakkından yararlanabileceği, herkesin çalışma hakkının olduğu, herkesin eğitim hakkının bulunduğu, belirtilmiştir.

Bu belge insanların temel haklarını düzenleyen bir belge olarak dönemin çağdaş nitelikli haklarını yapılandırmıştır. Devletin yönetim biçimine vatandaşların katıldığı siyasi hakların düzenlendiği bireylerin toplumun işleyişinde alınan kararlara katılmalarını mümkün kılan katılma haklarını düzenleyen belge olarak, bireyin devlete karşı temel hak ve özgürlüklerinin yapılandırıldığı, siyasal gücün bireye dokunamayacağı hakların sağlandığı bir belgedir.

Birinci kuşak haklar olarak nitelenen, bireylerin devlete karşı ileri sürebildiği temel hak ve özgürlükleri ilgilendiren haklara devletin yasal olarak dokunamayacağı konusu önemli bir aşamadır. Kişilik hakları, siyasi haklar, vatandaşların devlet

otoritesinin kötü kullanılmasına karşı korunması birinci kuşak haklar olarak önemini halen muhafaza etmektedir.

bb)İkinci Kuşak Haklar⁵⁴

İnsan hakları ile ilgili olarak ikinci grupta yer alan haklar 18 ve 19 yy. da oluşan sanayi devriminin yarattığı eşitsizlikler sebebi ile ortaya çıkmıştır. İngiltere’de başlayan sanayi devrimi Avrupa’ya da sıçrayarak dalga dalga büyümüştür. 19 yy. gerek sanayinin gelişmesi ve orta sınıfın yok olmaya doğru gitmesi, iflas etmesi, sosyal eşitsizlikler ve işçi sınıfının doğumu, yeni hak ve hürriyetlerin doğmasına neden olmuştur. Böylece siyasi hakların genişletilmesine gerek duyulmuştur. Özellikle 1848 tarihindeki Fransız Devrimi işçilerin öncü olduğu devrim olarak, Avrupa Devletlerinde önemli sarsıntı yaratmıştır. Önce Fransa’da başlayan devrimci hareket dalga dalga Avrupa’ya yayılarak, sanayi ve ticareti ellerinde bulunduran burjuvanın işçi sınıfını ezmesi ve sömürgecilik faaliyeti işçilerin insan gibi yaşamalarına ve hak sahibi olmalarının engel teşkil etmekteydi. Gerek 1848 Fransız Devriminden itibaren Fransa’da ve Avrupa’da Rusya’da geçirilen devlet deneyimleri ve halk mücadeleleri sosyal hakların anayasalarda yer almasına neden olmuştur. Bu anayasalarda sosyal, ekonomik ve kültürel hakların yer alması ikinci kuşak haklar olarak betimlenmektedir. Bu kuşakta yer alan haklardan en önemlisi ferdin isteme hakkının ortaya çıkmasıdır. Sosyal haklar isteme hakları ile yakın ilişki içindedir. Ancak sosyal açıdan talep edilen her hak toplumda isteme hakkının varlığı olarak belirginleşse de devlet ile ilişkide olumsuzlukları da birlikte getirebilmektedir. Sosyal açıdan eşitlik talebine yönelik sendikal

⁵⁴ Kalabalık Halil: a.g.e., s. 66 vd.; Gemalmaz S: a.g.e., s.93 vd; Fransa’da işçilerin siyasi ve sosyal hakları olmadığı halde ağır vergi yükü atındaydılar. Gerek çalışma saatlerinin fazlalığı ve gerekse ücretlerdeki adaletsizlik ve düşük ücret ve işsizlik problemi, kıtlık ile birleşince işçiler dernekler kurarak haklarını savunmayı öğrenmeye başladılar. Dönemin bankacıları toplumun kaymak tabakasını teşkil ederek devlet yönetiminde de söz sahibi idiler. Mevcut durum halkın tahammülünü aştığı için halk cephesi oluşturularak, seçim sisteminde köklü ve eşitlikçi bir reform hareketi yapmak için verilen uğraş sürekli hükümet tarafından engellenince ve harekete ateş açılınca, devrim başlayarak, halk tarafından askeri tesisler ele geçirilmiş ve kral tahttan indirilmiştir. Ancak Fransa’da bu devrim ile de eşitlik ve özgürlüklerin kazanıldığı söylenemez. Meclis komisyonlar işçilerin hakları ve işçiler arasındaki farklı statü ve imkanlar iş savaşları engellememiştir.

haklar, grevler, toplantı, yürüyüş hakları devlet politikası açısından istenmeyen sonuçları da birlikte getirebilmektedir. Sosyal açıdan güçsüz bireylerin korunması ve devletten korunmayı geliştirilmeyi isteme hakkı olarak ortaya çıkan ikinci grup haklar, aynı zamanda devletin pozitif yükümlülüğünü de geliştirmiştir. 1982 tarihli T.C. Anayasasında yer almış sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler başlığı altında kabul edilmiş haklar ikinci kuşak haklar olarak kabul edilmiş haklardır. Başta klasik ekonomik haklar olarak, adil ücret, asgari ücret, sosyal güvenlik, insancıl yaşama gibi sosyal içerikli tüm diğer haklar ikinci kuşak haklar grubundadır. Aynı şekilde kültürel haklar olarak, düşünce açıklaması, bilim ve sanat, eğitim hakkı gibi birçok sosyal haklar ikinci grup haklar olarak ortaya çıkmıştır.⁵⁵

İngiltere ve Avrupa'da ikinci kuşak hakları düzenlemek için çeşitli bildiriler reform kanunları, işçi kararnamesi ve anayasalar düzenlenmiştir.⁵⁶ Ancak bu belgelerde insan haklarına tam anlamı ile yer verildiğini ve tüm ülke vatandaşlarını kapsadığını düşünmek yanlış olacaktır. Ekonomik buhranlar, devrimler, yeni haklar ile düzenlenmeye çalışılan anayasalar klasik haklara ekonomik ve sosyal hakların eklenmesini de mümkün kılmıştır. Yıllar içinde hak ve özgürlüklerin kurumsallaşması Marksist ve Sosyalist görüşlerin oluşması ve yasal bir takım eksiklik ve eşitsizlikler ve dengesizliklerin düzenlenmesi için mücadele edilmesi sonucunda bugünkü aşamaya gelinmiştir. Bu bağlamda o dönemlerin anayasaları yasaları ve belgeleri incelendiğinde, özellikle kadın erkek eşitliğine henüz yer vermediğini, örneğin kadınlara seçme seçilme hakkının Avrupa'da verilme tarihlerine bakıldığında bu konuda eşitliğin olmadığını, ayrıca birçok hakların erkeklere ve egemen sınıflara münhasır olduğu şeklinde ifadeler de içerdiği görülmektedir. Ancak Sosyal yaşamda bir dizi reform olmuş, küçük çocukların fabrikalarda çalışması engellenmek istenmiş, kadın ve çocuklar için çalışma saatlerinde bakımından azami çalışma süreleri belirlenmiştir. Reform kanunları yapılmak gerekmiştir.

⁵⁵ Kalabalık Halil: a.g.e., s.67 vd.

⁵⁶ Gemalmaz S:a.g.e.,s 93 vd.

Tüm bu belgeler yıllar itibariyle II Dünya savaşının sonuna kadar çeşitli değişiklikler ile gelişerek çağdaşlaşmıştır. İkinci kuşak hakları ekonomik haklar, sosyal haklar, kültürel haklar ve isteme hakları ekseninde toplamak mümkündür. Toplumunu oluşturan bireylerin yaşam düzeylerinde ve çevresel olarak daha iyi şartlarda yaşamak görgü ve arzusunun açıklaması olarak bu hakları mütalaa edebiliriz.

cc) Üçüncü Kuşak Haklar

Halkların hakları olarak veya grup hakları veya dayanışma hakları olarak yeni yaratılmış haklardır. Kolektif olarak kullanılan grup hakları bağlamında, çevre hakkı, kendi kaderini tayin etme hakkı, halkların kendi durumlarını serbestçe belirleme hakkı, barış hakkı, silahsızlandırılmış bir dünyada yaşama hakkı, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı, herkesin insanlığın ortak malvarlığından yararlanma hakkı, ekonomik ve sosyal açıdan gelişme hakkı gibi haklar olarak sayılmaktadır.

Özellikle II Dünya Savaşından sonra üçüncü Dünya ülkeleri baskı yaparak teknolojinin ilerlemesi ve gelişmesi ile nükleer teknoloji ve çevreyi sınırsız tahrip eden sanayi tesislerinin az gelişmiş ülkelerdeki konuşlanmaları ile yarattıkları sorunlar dayanışma hakkı olarak ortaya çıkmıştır. Teknolojik gelişmelerin dengesiz olarak doğaya ve toplumlara verdiği zararların engellenmesi konusunda dayanışma hakkı özgürlüklerin sınırlarının olması konusunda yaratılmıştır.

Birleşmiş Milletler 1986 yılında Gelişme Hakkı Bildirgesi adlı genel kurulunda bir bildirge kabul etmiştir⁵⁷. Buna göre,

⁵⁷ GELİŞME HAKKINA DAİR BİLDİRİ

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 4 Aralık 1986 tarihli ve 41/128 sayılı Kararıyla ilan edilmiştir.

BAŞLANGIÇ Genel Kurul, Birleşmiş Milletler Şartı'nın ekonomik, sosyal, kültürel veya insani nitelikteki uluslararası problemlerin çözümünde ve ırk, cinsiyet, dil veya din ayrımcılığı yapmaksızın herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilmesini sağlama ve teşvik etme konusunda uluslararası işbirliğinin gerçekleştirilmesi ile ilgili amaçlarını ve ilkelerini akılda tutarak, Gelişmenin uzun bir ekonomik, kültürel ve siyasal süreç olduğunu ve nüfusun tamamının ve bütün bireylerin aktif, serbest ve eşaslı bir biçimde katılmasına dayanarak refahlarının sürekli olarak artmasını ve bundan meydana gelen menfaatlerin adil olarak dağıtılmasını amaçladığını kabul ederek, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin hükümlerine göre herkesin, bu

Bildiri’de yer alan hakların ve özgürlüklerin tam olarak gerçekleşeceği bir toplumsal ve uluslararası düzene hakkı olduğu dikkate alarak, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar uluslararası Sözleşmesi ile Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi hükümlerini hatırlayarak, Birleşmiş Milletlerin ve onun uzman kuruluşlarının, insanların bütünüyle gelişmesi ve bütün halkların ekonomik ve sosyal kalkınması ve gelişmesi ile ilgili antlaşmalarını, Sözleşmelerini, kararlarını ve tavsiye niteliğindeki kararlarını ve diğer belgeleri ile birlikte, dekolonizasyon, ayrımcılığın önlenmesi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gösterilmesi ve sağlanması, Birleşmiş Milletler Şartı’na uygun olarak uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve Devletler arasında dostane ilişkilerin ve işbirliğinin geliştirilmesi ile ilgili belgeleri de hatırlayarak, Halkların kendi siyasal statülerini serbestçe belirleme ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeleri sağlama hakkına sahip olmaları nedeniyle halkların self-determinasyon hakkını hatırlayarak, Ayrıca, her iki İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin ilgili hükümleri çerçevesinde, halkların doğal zenginlikleri ve kaynakları üzerinde tamamıyla ve bütünüyle egemenliklerini kullanma hakkına sahip olduklarını hatırlayarak, Birleşmiş Milletler Şartı’na göre Devletlerin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ve başka bir fikir, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statü bakımından ayrımcılık yapmaksızın herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilmesini sağlama ve geliştirme yükümlülüğü bulunduğunu akılda tutarak, Halkların ve bireylerin insan haklarının, sömürgecilik, yeni sömürgecilik, apartheid, her türlü ırkçılık ve ırk ayrımcılığı, yabancı bir ülkenin hakimiyeti ve işgali, ulusal egemenliğe, ulusal birliğe ve ülke bütünlüğüne yönelik saldırılar ve tehditler ile savaş tehditleri gibi durumların sebep olduğu kitlesel ve hayasız ihlallerden arındırılmasının, insanlığın büyük bir kısmının gelişmesi için elverişli şartlar yaratılmasına katkıda bulunacağını dikkate alarak, Kişisel, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların inkar edilmesiyle birlikte halkların ve bireylerin haklarının tam olarak sağlanmasının önünde ciddi engeller bulunmasından kaygı duyarak ve bütün insan haklarının ve temel özgürlüklerin bölünmez ve birbirleriyle bağımlı olduğunu ve gelişmeyi sağlamak için kişisel, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların uygulanmasına, ilerletilmesine ve korunmasına aynı özeni ve gerekli dikkati göstermek gerektiğini, ve bu bakımdan, bazı insan haklarını ve temel özgürlükleri kullanmanın diğer bazı insan haklarını ve temel özgürlükleri inkar etmeyi haklı gösteremeyeceğini kabul ederek, Uluslararası barış ve güvenliğin, gelişme hakkının gerçekleştirilmesi için temel unsurlar olduğunu dikkate alarak, Silahsızlanma ve gelişme arasında yakın bir ilişki olduğunu ve silahsızlanma alanındaki ilerlemenin, gelişme alanında önemli çapta ilerleme sağlayacağını ve silahsızlanma tedbirleri yoluyla tasarruf edilecek kaynakların bütün halkların ve bu arada özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmesine ve iyiliğine ayrılması gerektiğini yeniden teyit ederek, Gelişme sürecinde insanın merkezi bir konumda yer aldığını ve bu nedenle gelişme politikalarının insanı gelişmenin asli unsuru ve yararlanıcısı yapması gerektiğini kabul ederek, Halkların ve bireylerin gelişmesinin yararına olan şartların yaratılmasında asıl sorumluluğun kendi Devletlerine ait olduğunu kabul ederek, İnsan haklarının ilerletilmesi ve korunması için uluslararası düzeyde gösterilen çabaların yeni bir uluslararası ekonomik düzen kurulması çabaları ile desteklenmesi gerektiğinin farkında olarak, Gelişme hakkının vazgeçilmez bir insan hakkı olduğunu ve gelişme sağlanması için fırsat eşitliğinin hem uluslar ve hem de ulusu oluşturan bireyler bakımından bir hak olduğunu teyit ederek, Aşağıdaki Gelişme Hakkına dair Bildiri’yi ilan eder:

Madde 1 1. Gelişme hakkı, her insanın ve bütün halkların, bütün insan haklarının ve temel özgürlüklerin tam olarak gerçekleşeceği bir ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal gelişmeye katılma, katkıda bulunma ve bundan yararlanma hakkına sahip olması nedeniyle vazgeçilmez bir insan hakkıdır.

2. Bir insan hakkı olarak gelişme ayrıca, İnsan Haklarına dair her iki Uluslararası Sözleşmenin hükümleri çerçevesinde bütün doğal zenginlikler ve kaynaklar üzerinde tam egemenlik gibi vazgeçilmez haklarını kullanmak da dahil, halkların self-determinasyon hakkının tam olarak gerçekleştirilmesini de ifade eder.

Madde 2 1. Birey, gelişmenin temel öznesidir ve birey gelişme hakkına faal olarak katılır ve bu haktan yararlanır.

2. Her insanın gelişme konusunda, insan haklarına ve temel özgürlüklere tam olarak saygı gösterilmesi gereği ile birlikte, bireyin serbestçe ve bütünüyle gelişmesini sağlayacak bir topluma karşı ödevlerini de dikkate alan bireysel ve kolektif bir sorumluluğu vardır; bu nedenle bireyler gelişme için uygun bir siyasal, sosyal ve ekonomik düzenin sağlanmasına ve korunmasına çalışırlar.

3. Devletlerin, nüfusun tamamının ve bütün bireylerin faal, serbest ve belirleyici surette gelişmeye katılmaları ve bundan kaynaklanan menfaatlerin adil bir biçimde dağıtılması esasına dayanan, ve nüfusun tamamının ve bütün bireylerin refahını sürekli olarak geliştirmeyi amaçlayan ulusal gelişme politikalarını formüle etme yetkisi ve görevi vardır.

Madde 3 1. Devletler, gelişme hakkının gerçekleştirilmesine elverişli ulusal ve uluslararası şartların yaratılması konusunda birinci derecede sorumluluğa sahiptir. 2. Gelişme hakkının gerçekleştirilmesi, Devletler arasında Birleşmiş Milletler Şartı'na uygun olarak, dostane ilişkiler ve iş birliği ile ilgili uluslararası prensiplere tam olarak saygı gösterilmesini gerektirir.

3. Gelişmenin sağlanmasında ve gelişmenin önündeki engellerin tasfiye edilmesinde Devletlerin birbirleriyle iş birliği yapma ödevi vardır. Devletler, eşit egemenlik, karşılıklı bağımlılık, karşılıklı menfaat ve bütün Devletler arasında iş birliği esasına dayanan yeni bir uluslararası ekonomik düzeni geliştirecek ve ayrıca insan haklarının gözetilmesini ve gerçekleştirilmesini teşvik edecek tarzda yetkilerini kullanır ve görevlerini yerine getirir.

Madde 4 1. Gelişme hakkının tam olarak gerçekleşmesini kolaylaştırmak için, Devletlerin, uluslararası gelişme politikalarını formüle etmek üzere kendi başlarına veya kolektif olarak tedbirler alma görevi vardır.

2. Gelişmekte olan ülkelerin daha hızlı bir biçimde gelişmelerini sağlamak için devamlı faaliyet göstermek gereklidir. Gelişmekte olan ülkelerin kendilerinin gösterdikleri çabaları tamamlamak üzere, her alanda gelişmelerini kolaylaştıracak araç ve imkanların bu ülkelere sağlanmasında etkili bir uluslararası iş birliği yapılır.

Madde 5- Devletler, halkların ve bireylerin insan haklarının, sömürgecilik, yeni sömürgecilik, apartheid, her türlü ırkçılık ve ırk ayrımcılığı, yabancı bir ülkenin hakimiyeti ve işgali, ulusal egemenliğe, ulusal birliğe ve ülke bütünlüğüne yönelik saldırılar ve tehditler ile savaş tehditleri gibi durumların sebep olduğu kitlesel ve hayasız ihlallerden ve halkların temel hakkı olan self-determinasyon hakkını tanımayı reddeden tutumlardan arındırmak için kararlı tedbirler alır.

Madde 6 1. Bütün Devletler, ırk, cinsiyet, dil veya din gibi ayrımlar gözetmeden, herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine her yerde saygı gösterilmesini ve korunmasını geliştirmek, teşvik etmek ve güçlendirmek amacıyla iş birliği yapar.

2. Bütün insan hakları ve temel özgürlükler bölünmezdir ve birbirine bağımlıdır; kişisel, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların uygulanmasına, sağlanmasına ve korunmasına aynı dikkat ve acil hassasiyet gösterilir.

3. Devletler gelişme önündeki, kişisel ve siyasal haklar ile, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara saygı gösterilmemesinden kaynaklanan engelleri tasfiye etmek için tedbirler alır.

Madde 7- Bütün Devletler, uluslararası barış ve güvenliğin kurulmasını, sürdürülmesini ve güçlendirilmesini gözetir ve bu amaçla, etkili bir uluslararası denetim altında genel ve bütünsel silahsızlanmanın gerçekleştirilmesi ile birlikte, etkili silahsızlanmadan ötürü tasarruf edilen kaynakların her alandaki gelişmeye, özellikle gelişmekte olan ülkelerin gelişmesine kullanılması için ellerinden gelen çabayı gösterirler.

Madde 8 1. Devletler, gelişme hakkının gerçekleştirilmesi için ulusal düzeyde gerekli her türlü tedbiri almayı ve herkesin temel kaynaklara, eğitime, sağlık hizmetlerine, yiyeceğe, barınmaya, işe ve adil bir gelir dağılımına sahip olmasını sağlamayı taahhüt eder. Gelişme sürecinde kadınların faal bir role sahip olmalarını sağlamak için etkili tedbirler alınır. Her türlü toplumsal adaletsizliği ortadan kaldırmak amacıyla, gerekli ekonomik ve sosyal reformlar yapılır.

2. Devletler, gelişmenin ve bütün insan haklarının tam olarak gerçekleşmesinin önemli bir unsuru olan halkı her alanda katılmaya teşvik eder.

Madde 9 1. Bu Bildiri'de düzenlenen gelişme hakkının her unsuru bölünmez ve birbirine bağımlı olup her unsur bir bütün içinde ele alınır.

2. Bu Bildiri'deki hiçbir hüküm, Birleşmiş Milletlerin amaçlarına ve prensiplerine aykırı olduğu veya Devletlere, gruplara veya kişilere İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde ve İnsan Haklarına dair Sözleşmelerde yer alan

birinci ve ikinci kuşak haklar da dâhil olarak, tüm insan haklarının gerçekleştirilmesi için mevcut insan hakları ile ilgili belgelerdeki hakların uygulanmasını sağlamak üzere düzenlenmiş bir bildiri olarak açıklamak istediği hususular aşağıdaki gibi belirtilebilir;

Birleşmiş Milletler Şartı bağlamında ekonomik ve sosyal ve kültürel haklar ile ilgili sorunların çözümünde ırk, cinsiyet, dil, din ayrımcılığı yapılmaksızın herkesin insan hakları olarak temel özgürlüklere saygı gösterilmesinin sağlanması gerektiği, bu amaçların gerçekleşmesi için uluslararası işbirliğinin önemi ve bu ilkelerin gerçekleşmesinin uzun soluklu olduğu, siyasi bir süreç olduğu, bireylerin bu aşamaya katkılarının sağlanması ve bireylerin ilkeleri özümsemesi gerektiği, bildiride belirtilen düzene herkesin hakkı olduğu, her türlü ayrımcılığın önlenmesi, Birleşmiş Milletler şartına uygun olarak devletler arasında dostane ilişkilerin tesisi, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için ilgili belgelerin hatırlanması ve halkların kendi siyasal statülerini serbestçe belirleme ve ekonomik sosyal kültürel gelişmelerini sağlama hakkına sahip olmaları nedeniyle self-determinasyon hakkının varlığının hatırlanması ve insan hakları ile ilgili belgelerdeki hakları bağlamında halkların doğal zenginlikler ve kaynaklar üzerinde tamamıyla egemenlik haklarının kullanılması hakkına da sahip oldukları hatırlatılarak, ve hiçbir ayrımcılık yapılmaksızın, herkesin insan haklarını ve temel özgürlüklerine saygı gösterilmesinin sağlanması ve geliştirilmesi gerektiği, ırkçılık ve ırk ayrımı, yabancı bir ülkenin hakimiyeti, işgali ulusal egemenliği ulusal birliğe ve ülke bütünlüğüne yönelik saldırı ve savaş tehditlerin önlenmesi gerektiğine inanılarak ve bireylerin siyasal ekonomik, sosyal ve

hakların ihlal edilmesini amaçlayan faaliyetlerde bulunmaya veya katılmaya hak tanıdığı şeklinde yorumlanamaz.

Madde10- Gelişme hakkının tam olarak kullanılmasını ve geliştirilmesini sağlamak için, ulusal ve uluslararası düzeylerde politikaların formüle edilmesi, kabul edilmesi ve uygulanması, yasal ve diğer tedbirlerin alınması için gerekli işlemler yapılır.Bkz. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, www.ombudsman.gov.tr. Gelişme hakkına dair bildiri, s.229 vd.

kültürel haklarının sağlanmasının güç olduğu gözetilerek, bu hakların fertlere tanınması için engellerin kaldırılması ve bu konularda özen gösterilmesi uluslararası barış ve güvenliğin bu hakların sağlanmasında önemi olduğu açıklanarak, silahsızlanma alanında gelişmenin gerekliliği ve gelişmenin insan hakkı olduğuna ilişkin olarak insanlık için önemli ve gerekli temennilerde bulunularak aşağıdaki bildiri Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 1986 da ilan edilerek insan hakları bağlamında üçüncü kuşak haklarını teşkil edecek mesajlar verilmiştir.

Bu mesajlar salt temenni olarak yorumlandığında insanların ekonomik, sosyal kültürel ve siyasal hakları bağlamındaki gelişmelerin gerekliliğini açıklar niteliktedir. Ancak uygulama platformunda temennilerin belirli halk grupları etnik köken veya ırk bakımından birleştiricilik bağlamında ayrımcılığı telkin edecek nitelikte olduğu da gözlerden uzak tutulmamalıdır. Bu kuşak haklar belirli etnik kökendeki halkların sözde özgürlüğe kavuşması adı altında ekonomik olarak güçlü devletlerin sözde demokrasi götürerek yeraltı kaynakları dahil bir çok haklardan yararlanmayı sağlamaya yönelik fiillerin kamuflajı niteliğinde olmaktadır.

Üçüncü kuşak haklar çeşitli eleştirilere neden olmuştur. Öncelikle burada bahsedilen hakların birçoğunun ikinci kuşak haklar içinde yer aldığı belirtilerek üçüncü gruba gerek olmadığı açıklanmıştır. Diğer konu halkların kendi kaderini tayin etme hakkının diğer bireylerin insan hakları ve egemenlik hakları ile çatışacağı ve baskıcı rejimlerin elinde olumsuz sonuçlara varabileceğinin belirtilmesidir. Grup haklarının birey hakkından üstün olduğu gibi düşüncelerin insan hakkı olgusu ile bağdaşmadığı görüşleri de ileri sürülmüş ve üçüncü kuşak haklarının diğer grup haklar içinde esasen var olduğu belirtilmiştir.⁵⁸ .Halk kavramının muğlak olarak tanımlandığı bu nedenle, devletlerin içinde de etnik kökenli veya farklı ırklarda olanlar veya dini grupların özgürlük gibi haklar iddia ederek bölünmelerin gerçekleşebileceği de bir vakıadır. İnsan hakkı

⁵⁸ Kalabalık H: a.g.e.,s. 68 vd.

kavramı bağlamında ki haklar ile halklara tanınmak istenen hakların birbirinden farklı kavramlar olduğu, bağımsızlığı olmayan sömürge devletlerindeki halkların devletleşme ve özgürleşme hakları ile insan haklarının aynı paralele düşkünülmesinin yanlış olduğunu vurgulamak gerekir. İnsan haklarından yararlanmak için insan olarak doğmuş olmak yeterli olup, dayanışma hakkı ise gruplar arasındaki ilişki olarak, belirli bir topluluk için yarar sağlamak amacı güdülmektedir. Bir grup için söz konusu olan dayanışma hakkı genel olarak insan hakkı niteliğinde mütalaa edilemez.

İnsan hakları tüm insanlar için gerekli olup ayrımcılık niteliği taşıyamaz. Ayrıca bu üçüncü grup hakların toplumun tüm kesimlerince gerçekleştirilmesi gerekli olmadığı belirli grupları esas aldığından insan hakkı olarak tüm insanları ilgilendiren ve devletlerin bu hakları sağlamak için objektif görevleri olması gerektiği prensibinin işlemediği görülmektedir.

Diğer konu, devletlerin ekonomik sosyal kültürel haklar açısından ve kişi hakları ile siyasal haklar bakımından kapitalist devletler bu hakların gerçekleşmesine özen gösterildiği halde üçüncü kuşak hakların uygulanmasında bu türde çalışmalar yapılmayarak, bu hakların elde edilmesi için başka yollar uygulanmaktadır ki bu yöntemlerin evrensel insan hakları felsefesi ile ilgisi bulunmamaktadır.⁵⁹ Diğer bir önemli konu, üçüncü kuşak haklar baskıcı rejimlere ve sömürgecilere karşı ileri sürülen birtakım haklar olarak ortaya çıkarılmıştır. Bunun dışında bir devlet içinde farklı etnik kökünde olanların devlet kurmalarına olanak sağlayacak haklar olarak özümsemesi savaşların sürmesine neden olur ki, insan hakları disiplini ile arzu edilen bu tür toplumsal travmaların sürmesi değildir.

Bu bağlamda üçüncü kuşak insan hakları ile ilgili olarak Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 4 Aralık 1986 tarihle ilan edilmiş Gelişme Hakkına Dair Bildiriyi amacı nedeni ile ve ortaya

⁵⁹ İbid.s., 71 vd

çıkabilecek olumsuz sonuçları çok iyi değerlendirerek olumsuzlukları görmek gerekir.

B) Türkiye Cumhuriyeti Devleti Yasalarında Haklar

1) Anayasal Düzenleme

İnsan haklarını ilgilendiren ve sağlayan birçok hüküm Anayasada yer almıştır.

Ana Y. 12. Maddesi Temel Hak ve Ödevler başlığı altında tanımları vermiştir.

Temel Hak ve Hürriyetlerin Niteliğini,

12. Maddede, *“Herkesin, kişiliğine bağlı, dokunulmaz devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahip, olduğunu açıklamıştır. Buna göre, Temel hak ve Hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder.”*

Hükmü genel persibi koymuş ve sonra, Anayasanın 13. Maddesi ile Temel Hak ve Hürriyetlerin sınırları düzenlenmiştir.

Buna göre,

“Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz “açıklaması ile temel hak ve hürriyetlerin ancak yasa ile sınırlanabileceğini belirtmiştir.

Ana.Y.14. maddesi Temel Hak ve Hürriyetlerin Kötüye kullanılmaması ile ilgilidir. *“Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve*

laik cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz. Anayasa hükümlerinden hiçbiri, Devlete veya kişilere, Anayasa ile tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilen daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz. Bu hükümlere aykırı faaliyette bulunanlar hakkında uygulanacak müeyyideler kanunla düzenlenir.”

Ana Y. 15. maddesi Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulmasına ilişkin hüküm de koymuştur.

Buna göre, “Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülüklerin ihlal edilmemek kaydı ile, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir. Birinci fıkrada belirtilen durumlarda da savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığına bütünlüğüne dokunulamaz. Kimse din vicdan düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez, suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.

Anayasanın II Bölümünde Kişinin Hakları ve Ödevleri başlığı altında 17. madde ile Kişinin Dokunulmazlığı Maddi ve Manevi Varlığı ile ilgili hükümler yer almaktadır.

Buna göre,

“Herkes yaşama maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında kişinin vücut bütünlüğüne dokunulama; rızası olmadan

bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; Kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz. Meşru müdafaa hali yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır.”

Şeklinde hüküm yer almıştır.

Ana Y. 18. maddesi, Zorla Çalıştırma Yasağı ile ilgilidir.” Hiç kimse zorla çalıştırılmaz. Angarya yasaktır. Şekil ve şartları kanunla düzenlenmek üzere hükümlülük veya tutukluluk süreleri içindeki çalışmalar; olağanüstü hallerde vatandaşlardan istenecek hizmetler, ülke ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda öngörülen vatandaşlık ödevi niteliğindeki beden ve fikir çalışmaları zorla çalıştırma sayılmaz.”

Ana.Y 19. maddesi, Kişi Hürriyeti ve Güvenliği ile ilgilidir.” Kişi hürriyeti ve güvenliği. Herkes kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir. Şekil ve şartları kanunla gösterilen: Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması: bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi;; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz.

Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadı ile veya bunlar gibi tutuklanmayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hakim kararı ile tutuklanabilir. Hakim kararı olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir. Bunun şartlarını kanun gösterir.

Yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar herhalde yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hakim huzuruna çıkarılınca bildirilir.

Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırk sekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok dört gün içinde hakim önüne çıkarılır. Kimse, bu süreler geçtikten sonra hakim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun bırakılamaz. Bu süreler olağanüstü hal, sıkıyönetim ve savaş hallerinde uzatılabilir.

Kişinin yakalandığı veya tutuklandığı yakınlarına derhal bildirilir. Tutuklanan kişilerin ,makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları vardır. Serbest bırakılma ilgilinin yargılama süresince duruşmada hazır bulunmasını veya hükmün yerine getirilmesini sağlamak için bir güvenceye bağlanabilir.”

Ana,Y, 20. maddesi, Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması ile ilgilidir,” Herkes özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın gizliliğine dokunulamaz. Milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hakim kararı olmadıkça yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça, kimsenin üstü, özel kağıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el

konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmi dört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hakim, kararını el koymadan itibaren kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde, el koyma kendiliğinden kalkar.”

Ana.Y. 21. maddesi Konut dokunulmazlığı ile ilgili hükmü ihtiva etmektedir. “Kimsenin konutuna dokunulamaz. Milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça, yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin konutuna girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmi dört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını el koymadan itibaren kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde, el koyma kendiliğinden kalkar.”

Ana.Y. 22. maddesi Haberleşme hürriyeti ile ilgilidir. “Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır. Milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hakim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; haberleşme engellenemez ve gizliliğine dokunulamaz. Yetkili merciin kararı yirmi dört saat içinde görevli hakim onayına sunulur. Hakim kararını kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde, karar kendiliğinden kalkar.

İstisnaların uygulanacağı kamu kurum ve kuruluşları kanında belirtilir.”

Ana.Y. 23. maddesi Yerleşme ve seyahat hürriyeti ile ilgilidir. “Herkes yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir. Yerleşme hürriyeti, suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi

sağlamak sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak; Seyahat hürriyeti, suç oluşturma ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek, amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir. Vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti vatandaşlık ödevi ya da ceza soruşturması veya kovuşturması sebebiyle sınırlanabilir. Vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamaz.”

Ana.Y. 24. maddesi Din ve vicdan hürriyetine ilişkin hükmü düzenlemiştir “ *Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.. 14. Madde hükümlerine aykırı olmamak şartı ile ibadet. Dini ayin ve törenler serbesttir. Kimse ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz. Din ve ahlak eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.*

Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.”

Ana.Y. 25. maddesi Düşünce ve kanaat hürriyetine ilişkindir. “*Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir.*

Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.

Yayma hakkı, Anayasanın 1 inci, 2 nci ve 3 üncü maddeleri hükümlerinin değiştirilmesini sağlamak amacıyla kullanılamaz.

Bu madde hükmü yabancı yayınların ülkeye girmesi ve dağıtımının kanunla düzenlenmesine engel değildir.”

Ana.Y 26. maddesi Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetini düzenlemiştir.

“Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir. Haber fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir. Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir. Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanması sayılmaz. Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla düzenlenir.

Ana.Y 27. maddesi Bilim ve sanat hürriyetini düzenlemiştir.

“Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir. Yayma hakkı, Anayasanın 1 inci, 2 nci ve 3 üncü maddeleri hükümlerinin değiştirilmesini sağlamak amacıyla kullanılamaz. Bu madde hükmü yabancı yayınların ülkeye girmesi ve dağıtımının kanunla düzenlenmesine engel değildir.”

Ana.Y 28. maddesi Basın hürriyeti ile ilgilidir.

“ Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.

Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır. Basın hürriyetinin sınırlanmasında, Anayasanın 26 ve 27 nci maddeleri hükümleri uygulanır. Devletin iç ve dış güvenliğini, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehdit eden veya suç işlemeye ya da ayaklanma veya isyana teşvik eder nitelikte olan veya Devlete ait gizli bilgilere ilişkin bulunan her türlü haber veya yazıyı, yazarlar veya bastırılanlar veya aynı amaçla, basanlar, başkasına verenler, bu suçlara ait kanun hükümleri uyarınca sorumlu olurlar. Tedbir yolu ile dağıtım hâkim kararıyla; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle önlenebilir. Dağıtımı önleyen yetkili merci, bu kararını en geç yirmi dört saat içinde yetkili hâkime bildirir. Yetkili hâkim bu kararı en geç kırk sekiz saat içinde onaylamazsa, dağıtımı önleme kararı hükümsüz sayılır.

Yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için, kanunla belirtilecek sınırlar içinde, hâkim tarafından verilen kararlar saklı kalmak üzere, olaylar hakkında yayım yasağı konamaz.

Sürelî veya süresiz yayınlar, kanunun gösterdiği suçların soruşturma veya kovuşturmasına geçilmiş olması hallerinde hâkim kararıyla; Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî güvenliğin, kamu düzeninin, genel ahlâkın korunması ve suçların önlenmesi bakımından gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle toplatılabilir. Toplatma kararı veren yetkili merci, bu kararını en geç yirmidört saat içinde yetkili hâkime bildirir; hâkim bu kararı en geç kırk sekiz saat içinde onaylamazsa, toplatma kararı hükümsüz sayılır.

Sürelî veya süresiz yayınların suç soruşturma veya kovuşturması sebebiyle zapt ve müsaderesinde genel hükümler uygulanır.

Türkiye’de yayımlanan süreli yayınlar, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Cumhuriyetin temel ilkelerine, millî güvenliğe ve genel ahlâka aykırı yayımlardan mahkûm olma halinde, mahkeme kararıyla geçici olarak kapatılabilir. Kapatılan süreli yayının açıkça devamı niteliğini taşıyan her türlü yayın yasaktır; bunlar hâkim kararıyla toplatılır.”

Ana.Y 29. maddesi Süreli ve süresiz yayın hakkına ilişkindir.

“Süreli veya süresiz yayın önceden izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.

Süreli yayın çıkarabilmek için kanunun gösterdiği bilgi ve belgelerin, kanunda belirtilen yetkili mercie verilmesi yeterlidir. Bu bilgi ve belgelerin kanuna aykırılığının tespiti halinde yetkili merci, yayının durdurulması için mahkemeye başvurur. Süreli yayınların çıkarılması, yayım şartları, malî kaynakları ve gazetecilik mesleği ile ilgili esaslar kanunla düzenlenir. Kanun, haber, düşünce ve kanaatlerin serbestçe yayımlanmasını engelleyici veya zorlaştırıcı siyasal, ekonomik, malî ve teknik şartlar koyamaz. Süreli yayınlar, Devletin ve diğer kamu tüzelkişilerinin veya bunlara bağlı kurumların araç ve imkânlarından eşitlik esasına göre yararlanır.”

Ana.Y. 30. maddesi Basın araçlarının korunması ile ilgilidir.

“Kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri ile basın araçları, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonulamaz.”

Ana.Y 31. maddesi Kamu tüzel kişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme araçlarından yararlanma hakkını düzenlemiştir.

“Kişiler ve siyasî partiler, kamu tüzelkişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme ve yayım araçlarından yararlanma hakkına sahiptir. Bu yararlanmanın şartları ve usulleri kanunla düzenlenir. Kanun, millî güvenlik, kamu düzeni, genel ahlâk ve sağlığın

korunması sebepleri dışında, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşmasını engelleyici kayıtlar koyamaz.”

Ana.Y.32. maddesi düzeltme ve cevap hakkı ile ilgilidir.

” Düzeltme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir. Düzeltme ve cevap yayımlanmazsa, yayımlanmasının gerekip gerekmediğine hâkim tarafından ilgilinin müracaat tarihinden itibaren en geç yedi gün içerisinde karar verilir.”

Ana. Y.33. maddesi Toplantı hak ve hürriyetleri ile ilgilidir.

“Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir. Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz. Dernek kurma hürriyeti ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâk ile başkalarının hürriyetlerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir. Dernek kurma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir. Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hâkim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir. Ancak, millî güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunla bir merci, derneği faaliyetten men ile yetkilendirilebilir. Bu merciin kararı, yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde, bu idarî karar kendiliğinden yürürlükten kalkar. Birinci fıkra hükmü, Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensuplarına ve görevlerinin gerektirdiği ölçüde Devlet memurlarına kanunla sınırlamalar getirilmesine engel değildir. Bu madde hükümleri vakıflarla ilgili olarak da uygulanır.”

Ana.Y. 34. maddesi Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı ile ilgilidir.

” Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.”

Ana.Y. 35. maddesi mülkiyet hakkı ile ilgilidir.

“Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir. Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz.”

**Ana.Y. 36. maddesi Hakların korunması ile ilgili hükümler.
Hak arama hürriyeti.**

“Herkes, meşrû vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir. Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz.”

Ana.Y. 37. maddesi kanuni hâkim güvencesi ile ilgilidir.

” Herkes, meşrû vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir. Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz.”

Ana.Y. 38. maddesi Suç ve cezalara ilişkin esaslar.

“Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez. Suç ve ceza zamanaşımı ile ceza mahkûmiyetinin sonuçları konusunda da yukarıdaki fıkra uygulanır.

Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur. Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz. Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz. (Ek fıkra: 3/10/2001-4709/15 md.) Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez. Ceza sorumluluğu şahsîdir. Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamaz. Ölüm cezası ve genel müsadere cezası verilemez. İdare, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamaz. Silahlı Kuvvetlerin iç düzeni bakımından bu hükme kanunla istisnalar getirilebilir. Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez.

Ana.Y. 39. maddesi İspat hakkı ile ilgilidir.

“Kamu görev ve hizmetinde bulunanlara karşı, bu görev ve hizmetin yerine getirilmesiyle ilgili olarak yapılan isnatlardan dolayı açılan hakaret davalarında, sanık, isnadın doğruluğunu ispat hakkına sahiptir. Bunun dışındaki hallerde ispat isteminin kabulü, ancak isnat olunan fiilin doğru olup olmadığının anlaşılmasında kamu yararı bulunmasına veya şikâyetçinin ispata razı olmasına bağlıdır.”

Ana.Y. 40. maddesi Temel hak ve hürriyetlerin korunması ile ilgilidir.

“Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlâl edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir. Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun

yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır. Kişinin, resmî görevliler tarafından vâki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da, kanuna göre, Devletçe tazmin edilir. Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır.”

Anayasa Üçüncü Bölüm Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler başlığı altında 41. maddesi Ailenin korunması ve Çocuk Hakları ile ilgili hüküm düzenlemiştir.

”Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar. Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.”

Ana.Y. 42. maddesi Eğitim ve öğretim hakkı ve ödevi ile ilgili hüküm düzenlemiştir.

“Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir. Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılamaz. Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır. Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir. (Ek fıkra: 9/2/2008-5735/2 md.; İptal: Anayasa Mahkemesinin 5/6/2008 tarihli ve E.: 2008/16, K.: 2008/116 sayılı Kararı ile)

Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla

gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır. Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez. Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası antlaşma hükümleri saklıdır.”

Ana Y.48. maddesi çalışma ve sözleşme yapma hürriyeti ile ilgili hüküm düzenlemiştir.

“Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir. Devlet, özel teşebbüslerin millî ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alır.”

Ana.Y. 49. maddesi Çalışma ile ilgili hükümleri düzenlemiştir.

“Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir.

Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak ve çalışma barışını sağlamak için gerekli tedbirleri alır.”

Ana.Y. 50. maddesi Çalışma şartları ve dinlenme hakkı.

Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar. Dinlenmek, çalışanların hakkıdır. Ücretli hafta ve bayram tatili ile ücretli yıllık izin hakları ve şartları kanunla düzenlenir

Ana.Y. 55. maddesi Ücrette adalet sağlanması.

Ücret emeğin karşılığıdır. Devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alır. Asgari ücretin tespitinde çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik durumu da göz önünde bulundurulur

Ana.Y. 56. maddesi Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması ile ilgilidir.

“Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir. Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, iş birliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlardan yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir.”

Ana.Y. 57. maddesi Konut Hakkı

Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler.

Ana.Y. 58. maddesi Gençlik ve spor ve gençliğin korunması ile ilgilidir.

“Devlet, istiklâl ve Cumhuriyetimizin emanet edildiği gençlerin müspet ilmin ışığında, Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı yetişme ve gelişmelerini sağlayıcı tedbirleri alır. Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır.”

Ana.Y. 59. maddesi Sporun geliştirilmesi

Devlet, her yaştaki Türk vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirleri alır, sporun kitlelere yayılmasını teşvik eder. Devlet başarılı sporcuyu korur. Spor federasyonlarının spor faaliyetlerinin yönetimine ve disiplinine ilişkin kararlarına karşı ancak zorunlu tahkim yoluna başvurulabilir. Tahkim kurulu kararları kesin olup bu kararlara karşı hiçbir yargı merciine başvurulamaz

Ana.Y. 60 -61 maddeleri Sosyal güvenlik hakları, Sosyal Güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler- Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir.

Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.

Ana Y. 61 “Devlet, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malûl ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. Yaşlılar, Devletçe korunur. Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir. Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur”

Ana.Y. 63 maddesi Tarih kültür ve tabiat varlıklarının korunması ile ilgilidir.

“Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.”

Ana.Y. 64 maddesi Sanatın ve sanatçının korunması konusunda hükmü havidir.

“Devlet, sanat faaliyetlerini ve sanatçıyı korur. Sanat eserlerinin ve sanatçının korunması, değerlendirilmesi, desteklenmesi ve sanat sevgisinin yayılması için gereken tedbirleri alır.”

Ana.Y. 65 maddesi Devletin iktisadi ve sosyal ödevlerinin sınırları ile ilgilidir.

“Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir. . Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.”

Ana Y 90. maddesi ile Milletlerarası Anlaşmaları Uygun Bulma ile ilgili hüküm düzenlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletler ile ve milletlerarası kuruluşlar ile yapılacak anlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanun ile uygun bulmasına bağlıdır, hükmü ve uygulama esaslarının düzenlendiği bir kısım fıkralar yer almıştır.⁶⁰

Bu hüküm gereği uluslararası sözleşmelerin Anayasa hükümlerine uygun olarak yürürlüğe konmuş anlaşmaların kanun hükmünde olacağı Anayasa hükmü olarak bilirdiğinden anlaşmalara uymak devletin ve kamunun görevi ve yükümlülüğündedir. BU madde ile insan hakları ile ilgili birçok anlaşma yasa hükmü olarak iç hukukta kabul edilmiştir.

T.C Anayasa’sında belirlenmiş belli başlı haklar ile ilgili hükümler Devlet sisteminin nasıl bir nitelikte olduğunu göstermektedir. İnsan hakları bakımından güvenlik nedeni ile ve

⁶⁰ Ana.Y 90 madde ile ilgili olarak aşağıda TC anayasası ve Devletin yükümlülüğü bölümünde etraflı açıklama yer almıştır.

ülkenin refahı toplumun güvenliği için gerekli önlemleri almak dışında bireylerin hakları Anayasa teminatı altındadır.

2)Türkiye Cumhuriyeti Devleti Yasalarında Haklar İle İlgili Düzenleme

a) Medeni ve Borçlar Kanununda Hak

Hak ile ilgili (08.12.2001 RG) 4721 sayılı ve 22.11.2001 tarihinde kabul edilmiş olan Medeni Kanundaki hükümler bağlamında madde 8 de genel olarak hak ehliyeti ile ilgili hüküm düzenlenmiştir.

“Her insanın hak ehliyeti vardır. Buna göre bütün insanlar, hukuk düzeninin sınırları içinde, haklara ve borçlara ehil olmada eşittirler.”

Gerçek kişinin kişilik kazanması doğum ile ve sağ olarak doğmak ile başlar. Doğumun tamam olması ve çocuğun da sağ olarak ana rahminden çıkması haklara ehil olması açısından gereklidir. Ölü doğma halinde kişilik kazanılmadığı için haklar bakımından da olumsuz sonuç doğurmaktadır. Cenin açısından soruna aktığımızda, hayat aslında ana rahmine düşmekle başlamakta ise de dünyaya gelmek ile hak sahibi olunmaktadır. Ancak ceninin doğumuna kadar geçen süre bakımından doğumu belirli hakların oluşumunda etkili olacak ise bu takdirde hakların paylaşımı açısından doğum beklenir ve sağ doğmak ile hukuk kuralları buna göre uygulanır. Bu gibi haller daha ziyade miras hukuku açısından söz konusu olmaktadır. Cenin sağ doğduğu takdirde mirasçı olacaktır, ölü doğduğu takdirde olamayacaktır. Bunun anlamı haklara ehil olabilmek sağ doğum ile mümkündür.

Gerçek kişilerin medeni haklardan faydalanma ehliyetine de eşit olarak sahip olmaları imkânı demokratik sistem içinde geçerlidir. Eski devirlerde kölelerin veya özgür olmayan bireylerin hakları bakımından birçok kısıtlamanın olduğunu

biliyoruz. Tabii hukuk doktrini bağlamında herkesin haklardan faydalanma ehliyeti olduğu savunulmuştur. Haklardan yararlanma hukuki eşitlik ilkesi esasına dayalıdır. Başka deyişle hukukun koyduğu prensiplere göre, fiil ehliyetinden yararlanılmaktadır.

T.C.Ana.Y. 12. maddesi herkesin kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahip olduğu kuralı vardır. Aynı şekilde T. Medeni Kanun'u 23. Maddesi emredici bir kural olarak, kimsenin hak ve fiil ehliyetinden kısmen dahi olsa vazgeçemeyeceğini, yazılı rıza ile insan kökenli biyolojik maddelerin alınması, aşılması ve naklinin mümkün olduğunu ve fakat biyolojik madde verme borcu altına girmiş olan kimseden bu edimini yerine getirmesinin istenemeyeceğini ve bu nedenle maddi ve manevi tazminat talebinde de bulunulamayacağı, hükmünü koymuştur.

T. Medeni Kanun 9. ve devamı maddelerde, fiil ehliyeti ile ilgili hükümler düzenlemiştir. Başka deyişle yasa karşısında tüm haklara sahip olma ile bu hakları kullanma arasında fark bulunduğundan hakkın kullanılmı olan fiil ehliyeti hukuk tarafından düzenlenmiş ve belirli kurallar getirilmiştir. Herkes haklara ehildir ve hak ehliyeti vardır, ancak herkesin fiil ehliyeti olmayabilir.

- MK. 9:** Fiil ehliyetine sahip olan kimse kendi fiilleri ile hak edinebilir ve borç altına girebilir.
- MK. 10:** Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır.
- MK. 11:** Erginlik onsekiz yaşın doldurulmasıyla başlar. Evlenme kişiyi ergin kılar.
- MK.12:** Onbeş yaşını dolduran küçük ,kendi isteği ve velisinin rızası ile mahkemece ergin kılınabilir.
- MK.13** Yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma

yeteneğinden yoksun olmayan herkes, bu kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir.

MK.14. Ayırt etme gücü bulunmayanların, küçüklerin ve kısıtlıların fiil ehliyeti yoktur.

Yasa eşitlik esası çerçevesinde, yaş, akıl sağlığı, akıl zayıflığı, israf ve sarhoşluk veya ayyaşlık halinde bulunma, ayırd etme gücü olup olmama, vatandaşlık, yabancılık, bir mesleğin icrası için belirli eğitimlerin gerekliliği, hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkum olma gibi konularda fiil ehliyeti bakımından sınırlamalar getirmiştir. Bu sınırlamalar insan haklarına aykırı sınırlamalar olmayıp aslında bireyin korunmasına yöneliktir. Ayrıca bir işin ifası veya bir mesleğin icrasında eğitime dayalı kurallar yine de insan hakları bakımından önemlidir. Ehil kişilerin bir mesleği icra etmesi Devletin sorumluluğunda olan bir yükümlülüktür. Hukuk düzeni ile bireyin korunmasına yönelik kısıtlamalar olması gerekendir.

Tüzel kişilerin de gerçek kişiler gibi bir varlık olarak hakları bulunmaktadır.MK. 47.maddesi ve devamında tüzel kişiler ile ilgili hükümler düzenlemiştir.

Madde 47.Tüzel Kişilik

“Başlı başına bir varlığı olmak üzere örgütlenmiş kişi toplulukları ve belli bir amaca özgülenmiş olan bağımsız mal toplulukları kendileri ile ilgili özel hükümler uyarınca tüzel kişilik kazanırlar. Amacı hukuka veya ahlaka aykırı olan kişi ve mal toplulukları tüzel kişilik kazanamaz.”

Madde 48 Hak Ehliyeti

Tüzel kişiler, cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve borçlara ehildirler.

Madde 49 Fiil Ehliyeti Koşulu

Tüzel kişiler, kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmakla fiil ehliyetini kazanırlar.

Madde 50 Kullanılması

Tüzel kişinin iradesi, organları aracılığıyla açıklanır. Organlar hukuki işlemleri ve diğer bütün fiilleriyle tüzel kişiyi borç altına sokarlar.

Organlar kusurlarından dolayı ayrıca kişisel olarak sorumludurlar.

Türk hukuk sisteminde kişinin maddi ve manevi olarak kişilik haklarına karşı bir zarar meydana geldiği takdirde Borçlar Kanununun 56 ve 58 maddelerinde de hükümler düzenlemiştir. Buna göre,

BK. Madde 56 Manevi Tazminat

“Hâkim bir kimsenin bedensel bütünlüğünün zedelenmesi durumunda, olayın özelliklerini göz önünde tutarak, zarar görene uygun bir miktar paranın manevi tazminat olarak ödenmesine karar verebilir. Ağır bedesel zarar veya ölüm halinde, zarar görenin veya olenin yakınlarına da manevi tazminat olarak uygun bir miktar paranın ödenmesine karar verilebilir.”

BK. Madde 58 Kişilik Hakkının Zedelenmesi

“Kişilik hakkının zedelenmesinden zarar gören, uğradığı manevi zarara karşılık manevi tazminat adı altında bir miktar para ödenmesini isteyebilir.

Hâkim, bu tazminatın ödenmesi yerine diğer bir giderim biçimi kararlaştırabilir veya bu tazminata ekleyebilir. Özellikle saldırıyı kınayan bir karar verebilir ve bu kararın yayımlanmasına hükmedebilir.”

BK 58. maddesinde belirtilen tazminatın uygulanabilmesi için zarara uğrayanın bu zararını ispat etmesi gerekmektedir. Zararın gerçek miktarını ispat etmek mümkün olmadığı takdirde hâkim olayın oluş biçimine göre ve zarara uğrayanın aldığı tedbirler ve adalete uygun olarak tarafların mali güçleri orantısında bir tazminat tayin eder.

3)Bireylerin Talep ve Dava Hakkı

Bireyin bir hakka dayanarak diğ er bir kişiye yönelttiği bir isteme hakkı talep hakkı olarak ortaya çıkar. Örnek vermek gerekirse, bir kişi borç verdiği bir kişiden alacağını istemesi halinde alacağını talep etme hakkını kullanmaktadır. Borçlu olan kişi alacağını isteyen kişinin talebini yerine getirirse bu takdirde artık ilişki olumlu olarak sonlanmış ve hakkı olan alacağını almış borçlu olan da borcunu yerine getirmiş ve arada ihtilaf kalmamış demektir.

Ancak borçlu olan vermekle geri ödemekle yükümlü olan talebe rağmen borcunu eda etmezse bu takdirde alacaklının dava hakkı ortaya çıkmaktadır. Başka deyişle alacaklı artık alacağını almak için harekete geçmektedir. Bu fiil hukuk yolu ile gerçekleşir. Türk hukuk sisteminde TALEP ve DAVA farklı harekettir. Talep etme fiili ile bir kişinin bir diğ erinden bir şeyi yapması veya yapmaması istenir. Bunun sonucuna göre Türk Hukuk sisteminde DAVA hakkı ortaya çıkmaktadır. Kişi isterse talebinin yerine getirilmemesi halinde kamu düzeni ile sağlanmış Devletin kaza organları vasıtası ile hakkını isteyebilecektir. Talep ve dava hakkına karşı bireyin SAVUNMA hakkı vardır.

Talep ve davada bulunan kişinin talep hakkı olduğunu zannettiği durum gerçek olamayabilir. Bu nedenle davaya muhatap olan kişinin talebe karşı savunma hakkı bulunmaktadır. Talep ret edilebilir. Yukarıda verdiğimiz örnekte olduğu gibi borcun ödenmek sureti ile borç ilişkisinin sona erdirilmiş olduğu savunması yapılabilir. Veya borcun varlığı kabul edilir ancak zamanaşımına uğradığı savunulabilir. Bunların hepsi bireyin kendisine hukuk kuralları ile sağlanmış ve Devletin koyduğu yasa kuralları doğrultusunda kullandığı haklarıdır.

Demokratik laik sistemlerin yerleşmesi ile gelişmiş olan yazılı hukuk düzeninde hak sahibi ihkakı hak dediğimiz kendisi kuvvet kullanarak hakkını alamaz. Tarih sayfalarına baktığımızda bu tür uygulamalar ile dolu olduğunu görürüz. Hak sahibinin

hakkını bizzat alması yolu insan hakları açısından birçok olumsuz sonuçları birlikte getirmiştir. Bir hakkın elde edilmesinde güç önemli olursa bu takdirde güçsüzlerin haklarını almaları ve istemeleri tehlikeye girecek ve hiç alamayacaklardır. İnsan aklının gelişmesi sonucu toplumlara yön verilerek ihkakı hak yasağı getirilmiş ve olumsuz sonuçları olan uygulamalardan vazgeçilmeye çalışılmıştır. Ancak bu tür uygulamaların tamamen bittiğini söylemek mümkün değildir.

İnsanların aydınlanması ve gelişmesi ile hakların elde edilmesinde bir takım usul kurallarının yerleşmesi ve bu görevin de devlet tarafından yerine getirilmesi gerektiği bilinci ile insan hakları gelişmiştir.

Devlet dediğimiz kurumun görevi esasen, insanların toplu bir şekilde bir arada mutlu ve hakça insan haysiyetine ve onuruna yaraşır bir şekilde yaşamalarını sağlamaktır.

Hakların ve dava hakkının düzenlenmesi ve temellenmesinde ve devlet eliyle kullanılmasını açıklayabilmek ve nedenlerini vurgulayabilmek için DEVLET kavramı üzerinde de durmak gerekir.

C) Devlet ve İnsan Hakları İlişkisi

1) Devlet Kavramı ve Kaynağı⁶¹

Devlet, tarihi ve sosyolojik bir olay olarak üzerinde artık durulmamaya başlanmış bir kurum olarak tüm hayatımızı etkilemektedir. Kamu hukukçuları ve devlet felsefesi ile ilgilenenlerin işlediği ve zora düşüldüğünde sarılmak ihtiyacı duyulan devlet, içinde bulunduğumuz 3. Binyılda başka bir olasılık olmadığı ve insanların bir arada yaşamalarını ve insan hakkı olarak betimlediğimiz hakların gerçekleşmesini mümkün kılabilen en güçlü kurumdur.

⁶¹ Okandan G. Recai: Umumi Amme Hukuku, İst 1959, s.37.vd.; Akın İlhan: Kamu Hukuku, İstanbul 1980, s. 5,21. Göze Ayferi: Liberal Marksist Faşist ve Sosyal Devlet Sistemleri, 1980 İstanbul, s. 3 vd, 64 vd

Ne zaman aklımıza devlet gelmektedir? Düşününüz, devletin ve onun kurumlarının bireylere yansıyan fiil ve işlemlerinde, vatan topraklarında meydana gelen olumsuzluklarda, ulusal ve uluslararası ilişkilerde bireylere yansıyan olumsuzluklarda aklımıza devlet gelir ve düşüncemize yerleşir. Sıkıntılar bitince yine gözardı ederiz. Oysa kurumlarının sağlam devamlılığı için özen göstermek kurallara uymak, devlet bilinci ile donanmak gereklidir.

En önemlisi, demokratik esaslar dâhilinde, özgürlüklere saygılı, adil bir yapı içinde güvenli ve sürekli olarak yaşamak ve yönetilmek istendiği akla gelince ve ihtiyaç duyulunca DEVLET kavramı ile ilgilenmek yeterli değildir. Vatandaşların toplum içinde birçok görevi vardır. Devletin sağlam temeller üzerine bina edilmesi insanların bilinçli olması ile mümkündür.

Devlet fikrinin doğumu çok eskilere dayanır. Devlet kavramının açıklanmasında devlet ve insan – devlet ve hukuk arasındaki ilişkinin incelenmesi gerekir. Her devletin kendine has usul ve yöntemleri vardır ve bu usul ve yöntemler zaman içinde değişir yeni şekiller alır. Devlet toplumun özüdür. Başka deyişle devlet halkın yansımasıdır. Büyük bir aile ile küçük bir devlet birbirlerine benzer. Devlet, insanları bir araya getirerek yönetme ve iktidar olma duygusunun tipik bir örneğidir. Devlet ile güdülen amaç aslında teorik olarak insanları bir araya getirmek ve iyi yaşamalarını sağlamaktır.⁶²

İnsanlar doğal yaşamdan sıyrılarak kendi aralarında yaptıkları sözleşme ile bir arada yaşama aşamasına geçmiş, siyasal bir toplum meydana getirmişlerdir. Doğal yaşamdan ayrılma aşlında üretim ve tüketim alanındaki mülkiyet hakkının düzenlenmesi gereğinden doğmuştur. Yönetenler veya bilgi sahibi olan ve daha gelişmiş sınıfların egemen sınıf olarak mülkiyet ile ilgili düzen kurmak ve onu korumak amacı ile toplumsal örgütlenme gereği doğmuştur. Toplumda çeşitli gruplaşmalar ve ortaya çıkan tartışmalara son vererek ve bir düzen sağlamak için

⁶² Akın İ: a.g.e., s. 13 vd.

devlet dediğimiz kurum gerçekleştirilmiştir. En eski dönemlerde Yunan medeniyetinde Polis (şehir) devletlerini görmekteyiz. Daha sonra orta çağda feodal ilişkiler ve üretim araçlarının aristokratlar veya lordlar veya derebeylerinin elinde olmasından kaynaklanan merkezden uzak yönetim biçimleri ve ayrıca din baskısı ile insanların birleşmeleri şeklinde devlet oluşturulmuştur. Orta çağda dinin etkisinde kalarak toplumların dini yapılanma etrafından birleşmeleri ile de din ağırlıklı devletlerin kurulduğunu görmekteyiz. 16 ve 17. yy. devlet yapısında feodal sistem kuralları geçerli olmuş ancak giderek, insanların kültürel gelişmeleri toplumsal hareketler dünyaya açılmanın getirdiği yeni bilgiler sermaye birikimi etrafında iktidar hırsı ile oluşan yönetimler devlet erkini kullanmıştır.⁶³

Tarihi süreç kişilerin, tabii özgürlüklerini, mutlu olacaklarını umdukları için kurallara tabi bir yaşamı tercih ederek bütün haklarını Devlet adı verilen kuruma devir ederek Devlet meydana gelmiştir.⁶⁴

Devleti insan oluşturmuş ancak bireyin tabii hak ve özgürlükleri devletin oluşması ile kendi rızası ile elinden alınmıştır. Bireyin elinden hak ve özgürlüklerinin alınarak bu hak ve özgürlüklerinin nasıl kullanılacağına bir sisteme ve usule bağlanması ve sınır konulması insanın daha mutlu ve güvenli yaşamasını sağlamak içindir.

Toplum yararına ve bireyin mutluluğu için belirli kurallar ile düzenlenmiş bir sistem içinde uygulaması süren kurumun başka deyişle devletin işlevini yerine getirmesi ile de Hukuk Devleti kavramı ortaya çıkmıştır.

Devletin amaç ve faaliyetlerine baktığımızda, devletin varlığını açıklayan çeşitli görüşler olduğunu görmekteyiz.

Bunlardan klasikleşmiş olanlar aşağıdaki gibi özetlenebilir.

⁶³Özcan A: Kuram :YTÜ Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Kulübü Yayını, Sayı 2 sayfa20 vd.

⁶⁴ Bu konuda, Eflatun, Aristoteles, Loche, Hobbes un Devlet ile ilgili açıklamaları için Bkz. Akın İ: a.g.e.s. 5 vd,24 vd, 126 vd.

Öncelikle belirtelim ki, devlet insanlar topluluğu olarak belirli bir toprak parçasında yaşayanların müştereken ir idare altında toplanmak istemleri ile oluşmaktadır. Bu bir ülkede insanların müşterek irade ile oluşturdukları topluluğun istikrarlı olması asıdır. Devlet bir toprak parçası üzerinde hakimiyet kurulması ve bağımsız olunması ile mümkündür.

Devletin hakimiyeti vatandaşları üzerinde başka bir ülkeye geçmeleri halinde dahi söz konusudur. Devlet dediğimiz varlık ibir şahsiyet olarak kendini oluşturan insanların yönetim erkini devir almıştır.

- **Devletin varlığının kaynağının aile olduğunu ileri süren görüş;**
- **Devletin kaynağının kuvvet ve mücadele olduğunu belirten görüş;**
- **Devletin varlığını biyolojik esasa bağlayan görüş,**
- **Devletin varlığını ekonomiye bağlayan görüş;**
- **Devletin varlığını akla ve iradeye bağlayan görüş;**
- **Devletin varlığını toplumsal organizasyon olarak açıklayan görüşlerdir.**

Bu görüşlerin devlet kavramına uyan ve uymayan topluma uyan ve uymayan yanları bulunmaktadır. Tüm görüşler eleştirilmiş iyi ve kötü yanları asırlardır tekrarlanmıştır.⁶⁵

a) Devletin Varlığını Aileye Bağlayan Görüş:⁶⁶

Bu görüşe göre, Devletin tek bir ailenin büyümesi veya aynı kandan gelen çeşitli ailelerin birleşmesi ile oluştuğunu belirtirler. Bu görüşün kaynağı sosyolojik olduğu kadar dini görüşlere de

⁶⁵ Okandan: a.g.e.,s.39-150. Okandan ,tarih boyunca Devlet ve kaynağı hakkında teori üretmiş filozof düşünür ve yazarların bilim adamlarının görüşlerini aktararak ve eleştirilerini de yaparak konuyu etraflı bir şekilde açıklamaktadır. Açıklamalarında ilginç olan bazı kısımları dip not olarak belirtilmiştir. Şöyleki. Devletin menşei ni kuvvet ve mücadelede bulan görüş sahiplerinden Franz Oppenheimer Devletin menşeinin galip bir grup tarafından mağlup bir zümreye kabul ettirilen ve tek amacı galiplerin mağluplar üzerindeki tahakküm ve istismarı düzenlemek olan sosyal bir teşkilattır ,demektedir. Devleti, tuttuğu avı yemek üzere olan yırtıcı bir hayvana benzetir.

⁶⁶ Okandan: a.g.e.,s. 40 vd. Bu görüş sahibi olanlar Kong-tse, Aristo, Çiçero, u görüşü savunmuşlardır.

dayanır. Ailelerin önceleri ayrı ayrı yaşamakta iken aynı atadan gelen aileler giderek aralarında birleşmişler ve geniş birlikler meydana gelmiştir. Bu görüşe göre dünyada tek bir ailenin genişlemesi ve büyümesi ile Devletin meydana geldiği anlatılmak istenmiştir.

Aileden daha büyük bir birlik meydana gelmiş ve bir şefin otoritesi altında toplanılmıştır. İnsanların özellikle göçebe olarak yaşadıkları devirlerde Tribu denilen kurumlardaki oluşum bu şekildedir. Bunların da birleşmesi ile daha geniş topluluklar meydana gelmiştir. Bu görüşe göre, Devlet kendini meydana getiren sosyal birliklerin sosyal siyasal varlığına ve fonksiyonlarına son vererek sadece tek bir aile varlığını koruyarak oluşturulan birliktir. İlk oluşum dönemlerindeki tarihi süreci açıklaması bakımından tanım doğrudur dense bile gelişen toplumların birlikte yaşama bilincinin sosyolojik ve psikolojik felsefi tanımını vermekten uzak bir görüştür.

b) Devletin Varlığını Kuvvet ve Mücadeleye Bağlayan Görüş:⁶⁷

Realist görüş taraftarları Devletin menşeyini güç ve kuvvete bağlarlar, 19 y.y sonlarına doğru taraftar kazanan bu görüş; devleti tabii bir gücün tezahürü ve bir mücadele ve emir verme yönetme vasıtası olarak kabul eder. Devleti, aslında güçlülerin zayıflar üzerindeki egemenliği olarak açıklarlar. Zayıfların güçlülerin emir ve talimatlarını yerine getirenler olduğunu ve güçlülerin de kendi konumlarını korudukları ve imtiyaz sahibi oldukları bir kuruluş olarak Devlet tanımlanmıştır. Bir kısım gerçeklerin olduğu kabul edilse de çağdaş hukuk kuralları ve insan hakları bakımından bu tanımın 3. Binyılda geçerli olabileceğini kabul mümkün değildir.

c) Devletin Varlığını Biyolojik Temele Bağlayan Görüş⁶⁸

⁶⁷ İbid.,s. 50 vd.,Sofistler, Polybios ve Seneca,Jean Bodin, İbn i Haldun ,Montesquieu ,Ludovic Franz Oppenheimer, ,devletin varlığını kuvvet ve mücadeleye bağlayan filozoflardır.

Bu görüşe göre, siyasi kuruluşların temeli biyolojik olup bireyin oluşumu ile toplumun oluşumu arasında organik bir benzerlik olduğu bu nedenle de her bir birey toplumun parçası ve her toplum da organik olarak bireylerdir şeklinde bir yaklaşım ile Devlet ve insan arasındaki uzviyet benzerliğinden hareketle devlet tanımlanmıştır.

Devleti meydana getiren insanlardır, bu açıklama kabul edilir, ancak insanların Devleti oluşturduktan sonra niteliği aynı kalmadığı ve Devletin görevleri ile insanların görevleri arasındaki farklılıklar bu görüşün tam anlamı ile Devleti açıklamaktan uzak olduğunu gösterir.

d) Devletin Varlığını Ekonomik Bir Olay Olarak Kabul Eden Görüş⁶⁹

İnsanların ekonomik nedenlerin etkisinde olarak faaliyet gösterdikleri ve devlet oluşumunun da, devletin ekonomik olaylara sosyal ve siyasi olaylara hâkim olmasıyla ortaya çıktığını ve bu olaylara hâkim olabilmek arzusunun Devletin varlığı ile oluştuğunu belirtirler.

Devlet mülkiyet hakkının korunması için gerekli bir kurumdur. Böyle kabul edilince devletin varlığı ekonomik bir olay olarak açıklanabilmektedir. Karl Marks devletin varlığını ortaya çıkmasını tamamen en aşırı bir biçimde ekonomik olaylara bağlayarak açıklamıştır.

Devletin temelini ekonomik gereksinmelerde arayan bu görüşe göre, insani duyguların oluşması ve sosyal organizasyonların kurulmasını gerekli kılan, maddi ve ekonomik menfaatlerdir. Tarihi maddecilik olarak açıklanan görüşün en

⁶⁸ İbid., s. 68 vd. İlk çağda Eflatun tarafından bu teori savunulmuş ona göre, Devletin de birey gibi organları olduğu, insan ile devletin birbirine benzediğini savunmuştur. Birey ihtiyaçlarını kendisi sağlayamadığı için kendisinin sağlayamadığı bu ihtiyaçlarını karşılamak üzere benzer bir uzviyet Devlet ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde 19 y.y. da Bluntschli de Devletin cansız bir organ olmadığını biyolojik bir vakıa olduğu görüşünü savunmuştur. Ortaçağda taraftar bulan bu görüşü savunanlar, John Salisbury, İbni Haldun, Nicolas Cuza gibi düşünürlerdir. Ayrıca 19 y.y Herbert Spencer, Alfred Espinaz gibi düşünürler bu görüş taraftarıdır. Bkz. İbid., s.69 vd.

⁶⁹ İbid., s. 85 vd.

belirgin vasfı, olayların tamamen materyalist açıdan ele alınmasıdır.⁷⁰

Marks esasen insanların en büyük emellerinin en basit ve en iptidai gereksinmelerinin tatmin olması olarak açıklar. Bunların yerine getirilmesi için yapılanmalar oluşturulur. Tüm üretim vasıtaları sosyal hayatın gelişmesi, insanların iptidai arzularının ve gereksinimleri içindir. İhtiyaçlar insana egemen olmaktadır. Tarihi maddeciler dünyayı sevk ve idare eden kuvvetlerin ekonomik olduğunu belirtirler. Sosyal olaylar da dâhil her şeye egemen olan tek bir kuvvetin bulunduğunu onun da ekonomi olduğunu açıklarlar.

Bireysel girişimlerin açıklamasını da ekonomik menfaat olarak belirterek, diğer her şeyin teferruat olduğunu kabul ederler. Her şey ilgili olduğu dönemin ekonomik sistemine tabidir. Genel gelişmenin sırrı da çalışmadır. Tüm sosyal gelişmenin dayandığı sebep ekonomidir, şeklinde bu teorinin açıklaması yapılmıştır.

e) Hıristiyan Görüş Açısından Devlet ve Din Meşruiyetinin Açıklaması⁷¹

Din ve Devlet ilişkisi Hıristiyan toplumlar bağlamında çok değişik evrelerden geçerek ve Krallıklar ve Papalık arasındaki çeşitli anlaşmalar çerçevesinde Avrupa'yı etkileyen bir dizi ilişkiler sonucu oluşmuştur. Hıristiyanlık açısından ve Avrupa aydınlanmasındaki devletin önemi ve nedenleri, Devlet ve Din ilişkisini kısaca açıklamak gerekirse;

1075 te Papalık Devrimi ile Hıristiyanlık yeni bir düzene geçerek egemenliğin Tanrısal bir ilkeye göre düzenlemesi gerçekleştirilmiştir. Tanrı devleti olgusu Saint Augustine adlı din adamının taslağını çizdiği bir modelin hayatiyete geçmesi ile oluşmuştur. Devlet sistemi Tanrı sevgisine dayanan barışı arayan yeryüzü Devleti olarak iyi amaçlar düşünülerek yola çıkmıştır. Bu

⁷⁰ Bu görüşte olanlar: Karl Marks ,Friedrich Engels, Paul Lafargue, Karl Kautssky, Franz Mehring gibi filozof ve sosyologlardır. Bu konudaki açıklamak için bkz. Okandan R G: a.g.e.s. 86 vd

⁷¹ Özcan T.M. a.g.m. : Mardin Ş: a.g.e.,s. 81 vd.

görüş bağlamında insanlar Tanrıya layık olmak için kilise tarafından hazırlanmak ve kiliseye bağlılığın yaratıldığı⁷² bir anlayışın meşruluğuna halkın inandırılması ve itaat etmesi sağlanarak bir kilise hukuku modeli oluşturulmuştur.

Artık insanların bu sistem içinde itaat etmekten başka çaresi kalmamıştır. Kilise Tanrısal iktidarını egemenliğini sürdürebildiği toplumlara kabul ettirmiş ve kralların da biat ettiği bir hukuk sistemi ile insanlar uzun süre yönetilmiştir. İktidar kilisenin egemenliğinde olarak Papalık güç kazanmıştır. Bu dönemlerde orta çağ Avrupa'sında Papalığın siyasi iktidara ortak olarak insan haklarının olmadığı işkence ve adaletsizliklerin olağan sayıldığı ekonomik menfaat sağlamak için keyfi yönetimlerin ve mahkemelerin gerçekleştiği bir dönem olarak kilisenin giderek artan bir ivme ile Avrupa'da güç kazanmıştır.

Orta çağ feodal toplumu, kilise etkisinde olarak çok acı günler yaşamış ve insanlar arasında büyük uçurumların olduğu ve kilisenin vaat ettiği kardeşlik ve barışın hiçbir zaman gerçekleşmediği bir zaman dilimi olarak tarihte karanlık bir dönem olarak yerini almıştır.

Bu dönem, din adına savaşmak uğruna haçlı seferlerinin yaratıldığı dönemdir. Haçlı seferlerinin yaratılmasındaki temel ve gerçek nedenlerden biri de toplumda insanlar arasında, mülkiyet ve ticaret ve ekonomik getiri konusunda meydana çıkmış eşitsizlik, olumsuzluk ve huzursuzlukları gidermek içindir. Ancak Haçlı seferlerinin görünen amacı Hristiyanlığın yayılması ve dini yaymak ve korumak gibi görünse de gerçek ekonomik olup, Avrupa'daki hastalıklar eşitsizlikler ve zorluklar karşısında ilgiyi başka yöne çekmek amacı gerçek nedendir.

Papalığın gerçekleştirdiği Hristiyan dinine bağlı devlet sistemi için meşruiyet kazanma amacının gerekçesi, Tanrı Barışını sağlamak yolunda hareket olduğu konusunda halk ikna edilmek istenmiştir. Bu gerekçeler hiçbir zaman doğru değildir, Papalığın sadece para edinme hırsı içinde olarak ve toplumsal değerlere

⁷² İbid.

aykırı davranışlar içinde faaliyette bulunduğu tarih sayfalarında yerini almıştır. Papalık döneminde toplumda herkes birbiri ile bitmeyen bir düşmanlık içindedir. Güven yoktur, adalet yoktur, eşitlik yoktur. Bu nedenle Hristiyan dininin meşruiyetini sağlamak için verilen çabaların başarılı olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Orta çağda Avrupa miras kavgaları ile çalkalanmıştır. Papalık ve din bunlara çare bulamamıştır. Sefalet, hastalıklar, açlık, eşitsizlik, adaletsizlik aydınlanma çağına kadar geçen döneme damgasını vurmuştur. Kutsal ekonomi çöküntüye uğramıştır. Adaletsizlikler ve insan haklarına aykırı davranışlar insana değer vermeyen bir sistem Tanrı Devleti ve yeryüzü Devleti yerini ulus devlet bilincinin yerleşmesine terk etmiştir. Nihayet Fransa da Fransız Devrimi ile halk özgürlüğünü elde etme imkânını sağlamış ve laik devlet ilkesi yeni çağa damgasını vurmuştur.

f) Devletin Varlığını Ferdin Akıl ve İradesinde Bulan ve Sosyal Mukavele görüşü bağlamında insan aklının önemini vurgulayan Görüş;⁷³

Devletin insan aklı ve iradesinin mahsulü olarak gelişmiş olduğunu ileri süren görüşlere göre,

aa) Ferdin aklında arayan görüş ve

bb) Sosyal mukavele görüşü olmak üzere ,

İki ayrı nitelikte ferdin aklına dayandırılarak Devlet kavramı açıklanmaya çalışılmıştır.

Devletin insan aklının bir eseri olduğunu kabul edenlere göre, sosyal düzenin oluşumunda akıl önderlik etmiştir. Örneğin sofistler her şeyin insan aklının mahsulü olduğunu belirterek her şeyin insan aklı ile oluştuğunu iddia ederler.⁷⁴ Devletin varlığı sadece insan aklının bir eseri olarak açıklanır.

⁷³ Okandan R: a.g.e.,s 92 vd .Bu görüşte olan filozoflar: Aurelius Antonius, Marcus Tullius Cicero, Herakleitos,Epikür, Francisco Suarez,Hugo Grotius,Thomas Hobbes,Baruch Spinoza,John Loche,David Hume, Jean-Jacques Rousseau. gibi

⁷⁴ İbid. s. 92 vd. Bu görüşte olan filozoflar, Herakleitos MÖ. 536 larda yaşamış olup keza Marcus Tullius Cicero , akli beşeriyetin tek temeli olarak açıklarlar..Bu görüşte olan diğer filozoflar: Aurelius Antonius,

Bu görüşte olanlar, devleti insan aklının bir eseri olarak görerek insanın daha ileri gidebilmek gelişmek iyi şartları gerçekleştirmek için aklının ve düşüncesinin bir buluşu olduğunu kabul ederler.

İnsanların ortak noktası olan bir takım arzu ve isteklerin gerçekleşmesi için aralarında anlaşarak, kendi iradeleri ile yaptıkları bir anlaşmanın sonucunda devlet kurumunun oluşturulduğunu açıklarlar.

Sosyal mukavele olarak adlandırılan bu görüşe göre, Devletin insanlar arasında bir anlaşma, uzlaşma sonucu oluştuğunu savunanlar bir hayli çoktur. Ferdi iradelerin birleşmesi ile devlet açıklandığından, devlet kurumu sosyal bir sözleşme sonucu ortaya çıkmıştır. Böylece toplumda bireyler arasındaki birçok sorunun çözümlenebildiğini belirtirler. Bu görüştekiler, devlet ancak fertlerin menfaati gereği bir araya gelerek anlaşmaları ile oluşmuştur, İnsanlar birbirleri ile mücadele ederek ve zıtlaşarak üzüntü çekerek isteklerine kavuşmalarının olanaksızlığı gördüklerinden mukavele yapmayı uygun görmüşlerdir.

Özgür olarak dünyaya gelen ve birbirinden siyasi üstünlüğü olmayan doğal hakları olan insanların, kendi yararları doğrultusunda bir topluluk içinde yaşamayı seçtikleri için bir anlaşma ile devleti oluşturdukları açıklanır. Birlik kurmak ve karşılıklı yardım ve dayanışma insanların özgür iradeleri ile gerçekleşmektedir. Bu olay doğanın bir olayı değildir, bu bir kurum kurarak o kurumun kaideler koymasını istemek ve yetkilerini ona devretmek sosyal bir olaydır.

Devlet kurmak sosyal bir olaydır insan da sosyaldır.

İnsanlar tabii yaşamda mutlu ve güvenli olmadıklarından bu tür bir sosyal dayanışmayı tercih etmişlerdir.⁷⁵

Herakleitos,Epikür, Francisco Suarez,Hugo Grotius,Thomas Hobbes,Baruch Spinoza,John Locke,David Hume, Jean-Jacques Rousseau. Sayılabilir.

⁷⁵ Devletin Menşeiini Sosyal Mukaveleye dayandıran filozoflar, ile ilgili geniş bilgi için bkz. Okandan R: a.g.e., s. 95-125.

Genel bir açıklama yapmak gerekirse; Çeşitli filozoflarca yapılan açıklamalarda devletin varlığı bir temele oturtulmak istenmiştir. Bu görüşlerin olumlu ve olumsuz yanları bulunduğu gerçeği karşısında toplum için çok önemli bir kurum olarak DEVLETİN varlığını ve kaynağını en iyi nasıl açıklamak olasıdır diye düşünürsek;

Tüm görüşlerden çıkan sonuç şudur ki; Devletin kuruluş probleminin halli ancak teorik olarak açıklanabilmektedir.

Tarihi ve sosyolojik gerçeklerin ışığında denebilir ki;

Devlet, sosyal bir varlık olan insanın, doğumundan itibaren egoistçe varlığını sürdürmek için, toplum içinde yaşama alışkanlığı da olduğundan ve bunu istediğinden, gelişmesini sürdürebilmek adına en önemlisi sevgiye olan gereksinimi sebebiyle toplum içinde bir aile içinde büyümek zorunda olduğunu idrak ettiğinden, birlikte yaşamayı ve yetiştirmeyi uygun bulmuş ve bunu istediği için devlet kurumunu gerçekleştirmiştir.

İnsan, toplum içindeki faaliyetinde sosyal yaşantı için birtakım görevleri olduğunu idrak etmiştir. Çünkü toplulukta diğer bireyler ile birlikte huzur ve düzen içinde yaşayabilmek için, birtakım görevleri olduğunu idrak etmiş ve görev bilinci ile donatılması sonucunda ancak toplumda yaşamasının mümkün olduğunu anlamıştır.

İnsanın sosyal hayatının dengeli olması asıldır. Toplum mutlaka aynı soydan veya etnik kökenden gelmek veya aynı dini inanış etrafından olanlardan oluşmaz. İnsanların dünyada çeşitli nedenler ile yer değiştirmesi, savaşlar, göçler nedeni ile aynı soy veya etnik kökenden olan insanların yaşadığı yurtlar şeklinde Devletlerin oluşması devri geçmiş ve hatta hiç böyle tek soydan insanların oluşturduğu devletler var olmamıştır. Ancak çok küçük topluluklar ve göçerler bir yurda yerleşirken aynı kök veya klan veya topluluk içinde olarak yerleşmişlerdir. Ancak bu gibi oluşumlarda dahi farklı kökenden olanların veya inanışta olanların karışması hiçbir şekilde engellenememiştir. Bu nedenle insanlar

farklı etnik köken veya soydan olmaları dillerinin dinlerinin inançlarının geleneklerinin ayrı olmasına rağmen toplum içinde birlikte yaşayabilmek için kendi rızaları ile hak ve özgürlüklerini Devlet dediğimiz kurumun düzenlemesine terk etmeleri ile hukuk Devleti dediğimiz kurum oluşmuştur.

Bu kurum sebebiyledir ki toplumda aynı soydan olmayan bireyler karşılıklı olarak birbirlerinin hak ve menfaatlerine saygılı olarak yaşamının gerekliliğini idrak ile toplumlar devletler oluşturmuşlardır. İşte bireyler Devlet dediğimiz kurumun siyasi otoritesinin koruması altına girmekle bir kısım haklarını bu otoriteye devir etmişlerdir.⁷⁶ Teoride ve öğretilerde bu açıklama olması gereken nitelikte olup ancak insanın niteliklerinden kaynaklanan olumsuzluklar toplumların birbirleri ile ve toplum içinde de ayrılıkçılığın bitmesine imkân vermemektedir. Büyük felaketler belirli dönemler için insanların bir arada yaşamasını ve gelişmesini mümkün kılmışsa da refaha doğru gidildiğinde ortaya çıkan eşitsizlikler ve coğrafi bölgeler itibariyle farklılıklar insanların birbirleri ile mücadelesini sürdürmesine son verememiştir.

Genel anlamı ile ve her türlü Devlet yapısını ifade etmek üzere denebilir ki:

Devlet sosyal bir yapılanma olarak insana hizmet vermek için ve insanın refahı ve mutluluğunu amaç edinmiş ve kötülükler, yağma, gasp, mücadele terör, haksızlıklar karşısında istikrarlı bir düzen içinde güvenliğin sağlandığı, bireysel özgürlüklerin toplum yararına aykırı olmayacak şekilde kullanılmasını mümkün kılan bir sistemi kurabilmek için insanların bir araya gelerek üzerinde yaşadığı bir vatani ve ülkesi olan aynı veya farklı kültür din, ırkta ve yapıdakilerin oluşturduğu bir kuruluştur. Devlet anlayışı bireyin iradesi ile gerçekleşmiştir.

Devletten bahsederken insan haklarına saygıyı ve Devletin oluşabilmesi için hukuk devleti niteliğini açıklamak gerekir. Devletin kendisini oluşturan topluluktan devir aldığı erki

⁷⁶ İbid., s.137-151.

kullanırken evrensel ve çağdaş hukuk kurallarına uygun yasal düzenleme ile faaliyet göstermesi asıldır. Devlet objektif nitelikteki kuralları koymak ve uygulamakla mükelleftir. Devletin tasarrufları ancak hukuk kuralları ile donanırsa geçerli ve kabul edilebilir ve insan haklarının gerçekleştiği bir idareden bahsedilebilir. Devletin hukuk kurallarına aykırı fiil ve eylemlerinin engellenmesinde yargının önemi büyüktür. Kuvvetler ayrılığının önemi burada ortaya çıkar. Yasama yürütme ve yargı erkinin birbirinden bağımsızlığı demokrasilerin olmazsa olmazı olarak denge ve düzen için kaçınılmazdır.

2) Devletin Ögeleri

Devletin varlık gösterebilmesi çeşitli niteliklerinin olmasına bağlıdır. Bunlar egemenlik, özgürlük, bağımsızlık, tanınma dır.

a) Egemenlik

Egemenlik kavramı bir Devletten bahedebilmek için son derece önemli olup egemenlik kesin egemenlik veya sınırlı egemenlik olarak açıklamaktadır.

i. Kesin Egemenlik

İktidarın hiçbir şekil ve koşulda kimseye bağlı olmaksızın devletin yönetimi ile ilgili emirleri verebilmesi halidir. Başka deyişle hiçbir başka iradeden emir almamasıdır. Devlet ne içerden ve ne de dışardan, üstünde olan bir kişi veya kurumdan emir alamaz. Başka deyişle, diğer bir devletten veya kurumdan emir almadan yönetim erkini kullanması kesin egemenliktir. Devletin gerek iç işlerinde ve gerekse dış işlerinde, uluslararası ilişkilerinde denetime tabi olmayan yönetim erkini kullanabilmesi durumu kesin egemenlik halini anlatır. Ancak Devletin kesin egemenliğinin bulunması hukuk devleti olma durumu ile ilişkili değildir. Çağdaş ve evrensel insan haklarına saygılı hukuk düzeninde kabul edilmiş kurallara uyarak yönetim erkini

kullanmak ile kesin egemenlik karıştırılmamalıdır. Hukuk kuralları ile yönetim erkinin kullanılması demokratik bir sistemin göstergesidir. Hukuk normlarının uygulanması arasına uluslararası ilişkilerde taraf olduğu sözleşme hükümlerinin de uygulanması dâhildir. Uluslararası ilişkilerde diğer devletlerin egemenlik hakları ile çatışmayan bir yönetim erkinin varlığı esastır. Zira hiçbir devletin uluslararası toplumların dışında kalması düşünülemez. Devletin uluslararası hukuk kurallarına bağlı olmaması kesin egemen olmadığı anlamında yorumlanmamalıdır. Devletin ulusal ve uluslararası hukuka saygılı olması, uluslararası çıkarları nedeni ile gereklidir, aksi bir uygulama uluslararası yükümlülüklerini ötelediği veya hiç uymadığı takdirde belirli yaptırımlarla karşılaşabilir. Devlet uluslararası ilişkilerde bağlandığı sözleşmelere kendi serbest iradesi ile bağlanarak egemenlik hakkını bu yönde kullanmaktadır. Uluslararası sözleşmeleri kabul etmesi ve bağlanması bu kurallara uymasını gerektirir ve bu durum hiçbir şekilde devletin egemenlik hakkının sınırlandığı şeklinde yorumlanamaz.

ii. Sınırlı Egemenlik

Bazı düşünürler Devletin egemenliğinin sınırlı olduğunu, egemenliğin hukuk tarafından sınırlandığını ifade etmişlerdir. Uluslarüstü kurallar ile egemenliğin daraltılmasını sınırlı egemenlik olarak açıklayanlar milletlerarası hukuk kuralları ile egemenliğin sınırlanmış olduğunu belirtirler. Aslında devletin egemenliğinin sınırlanması halini hukuk kuralları ve uluslararası belgeler ile sınırlama olarak algılamak yerine, bir devletin egemenlik hakkına bakarak başka bir Devlet veya otorite tarafından sınırlandırılmış olup olmamasına göre değerlendirmek gerekir. Devlet yönetim erkinin kullanılmasında bir kısım haklar başka bir Devletin veya kurumun veya kişinin egemenlik haklarına koyduğu kısıntılar sebebi ile kullanılamamakta ise bu takdirde sınırlı egemenlik hakkından bahsetmek gerekecektir.

b) Özgürlük

Devletten bahsedebilmek için yönetim erkinin uluslararası hukukun çizdiği sınırlar içinde serbestçe kullanılabilmesi gerekir. Devletler kendilerine hukuk kuralları ile tanınmış sınırlar içinde yönetim erkini serbestçe kullanabilmekte iseler özgürdürler. Özgürlük egemenlik hakkının bir devamıdır. Uluslararası kurallar bağlamında belirlenmiş sınırlar içinde Devletlerin serbestçe hareket edebilmeleri devletin özgürlüğü olarak betimlenir.

c) Bağımsızlık⁷⁷

Bağımsızlık devlet erkini kullananların hukuki kurallar yaratabilme yetisi olarak açıklanır. Devletin varlığı için devletin bağımsız olması esastır. Bağımsızlık bir ülkede tek bir devlet yetkisinin geçerli olması, münhasır yetki sahibi olarak devletin ülke üzerinde üstün iradesinin olması, devletin yaptırımlarının, yargı hakkının ve kamu hizmetlerini örgütleyerek tekelinde bulundurması gerekmektedir. Saniyen bağımsızlıktan bahis için devletin yetkilerini kullanma da muhtar olması esastır. Başka deyişle başka bir devletin veya kurumun, kuruluşun o ülkede yaptırım uygulama hakkının olmaması bağımsızlığın göstergesidir. Ayrıca devletin yönetim yetkisinin de genel olması gerekir. Belli bölgelerde yönetim yetkisinin olmaması bağımsız olmadığını belirtir. Devletin egemen olması demek, ülkesinin sınırları içinde yetkilerini kendisi tayin edebilmekte ise ancak bağımsız olduğu kabul olunur.

Devletler yetkilerini kullanırken veya uluslararası ilişkilerde diğer taraflara zarar vermemek ve yetkilerin diğer yetkiler ile çatışmamasına dikkat etmek durumundadır. Birbirlerinin sınırlarına müdahale edemezler ve izin almadan başka ülke topraklarına hiçbir surette suçlu takibi veya askeri bir operasyon

⁷⁷ Çelit Edip: Milletlerarası Hukuk ,1980, s. 339 vd.

için giremezler. Kara sularında tasarrufta bulunamazlar. Ne karadan ve havadan ihlallerde bulunmaları mümkün değildir.

d) Tanıma

Devletten bahsedebilmek için devletin uluslararası kişiliğinin doğup doğmadığı da önemlidir. Devletin uluslararası topluluğun üyesi sayılabilmesi için onlar tarafından tanınmış olması aranır. Bu nedenle bu öge zorunlu bir öge olarak devletin varlığını belirleyen bir niteliktir. Çünkü devletin diğer devletler ile ilişkiye girebilmesi için Avrupa' da emperyalist ve sömürgeci devletler tarafından kabul edilmiş ⁷⁸bir kurum olsa da, uygulamaya sokulmuş bir kuraldır. Tanıma bir ülkenin siyasi açıdan örgütlenerek, başka bir devletten bağımsız olarak uluslararası hukuka saygı gösterebilen niteliklere sahip ve hukuka uygun bir topluluk olduğunun saptanması ile tanıma işleminin gerçekleşebileceği belirtilmiştir. Bir devleti tanımak isteyen diğer devletin onunla siyasi ilişki kurmak istediğini belirten işleme tanıma işlemi denir. Bir topluluğun devlet olarak tanınmasını kayda alabilecek hukuki bir yapı bulunmamaktadır. Tanıma ancak devlet olarak varlık göstermek isteyen topluluk ile ilişkiye girmek isteyen devlet veya devletler tarafından bireysel ve toplu olarak işlem yapmaları ile gerçekleşmektedir.

Böylece tanımanın bir anlaşma olduğu ileri sürülebileceği gibi, tek taraflı bir işlem olduğu da kabul edilebilir. Tanıma yeni devletin hukuki varlığının gerçekleşmesini mümkün kılan bir işlemdir. Bu işlemin yapılıp yapılmaması diğer devletlerin görüşüne bağlıdır. Uluslararası hukukta bir topluluğa devlet niteliğinin verilmesi ancak tanıma ile mümkündür. Bu açıdan tanıma işleminin kurucu olduğunu ileri sürülür. Ancak günümüzde kurucu nitelikte olduğunun beyan etmek gerçekler ile bağdaşır nitelikte değildir. Bir siyasi topluluk devlette aranan vasıfları kazandığı takdirde diğer devletlerce tanınıp tanınmaması

⁷⁸ 19. YY. sonuna kadar dünya politikasına egemen olmuş Avrupalı Devletlerin çoğunun deniz aşırı sömürgelerig bulunduğundan bunların bağımsız bir devlet haline gelmesinin önüne geçebilmek için önlem olarak uluslararası hukuka dayandırarak bu devletlerin meşurlaştırılması gibi bir kural koymak ile önlem almak istediklerinden böylesi bir kural konulmuştur. Çelik E: a.g.e., s. 340 vd.

siyasal nitelikte bir olaydır. Tanımanın hukuki ve siyasi yanları bulunmaktadır. Hukuki tanımda tanıyan devlet yeni kurulan devleti uluslararası hukuk anlamında devlet olarak kabul etmesi anlamındadır.

Siyasal tanıma ise, tanıyan devletin tanınan devlet ile siyasi ilişkilere girmek istemesi anlamındadır. Ancak her ikisinin birlikte olması aranan niteliklerdir. Zira hukuki tanımanın olmadığı bir yerde sadece siyasal tanıma gerçekleşemez. Kurulmamış bir kurum ile siyasal ilişkiye girmenin bir yararı ve etkisi yoktur. Tanıma açık veya örtülü şekilde gerçekleşebilir. Devletler yeni kurulan devleti açıkça tanıdığını belirtebilecekleri gibi, örtülü olarak, herhangi bir beyanda bulunmadan tanıdıklarını belirten işlemler yapmak sureti ile tanımda bulunabilirler. Başka bir şekilde örneğin yeni kurulan Devletin uluslararası bir örgüte girmek istemesi ve bu örgüte alınması hali de Devletin tanınması anlamını taşımaktadır. Tanıma aslında beyan işlemi olup, tanımanın kabulü açıklamasıdır.

Bu konuda üçüncübin yıl düşüncesi açısından soruna baktığımızda yeni bir devletin kurulması veya bir topluluğun başka bir topluluk haline gelerek yeni bir devlet olarak ortaya çıkmasında başka devletlerin yeni kurulan devlet ile ilgili olarak tanıma veya tanınamama fiilinin o topluluğun devlet olma niteliğini etkileyen bir işlem olarak kabul edilmesi sisteme uygun düşmemektedir. Sadece yeni kurulan devlet ile diğer devletler arasında siyasi ilişkilerin kurulmadığı anlamını taşımaktan öte yeni kurulan devletin devlet olma gerçeği ortadan kaldırılamaz.⁷⁹

3) İnsan Hakkından Bahis için Devletin Gerekliliği⁸⁰ ve Pozitif -Negatif Yükümlülüğü⁸¹

Toplumunu oluşturan insanların kendilerini daha güvenli ve iyi bir düzen içinde yaşayabilmek için devlet şeklinde örgütlenmeleri

⁷⁹ Çelik. E: a.g.e.,s. 368 vd,

⁸⁰ Tanör Bülent: 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, İstanbul 2004 s 84 vd.

⁸¹ Jean-Francois Akandji-Kombe: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler, İnsan Hakları El Kitabı no 7.

gerektiği bilincine varmaları çok isabetli olmuştur. Devlet insan aklının bulunduğu en iyi kurumdur. Henüz bu sistemin dışında insanları bir arada güvenli, adaletli ve huzurlu yaşayabilecekleri ve kurallara riayet edebilecekleri bir sistem bulunamamıştır.

Devlet adaletin sağlayıcısı olarak toplumsal birliği sağlamakla görevlidir.⁸² Devlet topluma özgü bir yapılanmadır. Devlet birçok unsurun bir araya gelerek oluşturulmuş bir bütündür.

Devletin amacı sadece insanları bir araya getirmek değil onların bir arada iyi yaşamalarını sağlamaktır. Devlet yönetim biçimine göre çeşitli görevler üslenmektedir. Demokratik laik bir devlet anlayışı içinde devleti mütalaa ettiğimizde devletin vatandaşına karşı uluslararası sözleşmeler ve Anayasalar ile belirlenmiş görevleri bulunmaktadır.

20 yy. da devletin sosyal niteliği ağır basmıştır. Devlet klasik nitelikte haklar sağlamak yerine fertleri korumaya yönelik birtakım yükümlülüklerinin de olduğu sistem olarak insan haklarına daha uyumlu olarak faaliyet göstermek zorundadır.

İnsan Hakları Sözleşmesinin tarafı devletler, İnsan Hakları Mahkemesinin içtihatları doğrultusunda vatandaşlarına karşı sadece Anayasalar ile belirlenmiş yükümlülükleri yerine getirmekle görevli olmayıp aynı zamanda pozitif ve negatif yükümlülükler diye içtihatlarda belirtilmiş yükümlülükleri de yerine getirmek zorundadır.

İnsan Hakları Sözleşmesi hükümlerinin üye ülkelerce uygulanmasında ve korunmasında Devletlerce konmuş bulunan mekanizmaların dışında İnsan Hakları Mahkemesi de İnsan Hakları Sözleşmesi hükümlerinin uygulanmasında geliştirdiği içtihatları bağlamında, devletlere devlet organ ve görevlilerinin yapmakla ve yapmamakla yükümlü olacakları hususlar bakımından sorumluluklar yüklemiştir.

⁸² Cassirer E: a.g.e. 278 vd

Devlet vatandaşların sözleşmede belirtilmiş haklarını korumak ve üçüncü kişiler tarafından ihlal edilmesini önlemekle ve ihlal edilmesi halinde failerin cezalandırılmasını sağlamakla yükümlü ve sorumlu tutulmuştur. İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları negatif ve pozitif yükümlülükler adı altında sorumluluklar hakkında kararlar vermektedir.

Devletin etkin olarak kuralların uygulanmasını sağlamak ile görevli ve yükümlü olduğu görevler daha ziyade sosyal ekonomik ve kültürel hakların yerine getirilmesinde kendini gösterir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi devletlerin yükümlülüğünü negatif yükümlülükler ve pozitif yükümlülükler olarak iki grupta mütalaa etmiştir. Sözleşme hükümlerinin daha etkin olarak korunması için önüne gelen davalarda gösterdiği yol ve verdiği kararlar ile bu yükümlülükler oluşmuştur.

Devletlerin insan haklarının kullanılmasında bireylere müdahale etmemesini gerektiren zorunluluklar Avrupa Sözleşmesinin özünden kaynaklanmakta ve negatif yükümlülüğü oluşturmaktadır. Negatif yükümlülükler devletin bireylerin sözleşme hükümlerinden ve yasal düzenlemelerden doğan haklarının kullanılmasında devlet organlarınca engelleme görmemeleri halidir. Pozitif yükümlülükler ise devletin uygulamakla yükümlü olduğu kuralların usuli olarak güvence altında olmasına ilişkin sorumluluğudur. Pozitif yükümlülük, devletin, ulusal makamlarının, organlarının veya bir kuralı uygulamakla görevli makamlarınca, hakların kullanılmasını güvence altına almak için gerekli önlemleri alması olarak ortaya çıkan yükümlülüğüdür.

Alınacak önlemler hukuk çerçevesinde kurallar ile olduğu gibi, özgürlükleri ve/veya hakları ihlal edenlere karşı hukuki yaptırım uygulamakla da pozitif yükümlülüğün yerine getirilmesi için önlem alınmış olmaktadır. Böylece devlet organlarınca korunması gereken hakların ihlal edilmesinde ihlal edenlere ceza yaptırımını uygulamakla yükümlü olan Devlet pozitif yükümlülüğünü yerine getirmiş olur. Ayrıca belirtmek gerekir ki,

Devlet kurumlarının hakların uygulanmasını sağlamadaki tedbirlerinin uygulanabilir olması asıldır.

İnsan Hakları Sözleşmesi ile güvence altında alınmış hakların uygulanmasında her bir maddenin içeriğinde esasen Devletin bu yükümlülükleri yer almış bulunmaktadır. Bu yükümlülüklerin ayrı bir madde ile belirlenmesine gerek olmadığı İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarında belirtilmiştir. Güvence altına alınmış haklar devletin yükümlülüklerini yerine getirmesi ile etkin hale gelmektedir. Pozitif ve negatif yükümlülüklerin birbirinden bağımsız olup olmadığı esası açısından yapılan açıklamada, İnsan Hakları Mahkeme içtihatları positif yükümlülüklerin negatif yükümlülüklerle ek yükümlülükler olduğunu belirtmiştir. Ancak her ikisi de İnsan Hakları Sözleşmesinin muhtevassından çıkmaktadır. Hakların ihlali devletin positif veya negatif yükümlülüğünün yerine getirilmemesinden kaynaklanmış olabileceği gerçeği karşısında, ikisinin ayırımı konusunun birbiri ile ne derece yakın olup olmadığının tesbiti ile çözülmektedir. Sonuç olarak her iki yükümlülüğün temelde birbirinden farklı olduğu ancak zaman zaman aynı sonucu doğurabildikleri belirtilir. Bu iki yükümlülüğü ayıran husus, pozitif yükümlülükte devletin bir hareketinin olduğu ve eyleminin olması gerektiğidir ve hakların kullanılmasını sağlamak yükümlülüğü vardır. Bunu sağlamadığı ve pasif kaldığı takdirde devlet pozitif yükümlülüğünü yerine getirmemiş kabul edilir. Ancak bazı hallerde tamamen pasif kalmamış olabileceği ve fakat yeterli önlemleri almadığı için hakların ihlal edilmesi söz konusu olduğunda yine de Devletin sorumluluğuna gidilmektedir.

Negatif yükümlülükte pasiflik söz konusudur, hakkın kullanılmasına karışmamak devletin yükümlülüğüdür. Pozitif yükümlülüğe aykırılık Devletin eylemsiz kalması ile gerçekleşir ve hak ihlali olur. Devlet eylemsiz kaldığı için hakkın kullanılması engellenmiş olur. Olaylarda bu durum bazen açık bir şekilde görülebildiği halde, her olayda aynı şekilde saptanamayabilir. Yükümlülükler arasındaki sınırın muğlak

olduğu olaylara göre değerlendirilmesi gereği İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarında yer almaktadır.

Negatif yükümlülükte hakların kullanılmasında devletin pasif kalması gerektiği halde devlet organlarınca aktif eylem uygulanması hakların ihlali sonucunu doğurur ve devlet negatif yükümlülüğünü ihlal etmiş olur.

Devletin, bireyin veya sosyal kurumların, derneklerin sivil toplum kuruluşlarının insan hakkı olarak tanınmış haklarını kullanmasına müdahale etmemesi ve hakların kullanılmasını engellememesi negatif yükümlülüğüdür. Devlet bireyin haklarını kullanmasını ancak zaman mekân veya belirli bir süre veya iyi niyet çerçevesinde kullanılmaması halinde veya hukuk kurallarına aykırı nitelikte kullanılması hallerinde yasaklayabilir, müdahale edebilir. Ancak devletin veya organlarının gerçekleştirdiği engellemelerin yasalara uygun olması asıldır. Bunun dışında devletin negatif yükümlülüğü İnsan Hakları Mahkemesi kararları doğrultusunda belirlenmiş olduğundan keyfi olarak hakların kullanılması sınırlanamaz. Sınırlanmaması gerekir, aksi demokrasiye aykırılık nedenidir.

Sonuç olarak pozitif yükümlülükler devletin bir eylemini gerektirir iken, negatif yükümlülük hakların kullanılmasında herhangi bir eylemde bulunmamak olarak ortaya çıkan devletin yükümlülüğüdür.

Örnek vermek gerekirse ceza evlerinde kötü muameleyi önleme devletin pozitif yükümlülüğüdür. Ceza evlerinin insan haysiyetine yaraşır nitelikte olması için gerekli donanımının olmaması veya zorla çalıştırmanın önlenmesi gibi yükümlülükler pozitif yükümlülüktür.

Devlet kurduğu yönetim bağlamında birtakım görevleri üstlenmiştir ve bunların ifası için kurallar koymuştur. Devlet bu kurallara organlarının ve kuralları uygulamakla görevli kişilerin uymasını, yerine getirmesini sağlamakla yükümlüdür. Devlet bu

kuralların yanlış uygulanmasından ve bireylere zarar vermesinden dolayı sorumlu olmaktadır.

Bunun anlamı Devletin kuralları uygulamakla yetkili ve görevli kıldığı organlarının, bireylerin işlerini yaparken kurallara uygun olarak işlem yapıp yapmadığını ve fertlere zarar verip vermediğinin esaslı bir şekilde denetlenmesi gerektiğidir. İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları bağlamında bu davranış devletin pozitif yükümlülüğü olarak betimlenir.

Devlet organları ve görevliler görevlerini ifa ederken saygılı olmak durumundadırlar. Devletlerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin tarafı olarak sözleşme hükümlerini iç hukuklarında kabul etmiş bulunmaları pozitif yükümlülükleri de yerine getirecekleri anlamını taşımaktadır. Güvence altına alınmış olan hakların kullanılmasını mümkün kılmak için devletin maddi ve manevi şartları sağlaması asıldır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin içindeki hükümlerde devletin pozitif yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde Devletin başka görevleri de bulunmaktadır. Örneğin etik konusu ile ilgili mevzuatın düzenlenmiş bulunması bunun bir örneğidir.

Devlet, kamu organlarının faaliyetlerinde insanlara karşı insan haklarına uygun olarak davranmalarını sağlamak durumundadır. Bu nedenle etik kuralların uygulanması ile toplumda bireylerin birbirleri ile ve devlet organları ile saygılı ahlaka ve yasalara uygun davranışlarda bulunulması güvence altına alınmıştır. Bunun için kamu işyerlerinde makul ve uygun önlemler alması gerektiği devletin pozitif yükümlülüğüdür.

Türkiye’de etik konusunda AB normları bağlamında birçok kurumda evrensel etik kurallarının uygulanmasının olmazsa olmaz nitelikte olduğu anlaşılacak yasal düzenleme yapılmış ve eğitimler verilmesi kararlaştırılmıştır. Açıklamak gerekir ki, ülkede eğitim koşullarının ve olumsuz ekonomik düzenin getirdiği savurganlık, saygıyı, olumlu gelenek ve göreneklerin uygulanmasını unutturduğu bir dönem yaşanmaktadır. Örf ve

âdet ve toplumsal düzen çarpıtılmış yozlaştırılmıştır. Nesiller arasındaki görgü bilgi yaşam felsefesi farklılaşmıştır. Toplum içindeki ilişkilerde ve uluslararası ilişkilerdeki insan faktöründe birçok eksiğin varlığı yeni yapılanmayı zorunlu hale getirmiştir. Örneğin polislik mesleğinde etik davranış çok önemlidir. Bu konuda yoğun çalışmalar yapılmaya çalışılmaktadır. Saniyen Millî Eğitim Bakanlığı Etik Komisyonu kurulmuştur. Ayrıca 5176 sayılı Kanun ile Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkelerine ilişkin yönetmelik çıkarılmıştır. Böylece etik kültürünün Devlet katında yerleştirilmesi, geliştirilmesi ve personelin eğitilmesinin gereği anlaşılacakla beraber önemli bir mesafe alınmış olduğu var sayılamayacaktır. Aynı şekilde mal bildirim, rüşvet ve yolsuzluk ile mücadele konularındaki yeni yasal düzenlemeler ile toplumsal etik anlayışı bilincinin yerleştirilmesi için yasal düzenlemenin varlığını belirtmek ümit vericidir.

Devletin etkili bir hukuk sistemini kurarak ve hukuk sisteminin yargı eliyle etkili ve pozitif hukuk sistemine uygun, yasa ve içtihatlarla aykırı olmayacak şekilde işlemlerini sağlamak yükümlülüğü vardır. Mahkemelerin kararları zamanında ve gecikmeye imkân vermeyecek şekilde vermesini sağlamak ve kararların infazı veya icrası için gerekli denetimin yapılması, bazı kararların infaz edilmesi bazılarının infaz edilmemesi gibi ayrıcalıklı işlem yapılmasının önlenmesi için tedbirler almak devletin pozitif yükümlülüğüdür.

Başka ifade ile etkili hukuk sistemi ve çağdaş yasal kuralların olması yeterli değildir. Bu kuralların uygulanmasında insan faktörü kullanıldığından insan tarafından uygulanan veya verilen emir ve talimatların yanlış yanlı ve kötü niyetli subjektif olmasının da önlenmesi için devletin organların faaliyetlerini denetlemek ve eğitmek gibi yükümlülükleri pozitif yükümlülüklerdir.

Devleti yönetenlerin, devlet erkini elinde tutanların tarafsız olması temel prensiptir. Toplumlarda zaman zaman tansiyon yükseklikleri olabilir. Toplumda oluşan yüksek tansiyonu

Devletin azaltma ve toplumu sakinleştirme görevi vardır. Devlet organlarının tansiyonu arttırıcı fiil ve eylemlerde bulunması pozitif yükümlülüğe aykırılık teşkil eder. Örneğin orantısız güç kullanılması toplumu rahatsız edici ve tansiyonu düşürmek yerine arttırıcı fiillerin gerçekleşmesi devletin pozitif yükümlülüğüne aykırılık teşkil eder.

Şiddet içeren gösterilere karşı halkın korunması devletin yükümlülüğündedir. Devletin toplumu oluşturan fertleri koruma yükümlülüğü bağlamında meydana gelebilecek olan maddi manevi cismani zararlardan toplumu korumak devletin sadece yasalar çerçevesinde kural koyması ile sağlanabilecek fiiller olmayıp bu konuda devlet kuralların işlemlerini mümkün kılacak önlemleri ve uygulamaları yerine getirmek ve denetlemekle görevli ve yükümlüdür.

Örneğin mahkûmlar veya tutuklularla ilgili olarak hapisane veya tutuk evlerinde bulunanlara karşı davranışlar insan haklarına aykırı olmamayı gerektirir. Gözaltı veya tutuklamaların insan haklarına aykırı bir biçimde ve yasada olmayan kuralların uygulanması şeklindeki davranışlara mahkûm ve tutukluların muhatap edilmesi ve bunun olmaması için devletin önlem almaması veya alamaması devletin pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediği anlamını taşır. Özellikle intihar vakıalarının veya açlık grevlerinin önüne geçilmesi, bu tür fiil ve eylemlerin oluşmasının önlenmesi ve sebebiyet verilmemesi devletin pozitif yükümlülüğüdür. Özellikle hangi nitelikte bir suç için tutuklu veya mahkûm olursa olsun işkence yapılması insan haysiyetine aykırı ve kin nefret ve şiddet duyguları ile maddi ve manevi eziyet yapılmasının engellenmemesi Devletin pozitif yükümlülüğüne aykırılıktır. Tutuklular arasında da İnsan Hakları Sözleşmesine aykırı davranışlarda bulunulmasını önlemek, aileleri ile ve avukatları ile görüşmelerinin yasal sınırlar içinde sağlanmasını mümkün kılmak keza devletin pozitif yükümlülüğüdür.

Burada devletin kolluk güçleri ile ilgili olarak birtakım yaptırımlarından da bahsetmek gerekir. Devlet, polise pozitif

yükümlülüklerin sağlanmasında görev vermiştir. Bu görevin ifasının gereği gibi yapıp yapılmadığı konusunda denetim gerekir. Bu nedenle de çeşitli yasalar çıkarılmıştır. Örneğin Kamu görevlilerinin etik davranış ilkeleri ile ilgili yasa ve yönetmelik gereğince kamuda etik davranış konusunda eğitim verilmiş olup ve sürekli olarak ta verilmektedir. Görevlilerin vatandaşa nasıl davranması gerektiği eğitim konusudur. Görevlilerin bu eğitimlerde edindikleri davranış biçimlerine ne kadar uyup uymadıkları konusunun denetlenmesi gerekmektedir.

Keza devletin kamu dairelerinde iş takip eden vatandaşlara görevlilerin davranış biçimi konusunda da önlem alması devletin pozitif yükümlülüğü kapsamında olup devletin varlığının esasını teşkil etmektedir. Özellikle kamu alanlarındaki görevlilerin tüm davranışları Devletin görünüşüdür.

Devletin, bireylerin haberleşme hakkının sağlanmasında önlemler almak yükümlülüğü vardır. Bireylerin bilgi edinme hakkını sağlamak ve buna aykırı olarak işlem yapılmaması için Devletin organlarının görevlerini yerine getirmelerini sağlama yükümlülüğü vardır. Aykırı işlemler halinde devlet pozitif yükümlülüğünü yerine getirmemiş sayılmaktadır.

Devlet aile hayatının koruması için her türlü önlemi almak, çocukların aile kurumunda şiddet ve insan haklarına aykırı fiil ve davranışlara muhatap olmalarını önlemek konusunda da pozitif yükümlülüğü bulunmaktadır.

Sağlık konusunda da devletin ciddi pozitif yükümlülüğü bulunmaktadır. Devlet vatandaşların sağlığı ile ilgili her türlü önlemi almakla ve sağlık kurumlarındaki imkânların ve donanımların çağdaş nitelikte olmasını sağlamakla yükümlüdür.

Sendika özgürlüğü açısından da devletin sivil toplum örgütlerinin örgütlenmesi ve faaliyetini sürdürmesi için gerekli önlemleri alma yükümlülüğü bulunmaktadır. Buna aykırı davranışlar devletin pozitif yükümlülüğünün ihlali demektir.

Devlet kendi yetki alanında olan tüm işlemlerinde organlarından sadır olabilecek kötü muameleleri önlemek zorunda olup ve bu önleme devletin pozitif yükümlülüğüdür.

Burada açıklanması gereken husus şudur ki; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararları doğrultusunda devletlerin pozitif yükümlülüklerini yerine getirmesi veya getirmemesi konusunda toplumlardaki ahlaki değerlerin değişmesi veya örf ve âdetin yerine yeni örf ve âdet kuralları gelmesi ve geleneklerden arınmak gibi bir takım sosyal olguların gerçekleşmesi ile, devletin pozitif yükümlülüklerinin seyrinin değişebileceğini görmek gerekir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin bu nedenle bu konularda değişik kararları olmuştur.

Sonuç olarak kısaca İnsan Hakları Sözleşmesindeki hakların güvence altına alınması devletin pozitif ve negatif yükümlülüğüdür.

4) T.C. Devleti Anayasası ve Devletin Yükümlülüğü

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası bağlamında Devletin sosyal niteliğinin ağır bastığı çağımızda T.C. Devletin geçmişten itibaren Anayasalarındaki hükümleri:

1961 Anayasasında Devletin Sosyal bir Devlet olarak yükümlülükleri ile ilgili hüküm 53. Maddede yer almıştı.

Başlığı *Devletin İktisadî ve Sosyal Ödevlerinin Sınırı*, şeklinde olup, “*Devlet, bu bölümde belirtilen iktisadî ve sosyal amaçlara ulaşma ödevlerini, ancak iktisadî gelişme ile mâlî kaynaklarının yeterliği ölçüsünde yerine getirir*” şeklinde idi.

Bu hüküm, 1982 Anayasasında, 65 madde hükmü olarak yer alarak aynı başlık altında düzenlenmiştir. Buna göre,

XIII. Devletin iktisadî ve sosyal ödevlerinin sınırları

Madde 65.– (Değişik: 3.10.2001-4709/22 md.) “Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.

Şeklinde düzenlenmiştir.

Bu madde ile devlet sosyal bir hukuk devleti olarak vatandaşlarının sosyal ve ekonomik alanlarda gelişmesini sağlamaya yönelik önlemler almakla kendini görevlendirmiştir. Bu görevlerinin neler ve nasıl olacağı ve nasıl bir öncelik taşıyacağı konusunda da kararları devletin kendisinin vereceği ve bu görevlerini ifa edebilmek için de kaynaklarının yeterli olması gerektiğini hükme bağlamıştır.

Devletin bu madde ile yüklendiği görevleri yerine getirmediği için ondan nasıl bir eylem yapması isteneceğine dair bir açıklık yoktur. Devletin burada pozitif yükümlülüğü bulunduğu açıktır. Ancak bu yükümlülüğünü yerine getirip getirmediği konusunun denetlenmesi sandıkta mümkün olabilmektedir. Devletin takdir yetkisi onun yükümlülüklerinin sınırı olmaktadır. Ancak devletin insan onuruna yaraşır ve insan haklarına saygılı nitelikte olmak üzere önceliklerini kullanması gerekir. İnsan onuru ilk öncelik olduğuna göre hukuk devletinde öncelik insanın insan gibi yaşamasını sağlayacak imkânların yaratılmış olmasına bağlıdır. Devletin insana ekonomik imkânları doğrudan doğruya sağlaması mümkün değildir ancak eşitlikçi bir düzen ile insanların ekonomik hak ve imkânlarından yararlanmasını mümkün kılması gerekir. Devletin imkânların eşitlikçi bir sistem içinde vatandaşlar tarafından kullanılmasını mümkün kılmak görevi pozitif yükümlülüğüdür.

Devletin pozitif yükümlülüğünün diğer bir Anayasal temeli Anayasa 90. maddede düzenlenmiş yükümlülüktür.

Anayasa madde 90- D. Milletlerarası Antlaşmaları Uygun Bulma

“Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak antlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük

Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

Ekonomik, ticarî veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan antlaşmalar, Devlet Maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayımlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde bu antlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur.

Milletlerarası bir antlaşmaya dayanan uygulama antlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticarî, teknik veya idarî antlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluğu yoktur; ancak, bu fıkra göre yapılan ekonomik, ticarî veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren antlaşmalar, yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz.

Türk kanunlarına değişiklik getiren her türlü antlaşmaların yapılmasında birinci fıkra hükmü uygulanır.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7.5.2004-5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.”

Bu madde Anayasadaki iktisadi ve sosyal yükümlülükler ile ilgili kısıntıdan ayırık olarak devlete Uluslararası antlaşmalar ile getirilmiş mükellefiyettir. Devlet pozitif yükümlülüklerini ötelemek için Anayasanın 90. maddesindeki hükümlerin uygulanmasını erteleyemez. 90.made ile getirilmiş yasal zorunluluğu Anayasa'nın 65. maddesi ile düzenlenmiş kısıtlama ile erteleyemez ve 65. maddeyi bu bağlamda uygulayamaz.

1961 ve 1982 Anayasaları bağlamında iktisadi ve sosyal yükümlülükler ile ilgili maddelerdeki hükümleri değerlendirirsek,

maddelerin temel gerekçesindeki amaçların toplumda gerçekleştirilmiş ve/veya eşitlikçi bir anlayış içinde gerçekleştirilmiş olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü devlet mali kaynaklarının yetersizliği nedeni ile bu görevlerini ifadan sürekli imtina edebilmektedir.

Sonuç olarak açıklamak gerekir ki, insan için ve özgürlüklerinin sağlanması için DEVLET dediğimiz kurum bulunduğumuz yüzyıl içinde halkın yönetilmesinde iyi bir kurum ve sistem olarak insanların birlikte yaşamalarını mümkün kılabilmektedir. Ancak bu sistemin demokratik bir sistem olması gerektiği gibi, demokrasilerdeki bütün kuralların uygulanabilir olması sonucu mutlu huzurlu güvenli ve eşitlikçi bir toplum yapısına ancak ulaşılabilir.

Örgütlü olarak yaşamak gereği ve bilinci devlet kurumunun varlığı ile mümkündür. Onun yerine ikame edilecek başkaca bir kurum henüz yoktur. Ulus devlet bilincinin yok edilmeye çalışıldığı ve ülke sınırlarına gerek olmadığı söylemleri gerçeği yansıtmaktan ve insanlara mutlu bir gelecek vaat etmekten çok uzaktır. Bu nedenle globalleşme gibi teoriler ile insanların sınırsız toplumlar olarak yaşama bilincine ulaşmasını sağlamak toplumların mutlu ve huzurunu ve güvenliğini sağlayacak projeler değildir. Ulus devlet içinde hükümlerlik her zaman güvenlik açısından zorunlu olmaya devam etmelidir.

İnsanlar aynı toplumun veya aynı coğrafyada yetişmiş müşterek tarihi ve sosyal bağları olan bir ulus birliği içinde mutlu olurlar. Topluluğun yönetimi için bir şekilde uzlaşmış ve demokratik esaslar ile kurallar koymak ve özgür olmak en birinci amaçtır. Bu birliktelikte aynı soydan veya ırktan gelmek aynı inanca sahip olmak gerekli ve önemli değildir. Maksat birlikte yaşamayı amaç edinmiş bir birliğin olmasıdır.

Bu nedenle başka ülke insanların veya kuruluşlarının emir ve talimatı ile ve özendirilmesi ve yönlendirmesi ile yönetilmek insan topluluğunu mutlu etmez. Böyle bir yönetimin varlığı karşısında buna BAĞIMSIZ DEVLET de denemez. Çünkü

Devleti oluşturmak için bir araya gelmiş topluluğu meydana getiren bireylerin özgürlüğü söz konusu değildir. Topluluğu oluşturan bireyler tabi olarak başka güçlerin emir ve talimatı altında olduklarında, özgür bir yapıdan bahsedilemez. Özgür olmayan bir yapı da Devlet olarak nitelenemez.

IV) ESKİ ÇAĞLARDA TARİHİ ve DİNİ İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ UYGULAMA ve BELGELERDEN BAZI ÖRNEKLER

İnsan hakları ile ilgili geçmişteki uygulamalar nedir? Ne gibi belgeler bizi insan hakları ile ilgili nitelermelere götürebilir? İnsan hakları geçmişten beri nasıl bir değişiklik göstermiştir? Eski dönemlerde M.Ö veya İsa'dan sonraki ilk dönemlerde orta çağda Avrupa dışında, doğuda insan haklarının var olup olmadığı, gelişme geçirip geçirmediği konularının da incelenerek günümüzde insan denem varlık ile ilgili hak konusundaki serüvenin boyutlarını görmek gerekir.

İnsan haklarının tarihçesi çok eskilere kadar gitmektedir. Çağımızdaki belgelere sadece önem atfederek, insan haklarının geçmişte olmadığını zannetmek yanlış olabilir. Dünyanın önemli bir bölgesi Mezopotamya ve Anadolu açısından eski çağlarda insanların hangi şartlarda, usul ve yöntemler ile yönetildiğini ne gibi yasal düzenlemelerin olduğunu ve dönemin devletlerinin hangi esaslar dâhilinde ve hangi düzeyde ve medeniyet ölçüsünde yaşadıklarını, kültürlerinin ne olduğunu bilmek insan haklarının batı dünyasınca yaratıldığı olgusunun gerçekliğini de anlama imkânı verecektir.

Mezopotamya dünya var olduğundan beri çok önemli bir bölge olarak önemini ve aktivitesini halen de korumakta olan hareketli bir yerdir. Bölgede kurulmuş Devletlerin hangileri olduğu ve nasıl yıkıldığı birbirlerini istila edişleri birlikte yaşama becerileri ve savaşlar, akınlar, göçler yaşayan halkların birbirleri içinde erimeleri, Musevilik, Hıristiyanlık, Müslümanlık

felsefesinin birlikte geliştiği, yaşandığı, bu topraklarda nasıl bir insan hakları uygulaması vardı? Bu bölgede kurulmuş Devletlerin yasaları ve bugünkü insan hakları ile ilgisi veya insan hakları bağlamında esas alınabilecek nitelikte hakların olup olmadığı incelenmesi gereken konulardır.

Geçmişini bilmek çağımızdaki yasalaşmış hakların temelini nerelerden geldiğini anlamak için önemlidir.

İnsan hakları ile ilgili tarihi belgeleri incelemeye başladığımızda hemen batıda bu konudaki dayanaklarını açıklama ile işe başlanmaktadır. Batıdaki metinler bugün T.C. Anayasasının ve yasaların şekillenmesinde önemli bir etkidir. Ancak çağımızda düzenlenmiş belgelere geçmeden önce Anadolu'ya, doğuya ve Mezopotamya'ya da göz atmak doğru olacaktır.

A) Hitit, Hititliler ve Adalet⁸³İnsan Hakları

Günümüzden 3500-4000 yıl geriye gitmek ve Anadolu'da siyasi bir birlik kurmuş, Devlet kavramını geliştirmiş, hukuki, kültürel, teknolojik konularda gelişmiş önemli bir Devlet Hitit Devleti yasalarının insan hakları bağlamındaki hükümleri çağımız açısından ne derece önemlidir?

⁸³ Hitit Devletini kuran halkın nereden ve nasıl geldiği konusu uzun araştırmaların halen konusudur. Ancak bulunan bazı tabletlerden anlaşıldığı kadarı ile, göçmen olarak gelmiş halkın, Hatti olarak bilinen ve ülkesi orta Anadolu, Pontus dağları ile Kapadokya arasında ve Kızılırmak'ın çizdiği yayın güneyinde yerleşik halkın ülkesi Anadolu bölgesine, Hazar kıyılarından ve Karadeniz'in kuzeyinden gelmiş olduklarının kuvvetle muhtemel olduğu ileri sürülmektedir. Hititliler adını alan bu göçmenler, arabaları, atları, eşyaları ile yoğun bir biçimde geldikleri Anadolu topraklarındaki halk ile çok iyi ilişkiler kurarak ve onları rahatsız etmeden yaşamayı gerçekleştirmişlerdir. Ancak bu göç edenlerin sonradan üstün duruma geldikleri ve Tunç çağının üstünlüğünü kullandıklarını bulunan objelerin niteliği ortaya koymaktadır. M.Ö. 3000 lerde Hititliler içinden yeni bir hükümdar sülalesi bu bölgeye hâkim olarak Hitit egemenliğini sürdürmeye başlamıştır. Göç ederek Anadolu'ya gelmiş bu halkın bu bölgelerde yerleşerek teknolojik açıdan üstün hale gelmeleri konusunda arkeologlar çok şaşkıncıdır. Bu göçün akıllıca bir strateji ile mi yoksa tesadüf mü olduğu konusundaki şüpheleri devam etmektedir. Çünkü gelenler gerek ülke adı Hatti yi ve gerekse konuşulan dili kullanarak kendi dillerinde ısrarcı olmamış, yerel halkın dilini muhafaza etmişlerdir. Göçmen olarak Anadolu'ya gelmiş ve Hitit olarak betimlediğimiz 1600 adet şehir kurmuş bu Devletin halkının konuştuğu dil ne idi diye bir araştırma yapınca bunların kendi dillerinin Arzavaca olarak adlandırılan bir dil olduğu saptanmıştır. Bu dil Hint-Avrupa dili olarak Avrupa ailesine daha yakın olarak kabul edilmektedir. Gramer özelliklerinin Avrupa dillerine daha yakın olduğu bulunan tabletlerden anlaşılmıştır. Böylece Hitit olarak adlandırılan ve Anadolu'ya Karadeniz'in Kuzeyinden ve Hazar Denizinin batısından göç etmiş olan halkın Avrupalıların yakın akrabaları olduğu sonucu çıkarılmıştır.

Hititlerde Devlet yönetim şekli oligarşidir ve soylular devlet adamı olarak görev yapmışlardır.⁸⁴ Adalet ve insan hakları konusunda Anadolu topraklarında yaşayan halkın ne gibi imkânlarının olduğunu bilmek günümüzü incelemek ve karşılaştırma açısından yararlı olacaktır. Çağdaş toplumlarda söz konusu olan Hak ve Hukuk kavramlarının uygulaması Hitit Devlet yönetiminde de yer almıştır. Güçlü bir devlet ancak eşitlikçi adaletli hukuk kuralları ile donatıldığı takdirde sürekli olabilir ilkesi yanında, Adalet Mülkün Temelidir sözü Hititler tarafından benimsenmiş bir söylemdir. Hitit devletini hukuk devleti olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Tarım ülkesi olarak tarım arazileri için özel hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Adaletin sağlanması için kuralların olması yine de halk arasında sınıf farkını ortadan kaldırmamıştır. Ancak sınıflar içinde de kendine göre adalet mekanizması işletilmiştir. Tarım arazilerine sahip olmak ve kullanmak bu sınıfsal farklılık esaslarına göre düzenlenmiştir.

Özgür ve özgür olmayan insan kavramı mevcutsa da özgür olmayanları tam anlamı ile köle olarak nitelemedikleri anlaşılmaktadır. Bunlar genelde aynı hukuk kurallarına tabi olmakla beraber kadınlar ve özgür olmayanlar bakımından cezalarda özgür olanlara nazaran daha az ceza uygulaması yapılmıştır. Burada pozitif ayrımcılık prensibini uygulamış olduklarını görmekteyiz. Başka deyişle, durumu iyi olmayan ve

⁸⁴ Oligarşi modeli ile yönetilen Hitit'te Devlet Kral ve Kraliçe tarafından yönetilmiştir. Devlet yönetiminde diğer soylular devlet adamı olarak görev yapmışlardır. Aynı soylu ailelerin kan veya sıhri hısımları arasından Devlette görev yapma uygulaması yaygındır. Ülkenin toprakları soylulara ait olarak genellikle kral tarafından yöneticilere armağan edilmiş veya tımar olarak verilmiştir. Bu tür davranış Kralın devleti yönetirken sağlamak istediği güven sebebiyledir. Oligarşiye rağmen bir kısım halkın özgür olduğunu söyleyebiliriz. Halk ya çiftçi veya şehirlerde yaşayan esnaflardan oluşmaktaydı ve bunlar ticaret yapan özgür insanlardı. Özgür insanlardan başka toprak sahipleri emekçi çalıştırmışlardır. Zenginler kendilerine hizmet etmesi için tam köle niteliğinde olmasa da yaşamları efendilerine bağlı olan bir kısım işçileri istihdam etmişlerdir. Yasalar gereği efendiler bu işçilere karşı adil olmak durumundaydı. Bunların dışında tam bir bilgi edinilmemiş ve özgür olmayan ve ticaret yapamayan kendilerine ait hiçbir şeyi satamayan bir bakıma esir gibi bir grubun daha olduğu düşünülmektedir. Bu tablo, Hitit toplumunda sınıf esasının olduğunu göstermektedir. Bir de bunların dışında kalan ve asker olarak tanımlanan ancak Devletin dış ilişkilerinde savaş konusunda önem verilen bir grup vardı. Bu grubun gücü sayesinde Hititler komşu ülkelere çeşitli akımlar yapmış ganimet toplamış ve girdikleri ülkelerdeki bir kısım insanları da kendi ülkelerine aileleri ile birlikte çalıştırmak üzere getirmişlerdir. Bu getirilenler özgür statüsünde olmasalar da köle gibi alınıp satılmamış ve Devletin malı olarak çeşitli işlerde özellikle bir tarım ülkesi olan Hitit topraklarında tarla ve bahçelerde istihdam edilmişlerdir. Hitit ülkesinin gelişmesi için diğer ülkelerden getirilen bu insanların çok faydaları olduğu da yazılardan anlaşılmaktadır

zayıf olanlar bakımından cezalardan indirim esası kabul edilmiştir.

Devlet merkez ve taşra teşkilatı olan bir sistem içinde kurulmuş ve yönetilmiştir. Devlette tüm sorumlulukların muhatabı kraldır.

Hitit Devletinde, Kralın halkına karşı sorumluluklarının anlatıldığı bir tablette, “Halkının eline ekmek ver, hastalara bak onlara ekmek su ver, sıcağın bunalırlarsa serine al, soğuk rahatsız ederse sıcağa al, kadın kölelere ve erkek kölelere yapılan cinayetleri cezasız bırakma, açları doyur, bakımsızlara bak, çıplakları giydir”, şeklindeki Krala öğütler Devletteki düzeni açıklamaktadır. Hitit’te Roma Hukukundan çok önce ileri bir hukuk düzeni olduğu anlaşılmaktadır.

Hititlilerin yazılı hukuk kurallarına sahip olduğu Boğazköy’de bulunan yazılı belgeler sayesinde anlaşılmıştır. Belgelerin çoğu kırık ve eksik olduğu için net çözüme henüz ulaşılmamıştır ancak bu tabletlerden özellikle ceza hukuku ile ilgili bulunan yazılar Hititlilerdeki adalet sistemini açıklamada çok önemlidir. İnsan yaralama ve öldürme fiillerinde ölüm veya hapis cezası yerine tazminat verme müeyyidesinin olduğu görülmektedir. Kısas ve ölüm veya hapis cezası yerine tazminat esasının veya suçlunun mağdur olana veya ailesine karşı tazminat ödemesi veya evinde işinde tarlasında hizmet etmesi şeklinde ceza yaptırımını uygulamasının varlığı oldukça ileri ve çağdaş nitelikte bir hükümlerin olduğunu göstermektedir. Hukuk kuralları her ne kadar kral tarafından konmakta ve insan tarafından belirlenmiş olsa da, krallar öldükten sonra bu kuralların tanrısal olması gibi Hitit halkında bir inanç vardır. Çünkü krallar öldükten sonra Tanrılaştırılmışlardır. Bu nedenle hukuk kuralları da tanrısal boyutta kabul edilmiştir.

Hukuk felsefesi mantığı ile adalet sistemine baktığımızda çok gelişmiş bir anlayış içinde insanlar arasında ve Devlet ile olan ilişkilerde kanunların esaslarının çağdaş nitelikler taşımış olduğunu görmeyiz. Anadolu’da 600 yıl hüküm sürmüş Hitit

İmparatorluğunun çok güçlü bir devlet yapısı içinde sürekliliğini koruyabilmiş olması örgütlenmenin ve 1600 şehrin yönetiminin düzenli bir hukuki yapı içinde gerçekleştirilmiş olması ile mümkün olmuştur.

Çağımızdaki genel kanı çağdaş olduğumuz ve gelişmek sureti ile MÖ yaşamış nice topluluklardan üstün olduğumuz şeklindedir. Bu kanının tarihin derinliklerine indiğimizde hiç te öyle olmadığını, eski çağlarda yaşamış halkların kurmuş oldukları uygarlıkların, çok daha yüksek nitelikli oldukları ve kurallarının bulunduğunu bilmek günümüz insan haklarına bakış açısını ve açıklanmaya çalışılan tarihi geçmişini değiştirebilecektir.

B) Sümer Kralı İşme -Dagan II (İ.Ö. 1800)⁸⁵

Sümer medeniyeti günümüze kadar izlerinin devam ederek geldiği bir Devlet yapısı içinde geçmişi anlamamıza yardım eden tabletler sayesinde gün ışığına çıkmıştır. Bir örnek olarak Sümer Kralı İşme -Dagan ile ilgili tabletteki açıklamalar Devlet ve insan ilişkisini açıklayacağı için önemlidir.

Sümer Kralı İşme-Dağan yönetiminde uyguladığı kurallar:

⁸⁵ Çığ Muazzez İlmiye: Ortadoğu Uygarlık Mirası, İst.2002 ,s.75 vd. ve, Sümerliler Türklerin Bir Koludur. 2013.Türk dilinin kökenlerinin açıklandığı bu eserde Sümer dili ile kökünün diğer birçok diller, Hun, Avar, Hazar.Bulgar Göktürk gibi diller ile karma bir yapının açıklandığı bu eserde, Türk örf ve adetlerinin benzer ve hatta birebir aynı uygulamalarının da olduğunun belirtilmesi ile Sümer medeniyetinin Türk medeniyeti ile yakınlığı ortaya konmuştur. Diğer önemli bir bilgi ise Türk ve Sümer bağlantısını yansıtan öykü, Tufan öyküsüdür. Zira, bu öykü Musevi ve Hristiyanların kitabı Tevrat ve Eski Ahitte olup, insanların çoğaldıkça aralarında kötülüklerin arttığını, Rab'ın buna kızarak, Tufan yaratıp yeryüzünde ne var ne oksa yok etmeye karar vermesi ve fakat içinde tanrı korkusu olan NOAH -Nuh adlı birine bir gemi yapmasını ve ailesini ve hayvanları bindirmesini istiyor. Sonra bilindiği gibi 40 gün gece gündüz, yağmur yağarak hertarafı sular kaplıyor ve gemi dışında herşey su altında kalıyor. Gemidekiler 150 gün hiç bire yere çıkamıyorlar. Tanrı bunları hatırlayıp, 7 ci ayda Ararat dağında gemi sular çekilince karaya oturuyor. Gemiden çıkış tarihi farklı farklı hikayelerde farklı şekilde açıklanmaktadır. Bu olayın olup olmadığı hakkında da çeşitli nazariyeler olduğu da ayrı bir gerçektir. Kuran daki Tufan hikayesi ise çok yüzeysel niteliktedir. 7. Surede 20. Ayette Nuh peygamber olarak hak-İkının inançsızlığı için çalıştığı geminin nasıl yapıldığı, Tufanın ne kadar sürdüğü Kuran da belli değildir. Geminin Cudi dağına yanaştığı belirtilmiştir. Kuran insanların tTanrıyı tanımadıkları için cezalandırıldığı ön plana çıkarılmıştır. Türk Tufan öyküleri ise Tufan (ın Asya da oluştuğu şeklindedir. Belirtilmesi gereken husus tüm Tufan ile ilgili öykülerin M.Ö. 1800 lerde Sümerce yazılmış öykülerden kaynaklandığını belirtmek gerekir. Burada demektir etkin olan Sümer Medeniyetinin etkisinin din kitaplarında yer alan bir öykü ile ne kadar geniş olduğunu ortaya koymasındır. Bu da Sümer kültürünün dönemi itibarıyla gelişmişliğinin açıklamasıdır. Birçok adetin çıkışının Sümer olması ve etkilerinin günümüzde de gerek dini ve gerekse örf ve âdet olarak uygulanması incelenmesi gereken konulardır. Böylece insanlar neyi ne için yaptıklarını veya inandıklarının gerekçelerini bilerek uygulama yapacaklardır.

**İnsanın insana işkence etmediği, babanın sayıldığı gün,
 Ülkeyi alçak gönüllülük kuşattığı, yukarıda olanların saygın
 olduğu gün,
 Küçük kardeşin büyükten sonraya geldiği gün,
 Gençlerin, bilginlerin sözünü dinlediği gün,
 Güçlüler ile güçsüzlerin arasında sürtüşme olmadığı nezaketin
 egemen olduğu gün,
 İstenilen yolda gidildiği, zararlı otların yok edildiği gün,
 İnsanın istediği yere gidebildiği.
 Kırılarda bile incinmediği gün,
 Ülkede bütün sıkıntıların yok olduğu, onu ışık kapladığı gün,
 Ülkeden kapkaranlığın kovulduğu gün,
 Bütün canlılar neşe ve sevinç içinde yaşayacaklardır.**

Bu metin insan hakları için önemli bir dizedir. Belgeden anlaşıldığı üzere bugün insan hakları belgeleri ve anlaşmalarında sayfalarca kurallar düzenlenerek sağlanmak istenen haklar ve hürriyetler ve insanın mutlu yaşaması için sarf edilen çaba Kralın dizelerde belirttiği kurallar ile toplumda sağlanmak istenmiştir. Yine toplumlarda saygı ve saygınlığın önemini ilk kez 4500 sene önce Sümerliler belirtmiştir. Sümer'de her kral kendi yönetiminde, büyükler küçüklere, küçükler büyüklere, karı koca birbirine, zengin fakire, fakir zengine, güçlü güçsüze, güçsüz güçlüye saygılı oldu. Anne çocuğunu azarlamadı, çocuk annesine karşı gelmedi. Yaşlıların önerileri alındı, dul ve yetimler korundu, şeklinde öğünmeleri olduğu belirtilir.⁸⁶

Döneminde ne dereceye kadar sağlandığı sağlanıp sağlanmadığı veya aksine uygulamalar ile ilgili ne gibi yaptırımların olduğu ayırık olarak açıklamanın son derece çağdaş olduğunu bugün dahi altına imza atılacak bir metin olduğunu kabul etmemek imkânsızdır.

⁸⁶ GültaşV; a.g.e., s.30

C)Hammurabi Yasaları

Planetimizde sürekli olarak karmaşanın hüküm sürdüğü çeşitli uygarlıkların kurulduğu, yıkıldığı, yağmalandığı, saldırıların, işgallerin gerçekleştiği MEZOPOTAMYA adı verilmiş topraklarda bir zamanlar hüküm sürmüş bir krallıkta kralının uyguladığı kuralların insan hakları ile ilişkisinin ne olduğu bugün için önemlidir.

Akadların kurduğu BABİL⁸⁷ Şehir devletinin daha sonra HAMMURABİ tarafından imparatorluğa doğru genişlemesi ve yasal düzeninin olması incelenmesi gereken bir dönemdir. Ancak belirtelim ki, Sümer medeniyetinin etkileri ve yasal düzenlemelerinin etkisi Hammurabi döneminde de etkisini göstermiştir.⁸⁸ Bölgede hep başşehir olarak yerini muhafaza etmiş

⁸⁷ Enuma Eliş destanında belirtilen ve gökyüzünden inen tanrının kapısı, sözcükleri ile açıklanan yerin adı BABİL'dir. Çağlar itibariyle hep talan olmuş, kalıntıları tesadüfen bulunmuş, günümüze ışık tutan birçok eserin yerinden çıkarılarak başka ülkelerin müzelerini süslediği tarih kalıntılarından kalanlar da bu yöreye düzenlenen operasyonlar ile yo Enuma Eliş destanında belirtilen ve gökyüzünden inen tanrının kapısı, sözcükleri ile açıklanan yerin adı BABİL'dir. Çağlar itibariyle hep talan olmuş, kalıntıları tesadüfen bulunmuş, günümüze ışık tutan birçok eserin yerinden çıkarılarak başka ülkelerin müzelerini süslediği tarih kalıntılarından kalanlar da bu yöreye düzenlenen operasyonlar ile yok edilmiş ve edilmeye devam olduğu yerde kurulmuş krallıktan söz edeceğiz. Nice başkentlerin yıkılıp gitmiş ve hiç hatırlanmadığı günümüzde, yok edilmiş olmasına rağmen asırlardır hiç hatırdan çıkmamış ve tarih sayfasından silinmemiş BABİL şehri ve krallığı nasıl oluyor da bu kadar uzun süre tarih sahnesinde kalmayı başarmıştır? Maddi varlığı çok uzun süre önce yok olmuş ve Mezopotamya'da birçok uygarlığın başkenti olmuş Babil ışığını halen nasıl sürdürebilmektedir? Dünyalıların saldırmaktan ve yok etmekten ve ele geçirmekten bir türlü vazgeçemedikleri topraklardaki uygarlıklara açılan kapı Babil ile ilgili bilgilere 1845 tarihinde İngiliz arkeologları tarafından bulunmuş yedi adet çivi yazısı ile yazılmış kil tabletlerden ulaşılmaktadır.

⁸⁸ Akadların egemenliğine geçmeleri ve Mezopotamya'da çeşitli akınlar ve devletler kurulması bu medeniyetin sürekliliğini yok etmişti. Bu dönemlerden önce ki toplumun yönetilmesine ilişkin kanun metinleri arasında Ur kralı Ur-Nammu'nun kanun kitabı (M.Ö. 2050), Eşnunna kanun kitabı (M.Ö. 1930), ve İsin'li Lipit-İştar'ın kanun kitabı (M.Ö. 1870) yer alır. Bunların Sümer medeniyetinin etkisindeki yasalardır. Sonradan Akadlar tarafından işgal edilen Sümer Akadlar ile birlikte yaşamaya devam ederek kendi kültürlerini zamanla kaybedip bu topraklarda yeni bir medeniyet oluşmuştur. Ancak Sumer in rafine yaşamının Akadlar da devam etmediğini çünkü Akadların savaşçı olduklarını belirtelim. Başka deyişle insana değer verme açısından Sümer düşünce yapısı ve yaşam biçimi Akadlar bağlamında daha sertleşmiş ve cezalar artmış ve şekil değiştirmiştir. Sümerlerin insana verilecek cezalar bakımından zecri yanı ve şiddet görünümü yoktur, Kısas değil telafi etme tazmin etme prensibi içinde yasalar şekillenmişti. Akadlar daha sonra bölünerek Babil Krallığı kurulmuştur. Bu bölgede kalıntılar bağlamında tespit edilmiş olan ilk yerleşik kavmin Sümer medeniyeti olduğunu ve MÖ 3500 ler de kurulduğu belirtilmektedir. Sümerliler ve Akadlar ve ondan sonra kurulmuş bir takım şehir devletlerinin bulunduğu bu bölgede Sümerli şehirleri Agade ve Kiş olarak betimlenen şehirlerinin bulunduğu yer BABİL bölgesi olarak anılır. Akadlardan kalan tabletlerden anlaşıldığı üzere, Babil'in kimi bilgilere göre Sargın

Babil'in ünü en güçlü olduğu dönemdeki kralı HAMMMURABİ sayesinde. Babil eski Sümer ve Akad devletlerinden gelen birçok kurum ve esasların devlet yönetimi kurallarının etkilerinin olduğu, yazılı hukuk düzenine sahip güçlü bir Krallık olarak MÖ 1850'den 1550 arasında yabancı akınlar, göçler barbarler tarafından ele geçirilinceye kadar hüküm sürmüştür.

Hammurabi Babil'i MÖ 1728 ila-1686 tarihleri arasında yönetmiştir. Hammurabi adının, bulunmuş tablet yazılarında (h)am-mu-ra-bi şeklinde yazıldığı ve çeşitli şekillerde okunabilen bir isim olduğu belirtilir.

Hammurabi'nin ününün doruk noktaya çıktığı konu kanunları ile ilgilidir. İnsan hakları açısından eşitlikçi haklar olarak betimlenmesi mümkün olmasa da yazılı yasal düzenleme bağlamında ilk kanunlar olarak tarihe kazınmıştır. Hammurabi Kanunları günümüze kadar önemini sürdürmüş kanunlar olarak Babil' in etkileyici ve öncü uygarlığını göstermesi bakımından çok önemlidir.

kimilerine göre Nemrut adlı Krallar tarafından kurulduğu belirtilmektedir. MÖ 2286 yılında dünyanın en büyük ve önemli bir kenti olarak tarih sayfalarında yerini almış gerek mimari yapısıyla ve gerekse kültürü ve yasaları ile Mezopotamya uygarlığının mimarı olmuş Babil Krallığı çağının öncüsüdür. Babil'in üzerinde kurulduğu Mezopotamya adı verilen mıntıka ile ilgili birkaç söz söylemek bu bölgede uygulanmış yazılı hukuk normlarının anlaşılmasına yardımcı olabilir. Hindistan ve Mısır ekseninde MÖ üçüncü binyıldan başlayarak kurulmuş uygarlıkların Mezopotamya'da ki Sümer uygarlığından etkilendiği, bulunan arkeolojik kayıtlardan anlaşılabilir. MÖ 2500-1700 arasında Mezopotamya'daki göz boyayan uygarlık ne yazık ki, barbarların yağmalamasından kurtulamamıştır. Bu bölge sürekli siyasi ve askeri kargaşaların yaşandığı yer olmuştur. İleri bir uygarlık olan Sümer'in dili günlük dilden çıkarılmış yerine Akad'ca yazılı dil haline getirilmiştir. Sümer dili giderek okullarda öğrenilebilen ve ayinlerde kullanılan bir dil niteliğine bürünmüştür. Ancak Tanrıların Sümerce konuştuğuna inanıldığından dini iletişim için Sümerce yıllarca unutulmadan devam etmiştir. Mezopotamya zenginliği ve kudretinin merkezinde Sümer uygarlığı varken, Akad'lar ve ondan sonra da Babil Krallığına geçtiğini görmekteyiz. Ancak bu kaymalar bölgenin temelindeki sürekliliği uzunca bir süre bozmamıştır. 20. yüzyıla gelinceye kadar savaşlara sahne olmaya devam etmişse de günümüzde sergilenen savaşlar uygarlığın gerçekleştiği bu yerlere en ağır zararları vermiştir. Ağır silahlar birbirleri ile düello etmekte, insan kıyımı ise son haddine varmıştır. Çeşitli devletlerin düzenli ve/veya düzensiz orduları arasında gerçek sebebinin anlaşılması imkânsız bir savaş Babil'in harabeleri üzerinde sürmektedir.

Siyasal bir hukuk düzeninin yaşama birlikte sürekli var olduğu bu bölgede, kudretlerini makamlardan ve siyasi düzenden alan yöneticilerin egemenlik sürdürdüğü dönemlerden en etkili ve en gelişmiş olanı Babil Krallığı'nın Hammurabi dönemidir. Bu dönemin devlet, hukuk, siyasi yöntemleri Asurlular, Medler Persler'ce de benimsenerek, uygulanmış ve günümüze kadar gelmiş ve etkilemiştir.

Bu ilkelerin uygulamada kalmasındaki en etkin olay askeri güçtür. Rakip ülkeler ve devletler üzerindeki üstünlükler askeri güç sayesinde. Düzenli askerin önemi anlaşılmış, meslekten asker yetiştirme yöntemi Asurlular tarafından da uygulanmıştır. Düzenli askeri birliklerin başarı için gereği ve asker içindeki disiplin, askerlikte yükselme yöntemleri akılcı bir biçimde kurallara bağlanmıştır. Ülkede haydutluk, tacirlerin ticaretini engelleyecek fiil ve eylemler askerler tarafından önlenerek cezalandırılmış ve toplumda düzen sağlanmıştır.

Farklı şehir devletleri veya imparatorlukların, krallıkların kendine özgü yasalarının hüküm sürdüğü bu topraklarda kurulmuş Babil Krallığı, ekonomik ve toplumsal gereksinimler nedeni ile o topraklardaki Sümer ve Lipit-İstar yasaları yerine yeni bir yasayı Hammurabi döneminde uygulamaya koymuştur. Hammurabi Babil bölgesinde önemli bir güç meydana getirmiş ve Sümer'in izlerini silmeye gayret ederek şehir devletinden Babil Krallığını oluşturarak ulusal bir kimlik yaratmıştır. Din ve dil birliği ve güçlü bir siyasi birlik sağlanarak BABİL'in üçyüzyıl hüküm sürmesi mümkün kılınmıştır.

M.Ö. 1760 yılı civarında Mezopotamya'da, tarihin eski ve en iyi korunmuş yazılı kanunlarından biri olarak Hammurabi kanunları çok detaylı bir biçimde toplumun yönetilmesine ve insanların haklarına ilişkin hükümleri içermesi bakımından ve dünyanın ilk şehir devleti olarak bilinen Babil de Hammurabi (MÖ.1795-1750)'nin adıyla anılan 282 maddeden ibaret bu kanun

Kral tarafından halka ilan edilen yazılı bir kanun olarak çok önemlidir.⁸⁹

Babil kralı Hammurabi'nin çeşitli meselelerde verdiği kararlar, Babil'in koruyucu tanrısı Marduk adına yapılan Esagila Tapınağı'na dikilen bir taş üzerine Akat'ca dilinde yazılmıştır. Hammurabi, kendisine bu kanunları yazdıranın güneş tanrısı Şamaş'ın olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla kanunlar da tanrı sözü sayılmaktaydı.

Çözümü yapılmış metinden bazı kısımlarına göz atarsak;

Bütün ağır suçların ölümle cezalandırıldığı bu kanunlarda yer alan önemli bazı düzenlemeler arasında “kana kan göze göz” misilleme ilkesi bağlamında hükümlerin yer aldığını, hâkimlerin baktıkları davalarda hata yapmaları halinde görevden uzaklaştırılıp ağır para cezasına çarptırıldıkları bir sistemde, yalan tanıklık yapanların ölümle cezalandırıldığını, suçlanan kişilerin suçsuzluklarını ispat etmeleri amacıyla Fırat'a atıldıkları ve kişilerin toplumdaki statülerine göre farklı cezalara çarptırıldıkları bir sistem uygulanmıştır.

Kanunda, devlet memurlarının işleri görürken uymaları gereken usuller, suçlar ile ilgili cezalar, medeni hukuk içinde yer alan aile hukuku, eş ve çocuklara yönelik hükümler, çocuk hırsızlığı, evlenme, boşanma, kadının mirasçılığı, aile içi ilişkiler, evlatlık konuları, miras ve boşanmada malların paylaşımı, çeyiz sorunları, zina, gayrimenkul edinme, mülkiyet hakkı, vergi, tarım ve toprak işleme konusu, hayvancılık, balıkçılık, çalışma hayatı ile ilgili hak ve yükümlülükler gibi çeşitli konularda çok detaylı hükümlerin yer aldığını görmekteyiz. Bu kurallar akılcı bir

⁸⁹ Hammurabi kanununun birçok maddesi eksik olarak zamanımıza geldiği halde yine de etkilerinin devam etmiş bulunduğunu söylemek yanlış değildir. Yaklaşık iki metrelik silindir bir taş üzerine çivi yazısı ile yazılmış kanun 282 maddedir. Taşın tahribata uğramış olması nedeni ile otuzu aşkın maddenin okunması mümkün değildir. Bu kanunun Roma Hukukunu etkilediği yadsınamaz. Bugünkü Avrupa Hukuk sisteminin beşiği Hammurabi kanunlarıdır. Mezopotamya'da kurulmuş bu egemenlik, hukuk kurallarına saygı ile çağın en gelişmiş uygarlığına erişmiştir. Babil uygarlığının halen hatırlanması köklü bir kültür birikimine sahip olması nedeniyledir.

düşünce sonucunda kabul edilmiş hükümler olarak toplumun düzenli yönetimini sağlamaya yöneliktir.

Dini suçlar rahibe veya fahişeler ile ilgili çeşitli konular ve cinsel suçlar da kanunda yer almıştır. Rahibelerin ve/veya fahişelerin çocukları ve malları miras hakları da düzenlenen hükümler arasındadır.⁹⁰ Askerlik ile ilgili hükümlere önem verilmiş ve savaş ganimetlerinin dağıtılması, savaşta tutsaklık, savaş sırasında hırsızlık, cinayet, askeri suçlar ve hakları gibi birçok askerler ile ilgili hükümler kurallara bağlanmıştır. Bu dönemde köleliğin yasal bir zemine oturtulmuş olduğunu da görmekteyiz. Esirlerin kölelerin hakları, kölelikten azat edilme, gibi konularda hükümler vardır. Esasen 18-19 yüzyıla kadar kölelik kurumunun uygulanmasında Fransız ihtilaline rağmen bir beis görmeyen ülkelerin varlığı, Hammurabi kanunlarının etkisinin uzun süre devam ettiğini göstermektedir.

Hammurabi Kanununda yargılama usulü, yazılı sözleşme, mücbir sebep, sözleşme ihlallerinde tazminat, haksız fiil, iyi niyet kötü niyet gibi birçok modern dünyanın çağdaş hukuk kurallarında yer alan hükümlerin var olması, son derece şaşırtıcıdır. Akılcı bir sistem içinde düzenlenmiş yasal kriterler ileri görüşlülüğü gösterdiği gibi dünyadaki ilk belediyeçilik şehircilik sisteminin geliştirilmiş ve uygulanmış olması ve evlere numara verilmesi, sokak isimleri konulması gibi ve polis teşkilatı, posta teşkilatı gibi sistemlerin uygulanmış olması hayretle incelenmesi gereken tarihi bilgilerdir.

Bu yasalar her ne kadar bugünkü çağdaş düşünce bağlamında birçok içeriği kabul görebilecek nitelikte değilse de yine de orta çağ Avrupa'sındaki manzara dikkate alındığında insanı esas almış ve ülkede huzur ve refahı sağlamak için sınıf farkı gözetilerek dahi olsa bir düzen getirilmiş olması bakımından önemi inkâr edilemez niteliktedir.

⁹⁰ Bu konudaki hükümler Sümer yasalarından gelen hükümlerdir. Esasen Babil Sümer ülkesi üzerinde kurulmuştur. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Samuel Noah Kramer: Tarih Sümerde Başlar, 1999 İst.

Ayrıca çağdaş sistemlerin gelişmesinde kaynak olma rolünü de unutulmamak gerekir. Devlet ve insan ilişkilerinin yapılandırılmasında sistemlerin evrimi çağlar boyu nasıl zikzak çizdiğini göz önünde bulundurarak açıklamak gerekir ki, halkların yönetilmesinde, ilişkilerinin düzenlenmesinde ve bir kurala bağlanmasında, toplumlara uygulanan haklar ile ilgili yasaların o dönemlerden sonra daha iyiye gitmesi gerekirken orta çağda yaşanan vahşet ve bu vahşetin sebepleri üzerinde bilimsel olarak insanın varlığı ve psikolojisi üzerinde iyice inceleme yapılması geleceğin düzenini sağlama açısından kurallarının ve ilişkilerinin belirlenmesinde hala önemini muhafaza etmektedir.

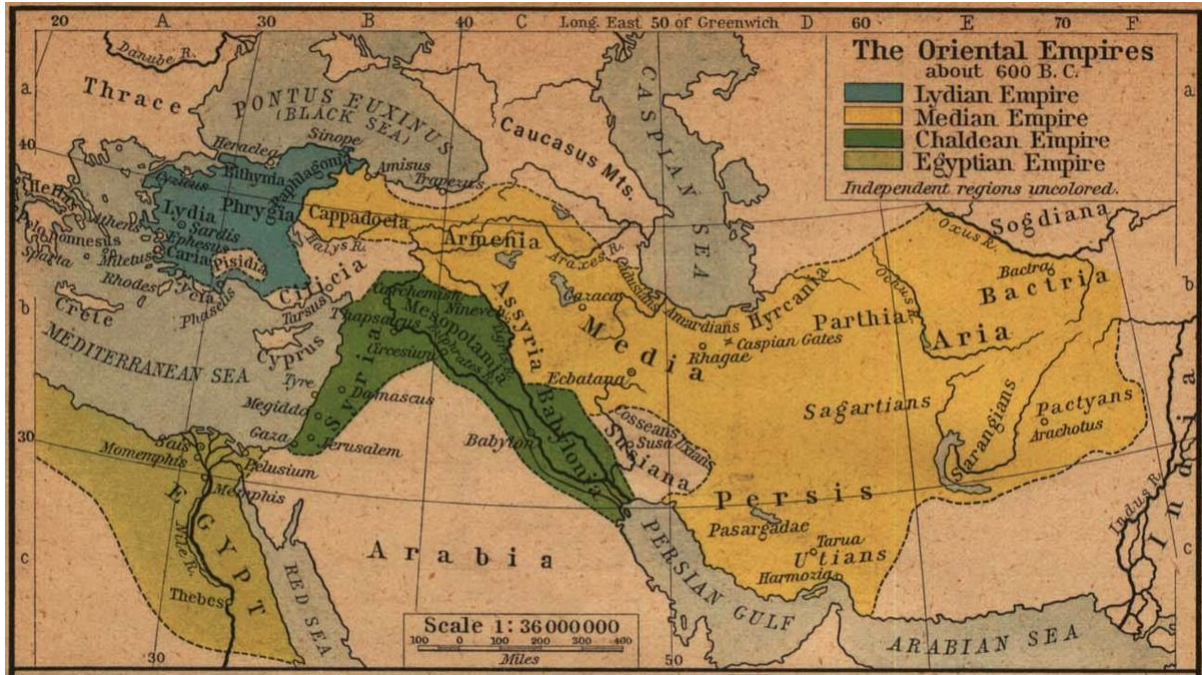
İsa'dan sonraki dönemlerde orta çağda, uygulanan kurallardaki zihniyetin daha geri olması ve ne din adına ve ne de insanlık ile bağdaşması mümkün olmayan yasaların varlığı aslında toplumların dönemler itibari ile sosyolojik açıdan geçirdikleri buhranların nedenlerinin bilinmesinin geleceğin yapılandırılmasında toplulukların içine düşebilecekleri olumsuzlukların saptanması açısından yol gösterici olabilir.

Hammurabi Kanunlarının önemli özelliği bir dönemin sosyolojik yapısını sergilemiş olmasıdır. Babil yasaları ile Sümer yasaları karşılaştırıldığında Babil hükümlerinin daha zecri nitelikte olduğu gözlenmektedir. Ancak dönemi açısından adil olup olmadığına hüküm vermeden belirlemek gerekir ki, o dönemde belki de adalet bu sistem içinde sağlanabilmiştir. Yazılı kanunların varlığı dönemi itibariyle devlet ve insan arasındaki ilişkilerin yasal temele dayandırılmış olması insana değer verildiğini göstermektedir. Her ne kadar Mezopotamya'da kurulmuş çeşitli dillere destan uygarlıklarda yasal düzenlemeler tanrı buyruğu olarak uygulanmış olsa da toplum için uygulandıklarından sosyal nedenler ile tanrı buyruğu olarak gösterilmeleri gerekli görülmüş olabilir. Tanrı-Kral hem toplumun dini gereksinimini ve hem de sosyal yönetimi gerçekleştiren kişi olarak hükümdarlığını sürdürmüştür.

Hammurabi Kanununun ön ve son sözünde Hammurabi'ye krallık ve adaletin sağlanması yetkisinin Tanrılar tarafından

verildiği, yer ve göğün tek hâkiminin Şamaş adlı Tanrı olduğu ve onun emri ile adaletin ülkede yapılandırılabilceği belirtilmiştir. Marduk adına yapılan Esagila Tapınağın üzerinde Akatça yazılmış yazıda bu kanunları yazdıranın güneş Tanrısı Şamaş olduğu bu nedenle bu hükümlerin tanrı sözü sayılması gerektiği yazılmıştır. Tanrı tarafından yetkilendirildiği kabul edilen Hammurabi için yarı Tanrı olduğu ve elçi olduğu belirtilir. Dönemi itibariyle Hammurabi de hem Devlet ve hem de dini yetkiler toplanmıştır.

D)Kiros Silindiri ve İnsan Hakları

Kral II. Kiros⁹¹ adıyla ünlenmiş olan ve M.Ö. 576-529 yıllarında İran'da yaşamış aslen Pers olan Medes ve Pers Krallıklarını birleştirerek

⁹¹ Cyrus olarak adlandırılan Kral II Kiros ki Keyhüsrev olarak da adlandırılır, ancak Keyhüsrev adı daha ziyade mitolojik birçok olayı anlatmak için kullanılmaktadır, dünyaya çok önemli bir eser hediye etmiştir. Kilden yapılmış bir tabletin üzerinde insan hakları ile ilgili çok önemli kurallar kabul ettirmiştir. Bu tablet Babil de Marduk tapınağında bulunmuştur. Bu silindir geç Babil dönemine ait olup aslında Babilin surlarının dibine gömülmek için yazıldığı tahmin edilmektedir. Silindir şekli tipik olarak, hükümdarlığa ait

Büyük Pers İmparatorluğunu kuran kral Kiros Babil çivi yazısı ile yazılmış Kiros Silindiri olarak adlandırılan önemli bir bildirinin sahibidir. Bu dönem Ahameniş İmparatorluğu dönemi olarak insanlık tarihindeki en büyük imparatorluk olarak tarihte yerini almıştır. İmparatorluğun sınırları doğuda İndus nehri ve Ceyhun nehrinden batıda Akdeniz e kadar uzanmış ve Mısır Filistin’i de içine alan Med ve Perslerin hüküm sürdüğü toprakların üzerinde olup imparatorluk sınırları içinde yüzyıllarca kalmıştır. Atuna M.Ö. 499 da Sardes’i yağmalayınca Milet teki isyan ile M.Ö. 5 ci yüzyılda sürmüş meşhur Yunan - Pers savaşları olarak bilinen savaşlar yaşanmıştır. Ahameniş harekâtı olarak bilinen savaş ta Persler Atina’yı yıkıp yağmalamışlardır. Ancak sonra Perslerin geri çekildiğini görmekteyiz.

Bu büyük imparatorluktaki yönetsel çalışmalar tarihi önemi haiz olup, Zerdüşt dininin etkisinin çok yüksek olduğu bir dönem olarak, bu kuralların etkisi ile ahlak, insan hakları, eşitlik, kölelik gibi kurumlar sıkı birşekilde kurallara bağlanmıştır. II Kiros zamanında Babil’de İbrahim’i dinlerine sahip olanlar özgür bırakılmışlardır. Bu dönemde Ortadoğu ve Avrupalılar arasında güvenlik içinde tarihte nadir görülen bir dönem yaşanmıştır. Ticaret artmış ve zenginlik hâkim olmuştur.

II Kiros tarafından yazdırılan Silindir üzerinde kırılmamış ve okunabilen kısımlar bağlamında açıklama yapmak gerekirse;

Babilli kölelerin serbest bırakıldığı ve özgürlüklerinin verilmiş olduğuna dair yazı silindirinin insan haklarına ilişkin bir belge olarak kabulünü mümkün kılmaktadır. M.Ö. asırlar öncesi Büyük Kiros şimdi insan hakları ile uğraşanlara ve insanların aslında doğal olarak sahip olduğu ve fakat uygulanamayan haklarının sağlanması için çalışanlara bu yazıtı ile şöyle seslenmektedir;

kayıtlar niteliğindedir. Kiros’un emirlerinin yazıldığı bir kitabedir. Şu anda İngiltere’de British Müzesinde bulunmaktadır.

Ben Dünyanın Kralı, büyük Kral, güçlü Kral, Babil, Sümer Akad Kralı, dünyanın yarısının kralı, Kambis'in oğlu, Ansan Kralı kraliyet soyundan gelen kralım diyerek yazıta başlamıştır. Bu da II Kiros'un hem asil ve hem de aristokrat kimliğinin vurgulandığı bir açıklamadır.

Babil'e nasıl geldiğini ve Büyük Efendi olarak kabul ettiği ve son derece saygı duyduğu Tanrı Kral Marduk'un kendisine sevgi dolu yüce bir kalp verdiğini ve bu cömert kalbinin ona yol gösterdiğini bu nedenle de Babil'e kan dökmeden girdiğini, kimsenin Sümer ve Akad halklarına eziyet etmesine ve canlarına kast edilmesine izin vermediğini, Babil'deki tüm kutsal mekanların aynen muhafaza edildiğini, talan edilmesine izin vermediğini yazdırmıştır.

Toplumda zorla hizmet etmeye (işçi çalıştırmaya) son vererek posta işlerini de bir düzene sokmuştur. Şöyle ki, zorunlu posta hizmeti olarak kullanılan kelime angara (angarya) yı başka deyişle zorla taşıma işini, haberleşmenin önemi bilinci ile bir sistem içinde düzenlemiştir. II Kiros, Kralın habercilerinin ulaşımında hızlı olabilmeleri için yollar üzerindeki ev veya hanlardaki ulaşımaya yarayacak unsurlardan yararlanmalarını mümkün kılmıştır. Hizmetlerin ifasında kimseye zarar verilmeyecektir, zarar vermek kastı ile bir işin yaptırılmasına imkân verilmeyecektir.⁹²

İnsanların yaşamlarından mutlu olmalarına çalıştığını, halkı özgür kıldığını belirtmektedir. II Kiros silindirde devamla, iktidarı döneminde halkın canını malını namusunu koruduğunu önlara güven verdiğini, toplumu meydana getiren tüm halklara din, dil özgürlüğü tanıdığını, kimsenin inancına yönetim olarak karışmadığını, farklı ırklarda olanlar arasında ayrımcılık gütmediğini, demokratik bir düzen olan halkın yöneticilerini seçme imkanını getirdiğini, devletler arasındaki uyuşmazlıklarda barışçı yolları benimsediğini yazdırmıştır.

⁹² Angarya Angara gibi kelimeler zorla yaptırma veya yapma ve eziyet şeklinde yatince anlamı ile kullanılmaktadır. Ancak aslı ulaşımındaki sistemi açıklamak için Pers dilinde kullanılan bir kelimedir.

Batı ilk insan hakları ile ilgili belgelerin kendilerine ait olduğunu söyleye dursunlar KİROS Babil'in surlarının dibine gümüne kadar kalmasını istediği için o dönemdeki uygulamaları yazıp saklatmasını bilmiştir. İlk belgeler olduğu iddia olunan batı belgelerinin bilimsel bir açıklama olmadığı yanlış olduğu bu vesile anlaşılmaktadır. Bu belgeye rağmen halen birçok kitapta 1215 tarihli Magna Carta Libertatum adlı belgenin ilk anayasa olması konusunun gündemi işgal etmesi bilimselliğe aykırıdır.

E) Yahudi İnanışında 10 Emir ve İnsan Hakları⁹³

İbranilerin Tevrat olarak belirttikleri kutsal Kitaplarına Eski Ahid ,Ahd i Atik denir. Yahudi inancında Allah YAHOVA Hz Musaya 10 emir vermiştir. Bu emirler insana değer veren emirler olarak şu şekildedir.

1. İsrailoğullarını esaretten kurtaran YAHOVA dan başkasına tapmayacaksın.
2. Put yapılmayacak ve putlara tapılmayacak,
3. Cumartesi günü kutsal sayılacak ve dinlenme günü olacak.
4. Ana babaya saygı gösterilecek.
5. İnsan öldürülmeyecek.
6. Zina edilmeyecek,
7. Hırsızlık yapılmayacak.
8. Kötülük yapılmayacak.
9. Kimsenin aleyhine yalan yere tanıklık yapılmayacak.
10. Kimsenin evine, karısına, köle ve cariyesine öküzlerine eşeklerine ve kısaca hiçbir şeyine göz dikilmeyecek.

Eski Ahid metinlerinin yorumlarında toplumda dirlik ve düzenin sağlanması açısından bütün insanların evrensel kardeşliği üzerinde durulduğu, bu bağlamda, muhtaç kişilere

⁹³ Gültaş V: a.g.e.s.57.

para verilmesinde faiz alınmaması, onlara yardım edilmesi ,misafir gibi muamele edilmesi, zengin kişilerin zenginlikleri ile övünmemesi gerektiğini, kardeşe faizle borç para verilmemesi, faiz ödeyen kişinin bundan zarar görmemesi gerektiği, hayırseverlik, eşitlik ve adalet ,başkasına zarar vermemek, kötülük yapmamak, kabalık yapmamak gibi bir çok öğüdün Musa'nın kutsal kitabının ifadeleri arasında olduğu belirtilmektedir.⁹⁴

Bu emirler toplumun yönetiminde sosyal ve siyasi kurallar olarak düzeni sağlamak için getirilmiş kurallar olarak dağınık ve başıboş olarak kuralsızlık içinde ve bir Devlet içinde yaşamayan toplululuğu İbrani halkını bir sistem altında birleşmelerini sağlamak amacı ile belirtilen kurallar olarak çok önemli olup, esasen tüm insanlık için söz konusu olacak temel ilkelerin açıklandığı hükümlerdir.

F)İsa Öğretisinde Hristiyanlık Bağlamında İnsan Hakları²⁵

Öncelikle belirtelim ki, Hristiyanlık, doğunun mistik temelli inanışının hâkim olduğu, Yahudi Mesihçiliğinin hüküm sürdüğü, Yunan düşünce ve inancının etkisinin bulunduğu ve Pagan inanışında olan Roma İmparatorluğunun evrensel nitelik kazanan kurallar yarattığı dönemde, tüm bu fikirlerin oluşturduğu karmaşık bir zaman diliminde ve kavşak noktasında ortaya çıkarak bir inanç olarak İSA'nın çarmıha gerilmesinden ve vefatından sonra etkisi artarak, gelişmiş ve varlığını kabul ettirmiş bir dindir. İsa peygamber Hristiyan aleminin kutsal kitabını vahiy yolu ile topluma gelmesine hizmet eden değildir. Roma İmparatorluğu döneminde Filistin'de bir Yahudi olarak dünyaya gelip vaazları ile halkı iyi yola çekme çabaları ile

⁹⁴ Akalın Kürşat Haldun: Eski Ahit Metinlerinde J. Calvin'in Faiz Yorumu, Atatürk Üniversitesi Sosyol Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2009, 13(2) ,s. 237 vd.

⁹⁵ Gültaş V: a.g.e., s. 58 vd.

Yahudi toplumuna hizmet etmek amacı ile işe başlamış ve sonradan Havarileri tarafından Yeni Ahit olarak düzenlenen ve İncil, Bible olarak nitelenen kutsal Kitap ile din olarak ortaya çıkan Hristiyanlık doğmuştur.

Bu din sonraları Roma İmparatorluğunun resmi dini olmuştur ve tüm Avrupa'nın dini haline gelerek dünyaya yayılmıştır. İsa peygamber döneminde toplumun içinde bulunduğu durumun vehameti ve Yahudi halkına yapılmakta olan zulüm sebebi ile başkaldırarak topluluğa vaazlar vermiş, dar milliyetçilik görüşüne karşı açıklamalarda bulunmuştur. Tanrı karşısında insanlar arasında bir ayrıcalık olmadığını, ırklar arasında ayırım yapılamayacağını, üstün ırk olmadığını, bütün insanların kardeş olduğunu ve birbirlerine eşit bulduklarını, söylemlerinde halka açıklayarak onları biraraya getirmeye ve düşmanlık hislerini yok etmeye çalışmıştır.

Musevilik inancından ayrılan nokta buradadır. Çünkü Yahova Yahudileri yeryüzünde İbranileri egemen ırk haline getireceğine dair söz vermiştir. İbrahim Peygamber ile pazarlık yaparak asırlardır sürdürülen hikayelerini geliştirmişlerdir. Oysa İsa peygamber göklerde babanın iradesine uyan benim kardeşimdir, anamdır diyerek toplumda ayrımcılığa karşı çıkmıştır. Tüm insanların eşit olduğu ve kardeş olduğu fikri üzerinde yoğunlaşmıştır. Ekonomik düzen bakımından da zenginliğe ve kişisel ayrıcalıklara karşı söylemleri ile açıklamalar yapmıştır.

Tek yolun insanlar için Tanrıya, Babaya inanmak ve ona hizmet etmek olduğunu açıklayan İsa Peygamsber, insan yaşamlarının tanrıya adanmış olmasını istemiştir. Açıklamaları hep bu yönde olmuştur. Sahte dürüstlüklere karşıdır. Onun söyleminde zenginlik, altlık, üstlük, mülkiyet gibi haklar ve imkânlar yoktur. Herkes eşit olacaktır. İsa peygamber yaşadığı toplumun kurallarına karşı çıkmış ve toplumdaki düzeni eleştirmiştir. Eziyet çeken halkın imdadına yetişmek için çalışan ve bu uğurda kendini feda eden İsa peygamber toplumun uyanmasına vesile olmuştur. Din adamlarının eziyet yapmasına

sahte dürüstlüklerine karşı çıkmıştır. Bible, Tevrat gibi aynı benzer tarihi hikâyelerin anlatıldığı kitaplar insanların doğru iyi sayıdeğer olmaları için öğütlerin verildiği yapıtlardır.

G)İslamiyet Açısından Kur'anda İnsan Hakları⁹⁶

İslam Medeniyeti Açısından İnsan Hakları.

İslami anlayış ile insan haklarının birlikte düşünülüp düşünülemediği tartışmalıdır. İslam'da insan hakları konusu Kuran ve hadisler ile açıklamasını bulmaktadır. İslam da insan haklarına ilişkin anlayışın Kuran ekseninde düşünülerek değerlendirme yapıldığında çeşitli hakların düzenlenmiş olduğunu görmekteyiz. Ancak bunun kadın erkek arasında eşitliğin cari olduğu şeklinde anlamak veya İslam'da verilen cezaların batı uygarlığı anlamında günümüz çağdaş insan haklarına uygun olduğunu kabul etmek çok zordur.

Belirtmek gerekir ki, kuran hem dünyevi ve hem de ahiret ile ilgili hükümleri ve insanların iyi davranışları için çeşitli yolları düzenleyen bir kurallar bütünü olduğu için yaşayanların yeryüzünde uygulamakla ve uymakla yükümlü olacakları kurallar açıklanmaktadır. Değişmez nitelikte kurallar olarak çağdaş ilerici ve zamana ve ihtiyaçlara göre yeniliklere açık insan haklarını ilgilendiren kurallar ile Kuran kurallarının karşılaştırılmasının yapılması bu nedenle zor ve zorlama olacağını söylemek anlş değildir.

İnsan haklarını ilgilendiren net hükümler yoksa da çağdaş insan hakları ile ilgili bir kısım hakları ele alıp bunların islamda olup olmadığı karşılaştırılabilir.

Örneğin, yaşam hakkı, özgürlük hakkı, eşitlik hakkı, güvenlik hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü, kültür hakkı, konut hakkı, ekonomik haklar, aile kurma hakkı, kadınların hakları,

⁹⁶ İbid., s, 60 vd.

miras hakkı, adil muamele hakkı gibi hakları bakımından İslam'daki uygulama nasıldır?

Bir kısım araştırmacı Kuran da 17 hak ve özgürlük bulunduğunu belirtmiştir.⁹⁷ Diğer bazı araştırmacılar ise 14 tane hak olduğunu belirtmiştir.⁹⁸ Bazı araştırmacı İslamiyet'te özel ve kamu hakları diye hakları ikiye ayırarak incelemiş ve İslam'da evrensel temel hakların insanlığa bir bütün olarak tanındığını ileri sürmüştür.

Buna göre, yaşam hakkı- mülkiyet hakkı- saygı hakka-kişisel dokunulmazlık hakkı- kişi özgürlüğü hakkı-sosyal güvenlik hakkı- zorsbalığa karşı baş kaldırma hakkı- ifade özgürlüğü hakkı- inanç özgürlüğü hakkı- eşitlik- haksızlığı düzeltme – ekonomik güvenlik- ülkeyi terk etme hakkı- ülkeye yerleşme hakkı, emeğinin karşılığını alma hakkı, gibi haklar gerek Kuran gerekse Sünnet ve Hadislerde var olduğu şeklinde açıklamalar yapılmıştır.

Uluslararası metinler ile karşılaştırmasını yapan İslam düşünürleri ve araştırmacıları, İslam'ın İslam öncesi İslamiyet'in doğduğu topraklarda yaşayanların olumsuz uygulamalar ve insan onuruna, eşitliğe aykırı birçok kuralı ortadan kaldırarak çok daha yeni ve eşitlikçi, hakkaniyete dayalı bir sistem getirmiş bulunması nedeni ile İslam'ın insan haklarına saygılı ve insanı esas alan bir uygulaması olduğu konusunu savunurlar.⁹⁹

Esasen İslam öncesi toplumda insan (birey) önemli olmayıp toplum önemli olduğu için birçok kurum bakımından farklı uygulamalar vardır. Örneğin aile ilişkilerinde kızın rızasının alınmadan evlendirilmesi, çok erkekle evlilik, belli bir süre için evlenme, bedel nikahı değiş tokuş, babanın ölmesi üzerine üvey oğul ile evlenme veya aksi gibi bireyin özgürlüğünün olmadığı uygulamaların ortadan kaldırılması gibi kurallar Kuran ve İslamiyet ile düzeltilmiştir şeklinde açıklamalar yapılmaktadır.

⁹⁷ Salahud Din adlı araştırmacı yapmış Khwaja Fulam Sadık"Bugünkü İslam'da insan hakları, İnsan Haklarının Felsefi temelleri adlı kitaptan (Semih Gemalmaz s. 149.)

⁹⁸ Gemalmaz S: a.g.e., s. 149., Khalid M. İshaque a göre (Human Rights in İslamic Law) açıklaması

⁹⁹ İbid.

Keza toplumda Ahlak bağlamında toplum içinde aile ve akrabalık sisteminin düzenlenmesi, nesebin öneminin anlaşılacak bunun kuralalarının koyulması, eğitim, terbiye, ahlakın İslam da önem kazanması, İslami eğitim de sadece İslamın şartlarının öğretilmesi değil aynı zamanda toplum için gerekli olan adab kurallarının da öğrenilmesine önem verilmesi büyük bir gelişme olarak kabul olunmaktadır.

İslam da kitap önemli olmuştur. İslam aynı zamanda ekonomik ilişkileri de düzenlemiş sosyal hayatla ilgilenmiş olup bu kurallar bağlamında dönemi açısından ilerici bir yapılanma ile insan hakları bağlamında toplumun gelişmesini sağlayabilecek önemli kurallar getirildiği şeklinde yorumlar yapılmaktadır. İslam Konseyi tarafından 1981 tarihinde Paris'te Evrensel İslam Hakları Bildirisi ilan edilmiştir.¹⁰⁰ Bu bildiri de 23 tane İslami İnsan Hakları ilkesi vurgulanmıştır. Kuran ve Hadisler referans gösterilmiştir.

Onurlu Yaşam hakkı-Eşitlik-adalet- Adil Muamele-Keyfi siyasal yönetime karşı korunma- işkenceden korunma-bireyin onur ve şerefine korunması- siyasal iltica hakkı- azınlık hakkı- düşünce vicdan ve ifade hakkı- dinsel düşünce özgürlüğü- inancın yayma özgürlüğü- ekonomik hak-özel mülkiyet- çalışma hakkı-temel gereksinimleri karşılama hakkı- aile kurma hakkı- eğitim hakkı- özel yaşamın korunması mahremiyet hakkı- seyahat hakkı- kadın eşin hakları, gibi haklar olduğu belirtilmiştir.¹⁰¹

İslamiyet'ten önceki durumun düzeltilmesine ilişkin olarak Kuran Sünnet ve Hadisler bağlamında getirilen düzen açısından insan haklarına olumlu yönde değişiklikler getirilmiş olduğunu söylemek doğru ise de 1981 de İslamiyet açısından ve Şeriat hükümlerinin uygulanmasına dayandırılarak insan haklarının günümüzdeki uluslararası metinler ile mukayesesinin yapılarak benzer hakların varlığından bahsetmek hukuk sistemleri açısından da yanlış olur. Çünkü karşılaştırma ancak benzer

¹⁰⁰ Umran Dergisi:www.umrandergisi.com.Mayıs-Haziran 1995 sayı 25

¹⁰¹ İbid.

niteliklerin ve düzenin olduğu sistemler arasında yapılabilir. Tarihi ve uluslararası belgeler ile dini belgelerin karşılaştırılmasının yapılması zorlama olacaktır.

Dini kurallar ile yönetilen ülkeler sistemi ile demokrasi ile yönetilen ülkelerin sistemlerinin de karşılaştırılması zor bir olaydır. Zira örneğin ifade özgürlüğü ile ne anlaşılması gerektiği konusunda bir ülkede uygulanan yasaların kaynağına bakmak gerekir. Hukuk Devleti ile din Devleti kurallarının ve/veya şeriat hükümlerinin uygulandığı bir ülke ile, halkın egemen olduğu ve demokratik bir sistem içinde laik düzenin olduğu, Anayasal hükümler çerçevesinde yapılmış yasaların uygulandığı kuralların farklı nitelikleri olduğundan bunları karşılaştırmak mümkün değildir. Özgür düşünce demokrasi ve laiklik felsefesi temelli uluslararası belgeler ile vahiy yolu ile Hz Muhammede nazil olan bilgilerin mukayesesinin yapılması bilimsel değildir. Kuran'ın menşei insan düşüncesi odaklı olarak kabul edilmedikçe dünyevi belgeler ile mukayesesini yapılamaz.

Ancak Kuran'daki insan hakları ile ilgili kabul edilebilen ve yorumlanan bazı sureler aşağıya alınmıştır.

Adalet Konusunda-Ahde vefa-Yaşam hakkı-Zulme direnme Eziyet etmeme-Aftan yararlanma hakkı, Aile kurma Hakkı -Özel Hayat Hakkı-Konut Edinme Hakkı ve Dokunulmazlığı- Miras Hakkı-Kardeşlik-İnanç Din Özgürlüğü Düşünce Özgürlüğü konularında ayetler yorumlanmaktadır.

Araf Suresi 29 De ki Rabbim adaleti emretti

NAHL 90 Muhakkak ki Allah adaleti ihsanı ve akrabaya vermeyi emrediyor, zinadan fenalıklardan ve insanlara zulüm yapmaktan yasaklıyor.

Mümteherine 8 Allah adalet yapanları sever.

Alak Suresi 1-5 Yaratan Rabbinin adıyla oku. Oku. O kalem ile yazıyı öğretti, insana bilmediği şeyleri öğretti. (Okuma eğitim ile ilgili hüküm düşünce özgürlüğü)

Kalem 1 Kaleme ve kalem ile insanların satır satır yazdıkları şeyler için.

Nahl suresi 4 Ey Resulum, sana o Kuran'ı indirdik ki kendilerine indirilenleri insanlara anlataşın, olur ki iyice **düşünürler**

Nalh suresi 69 Balda insanlar için şifa vardı. **Düşünen** bir kavim için bunda Allah'ı tanıtan alamet vardır.

Al-i İmran Suresi 191 onlar .. Göklerin Yerin yaratılışı hakkında inceden inceye **Düşünürler.**

Ra'd Suresi 3: Yeri düzleyen orada dağlar nehirler var eder, her türlü üründen çift çift yetiştiren, gündüzü gece ile bürüyen O dur. Bütün bunlarda iyi düşünenecekler için elbette ayetler ibretler vardır,

Rum suresi 24: Size korku ve ümit veren şimşegi göstermesi, gökten su indirip ölümünden sonra yeri onunla diriltmesi, O'nun varlığının delillerindendir. Bunda aklını kullanan bir kavim için ayetler, ibretler vardır.

Casiye Suresi 13: O göklerde olanları, yerde olanları hepsini sizin buyruğunuz altına vermiştir. Şüphe yok ki bunda, düşünen kimseler için ayetler ibretler vardır.

Haşr Suresi 21 Biz bu örnekleri insanlar için yapıyoruz olur ki düşünürler

Bakara 219 Allah düşünesiniz diye size ayetleri açıklıyor

Bakara suresi 218 De ki Allah size böylece ayetleri açıklar. Olur ki, dünya hususunda, ahiret hususunda da iyice düşünürsünüz.

Bakara suresi 177 Ahitleştiğinizde sözlerinize sadık kalın

Bakara Suresi 178 Kasten öldürülmüşler için size kısas farz kılındı

Nisa Suresi 92 Bir müminin mümini öldürmesi olamaz

Nisa Suresi 36 Anaya babaya iyilik edin

İsra Suresi 23-24-26 Anaya babaya güzelikle muamele edin,onlara öf demeyin,azarlamayın

Yunus Suresi 16 De ki göklerde ve yerde neler var bakın

Hucurat Suresi 12 Kimsenin iş ve davranışını ayıp ve kusurlarını araştırmayın (Özel hayatın gizliliği) Gibi birçok sure bulunmaktadır.

İslam da fikir açıklama özgürlüğü olup olmadığı üzerinde durmak gerekirse, fikir açıklama hakkı ve özgürlüğü İslam'da görüş bildirme hakkı, konuşma hakkı, söz alma hakkı gibi çeşitli fiillere ilişkin surelerde açıklamalar yer almıştır. Ancak hemen belirtmekte yarar olan husus şudur ki, 1982 Anayasasındaki madde 26. da belirtilen düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti gibi bir hakkın İslamda düzenlenmiş olduğu kabul edilemez.

Ancak, İslam da Kuran cümlelerinde, düşünmek ve akıl kavramları çok geçmekte olup buna önem verilmiştir. Ahlak sahibi kişilerin doğru bir şekilde aklı kullanması gerektiğine dair cümleler yer almıştır. Düşüncenin teşvik edildiği ayetler vardır. İnsanın fikir sahibi görüş sahibi olması aranır ve insanın düşünen, bilen, tedbirli davranan vasıflarda olmasının önemi vurgulanmıştır.

Bu gibi düşünme inceleme ve fikir sahibi olma gibi unsurlara Kuran da yer verilmiş bulunduğunu söylemek mümkündür. İslam'ın, insanı düşünceye sevk ettiğini söylemek bir anlamda mümkün görünebilir, ancak nakil yolu ile insanların öğreneceği konusundaki çeşitli tefsirler insanın düşünmesini (tefekürü) başka deyişle felsefeye önem vererek aklını kullanma konusundaki kuran ile ilgili yorumlar başka şekiller aldığından, nakil yolu ile bilgi aktarmaya çalışılması sonucu düşünme özgürlüğünden vazgeçildiğinin açık delili olmuştur. Bu yöntem ilahi bağlamda Kuran ile varılmak istenen insanın mükemmelleşmesi ideasına tamamen aykırıdır.

7)Asya Örneği/ Yusuf Has Hacip, Kut-Ad-Gu-Bilig(1070)¹⁰²

On birinci yüzyılda bir bilgin ve düşünürün öğütlerinin 3. binyılda önemini hiç bir kelimesi bağlamında yitirmemiş “ KUT-AD-GU-BİL-İ-G” (mutluluk bilgisi) olarak betimlenen eserdeki insan haklarından bahsetmeden insan haklarının tarihçesi incelenmiş olamaz. Başka deyişle insan haklarının batı kaynaklı olduğuna ilişkin ön yargı Anadolu'nun ve Doğunun eserlerinin incelenmesi ile tamamen farklı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kutadgu Bilig adlı eser orta çağda bu planette ilk Türk-İslam eseri olarak Yusuf Has Hacip tarafından yazılmıştır. Türkler açısından çok önemli olan bu eserde devlet politikası, demokrasi, sosyal hukuk devleti, devlet yönetimi, hükümet edenlere öğütler, ahlak, insan ilişkileri, çalışma hayatı, yardım gibi konularda zamanımızda da çok ama çok gereksinim duymamız gereken bilgiler yer almıştır. Kutadgu Bilig bir hazinedir. Kutadgu Bilik adlı eserini Yusuf Has Hacip, 6645 beyit olarak 1070 senesinde Uyгурca yazmış ve Ulu Kara Buğra Han'a sunmuştur.

Kutadgu Bilig adlı eser hükümdarlara ülkenin idaresi için bir sistem ve öğüt veren sebep ve sonuçları açıklayan önemli ve aktüalitesi hiç geçmemiş sosyal hazinedir.¹⁰³ Yusuf Has Hacip'in bu eseri çeşitli değişik ülkelerin felsefecilerinin ve bilim

¹⁰² Yazarı Yusuf Has Hacip'in, Karahanlı devleti vatandaşı olarak MS. 1019 civarında doğduğu söylenir. Başka deyişle orta çağ âlimidir. İyi bir aileden olup çok iyi eğitim almıştır. Kutadgu Bilik adlı eserini 6645 beyit olarak 1070 senesinde Uyğurca yazmış ve Ulu Kara Buğra Han'a sunmuştur.

¹⁰³ Arapça yazılmış bir nüshasının Herat'ta bulunmuş ve Uyğurcaya çevrilmiş olduğu araştırmacılarca kabul edilmektedir. Kutadgu Bilig'in bir nüshasının 1439 tarihinde İran Herat'ta bulunduğu belirtilir. Eserin birkaç ülkede de nüshaları tesadüfen bulunmuştur. Herbiri açısından eksik sayfalar olduğu ve eline geçirmiş olanlarca eklemeler yapılmış olabileceği de açıklananlar arasındadır. Yusuf'a, Has Hacip adı Ulu Kara Buğra tarafından verilmiş ve kendisi vezir yapılmıştır. Devrinin en önemli bilgin ve düşünürü ve devlet adamı olan Yusuf Has Hacip, ülkesinin ve çevre ülkelerin tarihini çok iyi bilmektedir. Müslüman olan Yusuf Has Hacip, Allah'ın birliğine inanmış, Allahın insana büyük erdemler vermiş olduğunu, ibadetin gerekli, ancak amaç olmadığını, insanların iyiliğinin toplum içinde faydalı olup olmamalarına göre ölçüldüğünü belirtmiştir.

adamalarının eserleri ile kimden etkilendiğinin bulunması için karşılaştırılmış ancak eserin kaleme alınmasında kimin etkisinin olduğu konusunda hiçbir bilgiye erişilememiştir. Başka deyişle son derece özgün bir eserdir.

Türkiye’de birkaç bilim adamının¹⁰⁴ inceleme yaptığı ve Türkçe’ye çevrilmiş olan ve ilk Türk Dili ve Edebiyatı açısından önemli bir eser olarak kayda geçmiş bilim adamı edebiyatçı şair Yusuf Has Hacıp’in bu eseri Türk edebiyatı açısından yazılmış ilk nazım şeklidir. Kutadgu Bilik’in anlamı da çok özel olarak kullanılmıştır. Çevirisi MUTLU OLMAK BİLGİSİ demektir.

Yusuf Has Hacıp’in eserinde ortaya koyduğu devlet felsefesi bugün tamamen esas alınacak temel politikalardan bahsetmektedir. Hükümdara verdiği mesajlar, kitabı yazdığı dönem itibariyle çok ilginçtir ve Avrupa kıtasında orta çağ yaşanırken demokrasiden laiklikten sosyal hukuk devletinden bahsederek halkın mutluluğu için yapılması gerekenleri Devletin başındakilere öğütlemiştir. Hukukun toplumsal yaşamda yerleşmesine önem vermiş toplumsal düzen ve refahı hukuk Devletinin varlığına bağlayarak “*Beylik çok iyi bir şeydir; fakat daha iyi olan kanundur.*” diye öğüt vermiştir.

Hukuk Devletinin varlığı keyfiliği ortadan kaldırdığı ve vatandaşlara güvence vereceği için sorunların barışçıl bir biçimde çözümlenmesini mümkün kılacağını söylemiştir.

Demokratik devletten bahsederken, toplum sözleşmesi düşüncesini ortaya koymuş ve halk ile yöneten arasında karşılıklı hak ve yükümlülükler konusunda bir anlaşmanın varlığını dile getirmiştir. Yusuf has Hacıp, sınıf ayırımına karşıdır. Her şeyin devlet tekelinde geliştirilmesini ve üretilmesini belirtmiştir. Bir bakıma devletçi bir görüşü olduğu söylenebilir.

¹⁰⁴ Hacıp, Yusuf Has (1998), Kutadgu Bilig. Çev. Reşid Rahmeti Arat. Ankara: TürkTarih Kurumu.

Niyazi, Mehmed (1993), Türk Devlet Felsefesi II. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı 12, Yıl 2002 (127-158) www.erciyes.edu.tr

Demokratik devlet ile sosyal devlet arasında sıkı bir bağ olduğunu, devletin demokratik olması ile vatandaşların mutlu olacağını devletlerine güveneceklerini belirtmiştir. Bu ifadeler Amerikan demokrasisinin açıklanmasında da bilim adamları ve hukukçular tarafından dile getirilen ifadelerdir. Toplumda istikrarın sağlanmasının yolu demokrasidir.

Yusuf Has Hacip devlet adamı tanımı yaparak insanlara nasıl davranılacağını açıklamıştır. Devlet adamı vasfını taşıyabilmek için ne gibi unsurların gerekli olduğunu açıklamış ve devlet adamı olmanın önemli koşulunun başkalarına yardım etmek ve iyilik yapmak olduğunu, halkın iyiliğinin sağlanması gerektiğini, muhtaç kişilere yardım edilmesi ve iyilik yapma fikrinin de toplumsal bir değer olduğunu açıklamıştır. Hukuk Devletinden bahis için toplumsal değerlere saygılı olunması gerektiğini ve ancak bu fikirde olarak yönetilme halinde sosyal bir Devletten bahis olunabileceğini belirtmiştir. Devletin sürekli olması ve geleceği açısından değerlere saygının önemini vurgulamıştır. Değerlere saygılı olmak ve iyilik yapmak sonucunda toplum tarafından Han'ın sınanacağını belirtmiştir. Buradaki sınanma devlet adamı olarak hangi sistem içinde olunursa olunsun bu makamı işgal edebilmek için halkın rızasının ve içtenlikli isteğinin olması gerektiğidir. Başka deyişle devlet adamı yaptığı objektif nitelikli ve insana saygılı yararlı fiil ve davranışları ile toplum tarafından benimsenir veya ret olunur. Bu nedenle dikkatli davranılması gerektiği vurgulamıştır.

Devleti yönetenler bakımından üzerinde durduğu ve eleştirdiği diğer önemli bir diğer husus da, devlet adamlarının, ülkeyi yönetenlerin halktan uzakta ve onlardan ayrı olarak yaşamaları konusudur. Yöneticilerin halk içinde yaşamaları gerektiğini ancak bu şekilde halka yararlı olunabileceğini öğütlemiştir.

Halkın kendini yönetenleri çalışmaların iyilik içinde ve yararlı olmasına göre sınırlar demek sureti ile, yöneticiyi ikaz etmiştir. *“Her vakit meşhur bir bey olarak kalmak için, gerekli olan açık elli ve cömert olmaktır, halka karşı şefkat göstermektir.”* diyen Yusuf Has Hacıp mal ve mülk biriktirmenin de gereksiz olduğunu, bunların ihtiyacı olanlara dağıtılmasını öğütlemiştir. Hükümdarın adil olmasını ve halka adil davranmasını aynı şekilde vezirin de adil gözünün tok olması yiyicilik ve rüşvetten uzak durması gerektiğini belirtir. Yusuf Has Hacıp eserini yazdığı 11.yy da devlet yönetiminde hayal ettiği yönetim biçimine uymayan bir takım fiillerin de olabildiğini böylece bizlere aktarmış olmaktadır.

Din ve Devlet İşleri ve Hukuk ile ilgili açıkladığı görüşler insan hakları bakımından çok önemlidir.

Yusuf Has Hacıp, demokratik, laik, sosyal bir hukuk devletini işaret ederek din ve devlet ilişkileri bağlamında da görüşlerini belirtmiş ve bunların birbirini kontrol etmemesini, Devlet adamı etiği ile din adamı etiği arasında bir ayırım yapılmasını, bunların farkını vurgulamış ve din ile devlet ilişkilerinin nasıl düzenlenmesi gerektiği konusunda etraflı öğütlerde bulunmuştur.

Dini kurallara devlet yönetiminde yer verilmemesi gerektiğini belirten Yusuf Has Hacıp, dini inançların devlet tarafından kontrol edilmesine de karşı çıkmış, din ve devletin doğal olarak birbirini etkileyip, zaman zaman birbirine yardımcı olacağını belirterek, ancak bu durumun din ve devletin kendi otonomilerini kaybetmeleri anlamına gelmeyeceğini savunmuştur.

Devlet adamına seslenerek, kötü teamül koymamasını, kötü kanunlarla dünyaya hükmedilemeyeceğini iyi kanun koyup bırakırsa adının ayakta kalacağını, hukukun üstünlüğünü her vesile ile vurgulayan Yusuf Has Hacıp, hukuka sadece vatandaşın değil yönetenlerin de uymaları gerektiğini hukukun herkese eşit

olarak uygulanmasını öğütlemiştir. Devletin, ancak adil kanunlarla ayakta durabileceğini, hakların uygulanabilmesi için hukukun üstünlüğünün toplumda benimsenmesi gerektiğini, hukukun herkese ve aynı şekilde uygulanmasının önemini, kişilere itiraz hakkı tanınması ve haksızlıkların en kısa sürede giderilmesine çalışılması gerektiğini belirterek adaletin toplumsal düzeni sağlayacak en önemli kurum olduğunu böylece toplumdaki siyasi kurumların meşruiyetinin güçleneceğini belirtmiştir.

Toplumunu meydana getiren insanların kendilerine uygulanacak demokratik kuralların yapılmasında ve uygulanmasında bilinçli olmaları gerektiğini, hakların uygulanmasının ancak insanların bu konuda bilinçli olmaları ile mümkün olduğunu, belirten Yusuf Has Hacıp, Hukuk Devletinde suçun cezasız kalmaması ve suç işleyene gerekli cezanın verilmesinin toplum vicdanı bağlamındaki önemini açıklamıştır.

Yoksul ve muhtaçlar ile ilgili açıklamaları ile insan hakları konusunda önemli bilgiler vermiştir. Yusuf Has Hacıp, yoksul ve muhtaçlara nasıl yardım edilmesini belirtmiştir. Ülke halkının güçlü ve sürekli olabilmesi için yoksul, muhtaç ve güçsüzlere bir düzen içinde yardım edilmesini, toplumda yardıma muhtaç kişilerin çoğalmasının toplumların sürekliliğini engelleyeceğini, güçlü toplumların sürekliliği için düzen gerektiğini ve adil yasaların varlığını ve sadaka Devleti niteliğinde olmamak üzere sosyal devlet anlayışını ortaya koymuştur. Halkın refahı için gerekli şartların devlet tarafından hazırlanması konusunu da işlemiştir.

Halkın belirli bir refah düzeyine ulaşması için devletin şartları hazırlamasını ve temel ihtiyaçları karşılamasını ve halkın kendi geçimlerini rahatça sağlayabilecekleri ortamın yaratılmasını sosyal devlet olarak betimlemiştir. Bir anlamda Devletçilik görüşünün hâkim olduğu bir sistemi uygun görmektedir.

Aynı şekilde çalışanların hakları ile ilgili görüşleri de çağına göre çok ileridir. İnsanların çalışması gerektiğini, çalışmanın insanı mutlu edeceğini sadaka devletinin devletin sonunu getireceğini belirtmiştir. Çalışana, başka deyişle işçi ve işveren ilişkisinde emeğin karşılığının mutlaka verilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Çalışanın hakkının ödenmesi, muhtaçlara yardım elinin uzatılması, insan olma vasfının sonucu olarak ortaya çıkan yükümlülük olduğunu ve bu tür uygulamanın toplumun sürekliliği için gerekli olduğunu belirtmiştir.

Sosyal bir devleti işaret eden Yusuf Has Hacıp, çalışana hakkının ödenmesi, yardıma muhtaçlara yardım edilmesini sadece kişilerin bireysel yaşamlarının iyileştirilmesi için değil aynı zamanda toplumsal düzenin sağlanması için gerekli olduğunu ve bunun sonucu olarak devletin zenginleşeceğini, buradaki zenginliğin de her açıdan zenginlik olup sosyal ahlaki ve ekonomik değerler bağlamında zenginlik olarak düşünmüştür.

Devlet tanımını yapan Yusuf Has Hacıp demokratik laik, sosyal ve hukuk devletini açıklamıştır. Devlet yönetimine ilişkin zamanımızda geçerli olan birçok kuralı gerekçeleri ile açıklamıştır. Bir ülkede yaşayanların güçlü bir toplum oluşturarak sürekliliklerini sağlamaları ancak yönetenlerin adil ve hakları eşit bir biçimde dağıtmasını bilmesi ve insanın yoksul muhtaç güçsüz bir halde kalmaması gerektiğini öğütlemiştir.

Devlet yönetiminin bir düzen içinde gerçekleşmesinin ancak yönetenlerin adil ve yasalara uygun olarak hareket etmesi ile sağlanacağını belirtir. Aksi halde demek istemiştir ki, şayet bir toplumda eşitlik ilkesi bozulursa ve insanlar arasında sınıf farkı doğarsa ve insanlar ancak yardımla yaşayabilecek durumda olurlarsa ve bu durum çoğalır insan haklarının olmaması nedeni ile ve Devlet korumasından mahrum bulunanların kaos ortamı içinde olarak toplumların sürekliliğini olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir.

Eğitim ve öğrenim konusunda Yusuf Has Hacıp devlete görev yüklemiştir. Bilginin, bilimsel bilginin önemini belirterek, toplumsal ihtilafların hallinde akıl ve bilginin yol gösterici olduğunu benimseyerek eğitimin önemi üzerinde durmuş ve açıklamalarda bulunmuştur.

Asker ve Ordu konusundaki fikirleri son derece önemlidir. Ordu ile ilgili olarak devletin varlığını sürdürebilmesi için askerin önemi özerinde de durmuş ve askerin devlet tarafından memnun edilmesini öğütlemiştir. Devletini sevmesi ve uğruna ölmesi için askerin memnun edilmesi gerektiğini aksi halde kılıç kınından çıkmaz ibaresi ile açıklamıştır. Kılıç kıpırdadığı sürece düşman kımıldamaz diyerek veciz bir şekilde devlette askerin önemini vurgulamıştır. Güçlü bir devletin güçlü ordu ile var olacağını bu şekilde açıklamıştır.

Yusuf Has Hacıp etik değerler ve ahlak üzerinde de durarak, bu konulara çok önem vermiştir. Helal kazanmanın gerekliliğini, yardımın önemini açıklamış, eşitlik hak hukuk üzerinde durmuş ve yasalarda yer almasına rağmen birtakım kuralların ve vatandaş olmaktan kaynaklanan yükümlülüklerin ve aynı zamanda dini nitelikteki görevlerin yapılması, ifa edilmesinde birçok konunun kâğıt üzerinde veya söylemde kaldığını da, Yusuf Has Hacıp'in asırlar önce söylemiş olması son derece ilginçtir.

Yasalarda düzenlenmiş hakların ifasında ve elde edilmesinde birçok olumsuz etkenin olduğu ve bunların insanın kendi değerlerinden kaynaklanan nedenler ile yerine getirilmediğini, insanın acımasız ve gelişmemiş olmasının toplum açısından nedenli zarar verici olduğunu belirterek günümüzdeki insanın vardığı olumsuz nitelikleri belirtmiştir. İnsanın toplum içinde ahlaklı ve etik değerlere saygılı olmasını istediğı açıklamalarından anlaşılmaktadır.

T.C.Anayasası bağlamında Yusuf Has Hacıp'in açıklamalarını karşılaştırsak, ilginç bir benzerlik ortaya

çıkılmaktadır. Anayasa madde 2 de “ Türkiye Cumhuriyeti , toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygıyı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan ,DEMOKRATİK, LAİK, VE SOSYAL BİR HUKUK DEVLETİDİR. “hükmü yer almaktadır.

Keza T.C Anayasasının 56. maddesinde Sağlık Hizmetleri düzenlenmiştir. Herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu anayasal hak olarak düzenlenmiştir. Yine 60. maddede, Sosyal güvenlik hakkında bahsedilmektedir. Herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu, devletin bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alacağı ve teşkilat kuracağı yazılıdır.

Bu temel hükümler bağlamında haklar konusuna baktığımızda T.C. Devletin Sosyal bir devlet olduğunun kabul edilmiş ve Anayasal bir temele bağlanmış olduğunu görmekteyiz. Bunun anlamını Yusuf Has Hacıp Kutadgu Bilik te şöyle yorumlamıştır;

Bir ülkede yaşayanların güçlü ve sürekli bir toplum oluşturmaları, yönetenlerin hakkaniyetle ve eşit olarak hakları dağıtmayı bilmeleri ve ülkede yoksul muhtaç kimsenin kalmamalıdır. Devletin bir düzen içinde istikrarlı olarak yönetilmesi ve yasalara uyulmasının esas olduğunu belirterek, aksinin eşitlik ilkesini bozacağını ve sınıf farkının insanlar arasında doğması halinde toplumun sürekliliğini kaybedeceğini belirterek, toplumu meydana getiren bireylerin kendilerine uygulanacak kuralları bilinçli olarak benimsemelerinin gereğini vurgulamıştır.

İnsan haklarının tarihsel gelişimi bağlamında birçok belge bulunmaktadır. Ancak bunların ortaya koyduğu konuların birçoğu uluslar üstü kurallar ile esasen evrensel nitelik taşıyarak toplumlarda uygulamasını bulmuştur. Yusuf Has Hacıp Kutadgubilik’i ve bu eserde bulunan insan haklarını ve devlet

yönetimine ilişkin ilkeleri tüm uluslararası ve batının insan hakları belgelerinden önce yazmıştır.

Yusuf Has Hacıp Türk toplumlarında olması gereken vasıfları kaç yüzyıllar önce düşünmüş ve aydın insan niteliğini sergileyerek, batının bu konularda bilgisinin olmadığı dönemlerde en ince ayrıntısına kadar konuları eserinde yazmış olması çok önemlidir.

İnsan hakları bakımından çok önemli olan bu eser, önemli bir yapıt olarak, devleti yönetenlerin tüm insanların ibret alması gereken bilgiler ile doludur. Her dönemde geçerliliği olan bilgiler ve öğütler içeren bu yapıt orta çağda ve sonrasında yazılmış emsal eserler içinde en çağdaş hükümleri ihtiva eden ve Asya kıtasından yükselmiş Türk kültüründen doğmuş insan hakkı kültürünün en güzel betimlendiği bir eser olarak önemle yaşatılması gereken bir yapıttır.

II BÖLÜM

I) İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ ULUSLARARASI KAYNAKLAR

İnsan düşüncesinin gelişimi ekonomi ve teknoloji ile tanışması, tarımdan sanayi devrimine uzayan yol insan haklarında büyük gelişmelerin gerçekleşmesine neden olmuştur.

İnsanlar arasındaki sürekli şiddet ve kavgaya rağmen birlikte yaşamak zorunda olunması, birbirinden ayrılmanın imkânsızlığı, topluluk içinde yaşamının kolaylıkları, insanların birtakım kurallara uyarak yaşamalarını gerektirmiştir. İnsanlar arasındaki ilişkiler ve insanlar ile devlet arasındaki ilişkiler, devleti yönetenlerin düşünce ve nitelikleri ve bunların topluma

bakış açıları toplumda düzeni sağlayan kuralların oluşmasında etkindir. Özellikle çağdaş dünyada devletler, yönetenler ile insanlar arasındaki ilişkileri ve özellikle de dinler ile insanlar arasındaki ilişkilerin belirli kurallar ile korumaya alınmasını sağlamak durumunda kalmıştır.

Tarihi süreç içinde yaşanmış acı ve insanlık dışı olaylar sebebiyle insanların tedirgin olması mutsuz olması ve yok olmalarına neden olması nedenleriyle dayanılması güç şartlardan kurtulmak için verilen mücadeleler sonunda birtakım metinler ile insan hakları belirlenmiştir. Düzeni sağlamak için kurallar yaratılmıştır. İnsanlar arasında eşitsizlikten kaynaklanan farklı değer yargıları gerçekleştirilmeye çalışılan düzenlemelerde de kendini göstermiştir. Her ne kadar giderek sosyal, ırki, dinsel, felsefi farklılıklar, hukuki eşitlik şuurunun gelişmesi ve yerleşmesi ile insanlar arasında bir dereceye kadar ayrımcılığın giderilmesi için çaba gösterilmişse de günümüzde eşitsizliğin sona erdiğini iddia etmek abartılı olabilir.

Burada belirtmekte yarar olan husus şudur ki, tüm önemli ve toplumu ilgilendiren ve insanlığın bütününe ilgilendirmek üzere yaratılan belgelerin hepsi, arka platformdaki sebebi ne olursa olsun, gelişmiş ve üstün akla sahip dediğimiz insanlar tarafından hazırlanmıştır ve halende aynı nitelikteki insanlar tarafından geliştirilmeler yapılmaktadır.

Toplumlar arasında meydana gelen savaşlar, direnişler başkaldırıları isyanlar, tırör uygulamaları, veya devletler arasındaki doğal kaynakların kullanımı, ekonomik nedenler, silah üretimi ve ticareti veya uzay teknolojileri gelişmelerinin sebep olduğu savaşlar, ihtilaflar sonucunda meydana gelen yıkımların düzeltilmesi barışın sağlanması, halkların içinde buldukları travmatik durumun düzeltilmesine varan istekleri de dâhil, toplumun yönetimsel gereklerinin birlikte değerlendirilerek çözüm bulunmasında çalışanlar üstün objektif görüşlü ve özgür nitelikli insanlardır. Bunların meydana getirdiği kurallar manzumesinin uygulama da ne kadarının

uygulanabildiği konusu ayrıık olarak, metinlerin içeriği bakımından olumlu görüş açıklanmalıdır.

Eklemek gerekir ki, insan hakları ile ilgili belgelerin, bildirilerin ortaya çıktıkları ülkelerin devlet sistemi bu belge ve bildirilerin niteliğini de etkilemektedir.

İnsan Haklarının temellendirilmesinde demokrasinin ve laikliğin güvence olduğu, demokrasinin ve laikliğin olmadığı yerde insan hakkından bahsedilemeyeceği açık ve kesin olgudur. İnsan hakkı olarak bireysel özgürlüklerin bulunmadığı devlet sistemlerinde insan hakkını telaffuz etmek mümkün değildir.

A) 1900 Tarihinden Önceki Dönemler

İnsan Hakkı kurumunun doğması ve gelişmesinin nedenlerini insanlık tarihindeki travmaları savaşları açıklayarak belirttik. Görünen manzara sonucu usun gelişmesi ile toplumsal sulh ve sükûnun tüm insanlık için vazgeçilmez olduğu bilincinin yerleşmesi ve uluslararası boyutta kuralların temellendirilmesi gerekmiştir. Uluslararası ve uluslar üstü kurallar ile insan hakları şekillendirilmek istenmektedir.

İnsan haklarını konu eden ve uygulanması ile insana değer veren sistemin yerleşmesi mümkün olduğunda insan hakları için önemli atılımlar gerçekleşmiş olacaktır.

İnsan hakkı açıklanırken evrensel nitelik kazanmış haklar olarak insanlar arasında din düşünce felsefi inanç, renk, ırk sosyal konum farklılığı gözetilmeksizin siyasi ahlaki hukuki içeriğinin önemi belirtilmektedir. İnsan hakları uluslararası normlar ile temellendirilerek insanı merkeze alan haklar toplumların gündeminde yer almaktadır. İnsan hakları ile ilgili yoğun çalışmaların varlığı insanlar açısından yararlı olmuşsa da siyasi arenada belirli siyasi amaçlara erişmek için araç haline getirilmek istenmesi ve parti propaganda politikalarına, devlet

politikalarına ve amaçlarına hizmet etmek niteliğinde kullanılması tehlike yaratmaktadır.

Hakların uygulanmasında ve sınırlandırılmasında dengelerin sağlanması yasal düzenlemelerin özgürlükleri baskıcı nitelikte olmaksızın yapılması ayrı bir beceri bilgi ve saygıyı gerektirmektedir. 20 yüzyıl insan hakları konusu en üst düzeyde ilgi odağı olmuştur. Çalışmalar hızlanmış, devletler uluslararası belgeleri iç hukuklarında uygulamak üzere kabul ederek Anayasal düzenlemeleri gerçekleştirmişlerdir. İnsan haklarının Uluslararası boyutu bu konunun coğrafi sınırların önemini olmadığı siyasi ideolojik, ekonomik kültürel farklılıkların nazara alınmaması gerektiği anlaşılmıştır. Niyet evrensel olduğu halde ülkeler açısından konuya baktığımızda farklı dinlerde olan ve devletin dininin olduğu ülkeler bağlamında veya feodal rejimlerin olduğu, sivil askeri monarşinin, oligarşinin olduğu veya cumhuriyet veya parlamenter demokrasinin olduğu devlet sistemlerinde insan haklarının ve uluslararası belgelerin algılanış ve uygulanış ve özümseme yöntemleri farklı gelişmiştir. Tek bir standart uygulama olamayacağını peşinen kabul etmek gerekir.

Çağdaş ve ütopyaya yakın bir insan hakları uygulaması için insanların buna hazırlanması ve her kademedeki insanın bu konuda bilgi sahibi olması amaç ve sonuçları hakkında özgürce düşünme ve karar verme yetisinin bulunması gerekir. Bu alt yapı olmadan insan hakları ile ilgili sözleşmelerin, belgelerin devletler tarafından kabul edilmiş bulunması ve gerek anayasalarda ve gerekse mevzuatta insan haklarına uygun kurallara yer verilmiş olması yeterli değildir. İstemek uygulanmasını mümkün kılmaz. İstemenin özümseme asıldır. Yüzümüzü Batıya çevirelim ve birtakım belgeleri gözden geçirelim.

1) Magna Carta Libertatum (1215)¹⁰⁵

¹⁰⁵ 1. Her şeyden önce, Tanrı'nın önünde diz çöktük ve bizim ve varislerimiz için İngiliz Kilisesinin sonsuza dek özgür olduğunu, haklarına eksiksiz bir şekilde, özgürlüklerine de kısıtlanmadan sahip olması gerektiğini bu sözleşme ile teyit ettik. İngiliz Kilisesi için çok önemli ve gerekli görülen seçim özgürlüğünü, baronlarla aramızda çıkan ihtilaftan önce, tamamen kendi irademize dayanarak kabul etmemizden ve efendimiz Papa III. Innocent tarafından da tasdiklerini aradığımız bu sözleşmeyi onaylamamızdan doğacak her şeyin, aynen korunmasını diliyoruz. Bu sözleşmeye biz uyacağız; varislerimizin de sonsuza kadar samimiyetle bu sözleşmeye uyacaklardır. Aşağıda sıralanan tüm özgürlüklere bizim ve varislerimizin sahip olmasını ve olmaya devam etmesini krallığımızın bütün özgür insanlarına kabul ettirdik. Bu bizim ve varislerimiz tarafından onlara ve onların varislerine de kabul ettirilmiş sayılmalıdır.

12. Krallığımızda, ülkemizin Genel Meclisinin izni olmadıkça zorla, askerlik hizmeti karşılığı olarak vergi ya da yardım parası alınamaz. Fiziksel varlığımızın diyet verilerek esaretten kurtarılması, en yaşlı oğlumuzun şövalyeliğe kabul töreni veya en büyük kızımızın ilk evliliği durumları bunun dışındadır. Bu üç amaç için makul bir yardım talep edilebilir. Londra kentinin yardım paraları da benzer bir biçimde ayarlanacaktır.

13. Londra kenti, eskiden sahip olduğu tüm özgürlüklerini ve geleneklerini hem karada hem de denizde koruyacaktır. Ayrıca, tüm kentlerin, arazilerin, çiftliklerin ve limanların da kendi ayrıcalıklarını korumalarını istiyor ve onlara bu hakkı bahşediyoruz.

14. Eğer yukarıda bahsedilen o üç durumun dışında yardım parasının ya da askerlik yapmama karşılığında alınacak verginin miktarını belirlemek sözkonusu olursa, Krallığımızın Genel Meclisinin toplanması amacıyla, en az 40 gün önceden olması koşuluyla, belirli bir gün ve yerde toplanabilmeleri için, tüm başpiskoposları, piskoposları, manastır başrahiplerini, kontları ve büyük baronları mühürlü mektuplarla çağıracağız. Ayrıca, en yüksek mevkideki tüm kişileri şerifler ve görevli memurlarımız vasıtasıyla toplantı için çağıracağız. Tüm çağrı mektuplarında toplantının gerekçesini de açıklayacağız. Ve böylece başarıyla yerine getirilen bir çağrıdan sonra, sözkonusu olan iş, çağrılanların tümü gelmemiş olsa bile, sadece katılanlardan oluşan meclis tarafından kararlaştırılan günde yerine getirilecektir.

16. Hiç kimse, asilzadelerin ücreti için ya da diğer herhangi bir kiralık arazi için gerekli olandan daha fazla hizmet vermeye zorlanamaz.

20. Özgür bir adam suçun derecesine göre küçük bir suç için yalnızca para cezasına çarptırılabilir. Büyük çaplı bir suç, suçun büyüklüğüne göre para cezasına çarptırılabilir ve bir tüccar da malları korunarak aynı şekilde cezalandırılabilir. Aynı şekilde, bir cani, eğer bizim merhametimize mazhar olursa, para cezasına çarptırılabilir....

38. Bundan böyle hiçbir hakim her hangi bir kimseyi ilgili olayda doğru ve güvenilir deliller ortaya koymadan dava edemez.

39. Kendi zümresinden olanlar ya da ülkenin ilgili yasalarına uygun olarak verilen bir karar olmadıkça hiçbir özgür kişi tutuklanamaz, hapse atılamaz, mal ve mülkü elinden alınamaz, sürgüne yollanamaz ya da herhangi bir biçimde kötü muameleye maruz bırakılamaz.

40. Kimseye hakkı ya da adaleti satmayacağız, menetmeyeceğiz ya da geciktirmeyeceğiz.

İngiltere açısından önemli olduğu kadar dünya milletleri bağlamında da önemli ve anayasaların temelini teşkil ettiği her

41. Bütün tüccarlar, kadim ve yerleşmiş geleneklere tabi olmak koşuluyla bütün kötü vergilerden muaf olarak alışveriş yapmak amacıyla kara veya deniz yoluyla emniyetli bir şekilde İngiltere'nin dışına çıkabilirler, İngiltere'ye girebilirler, İngiltere'de oyalanabilirler ya da transit geçiş yapabilirler. Bu olanakları bize karşı savaşan bir ülkenin tüccarları olma durumu hariç savaş zamanında da güvence altındadır. Bize karşı savaşan ülkenin tüccarları savaşın başlangıcında ülkemizde bulunurlarsa biz ya da baş yargıcımız, bize karşı savaşan ülkedeki tüccarlarımızın nasıl muamele gördüklerini tamamıyla öğrenene değin, mallarına ve canlarına zarar vermeksizin, gözaltına alınacaklar ve eğer bizim tüccarlarımız orada bir zarar görmemişlerse onlar da ülkemizde emniyet içinde olacaklardır.

45. Krallığın yasalarını bilmeyen ve bu yasalara tümüyle uyacağına kanaat getirmediğimiz kişileri hakim, vali, şerif ya da sınırlı yetkili hakim olarak atamayacağız.

51. Atlı ve silahlı olarak ülkemize zarar vermek için gelmiş olan tüm yabancı kökenli şövalyeleri, okçuları, kiralık askerleri ve vasalları barış sağlanır sağlanmaz sınırdışı edeceğiz.

61. Krallığımızda eskiden beri varolan koşulların daha iyi bir hale getirmek, baronlarla aramızda mevcut olan ihtilafın en hayırlı bir biçimde sonuçlandırmak ve Tanrı'nın rızasını kazanmak için yukarıda sayılan maddeleri onayladıktan sonra, şimdi de kapsamlı ve sürekli bir istikrardan yararlansınlar diye aşağıdaki güvenceyi veriyoruz. Krallığımızın sınırları içerisinde bulunan baronlar kendi aralarından diledikleri 25 kişiyi seçecekler ve bu 25 kişi tüm güçleriyle, halihazırdaki bu fermanla kendilerine bağışladığımız ve teyit ettiğimiz barışı ve özgürlükleri uygulayacaklar, bunlara uyacaklar ve karşı tarafın da uymasını sağlayacaklardır. Bu şu şekilde olacaktır: Eğer biz ya da başyargıcımız veya memurlarımız ya da emrimizdeki herhangi bir kimse, herhangi bir durumda, herhangi birine karşı suç işler, güvenlik ve barış kararlarından herhangi birini ihlal ederse ve eğer bu hareket adı geçen 25 barondan sadece dördü tarafından öğrenilirse, bunlar bize gelerek veya yurtdışında isek başyargıcımıza giderek, işlenen suçu bildirecekler ve bu haksızlığı hiçbir gecikme olmaksızın gidermemizi talep edeceklerdir. Bu hatayı, biz ya da yurtdışında isek başyargıcımız düzeltmezse, dört baron olayı geri kalan 21 baronun önüne götürecektir ve bütün ülkeyi de arkalarına alarak, kalelerimizin, topraklarımızın ve mülkümüzün elimizden alınması yoluyla, olay kendi isteklerine uygun bir biçimde yeniden yoluna girene dek, bize uygun bir biçimde baskı yapacaklar, haciz uygulayacaklar ve ellerinden başka ne geliyorsa onu yapacaklardır. Ama bu arada bizim, kraliçenin ve çocuklarımızın şahısları dokunulmadan korunacaktır. Ve eğer bir değişiklik yapılırsa daha önceden söz konusu olan uygulamaya uygun bir şekilde yapılacaktır...

63. Bundan dolayı, İngiliz kilisesinin özgür olacağını, ülkemizdeki tebaanın belirtilen bütün yerlerde ve bütün konularda yukarıda bahsedilen bütün özgürlüklere, haklara ve imtiyazlara hem kendileri için hem de varisleri için tam olarak ve serbest bir biçimde sahip olmalarına karar verdik. Ayrıca hem kendi adımıza hem de baronların adına, yukarıda bahsedilen bütün hükümlere her hangi bir kötü niyet olmaksızın iyi niyetle uyulacağı üzerine yemin edildi. Saltanatımızın on yedinci yılında, Haziranın on beşinci gününde Windsor ve Stanes arasındaki düzlükte tarafımıza tevdi edildi. Veysel G: a.g.e., s. 35 vd.

daim yinelenen bir belge de Magna Carta dır. 63 maddeden ibarettir.

Hükümlerine göz atarsak 1215 ler de İngiltere’de hüküm süren Krallık döneminde kralın yetkileri ile ilgili olarak birçok hükmün düzenlendiği belge olduğunu görürüz. Magna Carta Libertatum adıyla bilinen belge İngiltere’de belirli insan grubu için bir anayasa metni olarak bazı hükümlerin uygulanmasını sağlamak düzenlenmiştir. Bazı batı ülkeleri anayasaları için bir bağlamda ışık tutan belge olabilir. Ancak bu belge halkın istekleri ve yaşam şartlarının iyileştirilmesi için gerekli hak ve imkânlardan tüm İngiliz halkının yararlanabileceği şekilde düzenlenen ve sağlayan bir belge değildir.

Başka deyişle İngiltere halkının tümünü ilgilendiren haklar ve hürriyetleri düzenleyen bir belge hiç değildir.

Halk bu belgenin düzenlenmesinden sonra da yine serf olarak kalmıştır. Özgür olmayan halkı esas alarak onların özgürlüğü veya hakları için, insan hakkı için tüm vatandaşlara haklar sağlamak ve onları ilgilendiren nitelikte hak ve imkanlar özgürlükler tanıyan hükümler bu belgede yer almamıştır.

Halk derebeylerin toprakla birlikte alıp sattığı köledir. Halkın bu durumunu değiştiren, iyileştiren hiçbir hak Magna Carta ile sağlanmamıştır.

Bu nedenle Magna Carta Libertatum adlı belge insan haklarını düzenleyen bir belge olarak sanki özgürlükler ile ilgiliymiş gibi açıklanması ve muhtevası bilinmediği için sürekli olarak sadece insan haklarının kurucusu belge imiş gibi Magna Carta’nın dillerden düşürülmemesi yanlış bir bilgi sonucudur.

Bu belgeden önce de Avrupa’da birçok hükümdarın ülkesindeki halkı için halkın reaksiyon gösterdiği sorunları gidermeye yönelik beratlar çıkarılmış olduğu gerçektir.

Magna Carta Klise hâkimiyetinin kabul edildiği ve toprak mülkiyeti ile ilgili düzenleme yapan bir belgedir. Bunun bugünkü

insan hakları kavramına ve muhtevasına indirgenmesi ve yorumlanması yanlıştır. Tarihçiler bu belge ile ilgili birtakım açıklamalar nedeni ile topluma yayılmak istenen kirli bilginin karşısındadırlar.

Kısaca bu belgenin neden bahsettiğini vurgularsak:

Öncelikle belgede kiliseyi ve kilisenin yetkilerini ilgilendiren hükümler yer almıştır. İngiliz kilisesinin sahipleri lordlar ve soylular olduğundan kendilerini bu belge ile kralın karşısında güvence altına almak için bu belgeyi krala imzalatmışlardır. Ödemekle yükümlü oldukları paraları (vergi gibi) ödememek veya az ödemek için düzenleme yapılmıştır. Parasal konularda Kralın keyfilğine bir düzen getirmek istenmiştir. Vergilerin meclisce belirlenmesine ilişkin hüküm kabul edilmiştir. Soylular Genel Meclisi oluşturup Krala tavsiyede bulunma yetkisi almışlardır. Kilisenin mutlak özgürlüğü bu belge ile sağlanmıştır. Özgürlük ise herkese ait bir hak değildir. Özgür kişiler ile esirler ve tabi olanlar bakımından farklılıklar vardır. Eşitlik yoktur. Bu nedenle Magna Carta belgesinin özgürlükleri düzenlediğine dair insan hakları ile ilgili bir belge olduğunu söylemek hiç mümkün değildir.

Magna Carta' nın metnine baktığımızda;

İngiltere kilisesine özgürlük tanınacak, özgürlüklerine hiçbir kısıtlama getirilemeyecektir. Başka deyişle hükümdar kiliseye istediğini yapma yetkisini tanımış olmaktadır. Krallık bir kısım özgür kişi tanımlarını kabul etmiş ve bunların varisleri dâhil birçok hak ve imkânlar tanınmış ve krallık adına bağışta bulunulmuştur.

Neler Krallığın vazgeçtikleridir? Krallık özgür olarak nitelendirdiklerinden topladığı bağış ve vergi gibi yardım konularındaki haklarından vazgeçmiş ve Genel Meclis tarafından kabul edilmiş vergiler dışında başkaca vergi salınmayacağını kabul etmiştir.

Ayrıca memurlar başka deyişle devlette görevli olanların vergi toplamadaki yöntemleri açısından taşınabilir mallar borçları ödemeye yeterli olduğu takdirde vergi veya devlete olan borçlarını ödeyecekleri aksi halde taşınmaz mallarına el konulamayacağı güvencesi getirilmiştir. Bu hükümler kimler için getirilmiştir, kimler korunmak istenmektedir. Sonuçta asiller veya zaten özgür olanlar korunmuştur. O halde düzenleme ve krala dayatılan uygulama zaten özgür olmayanlar, işçiler, emekçiler, tabi olanlar, proletarya köylüler ile ilgili hükümler değildir. Esasen bu hizmet eden ve özgür olmayan grubun malları dahi yoktur. Onlar efendilerinin topraklarında hizmetkârdırlar ve efendilerinin topraklarında şatoların yanında toprak evlerde yaşamlarını sürdüren kul niteliğindeki kişilerdir.

Ayrıca Şövalyelik veya evliliklerde toplanan hediyeler vs. gibi paralardan vergi alınmayacağı esası da getirilmiştir.

İnsanların Krallığa vermekle ve ödemekle yükümlü oldukları meblağlar bakımından birtakım sınırlamalar getirilerek Kralın bu konudaki yetkileri daraltılmış ve Genel Meclisin kararının olmasına bağlanmıştır.

Yargı konusunda da yargı erki kişiler arasındaki davalar bakımından krallık mahkemesinden alınmıştır. Suçlar ile ilgili cezalar bakımından da özgür kişiler açısından belli ve farklı kolaylaştırıcı, ve cezaların yorumlanarak indirime tabi tutabileceği şeklinde sübjektif kararların verilmesini mümkün kılacak hükümler kabul ettirilmiştir.

1215 yılında Kral John tarafından aslında korktuğu için zoraki imzalanmış bu belge sonradan anayasalara ışık tutması bakımından referans gösterilmiştir. Propagandası iyi yapılmış olup sanki tüm halk için getirilmiş hükümler gibi algılanması yanlıştır.

Aslında bu belge, Papa III. Innocent ve Kral John ve baronlar derebeyleri arasında, kralın yetkilerinin daraltılması hususunu karara bağlamak amacıyla imzalanmıştır. Kralın bazı

yetkilerinden belirli kişiler açısından feragat etmesini, kanunlara uygun davranmasını ve hukukun kralın arzu ve isteklerinden daha üstün olduğunu kabul etmesini zorunlu kılan bir belgedir. Vatandaşların özgürlüklerini belirlemekten çok, toplumda özgür olan ve idari görevleri bulunanların güçleri arasında bir denge kurmak için yapılmış ve Krala imzalatılmış Magna Carta, kralın sonsuz olan yetkilerini din adamları, derebeyleri baronlar ve özgürler adına sınırlayan bir belgedir.

Magna Carta'nın 39. maddesinde yer alan, “Özgür hiç kimse kendi benzerleri tarafından ülke kanunlarına göre yasal bir şekilde muhakeme edilip hüküm giymeden tutuklanmayacak veya hapsedilmeyecek veya mal ve mülkünden yoksun bırakılmayacak veya kanun dışı ilan edilmeyecek veya sürgün edilmeyecek veya hangi şekilde olursa olsun zarara uğratılmayacaktır” hükmü, özgürler adına birçok hakların Krala rağmen kabul edildiği bir belgedir.

Özgürler, derebeyleri, din adamları, şövalyeler bakımından hukukun üstünlüğü ilkesine aykırı olarak kabul edilmiş farklı hükümler olmasına rağmen birçok ülke açısından 19 ve 20 yüzyılda Magna Carta örnek teşkil ettiği şeklinde algılanmaktadır.

Magna Carta adlı belgenin oluşmasındaki tarihi vakiya baktığımızda 1215 yılında Kralın acımasız ve haksız fiil ve davranışlarına isyan eden zenginler baronlar toprak sahipleri derebeyleri bir araya gelerek güçlerini birleştirmiş ve İngiliz kralı I. John'u zorlamışlar isteklerini kabul etmediği takdirde savaşacaklarını açıklamışlardır. Böylece bu belge hazırlanmıştır. İngiliz Krallarının ülkeyi ele geçirerek iktidarı elde etmeleri ve derebeylerini saf dışı bırakmak istemeleri üzerine Kral ve derebeyleri baronlar arasında ihtilaf çıkmış ve Kralın menfaatlerine dokunmasından hoşlanmayan derebeyleri Kralın hükümdarlığının sınırlarını çizmek istemişlerdir.

Zira Kralların yönetim biçimi topladıkları vergiler ve her vesile ile yardım toplamaları ticaret yapanların ve ekonomik getirisi olan işler ile uğraşanların kazançlarına Kralların ortak olmak istemeleri derebeylerini ve baronları zarara uğratmakta olup, bundan son derece rahatsız olmuşlardı. Bu nedenle de Kralın fiil ve davranışlarına karşı çıkararak isyan etmişlerdir. Bu isyanların 150 yıl gibi bir süre devam etmiş olması da ayrı bir sorundur. Bardağı taşıran son damla ise, Kral John'un uygulamaları olmuştur. Derebeylerine karşı krallığın bütün gücünü kullanmış ve Derebeyleri ile ciddi sürtüşmeye girmiştir. Kralın 1214'te Fransızlarla yaptığı savaşta yenilmesi, baronların derebeylerinin bu savaşlar için verdikleri parasal değerlere ve mallar nedeni ile artık baronlar, derebeyleri topraklarını, şatolarını, imtiyazlarını ve diğer haklarını geri almak istemişler ve bir araya gelerek Kraldan nasıl bir yönetim istediklerini ve haklarını bir taslak halinde hazırlayarak krala vermişler ve kral bu istekleri kabul etmediği takdirde onunla savaşacaklarını belirtmişlerdir.

Kral teklifi ciddiye almadığı için. Bunun üzerine baronlar ayaklanarak bir çok şehri ele geçirmiş ve kral da çaresiz kalmıştır. En nihayetinde kral tahtından olmamak için Magna Carta Libertatum olarak adlandırılan belgeyi imzalamak zorunda kalmıştır.

Kral I. John, 1215 Haziran'ında imzalanan Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlük Fermanı) ile egemenliğinin "baron" diye adlandırılan büyük toprak sahipleri adına kısıtlanmasını kabul etmiştir. Kralın kayıtsız otoritesini baronlar lehine sarsmaya yönelik bu ferman, kral ile bu feodal beylerin karşılıklı görev ve yetkilerini belirtmek üzere düzenlenmiş bir antlaşmadan başka bir şey değildir. Asıl amaç kralın yürürlükte bulunan kanunlara uymasını sağlamak, derebeylerine bazı haklar tanımak ve bu hakları korumaktır. Kısacası bu ferman ile büyük malikâne

sahipleri, geniş imtiyazlar elde ediyorlar, derebeyliklerini ya da vasallık¹⁰⁶ temelini sağlam bir zemine oturtuyorlardı.

Bir burjuva ayaklanması sonucunda ortaya çıkan Magna Carta, 63 maddelik bir fermanın ibarettir. Bu fermanın en önemli üç maddesi şunlardır:

1- Hiçbir hür insan, yürürlükteki kanunlara başvurulmaksızın tutuklanamaz, hapsedilemez, mülkü elinden alnamaz, sürülemez veya herhangi bir şekilde yok edilemez. (Burada sözü edilen hür insanlar sadece baronlar, senyörler, kilise sahipleri, kilise adamları, vasallar ve vasalların vasalları ile hür köylüler, denen topluluklardı.)

2- Adalet satılamaz, geciktirilemez, hiçbir hür yurttaş ondan yoksun bırakılamaz.

3- Kanunlar dışında hiçbir vergi, yüksek rütbeli kilise adamları ile baronlardan meydana gelen bir kurula danışılmadan, haciz yoluyla veya zor kullanılarak toplanılamaz.

Derebeyleri tarafından boyun eğmeye razı edildiğinin belgesi olan Magna Carta, daha sonraki yıllarda da kralları yola getirmek için pek çok kez ortaya çıkarılmıştır.

1400'lü yıllarda, İngiliz parlamentosunun krala karşı elinde tuttuğu bir silah haline gelmiş olan Magna Carta, pek çok Avrupa ülkesinde olduğu gibi, özellikle ilk yıllarında ABD' nin Avrupa'ya karşı çıkan siyasi düşüncelere de yön verdiği bir vakıadır.

2) İngiltere Haklar Bildirgesi (1689) Bill Of Rights (Ferman) ¹⁰⁷

¹⁰⁶ Vasallık, derebeylerinin kendilerine ait toprakları ve şatolarının olması ve gerektiğinde krala savaş zamanında vermek üzere askeri hizmet vermek üzere küçük ordu yetiştirmesi imkânı verilmesi halidir.

¹⁰⁷ 42 nolu dip notta verilen açıklamalara bkz.1. kuşak insan hakları ile ilgili açıklamalarda 1689 tarihli bill of Rights açıklanmıştır. Ayrıca İngilterede 1689'dan önceki insan haklarına ilişkin bildiriler çeşitli krallara döneminde yapılmıştır. Bunlar: 1628, **Petition of Rights (Haklar Dilekçesi)**: İngiltere'de sıradan insanların keyfi tutuklanmasına ve keyfi vergilere mahkûm edilmesine karşı hazırlandı. Yetkileri kısılmış gibi görünse de hâlâ kralın astığı astık, kestiği kestikti.

Bu belge de İnsan Hakları yorumlayıcıları tarafından tarihçe açısından ele alınıp incelenen belgelerden biridir. Bu belge nedir? 1688-89 döneminde Parlamento tarafından haklar ile ilgili bir bildirme çıkarılmış olup bu bildirinin kabulü II Mary ve III William'ın taç giymesinden sonra onaylanmış olup, muhtevasında Kralın yetkileri bakımından hükümler yer almaktadır. Kralın yasalar konusundaki mutlak yetkisini ortadan kaldıran ve Parlamantonun onayı ve kararı olmadıkça kral ve kraliçenin yasaları yürürlükten kaldıramayacağı ve toplum ile ilgili daha ziyade seçkinler açısından aristokratlar bakımından vergi konusunda kralın yetkilerinin kaldırıldığı belirtilmiştir. Ayrıca barış zamanında ordu beslenmesi konusunda da parlamentoya yetki verilmiştir. Adil yargılanmaya yönelik fermanda hüküm yer almış ve olağan olmayan cezalara kimsenin mahkûm edilmeyeceği kabul edilmiştir. Seçim konusunda da serbest seçim sistemi esası getirilmiş ve Parlamento görüşmelerinin halka açık olarak yapılmasının gereği açıklanmıştır. Bill of Rights ile Kral ve Kraliçenin varlığı sembolik hale getirilmiştir. Haklar ile ilgili olarak John Locke un doğal haklar teorisi Bill of Rights üzerinde etkili olmuştur.

3) İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi (17 Ağustos 1789 Fransa)¹⁰⁸

1679, Habeas Corpus: İngiliz halkının kişisel hakları dile getirildi. Parlamantonun yetkileri artmış olsa da birey İdare'nin, yani kralın ve onun adamlarının keyfi uygulamalarına karşı şikâyet ve yasal işlemde bulunma hakkından yoksundu. Habeas Corpus için 41 nolu dip notta verilmiş açıklamalara bkz.

1776, Bill of Rights (Haklar Kanunu): ABD'nin Virginia Eyaleti'nin anayasasında "her insanın doğuştan özgür ve bağımsız" olduğu, yaşamaya hakkı bulunduğu, mülk edinebileceği, mülk sahibi olabileceği, vb. ilan edildi. Bu, insanlık tarihindeki ilk insan hakları belgesi olarak kabul edilir.

1791, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi: Fransız Devrimi'yle birlikte her kişinin hak ve özgürlükleri tarif edildi: Özgürlük, eşitlik, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı çıkma, yasalar önünde eşitlik ve keyfi tutuklanmaya karşı korunma, din ve vicdan özgürlüğü hakkında beyanlar vardır. 1. Kuşak haklar ile ilgili kısımdaki açıklamalara bkz.

¹⁰⁸ Fransa ile ilgili önemli bir İnsan Hakları ile ilgili belge daha açıklanmalıdır. **1791 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi.** Fransız devrimiyle birlikte her kişinin hak ve özgürlükleri tarif edilmiştir. Özgürlük, eşitlik,

Fransa düşünce çağının ve demokrasinin halk iktidarı konularının yeşerdiği bir ülke olarak, bir sıçrama ile 1789 da İnsan Hakları ve Vatandaş Hakları Bildirgesi yayınlamıştır.

Fransa Avrupa'nın ortasında din baskısı, krallık soyluların keyfiliği, monarşik yönetim halkın köylü, burjuva, rahip soylular olarak sınıflara ayrılmış olması ve bazı sınıflara geniş ayrıcalıkların verilmiş olması filozofların gerçekleri görerek XVIII. yüzyılda yazılarıyla ve konuşmalarıyla eşitliği, adaleti ve özgürlüğü savunarak halkı bilinçlendirmeleri bu konuda yeni düzen ve haklar konusunda fikir üretmeleri düşünce ve düşünme özgürlüğünün gelişmesi ve aydınlanma çağının başlaması ile, en önemlisi , diğer ülkeler ile ticaret ilişkileri değişik yöreleri görenlerin zenginleşerek ülkedeki ağır şartları sonlandırmak gerektiği bilincini yerleştirmiştir. Halkın siyasi hakları ise bu dönemlerde yoktur.

Fransa'da ihtilal sürecinde 28 Ağustos 1789'da "İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesi" ilan edilmiştir. Bu bildiride şu esaslar yer almaktadır:

Bu bildirge insanların hür ve eşit doğduklarını ve öyle yaşama haklarının olduğunu devletin görevinin insan haklarının korumak olduğunu, insan haklarının özgürlük, güvenlik ve milliyet hakkı olduğunu baskıya karşı dirinme hakkı bulunduğunu, hakimiyetin milletin olduğunu hiç kimsenin milletin verdiği dışında bir hakimiyeti kullanamayacağını, özgürlüğün bir başkasına zarar vermeden her istenenin yapılabilmesi olduğunu, özgürlüklerin sınırının yasa ile belirlenebileceğinin belirtildiği bildirge Avrupa'nın sosyal siyasal yapısını değiştiren ve köklü değişiklikleri getiren bir belge olmuştur. Osmanlı imparatorluğu dönemin de de bu bildirge etkisini göstermiştir.

4) Virginia İnsan Hakları Bildirgesi ¹⁰⁹

¹⁰⁹1776, **Bill of Rights(Haklar Kanunu)**Virginia Haklar Bildirgesi Virginia halkının temsilcileri tarafından düzenlenmiş haklar ile ilgili bildiri olarak gelecek nesiller bağlamında da yönetimin temeli ve hukuki dayanağı olarak düzenlenmiştir. 16 maddeden ibarettir.

1)Tüm insanlar doğuştan eşit derecede özgür ve bağımsızdırlar. Doğar doğmaz edindikleri belli bazı hakları vardır; siyasal bir topluluk kurdukları zaman, hiçbir antlaşmayla gelecek nesilleri bu haklardan yoksun bırakamaz, onları bu haklardan vazgeçmeleri için zorlayamazlar; yaşama ve özgürlük haklarıyla, mülk edinme ve sahip olma, mutluluk ve güvenlik arama ve kazanma olanağı da bunların arasındadır

2)Tüm güç halkta toplanır ve halktan gelir; yetkili kişiler halkın vekili olarak halk için çalışır ve halka karşı her zaman sorumludurlar.

3)Yönetim sistemi halkın, ulusun ya da kamuoyunun ortak yararı, savunması ve güvenliği amacı için kurulmuştur. Yönetim biçimleri içinde en iyisi, mutluluğu ve güvenliği sağlayabilen ve iktidarın kötüye kullanılması tehlikesine karşı en etkin önlemleri alabilen yönetimdir. Yönetim bu göreve layık olmadığını gösterir ya da bu görevi hiçe sayarsa, toplumun çoğunluğunun, kamu yararına en uygun gördükleri bir biçimde, bu yönetimde ıslahata gitmek, yapısını değiştirmek ya da yönetimi ilga etmek hakkı doğar; bu hak vazgeçilmez, devredilemez ve iptal edilemez bir haktır.

4)Herkes açık kamu görevinde bulunan hiç kimse veya kişiler topluluğu, kamu yararına ters düşecek, özel ve ayrı kazançlar ya da ayrıcalıklar sağlayamaz; bu görevler devredilemeyecekleri gibi, memurların, milletvekillerinin ve yargıçların makamları da babadan oğula geçmemelidir.

5)Devletin yasama ve yürütme güçleri, yargılama gücünden ayrı ve bağımsız olmalıdır; bu ilk iki gücün üyeleri, halkın sıkıntılarını hissedebilmeli, bu sıkıntılara ortak olabilmeli ve belli aralıklarla, kendi seçim bölgelerine, özel yaşamlarına geri dönmelidirler ki, iktidarsızlık çekmesinler; kadrolardaki açıklar, önceden kararlaştırılan sürekli ve düzenli seçimlerle doldurulmalıdır; bu seçimlerde eski görevlilerin tamamı ya da bir kısmı, yasaya uygunluğuna bakılarak yeniden seçilebilir.

6)Meclislerde halkın temsilcisi olarak çalışılacak kişilerin seçimi serbesttir; topluma bağlılık ve sürekli genel ilgi beslediğine dair yeterli delili alan herkesin oy hakkı vardır. Kamu yararı için, kendinin ya da seçtiği temsilcilerin rızası olmadan, kimse ne vergi ödemeye zorlanabilir ne de mülkü elinden alınabilir. Kimse, kamu yararına olmayan bir yasaya uymakla yükümlü değildir.

7)Herhangi bir yetkinin, herhangi bir makam tarafından kullanılması, yasaların icrası ya da sürüncemede bırakılmaları, halk temsilcilerinin onayı olmadıkça, halkın haklarına bir tecavüzdür; bu yüzden asla yapılmamalıdır.

8) Ciddi yolsuzluk ve cürüm hallerinde, herkes kendi hakkında yapılan suçlamanın gerekçesini ve niteliğini sormak, suçlamayı yapanlarla, tanıklarla yüzleşmek, kendi lehine olan delilleri göstermek, kendi çevresinden seçilmiş oybirliğiyle karar vermedikçe suçlu sayılmayacağı, tarafsız bir jüri önünde, hızla yargılanmak hakkına sahiptir. Hiç kimse kendi aleyhine delil göstermeye zorlanamaz. Ülkenin bu konuda bir yasası ya da kendisine eşit kişilerin bir kararı olmadıkça kimsenin özgürlüğü elinden alınamaz.

9)Hiç kimseden aşırı kefalet akçesi istenemez; yüksek para cezaları ya da zulüm sayılabilecek, olağandışı cezalar verilemez.

10) Görevli memura işlenen suç hakkında açık bir delil olmaksızın kuşku duyulan suç mahallerini arama emri veya açıkça suçun tarif edilmemiş açıklanmamış olduğu ve delillerin gösterilmediği kişi ve/veya kişilerin yakalaması için arama ve yakalama tutuklama emri ve müzekkeresi verilmesi haksız ve despotik bir uygulamadır. Bu tür emirlerin verilmemesi gerekir.

11)Mülkiyet ve özel davalar, eski sistem olarak jüriyle yargılama yöntemi olarak deva etmelidir.

12)Özgürlüğün en güçlü kalelerinden biri basın özgürlüğüdür; despotik yönetimler dışında, asla sınırlandırılmaz.

13)Vatandaşlar arasından seçilen, silah eğitimi görmüş kişilerden kurulu, düzenli bir milis gücü özgür bir ülkenin en uygun, en doğal ve en emin güvenlik aracıdır; barış zamanında sürekli ordular bulundurmamak, ülkenin iç özgürlüğü için tehlikeli sayılmalı ve bundan kaçınılmalıdır; ordu her durumda, sivil gücün emri altında bulunmalı ve sivil güç tarafından yönetilmelidir.

14)Halkın bölünmez bir yönetim kurmaya hakkı vardır, bu yüzden bu sınırlar içinde Virginia yönetiminden ayrı, bağımsız bir yönetim kurulamaz ya da oluşturulamaz.

15)Ancak adalete, ılımlılığa, tutumluluğa, alçakgönüllülüğe ve erdeme sıkı sıkıya bağlı kalarak, her fırsatta temel ilkeleri anarak, bir halk özgür bir yönetime ve özgürlüğün nimetlerine sahip olabilir.

Virginia Haklar Bildirgesi Haziran 1776' da Virginia Devleti Temsilciler Meclisinde kabul edilmiştir. Her insanın doğuştan özgür ve bağımsız olduğu, yaşam hakkı olduğu, insanların eşit olduğu, mülk edinebileceği, gücün halkta olduğu, yönetimin halkın ulusun ve ülkenin ortak yararı için var olduğu, aksi halde gerekli önlemlerin alınacağı, seçim sistemi ie yöneticilerin belirleneceği, özgürlüğün en güçlü kalelerinden birisinin basın özgürlüğü olduğu, bunun hiçbir şekilde sınırlandırılmayacağı, hakların kullanılmasının sınırlanmayacağı, düzenli milis gücü oluşturulacağı, ordunun sivil gücün emrinde olacağı, özgür bir yönetimin gereği, din ve vicdan özgürlüğü olduğu, yasama yürütme gücünün yargı gücünden ayrı ve bağımsız olacağı, gibi çok önemli ve temel insan hakları ile ilgili konular 16 maddelik bildirgenin konusu olmuştur. Bu belge ilk insan hakları belgesi olarak kabul edilir.

B) 1900 dan Sonraki Dönem Kurumları ve Belgeler

1932 ve 1945 Dönemindeki Avrupa ya baktığımızda Almanya 1. Dünya savaşından mağlup çıkmış ve zorla Versay Anlaşmasını imzalamıştır. Müttefikler Wilson un ilan ettiği birtakım prensipler nedeni ile Almanya'yı aşağılamışlardır. Anlaşma metninin uygulamak yerine Ruhr bölgesi işgal edilmiş Alman topraklarında askeri güç ve süngü altında halkın yaşaması gibi eşitsizliğin ve Alman halkının aşağılandığı bir döneme girilmiştir.

Versay anlaşması ile Avrupa da önemli değişiklikler olmuş ve ekonomik çöküntü ve baskılar yeni birtakım ideolojilerin doğmasına neden olmuştur. 1933'te Hitler iktidara geçerek, hezimet ile sonlanan yeni bir dönemi başlatmıştır. Nasyonal sosyalizm dünyayı etkisi altına almış ve Almanya'nın Brezilya ile ilgili hayalleri gerçekleşememiş ve Güney Amerika'daki

16)Yaradan'a borçlu olduğumuz görevimiz, dinimiz ve bunu yerine getirme tarzımız, şiddet ve baskıyla değil, ancak irade ve inançla belirlenebilir; bu yüzden herkes, dininin gereklerini, vicdanının buyruklarına göre yerine getirmek hakkına sahiptir; birbirine karşı, Hıristiyan sabrını, sevgisini ve merhametini göstermek herkesin görevidir.

kolonilerinde savaş çıkmış ve Brezilya Almanya'ya karşı savaş ilan etmiştir. Ancak bu dönemde Almanya'nın çok ileri teknoloji ile savaş için hazırlıklarının olduğu ve dünyayı ele geçirme idealinin bulunduğu ve Almanlara yapılan muamelenin karşılığının verilmesinin istenmesi de ayrı bir konudur.

Bu dönem hırs kin nefret insanlık dışı plan ve projenin hâkim olduğu insan hakkı gibi bir fantezinin asla yerinin olmadığı bir dönem olarak tarihteki yerini almıştır.

İşte Avrupa'nın bu karışık hali ve insanların içinde bulunduğu inanılmaz feci durum ve aynı zamanda Dünyadaki müstemlekelerdeki özgürlük hareketleri Avrupa'nın yeni bir yüze ihtiyacı olduğunu göstermiştir. Bu dönem belgeleri insan haklarına ışık tutan belgeler olarak ortaya çıkmıştır.

1)Milletler Cemiyeti

10 Ocak 1920 de 1 Dünya Savaşının ardından savaşmış milletlerin arasındaki sorunların giderilmesi için kurulmuş bir kuruluş olan Millekler Cemiyeti daha sonra Birleşmiş Milletler Kurumu haline gelmiştir. Milletler Cemiyeti, Cemiyeti Akvam olarak anılan anlaşma Amerika, Fransa Hollanda İsviçre Devletlerinin oluşturduğu düşünce sonucunda oluşturulmuştur. 18.Ocak.1919 tarihinde Paris'te toplanan Paris Barış Konferansı sonucu kurulmuştur.¹¹⁰

¹¹⁰ Paris Barış Konferansının Milletler Cemiyetinin kurulması ile ilgili amacının yanında Osmanlı İmparatorluğunun sona erdirilmesine ilişkin projeyi de içinde barındırdığından bu konuda gerçekleşmiş olayları da bilmekte yarar vardır. Dünya haritasının yeniden çizildiği Birinci Dünya Savaşı Paris Barış Konferansı ile(18.Ocak 1919) tarihinde imzalanmış ve Mağlup Devletler ile Konferans ve BARIŞ Anlaşmaları yapılmıştır.

a)Almanya ile Barış –Versailles (28.Haziran 1919) b)Avusturya ile Barış- Saint Germain (10 Eylül 1919) c) Bulgaristan ile Barış Neuilly (27. Kasım 1919) d) Macaristan ile Barış Trianon (4. Haziran 1920) e) Birinci Dünya Savaşı ve Sona Ermesi Osmanlının MONDROS ATEŞKES ANLAŞMASI 30 Ekim 1918

Birinci Dünya Savaşının sona ermesi ile ve Osmanlı Devletinin Savaştan çekilmesi sonucu İtilaf Devletleri ile yapmak zorunda kaldığı ve Osmanlının sonunu hazırlayan Anlaşma Mondros Ateşkes Anlaşması, 30 Ekim 1918 tarihinde Ege Denizi'ndeki Limni adasının Mondros Limanında Agamemnun zirhlisinde imzalanmıştır.

İmzalayanlar İtilaf Devletleri tarafından İngiliz Amiralî Calthrope Osmanlı Devleti'nden Bahriye Nazırı Rauf Orbay Baş Delege olarak, Hariciye müsteşarı Reşat Hikmet, Sadullah Bey imzalamışlardır. Heyette Bahriye Yaverî Seyit, Teyfik ,Ali Türkgeldî beyler de vardır. Bu arada İttihat Terakkîcilerin de ülkeyi terk ettikleri vakasını belirtmek yararlı olacaktır.

Mondros Ateşkes Anlaşması Osmanlı'nın tüm egemenliğine son veren çok acıklı bir anlaşma olarak İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının İtilaf Devletleri gemilerine açık olması hükmünü ihtiva etmektedir. Osmanlı ordusunun terhis edilmesi ve tüm silahların toplanması anlaşma hükmüdür. Bunun anlamı Osmanlı Devletinin savunmasız bir hale getirilmesidir. Ulaşım ve iletişim araçları Postane, Demir yolları, Deniz Yolları İtilaf Devletlerinin denetimi altına sokulmuştur. Anadolu'nun birçok yeri İtilaf Devletlerince işgal edilmeye başlanmıştır. Ateşkes anlaşması kısa sürede uygulanarak ordu dağıtılmış, Silahlara el konulmuş, ulaşım ve iletişim araçları ile yollar İtilaf Devletlerinin denetimine verilmiştir. Osmanlı Devleti bu işgallere hiç karşı koyamamıştır. Mondros Anlaşması üç önemli aleyhe stratejik konuyu ihtiva etmektedir.

aa) Askerî nitelikteki hükümlerin içeriği bağlamında ağır sonuçlar şöyle açıklanabilir. Öncelikle askerî terhis sağlanacak ve esirler serbest bırakılacaktır.(Madde 4) Bu esirler İtilaf Devleti esirleri ve Ermeni esirlerdir. Görevde kalacak Osmanlı Askerî, İtilaf Devletlerinin kontrolünde olacaklardır. Hicaz Yemen, Suriye Irak ve Trablusgarp'taki Osmanlı subayları ve askerler en yakın İtilaf Devletine teslim edileceklerdi.

bb) Ekonomik açıdan meydana çıkan sonuçlar ise, TOROS TÜNELLERİNİN İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi, demir yollarının İtilaf Devletleri kontrolüne bırakılması, Yeraltı ve yer üstü zenginlik ve kaynakların İtilaf Devletleri kontrolüne girmesi, ihtiyaçtan fazla kömür akaryakıt gibi yer altı kaynaklarının ihracı engellenmiştir.

cc) Egemenliğin kısıtlandığı hatta yok edilmesi sonuçları doğuran hususlar ise; Boğazların tüm Devletlere açılması ve İtilaf Devletleri tarafından işgal edilerek kendi güvenlikleri açısından her türlü tehdit olarak kabul edilecek fiil ve durumda işgal etme hakkının olması , Altı tane Şehir ismi verilerek, Sivas Diyarbakır Van Bitlis Harput Erzurum'da karışıklık çıkması halinde buraların derhal işgal edilebileceğinin mümkün hale gelmesi ile Ermeni ve Kürt Devleti kurma planının ön hazırlığı yapılmıştır..(Madde 24)

Diğer bir en önemli husus tüm haberleşme ulaşım araçlarının İtilaf Devletlerinin kontrolüne geçmesidir ki, bunun olumsuz sonuçları Lozan Konferansı sırasında İtilaf devletlerinin iletişim merkezine koymuş oldukları sistem nedeni ile telgrafların Türkiye'den Lozan'a ve Lozan'dan Türkiye'ye ulaşması konusunda önemi rahatsızlıkların yaşanmasına neden olmuştur. (Madde 12) Türk heyetinin bunu fark ederek başka yollar denemesi zaman almıştır. Ayrıca Ankara'dan gelen bilgilerin toplantı başlamadan önce ve Türk heyetine ulaşmadan önce İtilaf Devletleri tarafından çözülmüş olarak toplantının sürmesi kritik durumlara neden olmuştur. Mondros Ateşkes Antlaşması yukarıda belirtildiği gibi Osmanlı'nın egemenliğine son veren ve bir anlaşma olarak Boğazların İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi ile Anadolu ve İstanbul'un irtibatı kesilmiştir. Bu durum İstanbul için önemli bir tehlike olup esasen Osmanlı üzerinde İtilaf Devletlerinin oynadığı oyun 18 Ocak 1919 da başlayan Paris Barış Konferansında açıklanmıştır. Paris Barış konferansı Milletler Cemiyeti için çalışmalar bağlamında başlangıç ise de asıl ve en önemli olan Osmanlı bağlamındaki genel düşüncüyü özetlemek gerekirse; İngilizler Boğazların gerek savaşta ve gerekse barışta her türlü geminin geçmesine açılmasını istemekteydi. Anadolu ve İstanbul'da güçlü bir devlet istenmemekte idi. Gerçekte hiçbir Devlet Anadolu'yu birbirine kaptırmak istememiştir. Amerika'yı da uzakta tutmaya çalışmışlardır. ANADOLU'DA AMERİKAN Mandası gibi bir durum söz konusu olursa, bunun sonucu olarak Amerika'nın Akdeniz'de güçlü bir donanma bulundurması gerekeceğinden böyle bir olasılık hiç istenmemiş ve Uluslararası bir Denetim mekanizması arayışına gidilmiştir.

1. Dünya savaşından sonra Paris'te barış için toplanan Konferansta Milletlerarası barış ve güvenliği korumak için bir Milletler Cemiyeti kurulması kararı verilmiştir. Milletler Cemiyeti Misakı hazırlanmış ve 26 maddelik bir belgede başlıca amaç savaşı önlemek ve uyuşmazlıkların barışçı yollar ile çözümlenmesini mümkün kılmak için devletlerin savaş yetkisinin sınırlandırılmasına yönelik hükmün varlığı idi. Böylece haksız bir savaşa giren devlete karşı askeri ve ekonomik müeyyide uygulanması söz konusu olacaktı.

Bu MİSAK ın hazırlanmasında 1. Dünya Savaşının galipleri kurucu olmuşlardır. Ancak bu anlaşma bağımsız bir belge olarak yorumlanamaz. Çünkü 1. Dünya savaşı sonrası Almanya ile yapılmış VERSAY, Avusturya ile yapılmış SEN JERMEN, Macaristan ile yapılmış TRIANON ve Bulgaristan ile yapılmış NÖYİ anlaşmaları hükümlerine dayanan bir belge olarak örneğin Amerika' nın katılmadığı, zira Amerikan Senatosu bu anlaşmanın imzalanmasını Wilson istemesine rağmen geçirememiştir. Böylece Milletler Cemiyetinin dışında kalmıştır. Sonradan bu cemiyete, savaş sırasında tarafsız kalmış olan devletler de katılmıştır. Türkiye bunlardan biridir. Diğer devletler İngiltere, Fransa, İtalya Belçika, Brezilya Yunanistan, İspanya'dır. Fakat amacı savaşı önlemek olan Milletler Cemiyeti maalesef 2. Dünya savaşını engelleyememiştir. 2. dünya savaşının başlaması ile fiili varlığını kaybetmiştir. 1946 da da tamamen varlığı sona ermiştir.

2) Birleşmiş Milletler Antlaşması (26.06.1945-24.Ekim.1945 tarihinde yürürlüğe girmiştir.)¹¹¹

¹¹¹ Birleşmiş Milletler Antlaşması 26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco'da imzalanmış ve 110. maddeye uygun olarak 24 Ekim 1945'te yürürlüğe girmiştir. Türkiye Antlaşmayı Milletlerarası Adalet Divanı Statüsü'yle birlikte 15 Ağustos 1945'te onaylamıştır. 4801 Sayılı Onay Kanunu 24 Ağustos 1945 gün ve 6902 Sayılı Resmî Gazete'de yayınlanmıştır.

Giriş Notu

Birleşmiş Milletler Antlaşması, Uluslararası Örgütlenme konusundaki Birleşmiş Milletler Konferansı'nın sonucunda 26 Haziran 1945'de yürürlüğe girmiştir. Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, Antlaşmanın ayrılmaz bir parçasıdır. Antlaşmanın 23., 27. ve 61. maddelerinde yapılan değişiklikler 17 Aralık 1963 tarihinde Genel Kurul'ca kabul edilmiş ve 31 Ağustos 1965'de yürürlüğe girmiştir. 61. maddede yapılan yeni bir değişiklik 20 Aralık 1971 tarihinde Genel Kurul'ca kabul edilmiş ve 24 Aralık 1973'de yürürlüğe girmiştir. 109. maddede yapılan bir değişiklik de 20 Aralık 1965 tarihinde Genel Kurul'ca kabul edilerek 12 Haziran 1968'de yürürlüğe girmiştir. 23. maddede yapılan değişiklik, Güvenlik Konseyi'nin üye sayısını onbirden onbeşe çıkarmaktadır. Değiştirilmiş 27. madde, Güvenlik Konseyi'nin usûl sorunlarındaki kararlarının dokuz üyenin olumlu oyu ile

alınacağını (daha önce yedi idi), bütün öteki sorunlardaki kararlarınsa, Güvenlik Konseyi'nin beş sürekli üyesinin hepsinin oyları da dâhil olmak üzere, dokuz üyenin olumlu oyu ile alınacağını (daha önce yedi idi) öngörmektedir. 61. maddede yapılan ve 31 Aralık 1965 tarihinde yürürlüğe giren değişiklik, Ekonomik ve Sosyal Konsey'in üye sayısını onsekizden yirmiyediye çıkarmaktaydı. Aynı maddede daha sonra yapılan ve 24 Aralık 1973'de yürürlüğe giren değişiklik, Konsey'in üye sayısını bir kez daha artırarak yirmiyediden ellidörte çıkarmıştır. 109. maddede yapılan ve bu maddenin birinci fıkrasını ilgilendiren değişiklik, Antlaşma'nın gözden geçirilmesi amacıyla, Genel Kurul'un üçte iki çoğunluğunun ve Güvenlik Konseyi'nin herhangi dokuz üyesinin oylarıyla (daha önce yedi idi) saptanacak yer ve tarihte Birleşmiş Milletler üyelerinin bir Genel Konferansı'nın düzenlenebileceğini öngörmektedir. Genel Kurul'un onuncu olağan toplantısında böyle bir gözden geçirme konferansının önerileceğine ilişkin bir hükmü içeren 109. maddenin 3. fıkrası, 1955 yılında Genel Kurul'un onuncu olağan toplantısında Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi tarafından uygulanmış olması dolayısıyla, Güvenlik Konseyi'nin herhangi yedi üyesinin oyundan söz eden özgün biçimi ile korunmuştur.

Birleşmiş Milletler Antlaşması Biz Birleşmiş Milletler halkları:

Bir insan yaşamı içinde iki kez insanlığa tarif olunmaz acılar getiren savaş felaketinden gelecek kuşakları korumaya, temel insan haklarına, insan kişiliğinin onur ve değerine, erkeklerle kadınların ve büyük uluslarla küçük ulusların hak eşitliğine olan inancımızı yeniden ilan etmeye, adaletin korunması ve antlaşmadan doğan yükümlülüklerle saygı gösterilmesi için gerekli koşulları yaratmaya ve daha geniş bir özgürlük içinde daha iyi yaşama koşulları sağlamaya, sosyal bakımdan ilerlemeyi kolaylaştırmaya, ve bu ereklere ulaşmak için : hoşgörüyü davranmaya ve iyi komşuluk anlayışı içinde birbirimizle barışık yaşamaya, uluslararası barış ve güvenliği korumak için güçlerimizi birleştirmeye, ortak yarar dışında silahlı kuvvet kullanılmamasını sağlayacak ilkeleri kabul etmeye ve yöntemleri benimsemeye, tüm halkların ekonomik ve sosyal bakımdan ilerlemesini kolaylaştırmak için uluslararası kurumlardan yararlanmaya, istekli olarak, bu amaçları gerçekleştirmek için çaba harcamaya kara verdik Buna uygun olarak hükümetlerimiz, San Francisco kentinde toplanan ve yetki belgeleri usulüne uygun görülen temsilcileri aracılığıyla işbu Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı kabul etmişler ve Birleşmiş Milletler adıyla anılacak bir uluslararası örgüt kurmuşlardır.

I. BÖLÜM: Amaçlar ve İlkeler

Madde 1

Birleşmiş Milletler'in amaçları şunlardır:

- 1. Uluslararası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla: barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve bunları boşa çıkarmak, saldırı ya da barışın başka yollarla bozulması eylemlerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler almak ve barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyuşmazlık veya durumların düzeltilmesini ya da çözümlenmesini barışçı yollarla, adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmek;**
- 2. Uluslar arasında, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak;**
- 3. Ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslararası sorunları çözüme ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası iş birliğini sağlamak ve**
- 4. Bu ereklere ulaşılması yolunda ulusların giriştikleri eylemlerin uyumlaştığı bir odak olmak.**

Madde 2

Birleşmiş Milletler örgütü ve üyeleri, 1. maddede belirtilen amaçlara ulaşmak üzere aşağıdaki ilkelere uygun biçimde hareket edeceklerdir:

- 1. Örgüt, tüm üyelerinin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuştur.**
- 2. Tüm üyeler, üyelik sıfatından doğan hak ve çıkarlardan tümünün yararlanmasını sağlamak için işbu Antlaşma'ya uygun olarak üstlendikleri yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirirler.**
- 3. Tüm üyeler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barışçı yollarla çözerler.**
- 4. Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidinde ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.**

5. Tüm üyeler, örgütün işbu Antlaşma gereği giriştiği tüm eylemlerde örgüte her türlü yardımı yaparlar ve Birleşmiş Milletler tarafından aleyhinde önleme ya da zorlama eylemine girişilen herhangi bir devlete yardım etmekten kaçınırlar.

6. Örgüt, Birleşmiş Milletler üyesi olmayan devletlerin de , uluslararası barış ve güvenliğin korunmasının gerektirdiği ölçüde bu ilkelere uygun biçimde hareket etmesini sağlar.

7. İşbu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletlere herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi üyeleri de bu türden konuları işbu Antlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz; ancak, bu ilke Yii. Bölümde öngörülmüş olan zorlayıcı önlemlerin uygulanmasını hiçbir biçimde engellemez.

II. BÖLÜM: Üyeler

Madde 3- Birleşmiş Milletler'in asıl üyeleri, Uluslararası Örgütlenme konusunda San Francisco'da yapılan Birleşmiş Milletler Konferansına katılmış olan, ya da 1 Ocak 1942 tarihli Birleşmiş Milletler Bildirgesi'ni önceden imzalamış bulunan ve işbu Antlaşmayı imzalayarak 110. madde uyarınca onaylayan devletlerdir.

Madde 4- 1. İşbu Antlaşmanın getirdiği yükümlülükleri kabul eden ve bunları yerine getirme konusunda yetenekli ve istekli olduklarına örgüğe hükmedilen tüm diğer barışsever devletler Birleşmiş Milletlere üye olabilirler.

2. Bu koşullara uyan her devletin Birleşmiş Milletler üyeliğine kabulü, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul kararı ile olur.

Madde 5- Güvenlik Konseyi tarafından aleyhinde bir önleyici ya da zorlayıcı önlem alınmış bulunan bir Birleşmiş Milletler üyesi, üyelik sıfatından doğan hak ve ayrıcalıklarını kullanmaktan, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul tarafından alınabilir. Güvenlik Konseyi bu hak ve ayrıcalıkların kullanılmasına yeniden izin verebilir.

Madde 6- İşbu Antlaşma'da belirtilen İlkeler'i ısrarla çiğneyen bir Birleşmiş Milletler üyesi, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul tarafından örgütten çıkarılabilir.

II. BÖLÜM: Organlar

Madde 7-1. Birleşmiş Milletler örgütünün başlıca organları olarak bir Genel Kurul, bir Güvenlik Konseyi, bir Ekonomik ve Sosyal Konsey, bir Yesayet Meclisi, bir Uluslararası Adalet Divanı ve bir de Sekreterlik kurulmuştur.

2. Gerekli görülebilecek yardımcı organlar işbu Antlaşma'ya uygun olarak kurulabilirler.

Madde 8- Birleşmiş Milletler, kadın ve erkeklerin ana ve yardımcı organlara herhangi bir sıfatla ve eşit koşullarla katılabilmelerine hiçbir kısıtlama koymayacaktır.

III. BÖLÜM: Genel Kurul

Madde 9-1. Genel Kurul Birleşmiş Milletler'in bütün üyelerinden oluşur.

2. Her üyenin Genel Kurul'da en çok beş temsilcisi bulunur.

Görev ve Yetkileri

Madde 10- Genel Kurul, işbu Antlaşma kapsamına giren ya da işbu Antlaşma'da öngörülmüş organlardan herhangi birinin yetki ve görevlerine ilişkin bütün sorunları ya da işleri görüşebilir ve 12. madde hükümleri saklı kalmak koşuluyla, bu tür sorun ya da işler konusunda Birleşmiş Milletler üyelerine veya Güvenlik Konseyi'ne veya hem örgüt üyelerine hem de Güvenlik Konseyi'ne tavsiyelerde bulunabilir.

Madde 11

1. Genel Kurul, silahsızlanmaya ve silahlanmanın düzenlenmesine hâkim olan ilkeleri de içermek üzere, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için yapılacak iş birliğinin genel ilkelerini inceleyebilir ve bu ilkeler konusunda örgüt üyelerine hem de Güvenlik Konseyi'ne veya hem örgüt üyelerine hem de Güvenlik Konseyi'ne tavsiyelerde bulunabilir.

2. Genel Kurul, Birleşmiş Milletler üyelerinden herhangi biri veya Güvenlik Konseyi veya örgüt üyesi olmayan bir devlet tarafından 35. maddenin 2. fıkrası uyarınca kendisine sunulan ve uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin olan bütün sorunları görüşebilir ve 12. madde hükümleri saklı kalmak koşuluyla bütün bu tür sorunlar konusunda ilgili devlet ya da devletlere veya Güvenlik Konseyi'ne ya da hem devletlere veya Güvenlik Konseyi'ne tavsiyelerde bulunabilir. Bir eylem gerektiren bu tür sorunların tümü, görüşmelerden önce ya da sonra Genel Kurul tarafından Güvenlik Konseyi'ne gönderilir.

3. Genel Kurul, uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye sokması muhtemel durumlara Güvenlik Konseyi'nin dikkatini çekebilir.

4. Genel Kurul'un işbu maddede sayılan yetkileri, 10. maddenin genel kapsamını sınırlandırmaz.

Madde 12

1. Güvenlik Konseyi herhangi bir uyuşmazlık ya da duruma ilişkin olarak işbu Antlaşma'nın kendisine yüklediği görevleri yerine getirdiği sürece, Genel Kurul, Güvenlik Konseyi bunu kendisinden istemedikçe, bu uyuşmazlık ya da durum konusunda herhangi bir tavsiyede bulunamaz.

2. Genel Sekreter, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin olup Güvenlik Konseyi'nce ele alınmış bulunan işleri, Güvenlik Konseyi'nin onayı ile her toplantıda Genel Kurul'un bilgisine sunar; Güvenlik Konseyi sözü geçen işleri elden bıraktığı anda da Genel Sekreter yine aynı şekilde Genel Kurul'a, ya da Genel Kurul toplantı halinde değilse Birleşmiş Milletler üyelerine durumu bildirir.

Madde 13**1. Genel Kurul :**

a. Siyasal alanda uluslararası iş birliğini geliştirmek, uluslararası hukukun giderek geliştirilmesini ve yasalaştırulmasını teşvik etmek;

b. Ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda, eğitim ve sağlık alanlarında uluslararası iş birliğini geliştirmek ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan hakları ile temel özgürlüklerden yararlanmasını kolaylaştırmak için araştırmalar yapılmasına önayak olur ve bu amaçla tavsiyelerde bulunur.

2. Genel Kurul'un, yukarıda 1(b) fıkrasında sözü edilen sorunlara ilişkin, öteki sorumluluk, görev ve yetkileri, iX. ve X. Bölümlerde belirtilmiştir.

Madde 14- 12. Madde hükümleri saklı kalmak koşuluyla, Genel Kurul, Birleşmiş Milletler'in Amaç ve İlkeleri'ni belirten işbu Antlaşma hükümlerinin çiğnenmesinden doğan durumlar da dahil olmak üzere kamu esenliğine zarar verecek, uluslar arasındaki dostça ilişkileri tehlikeye sokacak nitelikte gördüğü herhangi bir durumun, kökenine bakılmaksızın barışçı yollarla düzeltilmesi için gerekli önlemler alınmasını tavsiye edebilir.

Madde 15-

1. Genel Kurul, Güvenlik Konseyi'nin yıllık raporları ile özel raporlarını kabul eder ve inceler; bu raporlar Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliği korumak için kararlaştırdığı ya da aldığı önlemlerin bir dökümünü de içerir.

2. Genel Kurul, Birleşmiş Milletler'in öteki organlarından gelen raporları da kabul eder ve inceler.

Madde 16- Genel Kurul, uluslararası vesayet rejimi konusunda, Xii. ve Xiii. Bölümler uyarınca kendisine düşen görevleri yerine getirir; stratejik bölge olarak belirlenmemiş bölgelere ilişkin anlaşmaların kabulü de bu görevler arasındadır.

Madde 17-1. Genel Kurul, örgütün bütçesini inceler ve kabul eder.

2. Üyeler, Genel Kurul'un yapacağı paylaştırmaya uygun olarak örgütün harcamalarını üstlenirler.

3. Genel Kurul, 57. maddede sözü edilen ihtisas kuruluşları ile yapılan mali ve bütçeye ilişkin düzenlemelerin tümünü inceleyerek kabul eder ve anılan kuruluşların idari bütçelerini, kendilerine tavsiyelerde bulunmak üzere, inceler.

Oylama

Madde 18-1. Genel Kurul'un her üyesinin bir oyu vardır.

2. Genel Kurul'un önemli sorunlar konusundaki kararları, hazır bulunan ve oy veren üyelerin üçte iki çoğunluğu ile alınır. Önemli sayılan sorunlar şunlardır: uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin tavsiyeler. Güvenlik Konseyi'nin sürekli olmayan üyelerinin seçilmesi, Ekonomik ve Sosyal Konsey üyelerinin seçilmesi, Yesayet Meclisi üyelerinin 86. maddenin 1(c) fıkrası uyarınca seçilmesi, Birleşmiş Milletlere yeni üyelerin kabulü, üyelik hak ve ayrıcalıklarının askıya alınması, üyelikten çıkarma, vesayet rejiminin işleyişine ilişkin sorunlar ve bütçe.

3. Üçte iki çoğunlukla çözülecek yeni sorun türlerinin belirlenmesi de içinde olmak üzere, başka sorunlar konusundaki kararlar, hazır bulunan ve oy veren üyelerin oy çoğunluğu ile alınır.

Madde 19- Örgüte mali katkısını ödemekte gecikmiş olan bir Birleşmiş Milletler üyesi, eğer gecikmiş ödemelerinin tutarı önceki iki tam yılın ödeme payları tutarına eşit ya da bundan fazla ise, Genel Kurul'da oy kullanamaz. Bununla birlikte Genel Kurul, ödemedeki aksamanın sözkonusu üyenin iradesi dışındaki nedenler yüzünden meydana gelmiş olduğu kanısına varırsa, bu üyenin oylamaya katılmasına izin verebilir.

Yöntem

Madde 20- Genel Kurul yılda bir kez olağan toplantı yapar, durum gerektirdiğinde de olağanüstü toplanır. Olağanüstü toplantılar, Güvenlik Konseyi'nin ya da Birleşmiş Milletler üyelerinin çoğunluğunun isteği üzerine Genel Sekreter'in çağrısı ile yapılır.

Madde 21- Genel Kurul, içtüzüğünü kendi yapar. Her toplantı için başkanını seçer.

Madde 22- Genel Kurul, görevlerini yerine getirmek için gerekli gördüğü yardımcı organları oluşturabilir.

IV. BÖLÜM: Güvenlik Konseyi Bileşimi

Madde 23-

1. Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler'in onbeş üyesinden oluşur. Çin Cumhuriyeti, Fransa, Rusya Federasyonu, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Krallığı ve Amerika Birleşik Devletleri Güvenlik Konseyi'nin sürekli üyeleridir. Genel Kurul, her şeyden önce Birleşmiş Milletler üyelerinin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ve örgütün öteki amaçlara katkılarını, aynı zamanda da hakça bir coğrafi dağılımı gözönünde tutarak, Birleşmiş Milletler'in öteki on üyesini de Güvenlik Konseyi'nin geçici üyeleri olarak seçer.

2. Güvenlik Konseyi'nin geçici üyeleri iki yıllık bir dönem için seçilirler. Güvenlik Konseyi üyelerinin sayısı onbirden onbeşe çıkarıldıktan sonra geçici üyeler için yapılacak ilk seçimde, dört yeni üyeden ikisi bir yıllık dönem için seçilecektir. Süresi biten bir üye yeniden seçilemez.

3. Güvenlik Konseyi'nin her üyesinin Konsey'de bir temsilcisi vardır.

Görev ve Yetkileri

Madde 24-

1. Birleşmiş Milletler'in üyeleri, örgütün hızlı ve etkili hareket etmesini sağlamak için uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumluluğu Güvenlik Konseyi'ne bırakırlar ve bu sorumluluk gereğince görevlerini yerine getirirken Güvenlik Konseyi'nin kendi adlarına hareket ettiğini kabul ederler.

2. Güvenlik Konseyi, bu görevleri yerine getirirken Birleşmiş Milletler'in Amaç ve İlkeleri'ne uygun hareket eder. Bu görevleri yerine getirebilmesi için Güvenlik Konseyi'ne verilmiş belirli yetkiler Yi, Yii, Yiii ve Xii. Bölümler'de gösterilmiştir.

3. Güvenlik Konseyi, Genel Kurul'a incelenmek üzere yıllık raporlar ve gerektiğinde özel raporlar sunar.

Madde 25- Birleşmiş Milletler üyeleri, işbu Antlaşma uyarınca, Güvenlik Konseyi'nin kararlarını kabul etme ve uygulama konusunda görüş birliğine varmışlardır.

Madde 26- Dünyanın insan ve ekonomi kaynaklarının, yalnızca en küçük bölümünü silahlanmaya ayırarak, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanıp korunmasını kolaylaştırmak için Güvenlik Konseyi, 47. madde'de öngörülen Askeri Kurmay Komitesi'nin de yardımıyla, silahlanmanın düzenlenmesi için bir sistem kurmak üzere Birleşmiş Milletler üyelerine sunulacak planlar hazırlamakla yükümlüdür.

Oylama

Madde 27

1. Güvenlik Konseyi'nin her üyesinin bir oyu vardır.

2. Güvenlik Konseyi'nin usule ilişkin konulardaki kararları dokuz üyesinin olumlu oyu ile alınır.

3. Güvenlik Konseyi'nin yöntem sorunlarındaki kararları dokuz üyenin olumlu oyu ile alınır; ancak, Yi. Bölüm ile 52. maddenin 3. fıkrası hükümleri uyarınca alınan kararlarda bir uyuşmazlığa taraf olan oylamaya katılamaz.

Usül

Madde 28-1. Güvenlik Konseyi, görevlerini sürekli olarak yapacak biçimde örgütlendirilecektir. Bunun için Güvenlik Konseyi'nin her üyesi örgüt merkezinde her zaman bir temsilci bulunduracaktır.

2. Güvenlik Konseyi, belirli dönemlerde toplanır; üyelerden her biri, dilerse bir hükümet üyesi ya da özel olarak atanmış başka bir temsilci tarafından bu toplantılarda temsil olunabilir.

3. Güvenlik Konseyi, örgüt merkezinin dışında çalışmalarını en çok kolaylaştıracağına inandığı herhangi bir yerde toplanabilir.

Madde 29- Güvenlik Konseyi, görevini yerine getirmek için gerekli gördüğü yardımcı organları oluşturabilir.

Madde 30- Güvenlik Konseyi, başkanının seçim yöntemini de saptayan içtüzüğü kendi yapar.

Madde 31- Güvenlik Konseyi üyesi olmayan herhangi bir Birleşmiş Milletler üyesi, Güvenlik Konseyi'ne sunulan herhangi bir sorunun görüşülmesine, eğer Konsey bu üyenin çıkarlarının özellikle sözkonusu olduğu görüşüne varmışsa, oy hakkı olmaksızın katılabilir.

Madde 32- Güvenlik Konseyi üyesi olmayan herhangi bir Birleşmiş Milletler üyesi veya Birleşmiş Milletler üyesi olmayan herhangi bir devlet, Güvenlik Konseyi'nin incelediği bir uyuşmazlığa taraf ise, bu uyuşmazlığa ilişkin görüşmelere, oy hakkı olmaksızın katılmaya çağrılabilir. Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler üyesi olmayan bir devletin katılması konusunda uygun gördüğü koşulları koyar.

V. BÖLÜM: Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözülmesi

Madde 33

1. Süreğitmesi uluslararası barış ve güvenliğın korunmasını tehlikeye düşürebilecek nitelikte bir uyuşmazlığa taraf olanlar, herşeyden önce görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları ile, bölgesel kuruluş ya da anlaşmalara başvurarak veya kendi seçecekleri başka yollarla buna çözüm aramalıdırlar.

2. Güvenlik Konseyi, gerekli gördüğünde tarafları aralarındaki uyuşmazlığı bu gibi yollarla çözmeye çağırır. Madde 34- Güvenlik Konseyi, herhangi bir uyuşmazlık veya uluslararası bir anlaşmazlığa yol açabilecek ya da uyuşmazlık doğurabilecek bir durum konusunda, bu uyuşmazlık ya da durumun süreğitmesinin uluslararası barış ve güvenliğın korunmasını tehlikeye düşürme eğiliminde olup olmadığını saptamak için soruşturmada bulunabilir.

Madde 35-

1. Birleşmiş Milletler'in her üyesi herhangi bir uyuşmazlık ya da 34. maddede öngörülen nitelikte bir duruma Güvenlik Konseyi'nin ya da Genel Kurul'un dikkatini çekebilir.

2. Birleşmiş Milletler üyesi olmayan bir devlet, taraf olduğu herhangi bir uyuşmazlık konusunda, işbu Antlaşma'da öngörülen barışçı yollarla çözüme yükümlülüğünü bu uyuşmazlık için önceden kabul etmek koşuluyla, Güvenlik Konseyi'nin ya da Genel Kurul'un dikkatini çekebilir.

3. Bu madde uyarınca dikkatine sunulan işlere ilişkin olarak Genel Kurul'un girişeceği işlemler, 11. ve 12. maddelerin hükümlerine bağlı olacaktır.

Madde 36-

1. Güvenlik Konseyi, 33. madde'de belirtilen nitelikte bir uyuşmazlığın ya da benzeri bir durumun herhangi bir evresinde, uygun düzeltme yöntem ya da yollarını tavsiye edebilir.

2. Güvenlik Konseyi, bu uyuşmazlığın çözülmesi için taraflarca önceden kabul edilmiş olan tüm yöntemleri gözönünde tutacaktır.

3. Güvenlik Konseyi bu madde'de öngörülen tavsiyelerde bulunurken, genel kural olarak, hukuksal nitelikteki uyuşmazlıkların taraflarca Uluslararası Adalet Divanı Statüsü hükümlerine göre Divan'a sunulması gerektiğini de gözönünde tutacaktır.

Madde 37-

1. 33. madde'de belirtilen nitelikte bir uyuşmazlığa taraf olanlar sözkonusu uyuşmazlığı anılan maddede gösterilen yollarla çözmeyi başaramazlarsa, Güvenlik Konseyi'ne sunarlar.

2. Güvenlik Konseyi bir uyuşmazlığın süreğitmesinin gerçekten uluslararası barış ve güvenliğın korunmasını tehlikeye soktuğu kanısına varırsa, 36. madde uyarınca mı hareket edeceğini yoksa uygun gördüğü başka çözüm yolları mı tavsiye edeceğini kendisi kararlaştırır.

Madde 38- Güvenlik Konseyi, 33-37. maddeler hükümlerini zedelemeksizin, bir uyuşmazlığa taraf olanların tümünün istemesi halinde bu uyuşmazlığın barışçı yollarla çözülmesi için taraflara tavsiyelerde bulunabilir.

VII. BÖLÜM: Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler

Madde 39- Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu yada bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğın korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya 41. ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırır.

Madde 40- Güvenlik Konseyi, durumun ağırlaşmasını önlemek üzere, 39. madde uyarınca tavsiyelerde bulunmadan ya da önlemleri kararlaştırmadan önce, ilgili tarafları gerekli ya da uygun gördüğü geçici önlemlere uymaya çağırabilir. Bu geçici önlemler tarafların haklarını, iddialarını ya da konumlarını hiçbir biçimde zedelemez. Bu geçici önlemlerin yerine getirilmemesi halinde Güvenlik Konseyi bunu gereğince dikkate alacaktır.

Madde 41- Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırabilir ve Birleşmiş Milletler üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırabilir. Bu önlemler, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir.

Madde 42- Güvenlik Konseyi, 41. madde'de öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğın korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir.

Madde 43

1. Birleşmiş Milletler'in tüm üyeleri, uluslararası barış ve güvenliğın korunmasına katkıda bulunmak üzere, Güvenlik Konseyi'nin çağrısı ile özel anlaşma ya da anlaşmalar uyarınca, uluslararası barış ve güvenliğın korunması için gerekli silahlı kuvvetleri ve geçit hakkını da içine almak üzere her türlü yardım ve kolaylığı Konsey'in hizmetine sunmayı yüklenirler.

2. Bu anlaşma ya da anlaşmalarda, sözkonusu kuvvetlerin sayısı, niteliği hazırlık derecesi ve genel mevkileri ile sağlanacak kolaylık ve yardımın niteliği belirlenecektir.

3. Anlaşma ya da anlaşmalar, Güvenlik Konseyi'nin girişimi ile mümkün olan en kısa zamanda görüşülecektir. Anlaşmalar, Güvenlik Konseyi ile örgüt üyeleri arasında ya da Güvenlik Konseyi ile ülke grupları arasında yapılacak ve imzalayan devletlerce, herbirinin anayasası gereğince onaylanacaktır.

Madde 44- Güvenlik Konseyi kuvvet kullanmaya karar verdiği zaman Konsey'de temsil edilmeyen bir üyeyi, 43. madde uyarınca üstlenilen yükümlülüklerin yerine getirilmesi için silahlı kuvvet vermeye çağırılmadan önce, o üyeyi dilerse, o üyenin kendi silahlı kuvvetlerine bağlı birliklerin kullanılmasına ilişkin Güvenlik Konseyi kararlarına katılmaya çağıracaktır.

Madde 45- Birleşmiş Milletler'in ivedi askeri önlemler alabilmesini sağlayabilmek üzere üyeler, birleşik uluslararası zorlayıcı önlemleri yürütmek için derhal kullanılacak ulusal hava kuvveti birlikleri bulunduracaklardır. Bu birliklerin gücü ve hazırlık derecesi ile bunların birlikte hareketini düzenleyen planlar, 43. madde'de belirtilen özel anlaşmanın ya da anlaşmaların öngördüğü sınırlar içinde, Askeri Kurmay Komitesi'nin yardımı ile Güvenlik Konseyi'nce belirlenecektir.

Madde 46- Silahlı kuvvet kullanılması için planları, Askeri Kurmay Komitesi'nin yardımı ile Güvenlik Konseyi hazırlar.

Madde 47

1. Uluslararası barış ve güvenliğin korunması, Güvenlik Konseyi'nin buyruğu altına konulan kuvvetlerin kullanılması ve yönetilmesi, silahsızlanmanın düzenlenmesi ve muhtemel bir silahsızlanmanın gerçekleştirilmesi için Konsey'e gerekli olan askeri ihtiyaçlara ilişkin her konuda Güvenlik Konseyi'ne danışmanlık yapacak ve ona yardımcı olacak bir Askeri Kurmay Komitesi kurulacaktır.

2. Askeri Kurmay Komitesi, Güvenlik Konseyi'nin sürekli üyelerinin Kurmay Başkanları'ndan ya da onların temsilcilerinden oluşur. Kurmay Komitesi'nde sürekli olarak temsil edilmeyen herhangi bir Birleşmiş Milletler üyesinin Komite çalışmalarına katılması Komite'nin görevini iyi yapabilmesi için gerekli olduğu zaman, Komite bu üyeyi kendisiyle iş birliği yapmaya çağırır.

3. Askeri Kurmay Komitesi, Güvenlik Konseyi'nin yetkisi altında Konsey'in emrine verilen tüm silahlı kuvvetlerin stratejik açıdan yönetilmesinden sorumludur. Bu kuvvetlerin komutasına ilişkin sorunlar daha sonra çözülecektir.

4. Askeri Kurmay Komitesi, Güvenlik Konseyi'nin izniyle ve uygun bölgesel kuruluşlara danıştıktan sonra, bölge alt komiteleri kurabilir.

Madde 48

1. Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusundaki kararlarının yürütülmesi için gerekli önlemler, Birleşmiş Milletler'in tüm üyeleri ya da bunlardan bazıları tarafından alınır.

2. Bu kararlar, Birleşmiş Milletler üyeleri tarafından doğrudan doğruya ve üyesi buldukları uluslararası kuruluşlar içindeki eylemleriyle yürütülürler.

Madde 49- Birleşmiş Milletler üyeleri, Güvenlik Konseyi'nin kararlaştırdığı önlemlerin yürütülmesinde birbirlerine karşılıklı yardımcı olmak için iş birliği yaparlar.

Madde 50- Güvenlik Konseyi tarafından bir devlet aleyhine önleyici ya da zorlayıcı önlemler alındığında, Birleşmiş Milletler üyesi olsun ya da olmasın başka herhangi bir devlet, bu önlemlerin yürütülmesi yüzünden özel ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalırsa, bu devletin söz konusu sorunların çözümü için Güvenlik Konseyi'ne danışma hakkı vardır.

Madde 51- Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hanel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.

VIII. BÖLÜM: Bölgesel Antlaşmalar

Madde 52

1. İşbu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin olup, bölgesel anlaşma ya da kuruluşların varlığına engel değildir; yeter ki bu anlaşma ve kuruluşlar ve bu kuruluşların çalışmaları Birleşmiş Milletler'in Amaç ve İlkeleri ile bağdaşır olsun.

2. Böyle anlaşmalara giren ya da böyle kuruluşları oluşturan Birleşmiş Milletler üyeleri, yerel uyuşmazlıkları Güvenlik Konseyi'ne sunmadan önce, bunları sözkonusu anlaşmalar ya da kuruluşlar aracılığıyla ve barışçı yollarla çözmek için çaba harcayacaklardır.

3. Güvenlik Konseyi, yerel uyuşmazlıkların ya ilgili devletlerin girişimi üzerine ya da Güvenlik Konseyi'nin göndermesi yoluyla, bu tür bölgesel anlaşmalar ya da bölgesel kuruluşlar aracılığıyla barışçı yoldan çözülmesinin gelişmesini teşvik eder.

4. İşbu madde, 34. ve 35. madde'lerin uygulanmasını hiçbir biçimde etkilemez.

Madde 53

1. Güvenlik Konseyi, gerekirse kendi yetkisi altında alınan zorlayıcı önlemlerin uygulanması için bölgesel anlaşma ya da kuruluşlardan yararlanır. Bununla birlikte, Güvenlik Konseyi'nin izni olmaksızın bölgesel anlaşmalar uyarınca ya da bölgesel kuruluşlar tarafından hiçbir zorlama eylemine girişilmeyecektir; bu maddenin 2. fıkrasında verilen tanıma göre düşman devlet sayılan tüm devletlere karşı 107. Madde uyarınca alınan ya da böyle bir devletin saldırı politikasına yeniden girişmesine karşı bölgesel anlaşmalar çerçevesinde yöneltilecek önlemler, ilgili hükümetlerin isteği üzerine örgütün böyle bir devlet tarafından girişilecek yeni bir saldırıyı önleme görevini üstlenmesi mümkün oluncaya dek, bunun dışındadır.

2. Bu madde'nin 1. fıkrasında kullanıldığı şekliyle düşman devlet terimi, İkinci Dünya Savaşı sırasında işbu Antlaşma'yı imzalamış herhangi bir devletin düşmanı olmuş olan herhangi bir devleti anlatır.

Madde 54- Güvenlik Konseyi, bölgesel anlaşmalar uyarınca ya da bölgesel kuruluşlar tarafından uluslararası barış ve güvenliğin korunması için girişilen ya da tasarlanan tüm eylemlerden her an tam olarak haberli bulundurulacaktır.

IX. BÖLÜM: Uluslararası Ekonomik ve Sosyal İş birliği

Madde 55- Uluslar arasında halkların hak eşitliği ve kendi yazgılarını kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş barışçı ve dostça ilişkiler sağlanması için gerekli istikrar ve refah koşullarını yaratmak üzere Birleşmiş Milletler:

a. Yaşam düzeylerinin yükseltilmesini, tam istihdamı, ekonomik ve sosyal alanlarda ilerleme ve gelişme koşullarını,

b. Ekonomik, sosyal alanlarla sağlık alanındaki uluslararası sorunların ve bunlara bağlı başka sorunların çözümünü, kültür ve eğitim alanlarında uluslararası iş birliğini ve

c. Irk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine bütün dünyada etkin bir biçimde saygı gösterilmesini, kolaylaştıracaktır.

Madde 56- Üyeler, 55. maddede belirtilen amaçlara ulaşmak için gerek birlikte gerekse ayrı ayrı, örgütle iş birliği içinde hareket etmeyi yükümlenirler.

Madde 57

1. Hükümetlerarası anlaşmalarla kurulan ve kendi kuruluş belgeleri gereğince ekonomik, sosyal, kültürel alanlarla eğitim ve sağlık alanlarında ve bunlarla ilgili başka alanlarda geniş uluslararası yetkileri bulunan uzmanlık kuruluşları, 63. madde uyarınca Birleşmiş Milletler'e bağlanacaktır.

2. Birleşmiş Milletler'e bu şekilde bağlanan kuruluşlar bundan böyle uzmanlık kuruluşları adıyla anılacaktır.

Madde 58- Örgüt, ihtisas kuruluşlarının programları ile çalışmalarını eşgüdümlü duruma getirmek için tavsiyelerde bulunur.

Madde 59- Örgüt, gerektiğinde, 55. Maddede belirtilen amaçlara ulaşabilmesi için gerekli her türlü yeni ihtisas kuruluşunu oluşturmak üzere ilgili devletlerarasında görüşmeler yapılmasına önayak olur.

Madde 60- Örgütün bu Bölüm'de belirtilen görevlerinin yerine getirilmesi konusunda sorumluluk Genel Kurul'a ve Genel Kurul'un yetkisi altında, X. Bölüm'de bu amaçla kendisine verilen yetkileri kullanacak olan Ekonomik ve Sosyal Konsey'e düşer.

X. BÖLÜM: Ekonomik ve Sosyal Konsey Bileşimi

Madde 61

1. Ekonomik ve Sosyal Konsey, Genel Kurul'ca seçilen ellidört Birleşmiş Milletler üyesinden oluşur.

2..3. fıkra hükümleri saklı kalmak üzere, her yıl Ekonomik ve Sosyal Konsey'in ellidört üyesi üç yıllık bir süre için seçilir. Süresi biten üye hemen yeniden seçilebilir.

3. Ekonomik ve Sosyal Konsey üyelerinin sayısı yirmi yediden ellidörde çıkarıldıktan sonra yapılacak ilk seçimde, görev süreleri o yılın sonunda bitecek olan dokuz üyenin yerine yirmiyedi yeni üye seçilecektir. Genel Kurul'ca yapılan düzenlemelere uygun olarak, bu yirmiyedi yeni üyeden, bu şekilde seçilmiş dokuz tanesinin görev süresi bir yılın sonunda, öteki dokuz üyenin görev süresi de iki yılın sonunda sona erecektir.

4. Ekonomik ve Sosyal Konsey'in her üyesinin Konsey'de bir temsilcisi vardır.

Görev ve Yetkileri

Madde 62

1. *Ekonomik ve Sosyal Konsey, ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda, eğitim ve sağlık alanlarında ve bunlarla ilgili başka alanlarda uluslararası sorunlar üzerinde araştırmalar yapabilir, raporlar hazırlayabilir ya da bunların yapılıp hazırlanmasına önayak olabilir ve bütün bu sorunlara ilişkin olarak Genel Kurul, Birleşmiş Milletler üyeleri ve ilgili ihtisas kuruluşlarına tavsiyelerde bulunabilir.*
2. *Konsey, herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine etkin bir biçimde saygı gösterilmesini sağlamak üzere tavsiyelerde bulunabilir.*
3. *Konsey, Genel Kurul'a sunmak üzere, yetki alanına giren sorunlara ilişkin sözleşme tasarıları hazırlayabilir.*
4. *Konsey, Birleşmiş Milletler'ce öngörülen kurallara uygun olarak, yetki alanına giren sorunlara ilişkin uluslararası konferanslar düzenleyebilir.*

Madde 63

1. *Ekonomik ve Sosyal Konsey, 57. madde'de sözü edilen kuruluşların herhangi biriyle, bu kuruluşun Birleşmiş Milletler'e hangi koşullar altında bağlanacağını saptayan anlaşmalar yapabilir. Bu anlaşmalar Genel Kurul'un onayına sunulur.*
2. *Ekonomik ve Sosyal Konsey, ihtisas kuruluşlarına danışarak, onlara tavsiyelerde bulunarak ve Genel Kurul ile Birleşmiş Milletler üyelerine tavsiyelerde bulunarak, bu ihtisas kuruluşlarının çalışmalarını arasında eşgüdümü sağlayabilir.*

Madde 64

1. *Ekonomik ve Sosyal Konsey, ihtisas kuruluşlarından düzenli raporlar almak için uygun önlemlere başvurabilir. Ekonomik ve Sosyal Konsey, kendi tavsiyeleri ile bu Konsey'in yetkisine giren konulara ilişkin Genel Kurul tavsiyelerini yerine getirmek üzere başvuru alan önlemler konusunda raporlar almak için Birleşmiş Milletler üyeleriyle ve ihtisas kuruluşlarıyla anlaşmalar yapabilir.*
2. *Konsey, bu raporlar konusunda görüşlerini Genel Kurul'a iletebilir.*

Madde 65- Ekonomik ve Sosyal Konsey, Güvenlik Konseyi'ne bilgi verebilir ve Güvenlik Konseyi'nin isteği üzerine ona yardım eder.

Madde 66

1. *Ekonomik ve Sosyal Konsey, Genel Kurul'un tavsiyelerini yürütme konusunda yetkisine giren bütün görevleri yerine getirir.*
2. *Konsey, Genel Kurul'un onayı ile Birleşmiş Milletler üyelerinin ya da ihtisas kuruluşlarının kendisinden isteyeceği hizmetleri yerine getirebilir.*
3. *Konsey, işbu Antlaşma'nın başka yerlerinde gösterilen ya da Genel Kurul'ca kendisine verilebilecek olan öteki görevleri de yerine getirir.*

Oylama**Madde 67**

1. *Ekonomik ve Sosyal Konsey'in her üyesinin bir oyu vardır.*
2. *Ekonomik ve Sosyal Konsey'in kararları, hazır bulunan ve oy veren üyelerin oyçokluğu ile alınır.*

Usül

Madde 68- Ekonomik ve Sosyal Konsey, ekonomik ve sosyal konularda ve insan haklarının ilettilmesi için komisyonlar kuracağı gibi görevlerini yerine getirmesine yarayacak başka komisyonlar da kurar.

Madde 69- Ekonomik ve Sosyal Konsey, Birleşmiş Milletler'in bir üyesini özellikle ilgilendiren bir sorunu incelerken, bu üyeyi oy hakkı olmaksızın görüşmelere katılmaya çağırır.

Madde 70- Ekonomik ve Sosyal Konsey, uzmanlık kuruluşlarının temsilcilerinin Konsey görüşmelerine ve Konsey tarafından kurulan komisyonların görüşmelerine oy hakkı olmaksızın katılmaları, kendi temsilcilerinin de uzmanlık kuruluşlarının görüşmelerine katılmaları için her türlü düzenlemeyi yapabilir.

Madde 71- Ekonomik ve Sosyal Konsey, kendi yetkisine giren sorunlarla uğraşan sivil toplum kuruluşlarına danışmak için uygun düzenlemeler yapabilir. Böyle düzenlemeler uluslararası örgütlerle ve, gerektiğinde, Birleşmiş Milletler'in ilgili üyesine danışıldıktan sonra ulusal örgütlerle de yapılabilir.

Madde 72

1. *Ekonomik ve Sosyal Konsey, başkanının seçim yöntemini de saptayan içtüzüğünü kendi yapar.*
2. *Konsey, içtüzüğü uyarınca ihtiyaca göre toplanır; içtüzükte Konsey'in üye çoğunluğunun isteği üzerine toplanmasını öngören hükümler de bulunacaktır.*

XI. BÖLÜM: Özerk Olmayan Ülkelere İlişkin Bildirge

Madde 73- Halkların henüz kendi kendilerini tam olarak yönetmediği bölgelerin yönetilmesinden sorumlu olan ya da bu sorumluluğu yüklenen Birleşmiş Milletler üyeleri, bu bölgelerde yaşayanların çıkarlarının herşeyden önce geldiği ilkesini kabul ederler. İşbu Antlaşma ile kurulan barış ve güvenlik sistemi içinde bu

bölgelerde yaşayanların refahını en yüksek düzeye çıkarma yükümlülüğünü kutsal bir ödev bilirler ve bu amaçla:

a. Sözkonusu halkların kültürüne saygı göstererek onların siyasal, ekonomik ve sosyal bakımdan ilerlemelerini ve eğitim alanında gelişmelerini sağlamayı, onlara hakça davranmayı ve onları kötülüklerden korumayı;

b. Her ülkeye ve halkına özgü koşullar ve bunların çeşitli aşamalarına uygun olarak, bu halkların kendi kendilerini yönetme yeteneğini geliştirmeyi, onların siyasal özelemlerini gözönünde tutmayı ve kendi özgür siyasal kurumlarının giderek geliştirilmesinde onlara yardımcı olmayı;

c. Uluslararası barış ve güvenliği pekiştirmeyi;

d. Bu madde'de belirtilen sosyal, ekonomik ve bilimsel amaçlara uygulamada ulaşmak üzere yapıcı gelişme önlemlerini kolaylaştırmayı, bilimsel araştırmaları özendirilmeyi, birbiriyle ve koşullar elverdiğinde uluslararası ihtisas kuruluşlarıyla iş birliği yapmayı ve Xii. Ve Xiii. Bölümler'in uygulama alanı dışında, sorumlulukları altında bulunan ülkelerin ekonomik, sosyal ve eğitim koşullarına ilişkin istatistiksel ve teknik nitelikte başka bilgileri, güvenlik gerekleri ve anayasalara ilişkin görüşler saklı kalmak üzere, bilgi için düzenli olarak Genel Sekreter'e iletmeyi kabul ederler.

Madde 74- Birleşmiş Milletler üyeleri anavatan topraklarındaki politikaları kadar, bu Bölüm'ün konusunu oluşturan bölgelerdeki politikaların da, dünyanın geri kalan kesiminin çıkarları ve refahı gözönünde tutulmak koşuluyla, sosyal, ekonomik ve ticari alanlarda iyi komşuluk genel ilkesine dayanması gerektiği konusunda da anlaşmaya varmışlardır.

XII. Bölüm: Uluslararası Vesayet Rejimi

Madde 75- Birleşmiş Milletler örgütü, daha sonra yapılacak özel anlaşmalar gereğince vesayet rejimine sokulabilecek bölgelerin yönetim ve gözetimi için, kendi yetkisi altında bir uluslararası vesayet rejimi kuracaktır. Bu bölgeler bundan böyle vesayet altında bölge adıyla anılmaktadırlar.

Madde 76- İşbu Antlaşma'nın 1. madde'sinde belirtilen Birleşmiş Milletler'in Amaçları'na uygun olarak vesayet rejiminin temel hedefleri şunlardır:

a. Uluslararası barış ve güvenliği pekiştirmek;

b. Vesayet altındaki bölgelerde yaşayan insanların siyasal, ekonomik ve sosyal bakımdan ilerlemelerini ve eğitim alanında gelişmelerini kolaylaştırmak, her bölge ve halkına özgü koşulları ilgili halkların özgürce dile getirdiği özelemleri ve her vesayet anlaşmasında öngörülebilir hükümleri de gözönünde tutarak, bu bölgeler halklarının kendi kendilerini yönetmelerini ya da bağımsızlığa doğru giderek gelişmelerini kolaylaştırmak;

c. Irk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilmesini teşvik etmek ve dünya halklarının karşılıklı bağımlılığını geliştirmek ve

d. Sosyal, ekonomik ve ticari alanlarda bütün Birleşmiş Milletler üyeleri ile onların uyruklarına eşit davranılmasını sağlamak ve yukarıda belirtilen amaçların gerçekleştirilmesini engellemek ve 80. madde hükümleri saklı kalmak koşuluyla, adalet dağıtımında da bu sonunculara eşit davranılmasını sağlamak.

Madde 77- 1. Vesayet rejimi, aşağıdaki kategorilere giren ve vesayet anlaşmaları gereğince bu rejime sokulabilecek bölgelere uygulanacaktır:

a. Şu anda manda altında bulunan bölgeler;

b. İkinci Dünya Savaşı sonucunda düşman devletlerden ayrılabilir bölgeler;

c. Yönetimlerinden sorumlu devletlerce gönüllü olarak bu rejime sokulan bölgeler.

2. Yukarıda belirtilen kategorilere giren bölgelerden hangilerinin, hangi koşullarda vesayet rejimine sokulacağı, daha sonra yapılacak bir anlaşma ile belirlenecektir.

Madde 78- Birleşmiş Milletler üyeleri arasındaki ilişkiler egemen eşitlik ilkesine dayalı olacağına göre, Birleşmiş Milletler'e üye olan ülkelere vesayet rejimi uygulanmayacaktır.

Madde 79- Vesayet rejimine sokulacak her ülke bakımından vesayet koşulları ve bu düzene getirilebilecek tüm değişiklik ve düzeltmeler, Birleşmiş Milletler'in bir üyesinin mandası altında bulunan bölgeler sözkonusu olduğunda mandater devleti de içine almak üzere, doğrudan doğruya ilgili devletler arasında yapılacak bir anlaşmanın konusunu oluşturacak ve 83. ve 85. maddeler uyarınca onaylanacaktır.

Madde 80 1. 77., 79. ve 81. maddeler uyarınca yapılan ve bölgelerden herbirini vesayet rejimine sokan özel vesayet anlaşmalarında saptanabilecek noktalar dışında ve bu anlaşmalar yapılmaya dek, bu Bölüm'ün hiçbir hükmü herhangi bir devletin ya da herhangi bir halkın herhangi bir hakkını ya da Birleşmiş Milletler üyelerinin taraf bulunabileceği yürürlükteki uluslararası belgelerin hükümlerini ister dolaylı ister dolaysız olarak herhangi bir biçimde değiştirecek tarzda yorumlanamaz.

2. Bu madde'nin 1. paragrafı, manda altında olan ve diğer bölgelerin 77. madde'de öngördüğü üzere vesayet sistemine alınması için yapılacak müzakerelerin ve varılacak anlaşmaların geciktirilmesi ya da ertelenmesi için gerekçe oluşturacak biçimde yorumlanamaz.

Madde 81- *Yesayet anlaşması, her durumda, vesayet altındaki bölgenin hangi koşullar altında yönetileceği konusunu kapsar ve yönetimi üzerine alacak makamı gösterir. Bundan böyle yönetimden sorumlu makam. adıyla anılacak olan bu makam, bir ya da birkaç devletten oluşabileceği gibi, örgütün kendisi de olabilir.*

Madde 82- *Bir vesayet anlaşması, 43. madde uyarınca yapılan herhangi bir özel anlaşmayı ya da anlaşmaları zedelemeksizin, vesayet anlaşmasının uygulandığı vesayet altındaki bölgenin tümünü ya da bir kesimini içine alan bir stratejik bölgeyi ya da stratejik bölgeleri gösterebilir.*

Madde 83

1. Vesayet anlaşması koşullarının onaylaması, bunların değiştirilmesi ve düzeltilmesi de içinde olmak üzere, Birleşmiş Milletler'in stratejik bölgelere ilişkin tüm görevleri, Güvenlik Konseyi'nce yerine getirilir.

2. 76. madde'de belirtilen temel hedefler stratejik bölgelerden herbirinin halkı için de geçerlidir.

3. Güvenlik Konseyi, vesayet anlaşmalarına uygun olarak ve güvenlik gerekleri saklı kalmak koşuluyla, Birleşmiş Milletler'in vesayet rejimi uyarınca yüklenmiş olduğu siyasal, ekonomik, sosyal ve eğitsel görevlerin stratejik bölgelerde yerinde getirilmesinde Yesayet Meclisi'nin yardımından yararlanacaktır.

Madde 84- *Yesayet altındaki bölgenin uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusunda kendi payına düşeni yerine getirmesini sağlamak, yönetimden sorumlu makamın görevidir. Bu amaçla, yönetimden sorumlu makam, Güvenlik Konseyi'ne karşı bu konuda üstlendiği yükümlülükleri yerine getirmek ve aynı zamanda yerel savunmayı sağlayıp vesayet altındaki bölgelerde dirlik ve düzeni korumak için vesayet altındaki bölgelerden gönüllü birlikler, kolaylıklar ve yardım sağlayabilir.*

Madde 85

1. Vesayet anlaşmaları koşullarının kabul edilmesini, bunların değiştirilmesini ya da düzeltilmesini de içermek üzere, stratejik bölge olarak gösterilmemiş tüm bölgelere ilişkin vesayet anlaşmaları konusunda Birleşmiş Milletler'e düşen görevler Genel Kurul'ca yerine getirilir.

2. Genel Kurul'un yetkisi altında hareket eden Yesayet Meclisi bu görevlerin yapılmasında Genel Kurul'a yardım eder.

XIII. BÖLÜM: Vesayet Meclisi Bileşimi

Madde 86

1. Vesayet Meclisi Birleşmiş Milletler'in aşağıdaki üyelerinden oluşur.

a. Vesayet altındaki bölgenin yönetiminden sorumlu üyeler;

b. 23. Madde'de adları belirtilmiş olup da vasilik altında bölge yönetmeyen üyeler;

c. Vesayet Meclisi'nin toplam üye sayısının, vesayet altında ülke yöneten üyelerle yönetmeyenler arasında eşit biçimde bölüşülmesini sağlamaya yetecek sayıda, Genel Kurul'ca üç yıllık bir süre için seçilecek başka üyeler.

2. Vesayet Meclisi'nin her üyesi, kendisini kurulda temsil etmek üzere özel ehliyetle bir kişiyi gösterir.

Görev ve Yetkileri

Madde 87- *Genel Kurul ve onun yetkisi altında Yesayet Meclisi, görevlerini yerine getirirlerken:*

a. Yönetimden sorumlu makamın sunduğu raporları inceleyebilirler;

b. Dilekçeleri kabul edebilirler ve onları sözkonusu makama danışarak inceleyebilirler;

c. Sözkonusu makamca yönetilen ülkelerde, bu makamla anlaşarak saptanan tarihlerde belirli aralıklarla denetleme gezileri düzenleyebilirler ve

d. Vesayet anlaşmaları koşulları uyarınca bu önlemleri ve diğer tüm önlemleri alabilirler.

Madde 88- *Vesayet Meclisi, Vesayet altındaki ülkelerden her birinde yaşayan insanların siyasal, ekonomik ve sosyal alanlarla eğitim alanındaki ilerlemeleri konusunda bir soru kağıdı hazırlar; Genel Kurul'un yetkisi içinde vesayet altında bulundurulmuş bölgelerin her birinin yönetiminden sorumlu makam da sözkonusu soru kağıdına dayanan bir yıllık raporu Genel Kurul'a sunar.*

Oylama

Madde 89

1. Vesayet Meclisi'nin her üyesinin bir oyu vardır.

2. Vesayet Meclisi'nin kararları, hazır bulunan ve oy veren üyelerin oy çoğunluğu ile alınır.

Usul

Madde 90

1. Vesayet Meclisi, başkanının seçim yöntemini de saptayan içtüzüğünü kendi yapar.

2. Meclis, içtüzüğü uyarınca ihtiyaca göre toplanır; içtüzükte Meclis'in üye çoğunluğunun isteği üzerine toplanmasını öngören hükümler de bulunacaktır.

Madde 91- *Vesayet Meclisi gerektiğinde, Ekonomik ve Sosyal Konsey'in ve ihtisas kuruluşlarının ayrı ayrı yetki alanlarına giren konularda onların yardımından yararlanır.*

XIV. BÖLÜM: Uluslararası Adalet Divanı

Madde 92- Uluslararası Adalet Divanı, Birleşmiş Milletler'in başlıca adli organıdır. Divan, Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nın Statüsü'ne dayanan ve işbu Antlaşma'nın ayrılmaz bir parçasını oluşturan eski Statü'ye uygun olarak çalışır.

Madde 93

1. Birleşmiş Milletler'in tüm üyeleri, bu üyeliğin bir sonucu olarak, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'ne taraftırlar.

2. Birleşmiş Milletler üyesi olmayan devletlerin Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'ne taraf olabilme koşulları, her seferinde Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul'ca belirlenir.

Madde 94

1. Birleşmiş Milletler'in her üyesi, taraf olduğu tüm uyuşmazlıklarda, Uluslararası Adalet Divanı'nın kararına uymayı yükümlenir.

2. Bir uyuşmazlığın taraflarından biri, Divan'ın verdiği bir hükme göre kendisine düşen yükümlülükleri yerine getirmezse, öbür taraf Güvenlik Konseyi'ne başvurabilir Konsey de gerekli görürse, hükmün yerine getirilmesi için tavsiyelerde bulunabilir ya da alınacak önlemleri kararlaştırabilir.

Madde 95- İşbu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinin, uyuşmazlıklarının çözümünü zaten var olan ya da ileride yapılabilecek olan anlaşmalar gereğince başka mahkemelere bırakmalarını engellemez.

Madde 96

1. Genel Kurul ya da Güvenlik Konseyi herhangi bir hukuksal sorun konusunda Uluslararası Adalet Divanı'ndan görüş isteyebilir.

2. Genel Kurul'ca bu konuda herhangi bir anda yetkili kılınabilecek olan tüm öteki Birleşmiş Milletler organları ve ihtisas kuruluşları da kendi çalışma alanları içinde karşılıklarına çıkacak hukuksal sorunlar konusunda Divan'dan görüş isteyebilirler.

XV. BÖLÜM: Sekreteryaya

Madde 97- Sekreteryaya, bir Genel Sekreter ile örgütün gerek duyabileceği memurlardan oluşur. Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul'ca atanır. Genel Sekreter örgütün en yüksek memurudur.

Madde 98- Genel Sekreter, Genel Kurul'un, Güvenlik Konseyi'nin, Ekonomik ve Sosyal Konsey'in ve Yesayet Meclisi'nin bütün toplantılarında bu sıfatla hareket eder; bu organlar tarafından kendisine verilen bütün öteki görevleri de yerine getirir. Örgütün çalışması konusunda Genel Kurul'a yıllık raporlar sunar.

Madde 99- Genel Sekreter, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebileceğini düşündüğü herhangi bir konuyu Güvenlik Konseyi'nin dikkatine sunar.

Madde 100-

1. Genel Sekreter ve memurlar, görevlerini yerine getirirken, herhangi bir hükümetten ya da örgütün dışındaki herhangi bir makamdan ne talimat isterler ne de talimat alırlar. Genel Sekreter ve memurlar, uluslararası memurluk durumları ile bağdaşmayacak herhangi bir davranışta bulunmaktan kaçınırlar ve yalnızca örgüte karşı sorumludurlar.

2. Birleşmiş Milletler'in her üyesi, Genel Sekreterler ile sekreteryaya memurlarının salt uluslararası nitelikteki sorumluluklarına saygı göstermek ve görevlerinin yerine getirilmesinde onlara etki etmeye çalışmamakla yükümlüdür.

Madde 101-

1. Sekreteryaya memurları, Genel Kurul'ca saptanacak kurallar uyarınca Genel Sekreter tarafından atanırlar.

2. Ekonomik ve Sosyal Konsey, Yesayet Meclisi ve gerekiyorsa, Birleşmiş Milletler'in öteki organlarına sürekli nitelikte özel memurlar verilir. Bu memurlar Sekreteryaya'nın bir parçasını oluştururlar.

3. Memurların işe alınmasında ve çalışma koşullarının saptanmasında öncelikle gözönünde tutulacak nokta en yüksek derecede verimlilik, yetkinlik ve dürüstlük niteliklerini benliklerinde toplamış kişilerin hizmetini sağlama gereği olmalıdır. Memurların, olabildiğince geniş bir coğrafi dağılım esasına dayanılarak işe alınmasının önemi gereğince gözönünde tutulacaktır.

XVI. BÖLÜM: Çeşitli Hükümler

Madde 102

1. İşbu Antlaşma'nın yürürlüğe girmesinden sonra, Birleşmiş Milletler'in herhangi bir üyesi tarafından yapılan her uluslararası sözleşme ya da anlaşma, mümkün olan en kısa sürede Sekreteryaya'da kütüğe işlenecek ve Sekreteryaya tarafından yayımlanacaktır.

2. İşbu maddenin 1. fıkrası hükümleri uyarınca kütüğe işlenmemiş bir uluslararası sözleşme ya da anlaşmanın taraflarından herhangi biri, söz konusu sözleşme ya da anlaşmayı Birleşmiş Milletler'in bir organı önünde ileri süremez.

Madde 103- Birleşmiş Milletler üyelerinin işbu Antlaşma'dan doğan yükümlülükleri ile başka herhangi bir uluslararası anlaşmadan doğan yükümlülüklerinin çatışması durumunda, işbu Antlaşma'dan doğan yükümlülükler üstün gelecektir.

Madde 104- Örgüt, üyelerinden her birinin topraklarında görevlerini yerine getirmek ve amaçlarına ulaşmak için gerekli hukuksal ehliyete sahiptir.

Madde 105

1. Örgüt, Üyelerinin herbirinin topraklarında amaçlarına ulaşmak için gerekli ayrıcalık, bağımsızlık ve dokunulmazlıklardan yararlanır.

2. Birleşmiş Milletler üyelerinin temsilcileri ile örgütün memurları da, aynı şekilde, örgütle ilgili görevlerini tam bir bağımsızlık içinde yerine getirebilmek için gerekli ayrıcalık, bağımsızlık ve dokunulmazlıklardan yararlanırlar.

3. Genel Kurul, işbu maddenin 1. ve 2. fıkralarının uygulanmasına ilişkin ayrıntıların saptanması amacıyla tavsiyelerde bulunabilir ya da Birleşmiş Milletler üyelerine bu amaca yönelik sözleşmeler yapılmasını önerebilir.

XVII. BÖLÜM: Güvenliğe İlişkin Geçici Hükümler

Madde 106- Güvenlik Konseyi'ne, kendi kanısına göre 42. madde uyarınca üzerine düşen sorumlulukları yüklenmesi olanağını verecek olan ve 43. madde'de sözü edilen özel anlaşmalar yürürlüğe girinceye değin, 30 Ekim 1943'de Moskova'da imzalanan Dört Ulus Bildirgesi'nin tarafları ile Fransa, işbu Bildirge'nin 5. maddesi uyarınca, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekebilecek her türlü eyleme Birleşmiş Milletler adına birlikte girişmek üzere birbirlerine ve, eğer durum gerektiriyorsa, Birleşmiş Milletler'in öteki üyelerine danışacaklardır.

Madde 107- İşbu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Antlaşma'yı imzalayan herhangi bir devletin İkinci Dünya Savaşı sırasında düşmanı durumunda olan bir devlete karşı, bu konuda sorumluluk sahibi hükümetlerin sözkonusu savaşın sonucu olarak giriştiği ya da girişilmesini uygun bulduğu bir eylemi ne etkiler, ne engeller.

XVIII. BÖLÜM: Değişiklikler

Madde 108- İşbu Antlaşma'da yapılacak değişiklikler, Genel Kurul üyelerinin üçte iki çoğunluğu tarafından kabul edilip, Güvenlik Konseyi'nin sürekli üyelerinin tümünü kapsamak üzere Birleşmiş Milletler üyelerinin üçte ikisi tarafından her birinin anayasa kuralları gereğince onaylandığı zaman, tüm Birleşmiş Milletler üyeleri için yürürlüğe girer.

Madde 109

1. İşbu Antlaşma'nın gözden geçirilmesi amacıyla, Genel Kurul'un üçte iki çoğunluğunun ve Güvenlik Konseyi'nin herhangi dokuz üyesinin oylarıyla saptanacak yer ve tarihte Birleşmiş Milletler üyelerinin bir Genel Konferans'tı düzenlenebilecektir. Konferansta Birleşmiş Milletler'in her üyesinin bir oyu olacaktır.

2. Konferansta üçte iki çoğunluk tarafından işbu Antlaşma'da yapılması tavsiye edilen her değişiklik, Güvenlik Konseyi'nin sürekli üyelerinin tümünü kapsamak üzere Birleşmiş Milletler üyelerinin üçte ikisi tarafından her birinin anayasa kuralları gereğince onaylandığında geçerlilik kazanacaktır.

3. Genel Kurul'un, işbu Antlaşma'nın yürürlüğe girmesini izleyen onuncu yıllık toplantısından önce bu konferans henüz yapılmamışsa, sözkonusu toplantının gündemine bu konferansın toplanması konusunda bir öneri konacak ve Genel Kurul çoğunluğunun ve Güvenlik Konseyi'nin herhangi yedi üyesinin oyuyla kararlaştırılırsa konferans yapılacaktır.

XIX. BÖLÜM: Onay ve İmza

Madde 110

1. İşbu Antlaşma, imza eden devletlerce her birinin anayasa kuralları gereğince onaylanacaktır.

2. Onay belgeleri Amerika Birleşik Devletleri hükümetine tevdi edilecek ve her tevdi de bu hükümet tarafından tüm imzacı devletlere ve atandığında, örgütün Genel Sekreteri'ne bildirilecektir.

3. İşbu Antlaşma, Çin Cumhuriyeti, Fransa, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Krallığı, Amerika Birleşik Devletleri ve imzacı devletlerin çoğunluğu tarafından onay belgelerinin tevdiinden sonra yürürlüğe girecektir. Bunun üzerine Amerika Birleşik Devletleri hükümetince onay belgelerinin tevdi edildiğine ilişkin bir tutanak düzenlenerek, bunun birer örneği imzacı devletlerin tümüne verilecektir.

4. İşbu Antlaşma'yı imzalamış olup, yürürlüğe girmesinden sonra onaylayacak olan devletler, her birinin onay belgesinin tevdi edildiği tarihte Birleşmiş Milletler'in asıl üyesi olacaklardır.

Birleşmiş Milletler Antlaşması 111 madde olup 14. bölüm 92.ci madde ile Uluslararası Adalet Divanı Statüsünün bu antlaşmanın ayrılmaz bir parçasını teşkil ettiği belirtilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti Birleşmiş Milletler Antlaşmasına, insana ve insanın temel haklarına insan onur ve haysiyetine değerlerine insanlar arasında eşitlik ilkesini özümsemiş bir zihniyet ile kuruluşta üye olmuştur.

İnsana değer verme olgusu ne yazık ki Avrupa da özellikle 2. Dünya savaşının yıkıntılarının arasından doğmak durumunda kalmıştır. Savaşın hiçbir şeye değer vermeksizin her şeyi yıkıp yakma yok etme, insanları öldürme yakma korku dehşet ve dehşet salması ve bunu yapanların da insan olması bir yerde insanların kendilerine gelmesinin gerektiği bilincini oluşturmaya başlamıştır. Böylece 1945'te Birleşmiş Milletler Anlaşması imzalanmıştır. Ancak belirtelim ki. Birleşmiş Milletler ilk defa 1945'te kurulmuş değildir.

1941 14. Ağustos'ta Roosevelt USA Başkanı ve Churchill İngiltere Başbakanı bir Atlantik bildirisi yayınlamışlar ve savaş ertesi bir güvenlik sistemi kurmak istediklerini dünyaya ilan etmişlerdir.

1 Ocak 1942 de Washinton da Birleşmiş Milletler Bildirisi ile Roosevelt ve Churchill in bildirisinin esasları kabul edilmiştir. İşte bu iki bildiri BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLATININ KURULMASININI MÜMKÜN KILMIŞTIR.

1 Kasım 1943'te kesin karar açıklanmış Moskova bildirisi ile, bildiride uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve sağlanması için tüm barışsever Devletlerin egemen eşitliğine dayanan bütün büyük küçük devletlere açık bir uluslararası örgüt kurma zorunluluğu dile getirilmiştir.

Madde 111- Çince, Fransızca, Rusça, İngilizce ve İspanyolca metinleri aynı derecede geçerli olan işbu Antlaşma, Amerika Birleşik Devletleri hükümeti arşivine tevdi edilecektir. Aslına uygunluğu gereğince onaylanmış örnekleri bu hükümet tarafından bütün öteki imzacı devletlerin hükümetlerine verilecektir. YUKARIDAKİ HÜKÜMLERİ BENİMSEYEREK Birleşmiş Milletler'e üye kumetlerinintemsilcileri işbu Antlaşma'yı imzalamışlardır. San Francisco'da, 26 Haziran 1945'te yapılmıştır.

Birleşmiş Milletler kurucu belgesi ABD de hazırlanmıştır. San Francisco da çalışmalar yapılmış ve 111 madde, olan anlaşmaya bir de Milletlerarası Adalet Divanı Statüsü 70 madde ayrılmaz eki olarak konmuştur.¹¹²

¹¹² Birleşmiş Milletler Anlaşmasının eki 70 maddeden oluşmuş Uluslararası Adalet Divanı Statüsü,

Madde 1 Birleşmiş Milletler Antlaşması ile, B.M.in başlıca adli organı olarak kurulan Uluslararası Adalet Divanı, işbu Statü hükümleri uyarınca oluşturulacak ve işlev görecektir. I. BÖLÜM: Divan'ın Kuruluşu 2. Madde 2-Divan, yüksek ahlaki karaktere sahip, kendi ülkelerinde en yüksek adli görevlerin yerine getirilmesi için gerekli koşulları benliklerinde toplayan ya da uluslararası hukuk alanında yetkileri herkesçe kabul edilmiş birer hukukçu niteliğinde olan kişiler arasından uyruklarına bakılmaksızın seçilen bağımsız yargıçlardan oluşan bir kuruldur.

3. Madde 1. Divan 15 üyeden oluşur. Aynı devletin birden çok uyruğu aynı zamanda Divan'da yargıç olamaz. 2. Divan'a üyelik açısından, birden fazla devletin uyruğu olarak kabul edilebilecek bir kişi kamusal ve siyasal haklarını olağan olarak hangi devlette kullanıyorsa, o devletin uyruğu sayılacaktır. 4. Madde 1. Divan üyeleri, Sürekli Hakemlik Mahkemesi ulusal hükümlerinin aday gösterdiği kişiler listesinden Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi tarafından, aşağıdaki hükümler uyarınca seçilir. 2. Sürekli Hakemlik Mahkemesi'nde temsil edilmeyen Birleşmiş Milletler üyelerinin durumunda ise, adaylar, uluslararası uyumsuzlukların barışçıl yollarla çözümlenmesine ilişkin 1907 La Haya Sözleşmesi'nin 44. Madde'sinde öngörülen koşullar aynen uygulanarak, hükümetlerince bu amaçla atanmış ulusal kümeler tarafından gösterilecektir. 3. Bu Statü'ye taraf olup da Birleşmiş Milletler üyesi olmayan bir devletin Divan üyelerinin seçimine hangi koşullar altında katılabileceği bu konuda özel bir anlaşmanın bulunmaması durumunda, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul tarafından belirlenir.

5. Madde 1. Seçim tarihinden en az üç ay önce, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, işbu Statü'ye taraf olan devletlerin Sürekli Hakemlik Mahkemesi'ndeki üyelerini ve 4. Maddenin 2. Fıkrası uyarınca atanmış olan ulusal küme üyelerini, ulusal kümeler halinde, Divan üyeliği görevini kabul edebilecek durumda olan kişileri belirli bir süre içinde aday göstermeye yazılı olarak çağırabilir. 2. Hiçbir küme, en çok ikisi kendi uyrukluğunda olmak üzere dörtten çok aday gösteremez. Hiçbir durumda, doldurulacak yer sayısının iki katından çok aday gösterilemez.

6. Madde Bu aday gösterme işlemine geçilmeden önce her ulusal kümenin, ülkesindeki en yüksek mahkemeye, hukuk fakülte ve okullarına, hukukun incelenmesi ile uğraşan ulusal akademilerle uluslararası akademilerin ulusal kollarına danışılması tavsiye edilir.

7. Madde 1. Genel Sekreter, böylece saptanmış tüm adayların alfabe sırasına göre bir listesini hazırlar; 12. Maddenin 2.fıkrasında öngörülen durum dışında, yalnızca bu kişiler seçilebilir. 2. Genel Sekreter bu listeyi Genel Kurul'a ve Güvenlik Konseyi'ne sunar.

8. Madde Genel Kurul ile Güvenlik Konseyi, Divan üyelerinin seçimini birbirlerinden bağımsız olarak yürütürler.

9. Madde Her seçimde seçmenler Divan'a seçilecek kişilerin yalnızca istenen koşulları benliklerinde toplamış olmasını değil, aynı zamanda kurul olarak belli başlı uygarlık biçimlerini ve dünyanın başlıca hukuk sistemlerini temsil etmelerini de gözönünde bulunduracaklardır.

10. Madde 1. Genel Kurul'da ve Güvenlik Konseyinde oyların salt çoğunluğunu elde etmiş olan adaylar seçilmiş olurlar. 2. Gerek yargıçların seçimi, gerekse aşağıdaki 12. Madde'de öngörülen komisyon üyelerinin atanması konusunda Güvenlik Konseyi'nde yapılacak oylamada, Güvenlik Konseyi'nin sürekli olmayan üyeleri arasında hiçbir ayırım gözetilmeyecektir. 3. Aynı devletin

birden çok uyrğunun hem Genel Kurul'un hem de Güvenlik Konseyi'nin oylarının salt çoğunluğunu elde etmesi durumunda, bunlardan yalnızca en yaşlı seçilmiş sayılır.

11. Madde ilk seçim oturumu sonucunda bir ya da daha çok üyelik boşalursa, ikinci ve gerekirse üçüncü bir oturum yapılır.

12. Madde 1. Üçüncü seçim oturumundan sonra, yine boş üyelikler kalırsa, ya Genel Kurul'un ya da Güvenlik Konseyi'nin isteği üzerine, her boş üyelik için salt çoğunlukla bir ad seçip Genel Kurul'un ve Güvenlik Konseyi'nin ayrı ayrı kabullerine sunmak üzere, üçü Genel Kurul'ca üçü de Güvenlik Konseyi'nce atanan altı üyeli bir arabulma komisyonu her zaman kurulabilir. 2. Arabulma komisyonu, aranan koşulları yerine getiren bir kişi üzerinde oybirliğine varırsa, 7. Madde'de öngörülen aday listesinde yer almamış olsa bile, o kişinin adını listeye koyabilir. 3. Arabulma komisyonu, seçimi baflaramayacağı yolunda kesin bir kana varırsa, Divan'ın önceden seçilmiş üyeleri, Güvenlik Konseyi'nce saptanacak bir süre içinde, ister Genel Kurul'da, isterse Güvenlik Konseyi'nde oy almış adaylar arasında bir seçme yaparak boş üyelikleri doldururlar. 4. Yargıçlar arasında oyların eşit bölünmesi durumunda en yaşlı yarıcın oyu üstün sayılır.

13. Madde 1. Divan üyeleri dokuz yıl için seçilirler ve yeniden seçilebilirler; bununla birlikte, ilk seçimde seçilen yargıçlardan beşinin görev süreleri üç yıl, beşininki ise altı yıl sonunda bitecektir. 2. Yukarıda belirtilen üç ve altı yıllık başlangıç dönemlerinin sonunda görev süreleri bitecek olan yargıçlar, ilk seçimin tamamlanmasından hemen sonra Genel Sekreter tarafından ad çekme yöntemi ile belirlenecektir. 3. Divan üyeleri yerlerine yenileri gelinceye dek görev baflında kalırlar. Yerlerine yenileri seçilse dahi, ellerindeki ifllere bakmay sürdürürler. 4. Divan üyelerinden birinin görevden çekilmesi durumunda, çekilme mektubu, Genel Sekreter'e iletilmek üzere Divan Baflkanı'na verilecektir. Bu son bildirimle birlikte üyelik makamı boşalmış olur.

14. Madde Boşalan üyelikler ilk seçimde izlenen yönteme göre doldurulur; ancak, aşağıdaki hüküm saklıdır: üyeliğin boşalmasından sonra bir ay içinde Genel Sekreter, 5. Madde'de öngörülen çağrıyı yapacak, seçim tarihi de Güvenlik Konseyi'nce saptanacaktır.

15. Madde Görev süresi bitmemiş bir üyenin yerini doldurmak üzere seçilen bir Divan üyesi, öncekinin süresini tamamlar.

16. Madde 1. Divan üyeleri, siyasal ve idari herhangi bir görev yapamayacakları gibi, mesleki nitelikte herhangi bir başka işle de uğraşamazlar. 2. Bu konuda herhangi bir kuşku doğması durumunda, Divan karar verir.

17. Madde 1. Divan üyeleri hiçbir işte temsilcilik, danışmanlık ya da avukatlık yapamazlar. 2. Divan üyeleri, daha önce taraflardan birinin temsilcisi, danışmanı ya da avukatı, ulusal ya da uluslararası bir mahkemenin veya bir uluslararası soruşturma komisyonunun üyesi olarak ya da her hangi bir başka sıfatla ilgili oldukları hiç bir işin kararına katılamazlar. 3. Bu konuda herhangi bir kuşku doğması durumunda, Divan karar verir.

18. Madde 1. Divan üyeleri, öteki üyelerin oybirliği ile gerekli koşulları taşımaktan çıktığına hükmedilmedikçe görevinden alınamaz. 2. Böyle bir görevden alma durumu Divan Yazmanı tarafından Genel Sekreter'e resmen bildirilir. 3. Bu bildirimle birlikte üyelik makamı boşaltılmış olur. 19. Madde Divan'ın üyeleri, görevlerini yaptıkları sırada diplomatik ayrıcalık, ve dokunulmazlıklardan yararlanırlar.

20. Madde Divan'ın her üyesi, görevine bafllamadan önce, açık celsede yetkilerini tam bir tarafsızlık ve vicdan bütünlüğü içinde kullanacağını resmen bildirir.

21. Madde 1. Divan kendisine üç yıl için bir Başkan, bir de Başkan Yardımcısı seçer; bu kişiler yeniden bu görevlere seçilebilirler. 2. Divan, Yazmanı'nu atar ve gerekli olabilecek başka memurların atamasını yapabilir.

22. Madde 1. Divan'ın merkezi Lahey olarak saptanmıştır. Bununla birlikte Divan, uygun gördüğü takdirde başka bir yerde toplanarak görevini yapabilir. 2. Başkan ve Yazman Divan'ın merkezinde otururlar.

23. Madde 1. Divan, tarih ve süreleri kendisince saptanacak olan adli tatiller dışında, sürekli olarak görev halinde bulunur. 2. Divan üyelerinin belirli dönemlerde izne çıkma hakkı vardır; bunun tarih ve süreleri, her yargıcın eviyle Lahey arasındaki uzaklık gözönüne alınarak Divan'ca saptanır. 3. Divan üyeleri, izinde olmadıkça ya da hastalık veya Başkan'a gereğince açıklanan başka ciddi nedenler yüzünden mazeretli olmadıkça, her an Divan'ın hizmetine hazır olmakla yükümlüdürler.

24. Madde 1. Divan üyelerinden biri, özel bir neden dolayısıyla belirli bir işin karara bağlanmasına katılmaması gerektiği görüşüne varırsa, bunu Başkan'a bildirir. 2. Başkan, Divan üyelerinden birinin özel bir neden dolayısıyla belirli bir davanın görülmesinde bulunmaması gerektiği görüşüne varırsa, durumu üyeye duyurur. 3. Bu gibi durumlarda divan üyesi ile Başkan arasında görüş ayrılığı olursa, bunu Divan karara bağlar.

25. Madde 1 Divan, bu Statü'de açıkça aksi öngörülmedikçe, toplantılarını genel kurul halinde yapar. 2. Divanın çalışma kuralları: Divan oluşturmak için hazır bulunacak yargıç sayısının onbirin altına düşmemesi koşuluyla, duruma göre, ve dönüşümlü olarak bir ya da daha çok yargıca oturuma katılmama izni verilebilir. b3. Divan'ın oluşması için yetersayı dokuzdur.

26. Madde 1. Divan, zaman zaman, belirli türde işlere, örneğin çalışmaya ilişkin işlere ya da transit ve ulaştırma işlerine bakmak için, Divan'ın kendi kararına göre üç ya da daha çok yargıçtan oluşan bir ya da daha çok daire kurabilir. 2. Divan, her zaman, belirli bir işe bakmak üzere bir daire kurabilir. Bu dairenin yargıç sayısı, tarafların onayı ile, Divan tarafından saptanır. 3. Bu Madde'de öngörülen daireler, taraflar isterse yargılayıp hüküm verebilirler.

27. Madde 26 ve 29. Madde'lerde öngörülen dairelerce verilen her hüküm, Divan'ca verilmiş kabul edilecektir.

28. Madde 26. ve 29. Madde'lerde öngörülen daireler, tarafların uygun görmesi ile, Lahey'den başka bir yerde de toplanarak görevlerini yapabilirler.

29. Madde Divan, işlerin çabuk bitirilmesi için her yıl, taraflar istediği takdirde basit yargılama yapacak beş yargıçlı daireler kurar. Yargılamaya katılmalarının olanaksızlığını ileri sürecek yargıçların yerini doldurmak üzere ayrıca iki yargıç daha atanır.

30. Madde 1. Divan, yetkilerini ne yolda kullanacağını bir içtüzükle belirler. Divan, özellikle, izleyeceği yargılama usulünü düzenler. 2. Divan içtüzüğü Divan'da ya da dairelerinden herhangi birinde, oy hakkı olmaksızın oturumlara katılacak yardımcı yargıçlar bulunmasını öngörebilir.

31. Madde 1. Taraflardan herbirinin uyrukluğunda bulunan yargıçlar, Divan önüne getirilen davanın görülmesine katılma hakkını korurlar. 2. Divan'da taraflardan birinin uyrukluğunda bir yargıç bulunuyorsa, herhangi bir başka taraf, yargıç sıfatıyla oturuma katılmak üzere dilediği kişiyi atayabilir. 3. Divan'da taraflardan hiçbirinin uyrukluğunda yargıç yoksa taraflardan her biri, bu maddenin 2. fıkrasında öngörülen usul gereğince bir yargıç atayabilir. 4. İşbu madde, 26. ve 29. Madde'lerdeki duruma da uygulanır. Bu gibi durumlarda Başkan, daireyi oluşturan Divan üyelerinden birinden ya da gerektiğinde ikisinden, yerlerini ilgili tarafların uyrukluğunda bulunan Divan üyelerine, böylesi yoksa ya da bu üyelerin hazır bulunmaları olanaksızsa, taraflarca özel olarak atanmış yargıçlara bırakmalarını ister. 5. Aynı davada ortak hareket eden birkaç taraf varsa, bunlar yukarıdaki hükümlerin uygulanması bakımından tek bir taraf sayılırlar. Bu konuda herhangi bir kuşku doğması durumunda, Divan karar verir. 6. İşbu maddenin 2, 3 ve 4. fıkralarında gösterilen biçimde atanan yargıçlar, işbu Statü'nün 2. Madde'sinde, 17. Madde'sinin 2. fıkrasında, 20 ve 24. Madde'lerinde öngörülen koşulları yerine getirmelidirler. Bu yargıçlar karara, öteki meslektaşlarıyla tam eşitlik koşullarında katılırlar.

32. Madde 1.Divan üyeleri yıllık maaş alırlar.2 Başkan yıllık özel bir ödenek alır.3. Başkan Yardımcısı, Başkanlık görevi yaptığı her gün için özel bir ödenek alır.4. Divan üyesi olmayıp, 31. Madde uyarınca atanan yargıçlar, görev yaptıkları her gün için ödence alır.5 .Bu maaş, ödenek ve ödünceler Genel Kurul'ca saptanır. Görevin devamı süresince bunlarda bir azaltma yapılamaz.6.Yazman'ın maaşı, Divan'ın önerisi üzerine Genel Kurul'ca saptanır.7.Divan üyeleri ile Yazman'a emekli maaşlarının hangi koşullar altında bağlanacağı ve Divan üyeleri ile Yazman'ın yolluklarının ödenme koşulları, Genel Kurul'ca kabul edilen bir tüzükle saptanır.8.Sözgeçen maaş, ödenek ve ödenceler her türlü vergiden bağıştıktır

33. Madde Divan'ın giderleri, Genel Kurul'un kararlaştıracığı birçimde Birleşmiş Milletler tarafından karşılanır.

II. BÖLÜM: DİVAN'IN YETKİLERİ [

34.Madde. 1Divan önündeki davalarda yalnız devletler taraf olabilirler.2. Divan, önüne getirilen işlere ilişkin olarak, uluslararası kamu kuruluşlarından, kendi içtüzüğünün öngördüğü koşullar içinde bilgi isteyebilecek, ayrıca bu kuruluşların kendi girişimleriyle sunacakları bu gibi bilgileri kabul edecektir.3.Bir uluslararası kamu kuruluşunun kurucu belgesinin ya da bu belge uyarınca kabul edilen bir uluslararası sözleşmenin yorumlanması, Divan'a sunulmuş bir davada sözkonusu olursa, Yazman, bu uluslararası kamu kuruluşuna durumu bildirir ve tüm yazılı işlemleri ona iletir.

35.Madde. 1Divan, işbu Statü'ye taraf olan devletlere açıktır.2Divan'ın hangi koşullarda öteki devletlere de açık olacağı, yürürlükteki antlaşmaların özel hükümleri saklı kalmak üzere Güvenlik Konseyi'nce belirlenir; ancak bu koşullar hiçbir durumda tarafları Divan önünde eşitsiz bir konuma sokmayacaktır.3.Birleşmiş Milletler üyesi olmayan bir devlet, bir davada taraf ise, bu tarafın Divan giderlerine katılma payını Divan saptar. Ancak, bu devlet Divan giderlerine katılıyorsa bu hüküm uygulanma

36.Madde.1.Divan'ın yetki alanı tarafların kendisine sunacağı bütün işlerle Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda ya da yürürlükteki antlaşma ve sözleşmelerde özel olarak öngörülmüş bütün durumları kapsar.2.İşbu Statü'ye taraf olan devletler, herhangi bir anda, aynı yükümlülüğü kabul eden herhangi bir başka devlete karşı, konusu hepsine ilişkin olarak Divan'ın yargı yetkisini fiilen ve özel anlaşma olmaksızın zorunlu olarak tanıdıklarını bildirirler :a) bir antlaşmanın yorumlanmasını;b) uluslararası hukuka ilişkin her konuyu;c) saptandığı takdirde, uluslararası bir yükümlülüğe aykırılık oluşturabilecek her olayın gerçekliğini;d) uluslararası bir yükümlülüğe aykırı bir davranışın gerektirdiği zarar gideriminin niteliği ya da kapsamını.3.Yukarıda sözü edilen bildirimler hiçbir koşula bağlı olmadan yapılabileceği gibi, birkaç devlet ya da belirli devletler bakımından karşılıklı olma koşuluna bağlı olarak, ya da belirli bir süre için yapılabilir. 4.Bu bildirimler Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi edilir, o da bunların birer örneğini işbu Statü'nün taraflarına ve Divan Yazmanı'na iletir.5.Uluslararası Sürekli Adalet Divan Statüsü'nün 36. Madde'si uyarınca yapılmış ve süresi henüz bitmemiş bildirimler, işbu Statü'nün tarafları arasındaki ilişkilerde, sözkonusu bildirimlere göre geri kalan süre için ve bu bildirimlerin koşulları uyarınca Uluslararası Adalet Divanı'nın zorunlu yargısının kabulünü içerir sayılacaklardır. 6.Divan'ın yetkili olup olmadığı konusunda bir uyuşmazlık çıkması durumunda, Divan karar verir.

37.Madde. Yürürlükte bulunan bir antlaşma ya da sözleşme bir davanın Milletler Cemiyeti tarafından kurulmuş olması gereken bir mahkemeye ya da Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'na gönderilmesini öngörmekteyse, işbu Statü'nün tarafları arasında sözkonusu davanın bakılacağı yargı organı Uluslararası Adalet Divanı olacaktır.

38.Madde. 1.Kendisine sunulan uyuşmazlıkları uluslararası hukuka uygun olarak çözmekle görevli olan Divan :a) uyuşmazlık durumundaki devletlerce açık seçik kabul edilmiş kurallar koyan, gerek genel gerekse özel uluslararası antlaşmaları; b) hukuk olarak kabul edilmiş genel bir uygulamanın kanıtı olarak uluslararası yapılagelmiş kurallarını;c) uygar uluslarca kabul edilen genel hukuk ilkelerini; d) 59. Madde hükmü saklı kalmak üzere, hukuk kurallarının belirlenmesinde yardımcı araç olarak adli kararları ve çeşitli

ulusların en yetkin yazarlarının öğretmelerini uygular.2. Bu hüküm, tarafların görüş birliğine varmaları halinde, Divan'n hakça ve eşitce karar verme yetkisini zedelemez.

III. BÖLÜM: DİVAN'IN İŞLEYİŞİ.

39.Madde 1.Divan'n resmi dilleri Fransızca ve İngilizce'dir. Taraflar tüm yargılama usulünün Fransızca yürütülmesi konusunda görüş birliğine varmışlarsa, hüküm bu dilde verilecektir. Taraflar tüm yargılama usulünün İngilizce yürütülmesi konusunda görüş birliğine varmışlarsa, hüküm bu dilde bildirilecektir.2. Hangi dilin kullanılacağı konusunda bir anlaşma yoksa taraflar savunmalarında bu iki dilden hangisini yeğliyorlarsa onu kullanabilecekler, Divan'ın kararı da Fransızca ve İngilizce olarak bildirilecektir. Bu durumda, Divan ayrıca iki metinden hangisinin geçerli olacağını da belirleyecektir. 3. Divan, taraflardan herhangi birinin dileği üzerine, bu tarafın Fransızca ya da İngilizce'den başka bir dil kullanılmasına izin verecektir.

40.Madde.1. Davaların Divan önüne getirilmesi, duruma göre, ya varılan özel anlaşmanın bildirilmesi ile ya da Yazman'a yapılacak yazılı bir başvuru ile olur. Her iki durumda da uyuşmazlığın konusu ile taraflar gösterilmiş olmalıdır.2. Yazman başvuruyu hemen bütün ilgililere iletir.3.Yazman, Genel Sekreter aracılığıyla durumu Birleşmiş Milletler üyelerine ve Divan önünde dava açabileceği kabul edilen öteki devletlere de bildirir.

41.Madde. 1.Divan durumun gerektirdiğine hükmederse, tarafların her birinin haklarını korumak için hangi geçici önlemlerin alınması gerektiğini belirtme yetkisine sahiptir. 2.Öngörülen bu önlemler, kesin karardan önce hemen taraflara ve Güvenlik Konseyi'ne bildirilir.

42.Madde.1.Taraflar, temsilcileri aracılığı ile temsil edilirler.2.Taraflar, Divan önünde danışman ya da avukatların yardımından da yararlanabilirler. 3.Divan önündeki tarafların temsilcileri, danışmanları ve avukatları, görevlerini bağımsız bir biçimde yerine getirmeleri için gerekli ayrıcalık ve dokunulmazlıklardan yararlanırlar.

43.Madde. 1.Yargılama usulü iki evreden oluşur; yazılı ve sözlü evreler. 2.Yargılama usulünün yazılı evresi muhtıraların, karşı-muhtıraların, gerekiyorsa, yanıtların ve ayrıca savları destekleyecek her türlü evrak ve belgenin Divan'a ve taraflara iletilmesini kapsar.3.Bu ileme işlemi, Divan'ca saptanan sıra ve süre içinde Yazman aracılığıyla yapılır. 4.Taraflardan birinin ileri sürdüğü her belgenin onaylanmış örneği öteki tarafa iletilecektir.5.Yargılama usulünün sözlü evresi, Divan'ın tanıkları, bilirkişileri, temsilcileri, danışmanları ve avukatları dinlemesini kapsar.

44.Madde.1. Temsilciler, danışmanlar ve avukatlar dışında kalan kişilere yapılacak her bildirim için Divan, bu bildirim hangi devletin ülkesinde sonuç doğuracaksa o ülkenin devletine doğrudan başvurur.2.Kanıtların yerinde saptanması gerektiği zaman da aynı hüküm uygulanacaktır.

45.Madde. Duruşmalar Başkan tarafından, Başkan'ın yokluğunda Başkan Yardımcısı tarafından yönetilir; her ikisinin de başkanlık edememesi durumunda yargıçların en kıdemlisi başkanlık eder.

46.Madde Divan aksine karar vermedikçe ya da taraflar dinleyici alınmasını istemedikçe oturum açık olur.

47.Madde.1.Her oturumda bir tutanak tutulur ve bu, Yazman'la Başkan tarafından imzalanır.2.Yalnızca bu tutanak resmi nitelik taşır.

48.Madde. Divan, davanın yönetilmesi ve tarafların savlarını hangi biçim ve sürede ortaya koyacaklarını belirlemek için kararlar çıkarır; kanıtların ortaya konması için gerekli tüm önlemleri alır.

49.Madde.Divan, duruşmaların başlamasından önce de temsilcilerden herhangi bir belgenin verilmesini ya da herhangi bir açıklama yapılmasını isteyebilir. Reddedilmesi halinde bunu resmen kayda geçirir.

50.Madde. Divan, her zaman seçeceği herhangi bir kişiyi, kurulu, büroyu, komisyonu ya da kuruluşu, bir soruşturmayı yürütmekle ya da bilirkişilik yapmakla görevlendirebilir.

51. Madde .30. maddede öngörülen içtüzükte Divan'ın saptayacağı koşullara göre, duruşmalar sırasında tanıklarla bilirkişilere yararlı görülecek her türlü soru yönetilebilir.

52. Madde. Divan, kendisince saptanan süreler içinde kanıtları elde ettikten ve tanıkları dinledikten sonra, taraflardan birinin kendisine, öteki tarafın onayı olmaksızın, sunmak isteyebileceği sözlü ya da yazılı tüm yeni kanıtları reddedebilir.

53. Madde. 1. Taraflardan biri Divan önüne çıkmaz ya da davasını savunmaktan kaçınırsa, öteki taraf Divan'dan kendi savları doğrultusunda karara varmasını isteyebilir. 2. Divan, bu isteği yerine getirmeden önce, yalnızca 36 ve 37. Maddeler uyarınca yetkili olduğuna değil, aynı zamanda savların fiilen ve hukuken sağlam esaslara dayandığından emin olmalıdır.

54. Madde. 1. Temsilciler, danışmanlar ve avukatlar Divan'ın denetimi altında savlarını sunmayı tamamladıktan sonra, Başkan duruşmaların bittiğini bildirir. 2. Divan, hükmü görüşmek üzere odasına çekilir. 3. Divanın görüşmeleri gizlidir ve gizli kalır.

55. Madde. 1. Divan kararları, hazır bulunan yargıçların oyçokluğu ile alınır. 2. Oyların eşit bölünmesi durumunda Başkan'ın ya da onun yerini dolduran yargıcın oyu üstün sayılır.

56. Madde .1. Hüküm gerekçelidir. 2. Hükümde, ona katılan yargıçların adları belirtilir.

57. Madde. Hüküm, tümüyle ya da bir bölümü bakımından yargıçların oybirliğini yansıtmıyorsa, yargıçlardan her birinin hükme kişisel görüşünü ekleme hakkı vardır.

58. Madde Hüküm, Başkan ve Yazman tarafından imzalanır. Temsilcilere yöntemine uygun olarak bildirildikten sonra, açık olarak yapılan oturumda okunur.

59. Madde. Divan'ın kararı ancak uyuşmazlığın tarafları bakımından ve karar verilen dava için bağlayıcıdır.

60. Madde. Hüküm kesindir ve buna karşı başvurma yolu yoktur. Hükmün anlam ya da kapsamı üzerinde uyuşmazlık çıkması durumunda, taraflardan herhangi birinin isteği üzerine Divan hükmü yorumlar.

61. Madde. 1. Hükmün yenilenmesi isteği ile Divan'a başvurulması ancak, kesin bir etki yapabilecek nitelikte olup hükmün açıklanmasından önce Divan'ca ve hükmün yenilenmesini isteyen taraflarca bilinmeyen bir olayın keşfedilmiş olması nedeniyle ve olayın bilinmemesi anılan tarafın kusurundan ileri gelmemişse mümkündür. 2. Hükmün yenilenmesi usulü, yeni olayın varlığını açıkça ortaya koyan, bu olayın yenilenmeyi gerekli kılan nitelikleri bulunduğunu kabul eden ve yenilenme isteğinin bu nedenle kabul edilebilir olduğunu bildiren bir Divan kararı ile başlar. 3. Divan, hükmün yenilenmesi yöntemine geçmeden önce, hükmün koşullarına uyulmasını isteyebilir. 4. Yenileme istemi, yeni olayın keşfedilmesinden başlayarak en geç altı ay içinde yapılır. 5. Hüküm tarihinden başlayarak en geç on yıllık bir sürenin geçmesinden sonra hiçbir yenileme isteminde bulunulamaz.

62. Madde. 1. Bir devlet, bir uyuşmazlıkta kendisi bakımından hukuksal nitelikte bir çıkarın söz konusu olduğunu görürse, davaya katılmak amacıyla Divan'a başvurabilir. 2. Bu istemi karara bağlamak Divan'a düşer.

63. Madde. 1. Uyuşmazlığın taraflardan başka devletlerin de katıldığı bir antlaşmanın yorumlanması sözkonusu olduğu zaman, Yazman bu devletlere hemen durumu bildirir. 2. Kendisine duyuruda bulunulan her devlet yargı sürecine katılma hakkına sahiptir; ancak bu hakkı kullanırsa, yargının varacağı hüküm o devlet için de aynı ölçüde bağlayıcı olur.

.64. Madde. Divan başka türlü karar vermemişse, taraflardan her biri mahkeme giderlerini kendisi karşılar.

IV. BÖLÜM: DANIŞMA

65. Madde. 1. Divan, Birleşmiş Milletler Antlaşması gereğince ya da bu Antlaşma hükümlerine uygun olarak görüş istemeye yetkili kılınmış her organ ya da kuruluşun isteği üzerine her türlü

Birleşmiş Milletler Antlaşması (BM Şartı), aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 51 ülke tarafından 26 Haziran 1945'de imzalanmış ve 24 Ekim 1945'de yürürlüğe girmiştir. Birleşmiş Milletler örgütü 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinde meydana gelen ayrılmalar nedeni ile bağımsız hale gelen ülkelerin de katılımı ile genişlemiştir. Birleşmiş Milletler örgütünün temel amacı Dünya Barış ve Güvenliğinin korunması olarak iş birliği ve insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması ve sağlanması için çalışmalar olarak betimlenebilir. Birleşmiş Milletlerin üyesi olan ve sözleşme hükümlerine uymayı kabul etmiş ülkelerin bu hükümleri yerine getirme mükellefiyeti bulunmaktadır. Üye ülkeler uluslararası anlaşmazlıkları barışçı yollar ile çözümlenmeyi kabul etmişlerdir. Üye ülkeler hiçbir zaman herhangi bir Devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi özgürlüğüne müdahale edemeyeceğini ve tehdit edemeyeceğini ve kuvvete başvuramayacağını özümsemiştir. Birleşmiş Milletler

hukuksal sorun konusunda görüş verebilir.2.Divan'dan görüş istenen sorunlar, görüş verilmesi istenen sorunu açık ve kesin bir dille belirten yazılı bir dilekçe ile Divan'a sunulur. Bu dilekçeye sorunu aydınlatabilecek tüm belgeler eklenir.

66. Madde. 1. Yazman, görüş istemini, Divan önünde dava açma hakkına sahip olan bütün devletlere hemen bildirir. 2.Ayrıca, Divan önünde dava açma hakkına sahip olan devletlerden ve uluslararası örgütlerden hangilerinin sorunu ilgili bilgi verebileceği, Divan tarafından ya da Divan toplantı halinde değilse Başkan tarafından düşünülüyorsa, bu devlet ve örgütlere Yazman özel olarak ve doğrudan doğruya saptanacak bir süre içinde yazılı açıklamaları dinlemeye hazır olduğunu bildirir. 3.Bu devletlerden biri, işbu Madde'nin 2. fıkrasında öngörülen özel bildirim almamış olur ya da yazılı açıklama sunma ya da Divan tarafından dinletilmesi isteğini belirtirse, bu konuda Divan karar verir. 4.Yazılı ya da sözlü açıklamalarda bulunmuş olan devletlerin ya da örgütlerin, başka devletlerle örgütler tarafından yapılmış açıklamalar konusunda görüş bildirmelerine, ele alınan her soruna göre, Divan tarafından ya da Divan toplantı halinde değilse Başkan tarafından saptanacak biçim, ölçü ve süreler içinde izin verilir. Bu amaçla Yazman, yazılı açıklamaları, kendileri de böyle açıklamalarda bulunmuş olan devletlere ve örgütlere zamanında iletir.

67. Madde. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne Birleşmiş Milletler üyelerinin temsilcilerine ve doğrudan doğruya ilgili öteki devletlerle uluslararası örgütlerin temsilcilerine bildirim yapıldıktan sonra Divan, danışma görüşlerini açık olarak yapacağı oturumda bildirir.

68. Madde.Divan, danışma görevlerinin yerine getirilmesi, uygulanabilir gördüğü ölçüde, işbu Statü'nün hukuksal uyumsuzluklara uygulanan hükümlerinden de esinlenecektir.

69. Madde.İşbu Statü'de yapılacak değişiklikler, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda yapılacak değişiklikler için öngörülen yönteme göre gerçekleştirilir; şu kadar ki, Divan Statüsü'ne taraf olmakla birlikte Birleşmiş Milletler üyesi olmayan devletlerin bu yönteme katılmalarını sağlamak için Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul'un kabul edeceği hükümler saklıdır.

70. Madde.Divan, işbu Statü'de gerekli gördüğü değişiklikleri 69. Madde hükümlerine uygun olarak incelemek üzere, Genel Sekreter'e yazılı bildirim yoluyla önerme yetkisine sahiptir.

örgütünün herhangi bir müdahalesi halinde de onu desteklemekle yükümlüdürler.

Birleşmiş Milletlerin Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Uluslararası Adalet divanı (Lahey Uluslararası Adalet divanı) Vesayet Konseyi¹¹³ ve Sekreterlik olmak üzere, altı organı bulunmaktadır.

Genel Kurul Birleşmiş Milletlerin bütün üyelerinin oluşturduğu kuruldur. Her üyenin en çok beş üyesi bu kurulda bulunabilmektedir. (Md. 9) Genel Kurulun görevleri, bu antlamanın muhtevası olan her konunun görüşülmesinde yetkili olan organ olarak, silahsızlaşma ve silahlanmanın düzenlenmesine ilikin ilkeleri ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gereken ilkeler ve iş birliği konularıda görüş ve tavsiyelerde bulunur. Gerek Güvenlik Konseyi ve gerekse Birleşmiş Milletler örgütüne üye olmayan Devletlerin Md. 35/2 gereğince taraf oldukları bir uyuşmazlık nedeni ile Birleşmiş Milletler genel kuruluna durumun bildirilmesi sonucunda uluslararası barış ve güvenliğin korunması için sorunları görüşebilmektedirler. (Md. 11) Genel Kurul yılda bir kez toplanmaktadır. Her üyenin bir oyu vardır. Kararlar 2/3 çoğunluk ile alınmaktadır. Genel kurul gerektiğinde olağanüstü de toplanabilmektedir.

Güvenlik Konseyi Birleşmiş Milletlerin onbeş üyesinden oluşmaktadır. Sürekli üyeler, Çin, Fransa, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Krallığı ve Amerika Birleşik Devletleri olup bunlar Konseyin devamlı üyeleridir. Bunun dışında sürekli olmayan 15 üye daha seçilmektedir. Bu üyeler iki yıllık süre ile seçilirler. Konsey uluslararası barış ve güvenlik için sorumlu olup Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkeleri doğrultusunda hareket eder. Yıllık raporlar düzenler ve Güvenlik Konseyinin kararlarını Birleşmiş Milletler üyeleri kabul etmek ve uygulamak konusunda görüş birliği içindedir.

¹¹³ *Bu organ kuruluşta mevcut iken vesayet altında bir ülke bulunmadığı için bu organ işlevsiz kalmıştır.*

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları ile ilgili uluslararası önemli belgeleri düzenleyen ve genel kurulda üyelerin imzalamasını mümkün kılan kabul ettirebilen önemli bir uluslararası kuruluştur. Bu sözleşmeler ve belgeler insan hakları ile ilgili olmakla beraber bu hakların uygulanmasını ve korunmasını sağlamak için gerekli yapısal mekanizmalar bağlamında herhangi bir sistem geliştirilmemiştir.

04.Kasım.1950 tarihli ve Roma da imzalanmış bulunan ve Türkiye'nin 20 Mart 1954 tarihinde imzaladığı ve onayladığı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ise eki protokoller ile insan haklarının uygulanmasını sağlamak için koruma mekanizması geliştirmiş ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulmuştur. Böylece insan haklarının yasal platformda korunması da sağlanmak istenmiştir.

Birleşmiş Milletlerin Dünyadaki topluluklar üzerinde önemli etkisi olan amaçlarının uygulanması barış ve huzur sağlanması için gereklidir. Gelişmekte olan ve bağımsızlık mücadelesi içinde olan uluslar bağlamında önemli tavsiye niteliğinde katkıları olduğu yadsınamaz.

Birleşmiş Milletler önemli faaliyetlerde bulunarak insanların devletlerin birbirleri ile olması gerektiği gibi birlikteliğini sağlamak için gayret içinde olmuştur. Uluslararası ilişkilerin evrensel yasalar ile düzenlenmesini mümkün kılmak için devletleri biraraya getirmek dostluklar sağlamak ve insan haklarını uygulamaya yönelik hukuk ağını örmek istemiştir. Yasallaşma bakımından bunda başarılı olmuştur. Geliştirdiği kuralların uygulanmasını sağlamaya yönelik mekanizmaların da gerçekleşmesi için üye ülkeler ile çalışmış yardım etmek istemiştir.

10 Aralık 1948 de Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul ve ilan olunmuş İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile kurulmak istenen düzenin çatısı oluşturulmuştur. Türkiye

Cumhuriyeti Devleti 06.04.1949 tarihinde bu Beyannameyi onaylamıştır.

Birleşmiş Milletler savunmasız insanlar için özellikle kadınlar, çocuklar, göçmen azınlıklar, işçiler bağlamında hukuk kuralları geliştirmiştir. Ayırıcılığın insan hakkı bağlamında onur kırıcı niteliğini her vesile ile gerek sözleşmelerde ve gerekse bildirimlerde vurgulamıştır.

Birleşmiş Milletler, insan haklarının evrenselliğine ve demokrasiyi geliştirmek için dünya genelinde çeşitli bilgilendirme çalışmaları yaparak amacını gerçekleştirmek istemektedir. İnsan haklarına verilen önem sebebi ile ırk, cinsiyet, dil ve din ayrımı yapılmasının insan haklarına aykırı olduğunu ve temel özgürlüklere saygının özümsetilmesinin önemini vurgulayarak insan onur ve haysiyetinin devletlerce korunması gerektiğini ve cinsiyet ayrımının yanlış olduğunu toplumlara özümsetmeye çalışmaktadır.

Birleşmiş Milletler kurulduktan üç yıl sonra tüm halklar için ulaşılması gereken ortak standartlar oluşturulması amacı ile genel kurulda çağdaş insan hakları hukuku niteliğinde olarak İnsan Hakları Evrensel Bildirisi kabul olunarak insan hakları ile ilgili temel kurallar düzenlenmiştir. Bu bildirin kabul olduğu gün 10 Aralık 1948 tarihi Dünyada insan hakları günü olarak kutlanmaktadır. Bildiri 30 madde olup bu maddeler insan hakları ile ilgili temel hükümleri düzenlemiştir.

3)İnsan Hakları Evrensel Bildirisi(Beyannamesi) 10 Aralık 1948)¹¹⁴

¹¹⁴ **İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRGESİ** Birleşmiş Milletler Genel Kurulu; İnsanlık topluluğunun bütün bireyleriyle kuruluşlarının bu Bildirgeyi her zaman göz önünde tutarak eğitim ve öğretim yoluyla bu hak ve özgürlüklere saygıyı geliştirmeye, giderek artan ulusal ve uluslararası önlemlerle gerek üye devletlerin halkları ve gerekse bu devletlerin yönetimi altındaki ülkeler halkları arasında bu hakların dünyaca etkin olarak tanınmasını ve uygulanmasını sağlamaya çaba göstermeleri amacıyla tüm halklar ve uluslar için ortak ideal ölçüleri belirleyen bu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini ilan eder. **Madde 1-** Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler, birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar.

Madde 2- Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. Ayrıca, ister bağımsız olsun, ister vesayet altında veya özerk olmayan ya da başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke yurttaşı olsun, bir kimse hakkında, uyuşukunda bulunduğu devlet veya İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ülkenin siyasi, hukuksal veya uluslararası statüsü bakımından hiçbir ayırım gözetilmeyecektir.

Madde 3 -Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.

Madde 4- Hiç kimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz, kölelik ve köle ticareti her türlü biçimde yasaktır.

Madde 5- Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez.

Madde 6- Herkesin, her nerede olursa olsun, hukuksal kişiliğinin tanınması hakkı vardır.

Madde 7- Herkes yasa önünde eşittir ve ayırım gözetilmeksizin yasanın korunmasından eşit olarak yararlanma hakkına sahiptir. Herkesin bu Bildirgeye aykırı her türlü ayırım gözetici işleme karşı ve böyle işlemler için yapılacak her türlü kışkırtmaya karşı eşit korunma hakkı vardır.

Madde 8- Herkesin anayasa yada yasayla tanınmış temel haklarını çiğneyen eylemlere karşı yetkili ulusal mahkemeler eliyle etkin bir yargı yoluna başvurma hakkı vardır.

Madde 9- Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz, tutuklanamaz ve sürgün edilemez.

Madde 10- Herkesin, hak ve yükümlülükleri belirlenirken ve kendisine bir suç yüklenirken, tam bir şekilde davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından hakça ve açık olarak görülmesini istemeye hakkı vardır.

Madde 11 1. Kendisine bir suç yüklenen herkes, savunması için gerekli olan tüm güvencelerin tanındığı açık bir yargılama sonunda, yasaya göre suçlu olduğu saptanmadıkça, suçsuz sayılır. 2. Hiç kimse işlendiği sırada ulusal yada uluslararası hukuka göre bir suç oluşturmayan herhangi bir eylem veya ihmalden dolayı suçlu sayılamaz. Kimseye suçun işlendiği sırada uygulanabilecek olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Madde 12- Kimsenin özel yaşamına, ailesine konutuna ya da haberleşmesine keyfi olarak karışamaz, şeref ve adına saldırlamaz. Herkesin bu gibi karışma ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.

Madde 13 1. Herkesin bir devletin toprakları üzerinde serbestçe dolaşma ve oturma hakkı vardır. 2. Herkes , kendi ülkesi de dahil olmak üzere, herhangi bir ülkeden ayrılmak ve ülkesine yeniden dönmek hakkına sahiptir.

Madde 14 1. Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır. 2. Gerçekten siyasi nitelik taşımayan suçlardan veya Birleşmiş Milletlerin amaç ve ülkelerine aykırı eylemlerden doğan kovuşturma durumunda bu haktan yararlanılamaz.

Madde 15 1. Herkesin bir yurttaşlığa hakkı vardır. 2. Hiç kimse keyfi olarak yurttaşlığından veya yurttaşlığını değiştirme hakkından yoksun bırakılamaz.

Madde 16 1. Yetişkin her erkeğin ve kadının, ırk, yurttaşlık veya din bakımlarından herhangi bir kısıtlamaya uğramaksızın evlenme ve aile kurmaya hakkı vardır. 2. Evlenme sözleşmesi, ancak evleneceklerin özgür ve tam iradeleriyle yapılır. 3. Aile, toplumun, doğal ve temel unsurudur, toplum ve devlet tarafından korunur.

Madde 17 1. Herkesin tek başına veya başkalarıyla ortaklaşa mülkiyet hakkı vardır. 2. Hiç kimse keyfi olarak mülkiyetinden yoksun bırakılamaz.

Madde 18- Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, din veya topluca, açık olarak ya da özel biçimde öğrenim, uygulama, ibadet ve dinsel törenlerle açığa vurma özgürlüğünü içerir.

Madde 19- Herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını gerekli kılar.

Madde 20 1. Herkesin silahsız ve saldırısız toplanma, dernek kurma ve derneğe katılma özgürlüğü vardır. 2. Hiç kimse bir derneğe girmeye zorlanamaz.

Madde 21 1. Herkes, doğrudan veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığı ile ülkesinin yönetimine katılma hakkına sahiptir. 2. Herkesin ülkesinin kamu hizmetlerinden eşit olarak yararlanma hakkı vardır. 3. Halkın iradesi hükümet otoritesinin temelidir. Bu irade, gizli veya serbestliği sağlayacak benzeri bir yöntemle genel ve eşit oy verme yoluyla yapılacak ve belirli aralıklarla tekrarlanacak dürüst seçimlerle belirlenir.

Madde 22- Herkesin, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenliğe hakkı vardır. Ulusal çabalarla ve uluslararası işbirliği yoluyla ve her devletin örgütlenmesine ve kaynaklarına göre, herkes onur ve kişiliğinin serbestçe gelişim için gerekli olan ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının gerçekleştirilmesi hakkına sahiptir.

Madde 23 1. Herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır. 2. Herkesin, herhangi bir ayırım gözetmeksizin, eşit iş için eşit ücrete hakkı vardır. 3. Herkesin kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır ve gerekirse her türlü sosyal koruma önlemleriyle desteklenmiş bir yaşam sağlayacak adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır. 4. Herkesin çıkarını korumak için sendika kurma veya sendikaya üye olma hakkı vardır.

İkinci dünya savaşına kadar devletlerin vatandaşlarına nasıl muamele yaptığı ve yasal düzenlemeleri ve yasalarındaki kurallar devletlerin iç işleri olarak kabul edilmiş ve bunun sorgulanmasına ilişkin bir evrensel irade söz konusu olmamıştır. Devletlerin topraklarındaki egemenlik hakları ile açıklanan bu serbesti insanların evrensel kurallar ile korunması bilincinin gelişmesi ile uluslararası nitelikte olarak çalışmalar 1930 lu yıllarda başlamıştır. Bu konudaki ilk adım Birleşmiş Milletlerin İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ile hayatiyete geçmiştir.

10 Aralık 1948, tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca Türkiye'nin 1949 yılında onayladığı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi kabul ve ilan edilmiştir. Bu belge 2. Dünya Savaşı'na kadar geçen süre içindeki ve savaş sırasındaki katliamlara karşı insanlık vicdanının ve birikiminin sonucu olarak hazırlanmıştır.

Madde 24- Herkesin dinlenmeye, eğlenmeye, özellikle çalışma süresinin makul ölçüde sınırlandırılmasına ve belirli dönemlerde ücretli izne çıkmaya hakkı vardır.

Madde 25 1. Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir. 2. Anaların ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakları vardır. Bütün çocuklar, evlilik içi veya evlilik dışı doğmuş olsunlar, aynı sosyal güvenceden yararlanırlar.

Madde 26 1. Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yüksek öğretim, yeteneklerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır. 2. Eğitim insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarıyla temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar ve dinsel topluluklar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirilmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir. 3. Çocuklara verilecek eğitimin türünü seçmek, öncelikle ana ve babanın hakkıdır.

Madde 27 1. Herkes toplumun kültürel yaşamına serbestçe katılma, güzel sanatlardan yararlanma, bilimsel gelişmeye katılma ve bundan yararlanma hakkına sahiptir. 2. Herkesin yaratıcısı olduğu bilim, edebiyat ve sanat ürünlerinden doğan maddi ve manevi çıkarlarının korunmasına hakkı vardır.

Madde 28- Herkesin bu Bildirgede öngörülen hak ve özgürlüklerin gerçekleşeceği bir toplumsal ve uluslararası düzene hakkı vardır.

Madde 29 1. Herkesin, kişiliğinin serbestçe ve tam gelişmesine olanak veren topluma karşı ödevleri vardır. 2. Herkes haklarını kullanırken ve özgürlüklerinden yararlanırken, başkalarının hak ve özgürlüklerinin tanınması ve bunlara saygı gösterilmesinin sağlanması ve demokratik bir toplumda genel ahlak ve kamu düzeniyle genel refahın gereklerinin karşılanması amacıyla yalnız yasayla belirlenmiş sınırlamalara bağlı olur. 3. Bu hak ve özgürlükler hiçbir koşulda Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı olarak kullanılamaz.

Madde 30- Bu bildirgenin hiçbir kuralı, herhangi bir devlet, topluluk veya kişiye, burada açıklanan hak ve özgürlüklerden herhangi birinin yok edilmesini amaçlayan bir girişimde veya eylemde bulunma hakkını verir biçimde yorumlanamaz.

Bütün insanların özgür, onurlu ve haklar yönünden eşit doğduğu, bütün insanlara akıl ve vicdan bahşedilmiş olduğu ve insanların birbirlerine karşı kardeşlik ruhu içinde davranmalarının asıl olduğu, herkesin ırk, renk, cinsiyet, din, dil, siyasi veya başka fikir, millet veya toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka statü nedeni ile ayırım gözetmeksizin, tüm hak ve özgürlüklerden yararlanma hakkı bulunduğu, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini 1 ve 2. madde hükümleri olarak yer almıştır.

Önemli bir hüküm olarak, bir kişinin ait olduğu ülkenin veya toprakların bağımsız veya vesayet altında olması veya özerk olması veya egemenlik kısıtlaması altında olması gibi durumlarda siyasi hukuki veya uluslararası statü nedeni ile ayırım yapılamayacağı belirtilmiştir.

Saniyen herkesin yaşama, özgürlük ve kişi güvenliği hakkı bulunduğu, köleliğin ve kulluğun ve bunun ticaretinin yasak olduğu belirtilmiştir. Yasalar önünde bireylerin eşit olduğu, adil yargılanma hakkının bulunduğu, özel yaşamın gizliliği, insanların şeref ve şöhretinin korunması gerektiği, eğitim hakkı, çalışma hakkı, sosyal güvenlik hakkı, gibi haklar belirtilmiş ve bu hakların özgürlüklerin kullanılmasında da bireylerin toplum içinde yaşarken topluluğa karşı ödevlerinin olduğu açıklanmıştır.

Bu ödevler bağlamında yapılan açıklamada, bireylerin yasalara uyması gerektiği, başkalarının hak ve özgürlüklerine saygılı olunmasının asıl olduğu, insanlara saygının korunması gerektiği ve demokratik bir toplumda ahlak ve kamu düzeni, ve genel refahın sağlanmasında adil bir takım sınırlamaların da bulunduğu belirtilmiştir.

Evrensel Beyannamedeki hiçbir açıklamanın bir Devlet, topluluk veya bireyinin herhangi bir hak ve özgürlüğünü ortadan kaldıracak davranış ve faaliyette bulunma hakkına sahip olduğu şeklinde bir yorum yapılmasının mümkün olmadığı da 30. Maddesi hükmüdür. "Bu bildirgenin hiçbir kuralı, herhangi bir devlet, topluluk veya kişiye, burada açıklanan hak ve özgürlüklerden

herhangi birinin yok edilmesini amaçlayan bir girişimde veya eylemde bulunma hakkını verir biçimde yorumlanamaz.”

4) Birleşmiş Milletlerin İnsan Hakları İle İlgili Bazı Sözleşmeleri:

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisinden sonra da insan hakları ile ilgili sözleşmeler ve bildirimler ile toplumlara yol gösterme konusunda önemli çalışmaları vardır. İnsan haklarını ilgilendiren bazı sözleşmeleri aşağıya alınmıştır¹¹⁵:

a) **Kadınlara Karşı Her türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi**, 18 Aralık 1979 tarihle imzaya açılmış 03.09.1981 tarihle yürürlüğe girmiştir. Türkiye 1985 tarihle imzalamıştır.

b) **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme** 20 Kasım 1989 tarihli olup Türkiye 27 Ocak 1995 tarihle onaylamıştır.

c) **Kişisel (Medeni) ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi** 16 Aralık 1966 tarihli olup Türkiye 14.08.2000 tarihinde imzalamıştır.

d) **İşkenceye ve Diğer Zalimhane İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme** 19 Aralık 1984 tarihli olup Türkiye 10.08 1998 tarihle onaylamıştır.

e) **Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi** 16 Aralık 1966 tarihli olup, 1976 da yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmenin 13. Maddesi ile ilgili çekince koymak sureti ile ve TC. Anayasasının 3,14, ve 42. Maddelerindeki hükümler çerçevesinde uygulanmak üzere 23.09.2003 tarihle depo etmiş ve 23.12.2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, adil ve elverişli koşullarda çalışma hakkının

¹¹⁵ Birleşmiş Milletlerin diğer uluslararası sözleşmeleri ve tavsiye kararları için bkz. Gültaş Veyssel: Geçmişten Günümüze İnsan Hakları, 2004 Ankara

gerçekleşmesini, insanların sosyal açıdan korunmasını, makul hayat standardına sahip olarak yaşayabilme imkânlarının tanınmasını, ulaşılabilir en yüksek fiziksel ve zihinsel gereksinim standartları konusundaki hakları ve eğitim ve kültürel özgürlüklerin sağlanması ve korunmasını, insanların bilimsel gelişmenin nimetlerinden faydalanma hakkını belirtmektedir.

Birleşmiş Milletler taraf Devletlerin sözleşmeyi uygulamaları bağlamında denetleme açısından Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi kurarak bunların araştırma yapmasını istemiştir. Bu bağlamda hükümetlere tavsiyelerde bulunmaktadır.

f) Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi 9 aralık 1948¹¹⁶ tarihli olup Türkiye 23.03.1950 de onaylamıştır.

¹¹⁶ Soykırım suçunun önlenmesi ve cezalandırılmasına ilişkin sözleşme 9 Aralık 1948 tarihinde Paris'te toplanan Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 260 A (III) sayılı kararı ile kabul edilip imza, onay ve katılıma acımıştır. Sözleşme 13. Maddeye uygun olarak 12. Ocak 1951 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeci taraflar, Birleşmiş Milletlerin ruhuna ve amaçlarına aykırı olan ve uygar dünya tarafından lanetlenen, uluslararası hukuka göre bir suç olarak beyan edilmesini dikkate alarak, tarihin her döneminde soykırımın insanlık için birçok kayıplar meydana getirdiğini kabul ederek insanlığı bu tür iğrenç bir musibetten kurtarmak için uluslararası iş birliğinin gerekli olduğuna kanaat getirerek sözleşme hükümlerinde anlaşmıştır.

BM SOYKIRIM SUÇUNUN ÖNLENMESİ VE CEZALANDIRILMASI SÖZLEŞMESİ metni. Millî, ırkî, dinî, kitleleri kısmen veya tamamen imha suçunun «Genocide» önlenmesi ve cezalandırılması hakkındaki Sözleşmeye Türkiye Cumhuriyetinin de katılmasının onanmasına dair Kanun Kanun No: 5630 Kabul tarihi: 23/3/1950

Madde 1 — 9 Aralık 1948 tarihinde Paris'te Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Kurulunca kabul olunan «Genocide'in Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkındaki Sözleşme» onanımdır.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanunu Başkanlar Kurulu yürütür.

25/3/1950 Soykırımın önlenmesi ve cezalandırılması hakkındaki Sözleşme Sözleşen Taraflar ; Jenosit'in medeni dünyaca takbih (kınanan) edilen ve Birleşmiş Milletler ruh ve amaçlarına aykırı bulunan bir Devletler Hukuku suçu sayıldığıının, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Kurulu tarafından 11 Aralık 1946 tarihinde alınan (96) sayılı kararla ilân edildiğini nazarı itibara alarak ; Tarihin bütün devirlerinde Jenosit'in insanlığa büyük kayıplar verdirdiğini kabul ederek; insanlığı böyle bir menfur musibetten kurtarmak için milletlerarası birliğinin lüzumuna kani bulduklarından, aşağıdaki hususlarda mutabık kalmışlardır:

Madde — 1. Sözleşmeci Devletler, Soykırımın ister barış ister savaş zamanında işlenmiş olsun bir Devletler hukuku suçu olduğunu tasdik ederler ve bu suçu önlemeyi ve cezalandırmayı taahhüt ederler.

Madde — 2 . Bu Sözleşmede, millî, etnik, ırkî veya dinî bir grupu kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden her hangi biri soykırım suçunu oluşturur.

a) Gruba mensup olanların öldürülmesi;

b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;
 c) Grubun, bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirmek.

d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak;

e) Bir grubun çocuklarının diğer bir gruba zorla nakledilmesi

Madde — 3 Aşağıdaki fiiller cezalandırılacaktır:

a) Soykırımında bulunmak;

b) Soykırımında bulunulması için işbirliği yapmak;

c) Soykırımında bulunulmasını doğrudan ve aleni surette kışkırtmak;

d) Soykırımında bulunmaya teşebbüs etmek;

e) Soykırım suçuna iştirak etmek;

Madde — 4. Soykırım suçunu veya üçüncü maddede gösterilen fiillerden her hangi birini işlemiş olan şahıslar, Anayasaya göre, yetkili yöneticiler veya kamu görevlileri veya özel kişiler de olsa cezalandırılacaklardır.

Madde — 5 . Sözleşmeci Devletler, işbu Sözleşmenin hükümlerine etkinlik kazandırmak ve özellikle soykırımdan veya üçüncü maddede belirtilen fiillerden suçlu bulunan kimselere etkili cezalar verilmesini sağlamak için, kendi Anayasalarında öngörülen usule uygun olarak gerekli mevzuatı çıkarmayı taahhüt ederler.

Madde — 6. Soykırım fiilini veya üçüncü maddede belirtilen fiillerden birini işlediğine dair hakkında suç isnadı bulunan kimseler, suçun işlendiği ülkedeki Devletin yetkili bir mahkemesi veya yargılama yetkisini kabul etmiş olan Sözleşmeci Devletler bakımından yargılama yetkisine sahip bulunan Milletlerarası Ceza Divanına sevk edileceklerdir.(uluslararası bir ceza mahkemesi tarafından yargılanacaklardır.

Madde — 7. Soykırım fiili ve 3 üncü maddede belirtilen diğer fiiller, suçluların iadesi bakımından siyasal suçlar olarak kabul edilemez.

Sözleşmeci Devletler, bu gibi hallerde, kendi yasalarına ve yürürlükteki sözleşmelere göre suçluları iade etmeyi taahhüt ederler.

Madde — 8. Her Sözleşmeci Devlet Soykırım fiillerinin veya 3 üncü maddede belirtilen herhangi bir fiilin önlenmesi cezalandırılması ve sona erdirilmesi için gerekli gördükleri takdirde, Birleşmiş Milletler şartına göre gereken tedbirlerin alınması hususunda Birleşmiş Milletler yetkili makamlarına müracaat edebilirler.

Madde — 9. Bu Sözleşmenin, yorumu, uygulanması veya yerine getirilmesi ve ayrıca soykırım fiillerinin veya 3.maddede belirtilen fiillerin herhangi birinden bir Devletin sorumluluğu ile ilgili olarak çıkan uyuşmazlıklar, uyuşmazlığın taraflarından birinin talebi üzerine Uluslararası Adalet Divanı önüne götürülecektir.

Madde — 10. Bu sözleşme aynı derecede geçerli ve muteber sayılan Çince, İngilizce, İspanyolca, Fransızca ve Rusça metinler olarak 9 Aralık 1948 tarihini taşıyacaktır.

Madde — 11. Bu Sözleşme, 31 Aralık 1949 gününe kadar Birleşmiş Milletler üyesi bulunan ve üye olmayıp da Genel Kurul tarafından bu bapta kendilerine sözleşmeyi imzalamaları için davetiye gönderilmiş olan Devletlerin imzasına açıktır. Bu sözleşme onaylanarak, onay belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi olunacaktır.

Bu sözleşmeye 1 Ocak 1950 tarihinden sonra Birleşmiş Milletler Üyeleri ile Üye olmayıp da yukarıda belirtildiği gibi davet edilen Devletler katılabilir. Katılma belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi edilir.

Madde — 12. Bir Sözleşmeci Taraf, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine herhangi bir zamanda tebligatta bulunarak bu Sözleşmenin uygulanma alanının genişletilmesini (teşmilini), dış ilişkileri bakımından sorumlu olduğu ülke ve ülkeler bakımından talep edebilir.

Madde — 13. Genel Sekreter, ilk yirmi tasdik veya iltihak belgesinin tevdi edildiği gün bir tutanak düzenleyecek ve bunun kopyasını Birleşmiş Milletler üyesi olan Devletler ile 11 inci maddede belirtilen üye olmayan Devletlere gönderecektir. Bu Sözleşme 20 nci onay veya katılma belgesinin tevdi edilmesini izleyen 90 gün sonra yürürlüğe girer.

Madde — 14. Bu Sözleşme yürürlüğe girdiği tarihten itibaren on yıl süre ile yürürlükte kalır. Bundan sonraki beş yıllarda, bu sürelerin bitiminden en az altı ay önce çıkma beyanında bulunmamış Sözleşmeci Devletler bakımından yürürlükte kalmaya devam eder.

Çıkma ile ilgili işlem Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine hitaben gönderilecek yazılı bir bildirim ile yürürlük kazanır.

g) Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme 13.Aralık 2006 Tarihle kabul edilmiş Türkiye 14.07.2009 tarihle yayınlamıştır.

Engelli bireylerin yaşam şartlarının iyileştirilmesi konusu üzerinde Birleşmiş Milletler özellikle durmaktadır. Birleşmiş Milletler kuruluşundaki temel ilkelerden en önemlisi engelli haklarının gerçekleştirilmesi ve onların refahının sağlanması için şartları ülkelere yaymak olmuştur. Engelli hakları insan hakları olarak tüm insanların eşit hak ve imkânlarla sahip olması ilkesinin bir parçasıdır. Engelli hakları 1970 lerde uluslararası arenada ilgi alanı olmaya başlamıştır. Sözleşmenin eki İhtiyari Protokol sözleşme hükümlerinin taraf Devlet tarafından ihlal edilmesi halinde Engelli Hakları Komitesine yapılacak başvuru ile ilgili olup, iç hukuk yollarının tüketilmesinin bir sonuç vermemesi hainde komitenin görevleri ve yaptırımları ile ilgilidir. Taraf Devletlerin ek Protokolü imzalama veya daha sonra çekilme hakları vardır. Komitenin kararları tavsiye niteliğinde ve iş birliği çerçevesinde gerçekleşmektedir.

h) İşkence ve Diğer Zalimhane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması

Madde — 15. Sözleşmeden çıkmalar sebebiyle bu Sözleşmeye taraf Devletlerin sayısı 16 nın altına düşürse, Sözleşme bu çıkma bildirimlerinden en sonuncusunun yürürlük kazandığı tarihten itibaren yürürlükten kalkar.

Madde — 16. Her Sözleşmeci taraf, Genel Sekreterliğe hitaben yazılı bildirim vasıtası ile her zaman bu sözleşmenin gözden geçirilmesini değişiklik yapılmasını talep edebilir. Bu talep üzerine Genel Kurul yapılması gereken işleme karar verir.

Madde — 17. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Bütün Birleşmiş Milletler Üyelerini ve 11. Maddede belirtilen üye olmayan Devletleri aşağıdaki konularda bilgilendirir.

- a) 11. Maddeye göre alınan imzalar, onaylar v katılımlar.
- b) 13. Maddeye göre, alınan bildirimler.
- c) 13. Madde gereğince Sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarih.
- d) 14. Maddeye göre alınan çekilme bildirimleri.
- e) 15. Maddeye göre, Sözleşmenin yürürlükten kalkması.
- f) 16. Maddeye göre alınan bildirimler.

Madde—18. Bu sözleşmenin orijinal metni Birleşmiş Milletler arşivinde saklanır.

Madde—19. Sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarih Birleşmiş Milletler genel Sekreteri tarafından kayda geçirilir.

ve Belgelendirilmesine ilişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi 10 Aralık 1984 tarihli olup Türkiye 21.04.1988 tarihle onaylamıştır.

i) Her Türlü Ayırimcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, 21 Aralık 1965'te Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmiş ve 04.Ocak 1969 da yürürlüğe girmiştir. Türkiye 03.04.2002 tarihle kabul etmiş ve 09.04.2002 tarihli RG de yayınlanarak bazı çekincelerle yürürlüğe girmiştir.

k) Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Birleşmiş Milletlerce 20 Aralık 1952 tarihinde kabul edilmiş ve 07.07.1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye 12.01.1954 tarihinde katılmış ve 2.05.1959 tarihle onaylamış ve 02.06.1959 tarihle RG de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu sözleşmede belirtilen haklar erkekler ve kadınların hak eşitliği ilkesinin uygulanmasını dileyen her bireyin doğrudan doğruya ya da serbestçe seçilmiş temsilcileri aracılığı ile, kendi ülkelerindeki sistem içinde kamu kurumlarında yönetime katılmaları ve erkekler ile eşit koşullarda çalışmalarının mümkün olabilmesi için Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi hükümlerine uygun olarak siyasal haklardan yararlanmayı mümkün kılmak için yapılmış sözleşmedir.

l) Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (2007/18 Aralık 1992 tarihli ve 47/133 sayılı kararla benimsenmiştir.)

Bu sözleşme tüm insan hakları kurallarının geçerli olacağı varsayılacağı bir dönemde, insanlık dışı davranışlar olarak ortaya maalesef çıkmış bulunan insanların kaybedilmesi işlemi sebebi ile Birleşmiş Milletler tarafından 18.Aralık 1992 tarihindeki Genel Kurul tarafından 47/133 sayılı karar ile benimsenerek, uluslararası sözleşme niteliğine dönüştürülmüştür. Türkiye bu sözleşmeyi onaylamamış bulunmaktadır.

Sözleşme kural olarak, Uluslararası Ekonomik ve Sosyal Kültürel Haklar Sözleşmesi, Uluslararası Medeni ve Siyasal

Haklar Sözleşmesi ve İnsan Hakları, insanı hukuk ve uluslararası ceza hukuku alanlarındaki diğer belgelerden hareket ederek suç teşkil eden, insanlığa karşı işlenmiş olan zorla kaybedilme konusunun ciddi bir sorun olması nedeni ile bunun önlenmesi için mücadele etme kararlılığı ile bu sözleşme Birleşmiş Milletlerce hazırlanmış ve üye ülkelerin imzalamasına sonulmuştur.

Hiçbir kimsenin böyle bir duruma maruz malmaması gerektiği, kaybedilen kişinin akıbetinin öğrenilmesi ve bilgi ve araştırma yapılmasının adalet gereği olduğu ve böyle bir suç işlemenin insanlık camiasına ve insan haklarına aykırı bulunduğu hususları dikkate alınarak sözleşme oluşturulmuştur.

Birleşmiş Milletlerin gerek İnsan Hakları ile ilgili ve gerekse üye ülkelerin çağdaş nitelikteki ilkelere sahip olmaları ve sulh ve sükûn bağlamındaki düzenin sağlanması gibi birçok konuda sözleşmeleri ve bildirimleri bulunmaktadır. Bu belgelerin hepsi objektif ve insanlığın uyulduğu takdirde olması gereken düzeyde yaşayabilmesini sağlamaya yöneliktir.

5) Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları

Avrupa Parlamenter Demokrasileri arasında yakın iş birliği için 1949 yılında kurulmuş olan Avrupa Konseyi, Avrupa çapında insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü savunmak amacıyla hükümetler arası kurulmuş bir kuruluştur. Amaçları II Dünya savaşının yıkıntılarının bir daha gerçekleşmemesi için başta insan haklarını geliştirmek için demokrasiyi geliştirmek ve korumak gerektiği bilinci ile, adalet, sağlık, toplumsal refah gibi konularda faaliyet göstermek amacı ile çalışmalar yapmak üzere oluşturulmuş bir kuruluştur. AVRUPA KONSEYİ'nin en önemli belgesi İNSAN HAKLARI AVRUPA SÖZLEŞMESİ dir. Türkiye 10.03.1954 te bu sözleşmeyi imzalamıştır.

Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'nden (Ortak Pazar) farklı bir örgütlenmedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Avrupa Konseyi'ne bağlıdır. Avrupa Konseyi'ne Belarus, Kazakistan, Kosova ve Vatikan hariç tüm Avrupa ülkeleri üyedir. Avrupa Konseyi üyesi olan her ülke Avrupa Birliği üyesi değildir. (*Ortak Pazar Anlaşması ile oluşmuş birlik üyesi değildir.*) Avrupa Konseyi'nin ve Avrupa Birliği nin ikisinin de Avrupa Bakanlar Konseyi vardır bu ikisi birbiri ile karışır. Karışıklığa neden olan diğer husus bayraklarıdır. Avrupa Birliğinin kullandığı bayrak aslında Avrupa Konseyi'nin bayrağıdır.

Avrupa Konseyi Avrupa Birliği ile kurumsal bir bağ içinde değildir. Avrupa Konseyinin uluslararası bir kuruluş olarak Avrupa Birliği ile müşterek projeleri ve amaçları vardır. Avrupa Konseyi kararlarına Avrupa Birliği uymaktadır. Benzer kararlar almaktadırlar. Esasen Ortak Pazar ilk Avrupa Konseyi üyesi Avrupalı devletler tarafından kurulmuştur.

En çok Avrupa da insan haklarının ihlal edildiği görüldüğünden bu çalışmalar LAHEY de toplanan Avrupa Kongresi, Avrupa birliği kurulması çağrısında bulunmuş ve kongreden sonra Avrupa Hareketi oluşarak, Avrupa halklarının özgürlük içinde ve insan hakları temel ilkelerini benimsemeyen ve bunu uygulama arzusu içinde olmayan ulusların Avrupa Birliğine kabul edilmeyeceği ilkesi ile özgür devletlerin oluşturduğu birlik ile Avrupa Konseyinin kurulması gerçekleşmiştir.

Konsey ilkeleri olarak düşünce açıklaması, toplantı özgürlüğü, siyaset yapma, muhalefet yapma özgürlüğü, benimsenmiştir. Türkiye Avrupa Konseyine üye olması için davet edilmiş ve 1950 de üye olmuştur. Konseyin ilkesi demokrasi içinde kişi özgürlüğü, siyasi özgürlük, hukukun üstünlüğü, düşünce ve ahlaki değerlere bağlı olmaktır.

Avrupa Konseyince, Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmiş temel ilkeler doğrultusunda çalışmalar yapılmıştır. Birleşmiş Milletlerin insan temel hakları, şahsın haysiyet ve değerleri, kadın ve erkek herkes için ,büyük, küçük milletler

ayırımı yapılmaksızın hak eşitliğine olan inancın yeniden ilan edilmesi olarak ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin amaçları bağlamında ırk cins dil din farkı gözetmeksizin, herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine karşı saygıyı geliştirerek, herkesin insan hakları ve temel hürriyetlerden yararlanmasını kolaylaştırmak amacı ile ve bunun için önlemler alınmasının görev olduğu ilkesi, esas alınarak çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği (*Ortak Pazar*) kurulmadan çok önceki bir döneme rastlamaktadır. Avrupa Konseyi belgelerine Türkiye konsey üyesi olarak uymakla yükümlü bulunmaktadır. Demokratik ve laik bir ülke olmak konseye üye olmak için zorunludur.

Ashında AVRUPA KONSEYİ BELGELERİ AVRUPA BİRLİĞİNİN TEMELİNİ TEŞKİL EDEN DÜŞÜNCENİN UYGULAMASINA YÖNELİKTİR. Bu nedenle TÜRKİYE nin de bu kurallara uyması kaçınılmazdır.

a) Avrupa Konseyi Organları

i) Bakanlar Kurulu Komitesi, konsey üyesi devletlerin dışişleri bakanlarından veya her üyenin Avrupa konseyindeki daimî temsilcisinden oluşmaktadır. Bakanlar komitesinin daimî temsilciler tarafından oluşması halinde Delegation Komitesi olarak çalışmaktadır. Bakanlar komitesi Konseyin karar organı olarak görev yapmaktadır. Başkanlığı ise alfabetik sıraya göre yapılmaktadır.

ii) Parlamenterler Meclisi, Danışma meclisi olarak görev yapmaktadır. Avrupa Konseyinde konuların müzakere edildiği organ olarak faaliyet gösterir. Danışma organı sıfatı ile çalışmaktadır. Bakanlar komitesine önerilerde bulunur. Bu mecliste her üye devletin parlamentosundan seçilmiş üyeler görev yaparlar.

iii) Genel Sekreterlik, Genel Sekreterlik idari birim olarak önemli bir organdır. Genel sekreter ve yardımcısı Parlamenterler Meclisi tarafından seçilir ve diğer görevliler genel sekreter

tarafından atanır. Bu idari bölümde gerektiği kadar müdürlükler bulunmaktadır. Önemli bir organ olarak tüm işlerin, yazışmaların, toplantı gündemlerinin yapıldığı organdır.

b) Avrupa Konseyinin Temel Kuralları

Avrupa'nın birleştirilmesi olarak, demokratik sistemin vazgeçilemez unsur olduğu, adalet ve uluslararası işbirliğine dayalı barış içinde insanlığın korunması gerektiği, uygarlığın korunması, insan yaşamının önemli olduğu, bireysel özgürlüğü siyasi özgürlük ve hukuk düzeni içinde manevi ve ahlaki değerlerle çerçevelenerek uygulanmasını sağlamanın gerektiği, Avrupa Konseyinin amaçlarına uygun ülkü birliği içinde olarak üyelerinin ekonomik ve sosyal bütünlüğünü sağlamak için aralarında yakın bir birliği hedeflediği, amaçları ve temel kuralları olarak açıklanabilir.

Bu bağlamda yapılan çalışmalar sonucunda uluslararası birtakım belgeler ortaya çıkmış ve bu belgeler DEMOKRATİKLEŞME ve DEMOKRASİNİN uygulanması için esasların belirlendiği belgelerdir. Konseyin çalışmalarında temel amaç demokrasidir.

Avrupa Konseyi üyesi devletler, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948 tarihinde ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde, ve bu bildiri metninde açıklanan hakların her yerde ve etkin olarak tanınmasını ve uygulanmasını sağlamayı hedef almıştır. İnsan hakları ve temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesini ve bu amaca ulaşmak için dünyada barış ve adaletin sürekli olarak oluşturulabilmesi için demokrasinin siyasi temelde gelişmesini mümkün kılacak çalışmalar yaparak ve önlemler alarak ve bu inanç ile özgürlüklere saygılı ve hukukun üstünlüğünü gerçekleştirebilmek yönünde adım atmayı kararlaştırmışlardır.

Bildiride, Yaşam Hakkı, İşkence yasağı, Kölelik ve Zorla Çalıştırmanın Yasaklanması, Özgürlük ve Kişi Güvenliği, Adil Yargılanma Hakkı, Özel Yaşama Saygı, Düşünce Vicdan ve Din

Özgürlüğü, Düşünceleri Açıklama Özgürlüğü ve birçok haklara ilişkin kuralara yer verilmiştir.

Bu sözleşmenin bir özelliği de II bölümde 19. maddesi ile İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi kurarak Devletlerin ve bireylerin bu mahkemeye müracaat ile sözleşmeye aykırılık halinde aykırılıkların giderilmesi ve devletlerin cezalandırılması imkânının tanınmış olmasıdır.

Avrupa Konseyine üye olmak demek, üye devletlerin her birisinin;

**HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜNÜ,
ÜLKESİNDE YAŞAYAN HERKESİN BİREYSEL VE SİYASİ
ÖZGÜRLÜĞÜNÜN OLDUĞUNU
TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERDEN YARARLANMANIN
HERKESİN HAKKI OLDUĞUNU KABUL VE SAĞLAMAK
YÜKÜMLÜLÜĞÜNDE olduğunu KABUL ETMESİ
DEMEKTİR.**

Avrupa Konseyi, insan haklarının korunması için en iyi devlet rejiminin demokrasi olduğunu vurgulamış ve gerek Konsey üyeliğinin gerçekleşmesi ve devamı için demokrasi ile yönetilmenin vazgeçilmez bir şart olduğu açıklanmıştır. Egemenliğin kayıtsız şartsız millette olduğu vazgeçilmez bir şart olarak üye olabilmenin temel şartı olarak kabul olunmuştur.

Demokrasinin temelini oluşturan seçimlerin insan hakları açısından önemi vurgulanarak, üye ülkelerde belirli aralıklar ile seçimler yapılmasının esas olduğu 1952 tarihli Ek protokol ile sözleşme kapsamına alınmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin en önemli kısmı AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNİN kurulmasına ilişkin kısmı olup, insan hakları bağlamında çok büyük güvence olarak ülkelerin adli mercilerince verilecek kararların sözleşmeye uygun olup olmadığı bağlamında denetiminin yapılması esasını getirmek ile adil yargılama prensibinin özümsemesi mümkün kılınmak istenmiştir.

Buna göre gerek sözleşme ve gerekse Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi eki protokoller gereği sözleşmeyi imzalayan taraflar işbu sözleşme ile yükledikleri taahhütlere uyulmasını sağlamak için bir MAHKEME kurulması ve böylece sözleşmeye uyulmasını sağlanmayı amaçlamışlardır. Sözleşmenin 19-51. maddeleri mahkeme ile ilgilidir. Mahkemenin yargıç adedi mahkemenin usul ve yetkilerin neler olduğu sözleşme maddelerinde belirtilmiştir. Kimlerin mahkemeye başvuracağı, Devletlerin birbirleri aleyhine ve bireylerin de müstakil olarak bu sözleşme ve protokollerde tanınmış hakların sözleşmeci tarafça ihlal edilmesi halinde mahkemeye başvurabileceğine dair hükümler düzenlenmiştir.

aa) İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi Roma (04.11.1950)¹¹⁷ AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ

¹¹⁷ İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme Roma 4 Kasım 1950 Aşağıda imzası bulunan Avrupa Konseyi üyesi hükümetler, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948’de ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’ni, bu bildirinin, açıkladığı hakların evrensel ve etkin olarak tanınmalarını ve uygulanmalarını sağlamayı hedef aldığını, Avrupa Konseyi’nin amacının, üyeleri arasında daha sıkı bir birlik oluşturmak olduğunu ve insan hakları ile temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesinin bu amaca ulaşma yollarından biri olduğunu göz önüne alarak, dünyada barış ve adaletin asıl temelini oluşturan ve korunması öncelikle, bir yandan gerçekten demokratik bir siyasal rejime, diğer yandan da insan hakları konusunda ortak bir anlayış ve ortaklaşa saygı esasına bağlı olan bu temel özgürlüklere derin bağlılıklarını bir kez daha tekrarlayarak, aynı inancı taşıyan ve siyasal gelenekler, idealler, özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü konularında ortak bir mirası paylaşan Avrupa devletlerinin hükümetleri sıfatıyla, Evrensel Bildiri’de yer alan bazı hakların ortak güvenceye bağlanmasını sağlama yolunda ilk adımları atmaya kararlı olarak, aşağıdaki konularda anlaşmışlardır:

Madde 1. İnsan haklarına saygı yükümlülüğü Yüksek Sözleşmeci Taraflar kendi yetki alanları içinde bulunan herkesin, bu Sözleşme’nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlarlar.

Bölüm I Hak ve Özgürlükler Madde 2 Yaşam hakkı 1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez. 2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz: a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması; b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme; c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması

Madde 3 İşkence yasağı Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.

Madde 4 Kölelik ve zorla çalıştırma yasağı 1. Hiç kimse köle ya da kul durumunda tutulamaz 2. Hiç kimse zorla çalıştırılmaz ve zorunlu çalışmaya tabi tutulamaz. 3. Aşağıdaki haller, bu madde anlamında “zorla çalıştırma ya da zorunlu çalışma” sayılmaz: a) Bu Sözleşme’nin 5. maddesinde öngörülen koşullara uygun olarak tutulu bulunan bir kimseden, tutulu bulunduğu sırada veya şartlı tahliyeden yararlandığı süre içinde olağan olarak yapması istenilen bir iş; b) Askeri nitelikli herhangi bir hizmet veya vicdanî reddin meşru sayıldığı ülkelerde, vicdanî reddi seçen kişilere zorunlu askerlik hizmeti yerine gördürülebilecek başkaca bir hizmet; c) Toplumun hayat veya refahını tehdit eden kriz veya afet hallerinde gerekli görülen her hizmet; d) Olağan yurttaşlık yükümlülükleri kapsamına giren her türlü çalışma veya hizmet.

Madde 5 Özgürlük ve güvenlik hakkı 1. Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz: a) Kişinin, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkumiyet kararı sonrasında yasaya uygun olarak tutulması; 8 b) Kişinin, bir mahkeme tarafından yasaya uygun olarak verilen bir karara uymaması sebebiyle veya yasanın öngördüğü bir yükümlülüğün uygulanmasını sağlamak amacıyla yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması; c) Kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması; d) Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulması veya yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yasaya uygun olarak tutulması; e) Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek amacıyla, hastalığı yayabilecek kişilerin, akıl hastalarının, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılarının veya serserilerin yasaya uygun olarak tutulması; f) Kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alınması veya yakalanması veya tutulması; 2. Yakalanan her kişiye, yakalanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın en kısa sürede ve anladığı bir dilde bildirilmesi zorunludur. 3. İşbu maddenin 1.c fıkrasında öngörülen koşullar uyarın- 9 ca yakalanan veya tutulan herkesin derhal bir yargıç veya yasayla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisinin önüne çıkarılması zorunlu olup, bu kişi makul bir süre içinde yargılanma ya da yargılama süresince serbest bırakılma hakkına sahiptir. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminat şartına bağlanabilir. 4. Yakalama veya tutulma yoluyla özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi ve, eğer tutulma yasaya aykırı ise, serbest bırakılması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir. 5. Bu madde hükümlerine aykırı bir yakalama veya tutma işleminin mağduru olan herkes tazminat hakkına sahiptir.

Madde 6 Adil yargılanma hakkı 1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar aleni olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçü- de, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir. 10 2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır. 3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir: a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek; b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak; c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddi olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek; d) İddia tanıklarının sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek; e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konu- şamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.

Madde 7 Kanunsuz ceza olmaz 1. Hiç kimse, işlendiği zaman ulusal veya uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan bir eylem veya ihmalden dolayı suçlu bulunamaz. Aynı biçimde, suçun işlendiği sırada uygulanabilir olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez. 2. Bu madde, işlendiği zaman uygar uluslar tarafından tanınan genel hukuk ilkelerine göre suç sayılan bir eylem veya 11 ihmalden suçlu bulunan bir kimsenin yargılanmasına ve cezalandırılmasına engel değildir.

Madde 8 Özel ve aile hayatına saygı hakkı 1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. 2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.

Madde 9 Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü 1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir. 2. Din veya inancını açıklama özgürlüğü, sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkaları- nın hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabilir.

Madde 10 İfade özgürlüğü 1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları göze- 12 tilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi

tutmalarına engel değildir. 2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir.

Madde 11 Toplantı ve dernek kurma özgürlüğü 1. Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir. 2. Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarıncaya yukarıda anılan hakların kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir. 13

Madde 12 Evlenme hakkı Evlenme çağına gelen her erkek ve kadın, bu hakkın kullanımını düzenleyen ulusal yasalara uygun olarak evlenme ve aile kurma hakkına sahiptir.

Madde 13 Etkili başvuru hakkı Bu Sözleşme’de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir.

Madde 14 Ayrımcılık yasağı Bu Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.

Madde 15 Olağanüstü hallerde yükümlülükleri askıya alma 1. Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeci Taraf, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme’de öngörülen yükümlülüklere aykırı tedbirler alabilir. 14 2. Yukarıdaki hüküm, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında 2. maddeye, 3. ve 4. maddeler (fıkra 1) ile 7. maddeye aykırı tedbirlere cevaz vermez. 3. Aykırı tedbirler alma hakkını kullanan her Yüksek Sözleşmeci Taraf, alınan tedbirler ve bunları gerektiren nedenler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne tam bilgi verir. Bu Yüksek Sözleşmeci Taraf, sözü geçen tedbirlerin yürürlükten kalktığı ve Sözleşme hükümlerinin tekrar tamamen geçerli olduğu tarihi de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne bildirir.

Madde 16 Yabancıların siyasal etkinliklerinin kısıtlanması 10, 11 ve 14. maddelerin hiçbir hükmü, Yüksek Sözleşmeci Taraflar’a yabancıların siyasal etkinliklerine kısıtlama getirmelerini yasakladığı anlamında değerlendirilemez.

Madde 17 Hakları kötüye kullanma yasağı Bu Sözleşme’deki hiçbir hüküm, bir devlete, topluluğa veya kişiye, Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerin yok edilmesi veya bunların Sözleşme’de öngörülmüş olandan daha geniş ölçüde sınırlandırılmalarını amaçlayan bir etkinliğe girişme ya da eylemde bulunma hakkı verdiği biçiminde yorumlanamaz.

Madde 18 Haklara getirilecek kısıtlanmaların sınırlanması Anılan hak ve özgürlüklere bu Sözleşme hükümleri ile izin verilen kısıtlamalar öngörüldükleri amaç dışında uygulanamaz. 15 Bölüm II Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Madde 19 Mahkeme’nin kuruluşu Bu Sözleşme ve protokolleri gereği Yüksek Sözleşmeci Taraflar’a yüklenen taahhütlere uyulmasını sağlamak için, bundan böyle “Mahkeme” olarak anılacak bir Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulmuştur. Mahkeme devamlı görev yapar.

Madde 20 Yargıç sayısı Mahkeme, Yüksek Sözleşmeci Taraflar’ın sayısına eşit sayıda yargıçtan oluşur.

Madde 21 Görev için aranan koşullar 1. En üstün ahlaki vasıflarla donanmış olması gereken yargıçlar, yüksek yargısal görevleri icra için gerekli niteliklere sahip veya alanında uzmanlığı herkesçe malum hukukçu olmalıdırlar. 2. Yargıçlar Mahkeme’ye kendi adlarına katılırlar. 3. Yargıçlar görev süreleri içinde bağımsızlık, tarafsızlık ve tam gün çalışma esasına dayalı bir görevin gerektirdiği hazır bulunma koşulları ile bağdaşmayan hiçbir görev üstlenemezler; bu fıkranın uygulanmasından doğabilecek her sorun Mahkeme’ce karara bağlanır. 16 **Madde 22 Yargıçların seçimi** Yargıçlar, her Yüksek Sözleşmeci Taraf adına, beher Yüksek Sözleşmeci Tarafın sunacağı üç adaylık liste üzerinden Parlamenterler Meclisi tarafından oy çokluğu ile seçilirler.

Madde 23 Görev süreleri ve görevden alınma 1. Yargıçlar dokuz yıllık bir süre için seçilirler. Tekrar seçilmeleri mümkün değildir. 2. Yargıçların görev süreleri 70 yaşına ulaştıklarında sona erer. 3. Yargıçlar, yerlerine başkası seçilinceye kadar görevlerini sürdürürler. Buna karşılık, daha evvelce katılmış oldukları davalara, görevleri sona erdikten sonra da bakmaya devam ederler. 4. Bir yargıç, diğer yargıçlar tarafından üçte iki çoğunluk ile alınmış ve yargıçlık için gerekli koşulları artık taşımadığına dair bir karar olmadıkça, görevden alınmaz.

Madde 24 Yazı İşleri Müdürlüğü ve Raportörler 1. Mahkeme nezdinde, görev ve kuruluşu Mahkeme içtüzüğünde belirlenen bir Yazı İşleri Müdürlüğü bulunur. 2. Tek yargıç düzeninde çalıştığında Mahkeme'ye, Mahkeme Başkanı'nın otoritesi altında görev yapan raportörler yardım eder. Raportörler, Mahkeme Yazı İşleri Müdürlüğü mensubudur. 17

Madde 25 Mahkeme Genel Kurulu Genel Kurul halinde toplanan Mahkeme, a) üç yıllık bir süre için başkanını ve bir veya iki başkan yardımcısını seçer; bu kişilerin tekrar seçilmeleri mümkündür; b) belirli süreler için Daire'ler oluşturur; c) Daire başkanlarını seçer; bu kişilerin tekrar seçilmeleri mümkündür; d) Mahkeme içtüzüğünü kabul eder; e) Yazı İşleri Müdürü'nü ve bir veya birden fazla Müdür yardımcısını seçer; f) 26. maddenin 2. fıkrası uyarınca talepte bulunur.

Madde 26 Tek Yargıç, Komite, Daire ve Büyük Daire Heyetleri 1. Mahkeme, önüne gelen başvuruları incelemek üzere tek yargıç, üç yargıçlı komite, yedi yargıçlı Daire ve onyediyar yargıçlı Büyük Daire düzeninde toplanır. Daireler, belirli bir süre için komiteleri kurarlar. 2. Mahkeme Genel Kurulu'nun talebi üzerine, Bakanlar Komitesi, Daire yargıçlarının sayısını, oybirliği ile alacağı bir kararla ve belirli bir süre için, beşe düşürebilir. 3. Tek yargıç düzeninde görev alan yargıç, adına seçilmiş bulunduğu Yüksek Sözleşmeci Taraf aleyhine yapılmış hiçbir başvuruyu inceleyemez. 4. Uyuşmazlığa taraf olan Yüksek Sözleşmeci Taraf adına seçilmiş olan yargıç, Daire ve Büyük Daire'nin doğal üyesidir. Bu yargıcın yokluğunda veya görev almasının müm- 18 kün olmadığı durumlarda, ilgili Taraf'ın önceden sunacağı listeden Mahkeme Başkanı'nca seçilen bir kişi yargıç sıfatıyla görev alır. 5. Büyük Daire'de ayrıca Mahkeme başkanı, başkan yardımcıları, Daire başkanları ve Mahkeme içtüzüğüne göre belirlenecek diğer yargıçlar yer alırlar. Bir dava 43. madde uyarınca Büyük Daire'ye gönderildiğinde, kararı veren Dairenin başkanı ile ilgili Yüksek Sözleşmeci Taraf adına yer almış yargıç dışındaki hiçbir Daire yargıcını Büyük Daire'de yer alamaz.

Madde 27 Tek Yargıcın yetkileri 1. Tek yargıç, 34. maddeye uygun olarak Mahkeme'ye yapılan bir başvurunun kabul edilemez olduğuna veya işlemden kaldırılmasına, eğer böyle bir karar ek inceleme gerekmeksizin alınabilecek ise, karar verebilir. 2. Verilen karar kesindir. 3. Tek yargıç, eğer bir başvurunun kabul edilmez olduğuna veya işlemden kaldırılmasına karar vermez ise, ek inceleme için bunu bir komite ya da Daire'ye gönderir.

Madde 28 Komitelerin yetkileri 1. Bir komite, oybirliği ile, 34. maddeye uygun olarak önüne gelen bir bireysel bir başvurunun, a) kabul edilemez olduğuna veya işlemden kaldırılmasına, eğer böyle bir karar ek inceleme gerekmeksizin alınabilecek ise, karar verebilir; veya b) davadaki temel sorun, Sözleşme ve Protokollerinin uygulanması veya yorumlanması ile ilgili olup, zaten 19 Mahkeme'nin yerleşik içtihadının konusu ise, davayı kabul edilebilir bulabilir ve aynı zamanda davanın esasına ilişkin karar verebilir. 2. 1. fıkrada belirtilen kabul edilebilirlik kararı ile esasa ilişkin karar kesindir. 3. Uyuşmazlığın tarafı olan Yüksek Sözleşmeci Taraf adına seçilmiş yargıç, eğer komitenin üyesi değilse, komite, usulün her aşamasında, o yargıcı üyelerinden birinin yerine geçmek üzere bünyesine davet edebilir. Bunun için, söz konusu Taraf'ın 1. b) bendinde belirtilen usulün uygulanmasına itiraz etmiş olup olmadığı durumu dahil, ilgili tüm unsurları dikkate alır.

Madde 29 Daire'lerin kabul edilebilirliğe ve esasa ilişkin kararları 1. 27 veya 28. madde uyarınca herhangi bir karar ya da 28. madde çerçevesinde esasa ilişkin herhangi bir karar verilmediği durumlarda, bir Daire 34. maddeye uygun olarak yapılan bireysel başvuruların kabul edilebilirliği ve esas hakkında kararı verir. Kabul edilebilirlik konusundaki karar ayrı olarak da alınabilir. 2. Bir Daire 33. madde uyarınca yapılan devlet başvurularının kabul edilebilirliği ve esas hakkında kararı verir. Mahkeme, istisnai durumlarda aksine karar vermedikçe, kabul edilebilirliğe ilişkin kararlar ayrı olarak alınır.

Madde 30 Büyük Daire lehine dosyadan elçekme Eğer Daire önünde görülmekte olan dava, Sözleşme ve Protokollerinin yorumu konusunda ciddi bir sorun doğuruyorsa ya da bir sorunun çözümü Mahkeme tarafından daha önce verilmiş bir karar ile çelişme yaratabilecekse, Daire, daha karar vermemiş olmak kaydıyla, başvurudan elçekerek dosyayı Büyük Daire'ye gönderebilir, meğer ki, taraflardan biri buna itiraz etsin.

Madde 31 Büyük Daire'nin yetkileri Büyük Daire, a) 33. madde uyarınca yapılan başvurular ile 34. madde uyarınca yapılabir Daire tarafından 30. madde gereği kendisine gönderilen veya 43. madde gereği önüne gelen başvurular hakkında karar verir; b) 46. maddenin 4. fıkrası çerçevesinde Bakanlar Komitesi tarafından kendisine sunulan sorunlar konusunda karar verir; ve c) 47. madde uyarınca önüne gelen görüş bildirme taleplerini inceler.

Madde 32 Mahkeme'nin yargı yetkisi 1. Mahkeme'nin yargı yetkisi, 33, 34, 46 ve 47. maddelerde belirlenen koşullar uyarınca kendisine sunulan, bu Sözleşme'nin ve Protokollerinin yorumu ve uygulanmasına ilişkin tüm sorunları kapsar. 2. Mahkeme'nin yetkili olup olmadığı hakkında ihtilaf durumunda, kararı Mahkeme verir.

Madde 33 Devletlerarası başvurular Her Yüksek Sözleşmeci Taraf, diğer bir Yüksek Sözleşmeci Taraf'a karşı Sözleşme ve Protokollerinin hükümlerinin ihlali iddiası ile Mahkeme'ye başvurabilir.

Madde 34 Bireysel başvurular Bu Sözleşme veya protokollerinde tanınan haklarının Yüksek Sözleşmeci Taraflar'dan biri tarafından ihlal edilmesinden dolayı mağdur olduğunu öne süren her gerçek kişi, hükümet dışı

kuruluş veya kişi grupları Mahkeme'ye başvurabilir. Yüksek Sözleşmeciler Tarafı bu hakkın etkin bir şekilde kullanılmasını hiçbir surette engel olmamayı taahhüt ederler.

Madde 35 Kabul edilebilirlik koşulları 1. Mahkeme'ye ancak, uluslararası hukukun genel olarak kabul edilen ilkeleri uyarınca iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra ve iç hukuktaki kesin karar tarihinden itibaren altı aylık bir süre içinde başvurulabilir. 2. Mahkeme, 34. madde uyarınca sunulan bireysel başvuruları aşağıda sayılı hallerde ele almaz: a) Başvuru isimsiz ise; veya b) Başvuru, Mahkemece daha önce incelenmiş ya da uluslararası diğer bir soruşturma veya çözüm merciine daha önceden sunulmuş bir başka başvuruyla esasen aynı olup yeni olgular içermiyorsa. 3. Aşağıdaki hallerde Mahkeme, 34. madde uyarınca sunulan bireysel başvuruları kabul edilemez bulur: a) Başvurunun konu bakımından Sözleşme veya Protokollerinin hükümleriyle bağdaşmaması, dayanaktan açıkça yoksun veya bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması niteliğinde olması; veya; 22 b) Başvurucunun önemli bir zarar görmemiş olması; meğer ki Sözleşme ve Protokollerini ile güvence altına alınan insan haklarına saygı ilkesi başvurunun esastan incelenmesini gerektirsin. Ancak ulusal bir mahkeme tarafından gereği gibi incelenmemiş hiçbir dava bu gerekçe ile reddedilemez. 4. Mahkeme bu maddeye göre kabul edilemez bulunduğu tüm başvuruları reddeder. Mahkeme, yargılamanın her aşamasında bu yönde karar verilebilir.

Madde 36 Üçüncü taraf sıfatıyla davaya katılma 1. Kendi vatandaşlarından birinin başvuru konumunda olması halinde, her Yüksek Sözleşmeciler Tarafı, Daire ve Büyük Daire önündeki davalarda yazılı görüş sunma ve duruşmalara katılma hakkına sahiptir. 2. Mahkeme başkanı, adaletin gereği gibi yerine getirilmesi amacıyla, davaya taraf olmayan herhangi bir Yüksek Sözleşmeciler Tarafı ya da başvuru dışında davayla ilgili her kişiyi yazılı görüş sunmaya veya duruşmalara katılmaya davet edebilir. 3. Bir Daire veya Büyük Daire önündeki her davada Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri yazılı görüş sunabilir ve duruşmalara katılabilir.

Madde 37 Kayıttan düşürme 1. Yargılamanın her aşamasında, Mahkeme aşağıdaki koşulların oluştuğu kanısına varırsa bir başvurunun kayıttan düşürülmesine karar verebilir: 23 a) başvuru sahibi davasını takip etme niyetinde değilse, veya b) ihtilaf çözümlenmişse, veya c) Mahkeme'nin saptadığı herhangi bir başka gerekçeden ötürü, başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmezse. Ancak, bu Sözleşme ve protokollerini ile güvence altına alınan insan haklarına saygının gerekli kıldığı hallerde, Mahkeme başvuruyu incelemeye devam eder. 2. Mahkeme, koşulların bunu haklı kıldığı kanısına varırsa, bir başvurunun yeniden kayda alınmasını kararlaştırabilir.

Madde 38 Davanın çekişmeli yargı ilkesine uygun olarak incelenmesi 1. Mahkeme, başvuruyu tarafların temsilcileriyle birlikte inceler ve gerekirse, ilgili Yüksek Sözleşmeciler Tarafının, etkin olarak yürütülmesi için gerekli tüm kolaylıkları sağlayacakları bir soruşturma yapar.

Madde 39 Dostane çözüm 1. Yargılamanın her aşamasında, Mahkeme, davanın bu Sözleşme ve Protokollerini ile tanınan insan haklarına saygı ilkesinden esinlenen bir dostane çözüm yoluyla sonuçlanmasını sağlamak için taraflara yardımcı olabilir. 2. 1. fıkrada tanımlanan işlemler gizlidir. 3. Dostane çözüm durumunda Mahkeme, olayların ve ka- 24 bul edilen çözümün kısa bir özeti ile sınırlı bir kararla başvuruyu kayıttan düşürür. 4. Bu karar, dostane çözüme ilişkin olarak kararda yer alan esasların icrasını denetleyecek olan Bakanlar Komitesi'ne iletilir.

Madde 40 Duruşmanın kamuya açıklığı ve belgelere erişim 1. Mahkeme istisnai durumlarda aksini kararlaştırmadıkça, duruşmalar kamuya açıktır. 2. Mahkeme Başkanı aksine karar vermedikçe, Yazı İşleri Müdürlüğü'ne sunulan belgeler kamu erişimine açıktır.

Madde 41 Adil tazmin Eğer Mahkeme bu Sözleşme ve Protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmeciler Tarafı'nın iç hukuku bu ihlalin sonuçlarını ancak kısmen ortadan kaldı- rabilirse, Mahkeme, gerektiği takdirde, zarar gören taraf lehine adil bir tazmin verilmesine hükmeder.

Madde 42 Daire kararları Dairelerin kararları, 44. maddenin 2. fıkrası hükmüne uygun olarak kesinleşir.

Madde 43 Büyük Daire'ye gönderme 1. Bir Daire kararının verildiği tarihten itibaren üç ay içinde ve istisnai durumlarda, dava taraflarından her biri davanın Büyük Daire'ye gönderilmesini isteyebilir. 25 2. Büyük Daire bünyesinde beş yargıçtan oluşan bir kurul istemi, eğer davada Sözleşme ve Protokollerinin yorumuna ya da uygulanmasına ilişkin ya da genel nitelikte ciddi bir sorun varsa, kabul eder. 3. Kurul istemi kabul ederse, Büyük Daire davayı karara bağlar.

Madde 44 Kesin kararlar 1. Büyük Daire'nin kararı kesindir. 2. Bir Daire'nin kararı aşağıdaki durumlarda kesinleşir: a) Taraflar davanın Büyük Daire'ye gönderilmesini istemediklerini beyan ederlerse, veya b) Karardan itibaren üç ay içinde davanın Büyük Daire'ye gönderilmesi istenmezse, veya c) Büyük Daire bünyesinde oluşturulan kurul 43. madde çerçevesinde sunulan istemi reddederse. 3. Kesin karar yayınlanır.

Madde 45 Kararların gerekçesi 1. Esasa ilişkin kararlar ile başvuruların kabul edilebilirliğine ya da kabul edilemezliğine ilişkin kararlar gerekçelidir. 2. Esasa ilişkin kararın içeriği, tamamen veya kısmen, tüm yargıçların kanaatini oybirliği ile yansıtmadığı takdirde, her yargıç kendi ayrık görüşünü belirtme hakkına sahiptir.

Madde 46 Kararların bağlayıcılığı ve infazı 1. Yüksek Sözleşmeci Taraflar, taraf oldukları davalarda Mahkeme'nin verdiği kesinleşmiş kararlara uymayı taahhüt ederler. 2. Mahkeme'nin kesinleşen kararı, infazını denetleyecek olan Bakanlar Komitesi'ne gönderilir. 3. Bakanlar Komitesi, kesinleşen bir kararın infazının denetlenmesinin, söz konusu kararın yorumundan kaynaklanan bir zorluk nedeniyle engellendiği kanaatinde ise, bu yorum konusunda karar vermesi için Mahkeme'ye başvurabilir. Mahkeme'ye başvurma kararı, Komite toplantılarına katılma hakkına sahip temsilcilerin üçte iki oy çokluğu ile alınır. 4. Bakanlar Komitesi, bir Yüksek Sözleşmeci Taraf'ın, taraf olduğu bir davada verilen kesin karara uygun davranmayı reddettiği görüşünde ise, ilgili Taraf'a ihtarda bulunduktan sonra, Komite toplantılarına katılmaya yetkili temsilcilerin üçte iki oy çokluğu ile alınacak bir kararla, ilgili Taraf'ın 1. fıkrada öngörülen yükümlülüğünü yerine getirmede meselesini Mahkeme'ye intikal ettirebilir. 5. Mahkeme 1. fıkranın ihlal edildiğini tespit ederse, alı- nacak önlemleri değerlendirmesi için davayı Bakanlar Komitesi'ne gönderir. Mahkeme, eğer 1. fıkranın ihlal edilmediğini saptarsa, davayı, incelemesine son verecek kararı alması için Bakanlar Komitesi'ne iletir.

Madde 47 Danışma görüşleri 1. Mahkeme, Bakanlar Komitesi'nin istemi üzerine, Sözleş- me ve protokollerinin yorumlanması ile ilgili hukuki meseleler konusunda danışma görüşleri verebilir. 2. Ancak bu görüşler, ne Sözleşme'nin 1. bölümünde ve protokollerinde belirlenen hak ve özgürlüklerin içeriği veya kapsamı ile ilgili sorunlara, ne de Mahkeme veya Bakanlar Komitesi'nin Sözleşme'de öngörülen bir başvuru sonucunda karara bağlamak durumunda kalabileceği diğer sorunlara ilişkin olabilir. 3. Bakanlar Komitesi'nin Mahkeme'den görüş isteme kararı, Komite'ye katılma hakkına sahip temsilcilerin oy çoğunluğuyla alınır.

Madde 48 Mahkeme'nin danışma görüşü verme yetkisi Mahkeme, Bakanlar Komitesi'nden gelen görüş isteminin 47. maddede tanımlandığı biçimiyle Mahkeme'nin yetki alanına girip girmediğine karar verir.

Madde 49 Danışma görüşlerinin gerekçesi 1. Mahkeme'nin verdiği görüş gerekçelidir. 2. Görüş içeriği, tamamen veya kısmen, yargıçların kanaatlerini oy birliği ile yansıtmadığı takdirde, her yargıç kendi ayrık görüşünü belirtme hakkına sahiptir. 3. Mahkeme'nin verdiği görüş Bakanlar Komitesi'ne bildirilir.

Madde 50 Mahkeme'nin giderleri Mahkeme'nin işleyiş giderleri, Avrupa Konseyi tarafından karşılanır.

Madde 51 Yargıçların ayrıcalık ve dokunulmazlıkları Yargıçlar görevlerinin ifasında Avrupa Konseyi Statüsü'nün 40. maddesinde ve bu madde uyarınca akdedilen anlaşmalarda öngörülen ayrıcalık ve dokunulmazlıklardan yararlanır. Bölüm III Çeşitli Hükümler

Madde 52 Genel Sekreter tarafından yapılan incelemeler Her Yüksek Sözleşmeci Taraf, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'nin talebi üzerine, bu Sözleşme'nin tüm hükümlerinin kendi iç hukukunda etkili uygulanmasına dair gerekli açıklamaları sunacaktır.

Madde 53 Tanınmış insan haklarının korunması Bu Sözleşme hükümlerinden hiçbiri, herhangi bir Yüksek Sözleşmeci Taraf'ın yasalarına ve onun taraf olduğu başka bir Sözleşme uyarınca tanınmış olabilecek insan hakları ve temel özgürlükleri sınırlayacak veya onları ihlal edecek bi- çimde yorumlanamaz.

Madde 54 Bakanlar Komitesi'nin yetkileri Bu Sözleşme'nin hiçbir hükmü, Avrupa Konseyi Statüsü'nün Bakanlar Komitesi'ne tanıdığı yetkileri ihlal etmez.

Madde 55 Diğer çözüm yollarına başvurmama Yüksek Sözleşmeci Taraflar, özel uzlaşma halleri dışında, bu Sözleşme'nin yorum ya da uygulamasından doğan bir anlaşmazlığı, aralarında geçerli bir anlaşma, sözleşme veya bildirelere dayanarak, başvuru yolu ile, işbu Sözleşme'de öngörülenlerin dışında bir yolla çözüme bağlamaktan karşı- lıklı olarak vaz geçmeyi kabul ederler.

Madde 56 Ülkesel uygulama 1. Her devlet, onaylama sırasında veya daha sonra herhangi bir zamanda, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne göndereceği bir bildirimle bu Sözleşme'nin, uluslararası ilişkilerini yürüttüğü bütün ülke topraklarına veya bunlardan herhangi birine, bu maddenin 4. fıkrası saklı kalmak kaydıyla, uygulanacağını beyan edebilir. 2. Sözleşme, bildirimde belirtilen ülke toprak veya topraklarında, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'nin bu bildirimini aldığı tarihten itibaren otuz gün sonra uygulamaya konur. 3. Bu Sözleşme'nin hükümleri sözü geçen ülkelerde yerel gereklilikler dikkate alınarak uygulanır. 4. Bu maddenin birinci fıkrası uyarınca bildirimde bulunmuş olan her devlet, her zaman, bildirimde belirtmiş olduğu ülke toprağı veya ülke toprakları gerçek kişilerin, hükümet dışı kuruluşların veya kişi gruplarının başvuruları konusunda bu Sözleşme'nin 34. maddesinde öngörüldüğü biçimde Mahkeme'nin yetkisini kabul ettiğini beyan edebilir.

Madde 57 Çekinceler 1. Bu Sözleşme'nin imzası ve onaylama belgesinin sunulması sırasında her devlet, Sözleşme'nin belirli bir hükmü hakkında, ülkesinde yürürlükte olan bir yasanın bu hükümle bağdaşmazlığı konusunda bir çekince koyabilir. Bu madde genel nitelikte çekinceler konmasına izin vermez. 2. Bu madde uyarınca konulacak her çekince, sözü edilen yasayla ilgili kısa bir açıklama içerir.

Madde 58 Feshi ihbar 1. Bir Yüksek Sözleşmeci Taraf, bu Sözleşme'yi ancak Sözleşme'ye taraf olduğu tarihten itibaren beş yıllık bir sürenin geçmesinden sonra ve Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne altı ay önceden sunulacak bir ihbarla feshedebilir. Genel Sekreter bunu diğer Yüksek Sözleşmeci Taraflar'a bildirir. 2. Bu fesih işlemi, feshin etki doğurduğu tarihten önce ger- çekleşmiş ve yükümlülüklerin ihlali niteliğinde sayılabilecek olan bir olayla ilgili olarak, söz konusu Yüksek Sözleşmeci Taraf'ın bu Sözleşme'den doğan

yükümlülüklerinden kurtulması sonucunu doğurmaz. 3. Avrupa Konseyi üyeliği sona eren her Yüksek Sözleşmeci Taraf'ın bu Sözleşme'ye de taraf sıfatı da aynı koşullarla sona erer. 4. Sözleşme, 56. madde gereğince uygulanacağı beyan edilmiş olan ülkelerle ilgili olarak, yukarıdaki fıkraların hü- kümleri uyarınca feshedilebilir.

Madde 59 İmza ve onay 1. Bu Sözleşme, Avrupa Konseyi üyelerinin imzalarına açıktır. Sözleşme onaylanacaktır. Onaylama belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne verilecektir. 2. Avrupa Birliği bu Sözleşme'ye katılabilir. 3. Bu Sözleşme, on onaylama belgesinin verilmesinden sonra yürürlüğe girecektir. 4. Sözleşme'yi daha sonra onaylayacak olan imzacılar için Sözleşme, onaylama belgesinin verilmesinden itibaren yü- rürlüğe girecektir. 5. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, Sözleşme'nin yürürlüğe girdiğini, Sözleşme'yi onaylayan Yüksek Sözleşmeci Taraflar'ın adlarını ve daha sonra gelecek olan onaylama belgelerinin verilişini bütün Avrupa Konseyi üyelerine bildirecektir. Bu Sözleşme, Avrupa Konseyi arşivlerinde saklanmak ve her iki metin de aynı derecede geçerli olmak üzere Fransızca ve İngilizce tek bir nüsha halinde 4 Kasım 1950'de Roma'da düzenlenmiştir. Genel Sekreter bunun tasdikli örneklerini imza eden bütün devletlere gönderecektir.

İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye Ek Protokol No.1 Paris, 20.III.1952 Bu Protokol'ü imzalayan Avrupa Konseyi üyesi hükümetler, Roma'da 4 Kasım 1950 tarihinde imza edilmiş bulunan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına ilişkin Sözleşme'nin (aşağıda "Sözleşme" diye anılmıştır) birinci bölümünde belirtilenler dışında bazı hak ve özgürlüklerin ortak güvenceye bağlanmasını sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri almayı kararlaştırarak, Aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

Madde 1 Mülkiyetin korunması Her gerçek ve tüzel kişinin mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkı vardır. Bir kimse, ancak kamu yararı sebebiyle ve yasada öngörülen koşullara ve uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılabilir. Yukarıdaki hükümler, devletlerin, mülkiyetin kamu yararına uygun olarak kullanılmasını düzenlemek veya vergilerin ya da başka katkıların veya para cezalarının ödenmesini sağ- lamak için gerekli gördükleri yasaları uygulama konusunda sahip oldukları hakka hâlel getirmez.

Madde 2 Eğitim hakkı Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir.

Madde 3 Serbest seçim hakkı Yüksek Sözleşmeci Taraflar, yasama organının seçilmesinde halkın kanaatlerinin özgürce açıklanmasını sağlayacak şartlar içinde, makul aralıklarla, gizli oyla serbest seçimler yapmayı taahhüt ederler.

Madde 4 Ülkesel uygulama Her Yüksek Sözleşmeci Taraf, bu Protokol'ün imzası veya onaylanması sırasında ya da daha sonra herhangi bir zamanda, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne yapacağı bir bildirimle, uluslararası ilişkilerinden sorumlu olduğu ve sözü geçen bildirimde belirttiği ülkelerde bu Protokol hükümlerinin ne ölçüde uygulanacağını taahhüt ettiğini açıklayabilir. Yukarıdaki fıkra uyarınca bir bildirimde bulunmuş olan her Yüksek Sözleşmeci Taraf, zaman zaman yapacağı yeni bildirimlerle daha önceki beyanlarının koşullarını değiştirebilir veya bu Protokol hükümlerinin bu tür herhangi bir ülkede uygulanmasına son verildiğini bildirebilir. Bu madde uyarınca yapılmış olan bir bildirim, Sözleşme'nin 56. maddesinin 1. fıkrasına uygun olarak yapılmış sayılır. 34 Madde 5 Sözleşme ile bağlantı Yüksek Sözleşmeci Taraflar, bu Protokol'ün 1, 2, 3 ve 4. maddelerini Sözleşme'ye ek maddeler olarak kabul ederler ve Sözleşme'nin bütün hükümleri buna göre uygulanır.

Madde 6 İmza ve onay Bu Protokol, Sözleşme'yi imza eden Avrupa Konseyi Üyeleri'nin imzalarına açıktır. Bu Protokol, Sözleşme ile birlikte veya ondan sonra onaylanacaktır. Protokol on onaylama belgesinin verilmesinden sonra yürürlüğe girecektir. Daha sonra onaylayan imzacı devletler bakımından Protokol, onaylama belgesinin verildiği tarihten itibaren yürürlü- ğe girer. Onaylama belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne verilecek, o da onaylayan devletlerin adlarını bütün üyelerine bildirecektir. Bu Protokol, Avrupa Konseyi arşivlerinde saklanmak ve her iki metin de aynı derecede geçerli olmak üzere Fransızca ve İngilizce tek bir nüsha halinde 20 Mart 1952'de Paris'te dü- zenlenmiştir. Genel Sekreter bunun tasdikli örneklerini imza eden bütün devletlere gönderecektir.

İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme ile bu Sözleşme'ye ek birinci Protokol'de tanınmış bulunan haklardan ve özgürlüklerden başka haklar ve özgürlükler tanıyan Protokol No. 4 Strazburg, 16.IX.1963 Bu Protokol'ü imzalayan Avrupa Konseyi üyesi hükümetler, Roma'da 4 Kasım 1950

tarihinde imza edilmiş bulunan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'nin (aşağıda "Sözleşme" diye anılmıştır) birinci bölümünde ve 20 Mart 1952 tarihinde Paris'te imzalanmış olan Sözleşme'ye Ek Birinci Protokol'ün 1, 2 ve 3. maddelerinde tanınmış bulunanlardan başka bazı hak ve özgürlüklerin ortak güvenceye bağlanmasını sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri almayı kararlaştırarak, Aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

Madde 1 Borçtan dolayı özgürlüğünden yoksun bırakılma yasağı Hiç kimse, yalnızca akdi ilişkiden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememiş olmasından dolayı özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.

Madde 2 Serbest dolaşım özgürlüğü 1. Bir devletin ülkesi içinde usulüne uygun olarak bulunan herkes, orada serbestçe dolaşma ve ikametgahını seçebilme hakkına sahiptir. 2. Herkes, kendi ülkesi de dahil, herhangi bir ülkeyi terk etmekte serbesttir. 3. Bu haklar, ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlık ve ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda zorunlu tedbirler olarak ve yasayla öngörülmuş sınırlamalara tabi tutulabilir. 4. Bu maddenin 1. fıkrasında sayılan haklar, belli yerlerde, yasayla konmuş ve demokratik bir toplumda kamu yararının gerektirdiği sınırlamalara tabi tutulabilir.

Madde 3 Vatandaşların sınır dışı edilmeleri yasağı 1. Hiç kimse, tek başına ya da toplu olarak, uyruğu bulunduğu devletin ülkesinden sınır dışı edilemez. 2. Hiç kimse, uyruğunda bulunduğu devletin ülkesine girme hakkından yoksun bırakılamaz.

Madde 4 Yabancıların topluca sınır dışı edilmeleri yasağı Yabancıların toplu olarak sınır dışı edilmesi yasaktır.

Madde 5 Ülkesel uygulama 1. Her Yüksek Sözleşmeci Taraf, bu Protokol'ün imzalanması veya onaylanması sırasında ya da daha sonra herhangi bir zamanda, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne yapacağı bir bildirimle, uluslararası ilişkilerinden sorumlu olduğu ve sözü geçen bildirimde belirttiği ülkelerde bu Protokol hükümlerinin ne ölçüde uygulanacağını taahhüt ettiğini açıklayabilir. 2. Yukarıdaki fıkra uyarınca bir bildirimde bulunmuş olan her Yüksek Sözleşmeci Taraf, zaman zaman yapacağı yeni bildirimlerle, daha önceki beyanlarının koşullarını değiştirebilir veya bu Protokol hükümlerinin bu tür herhangi bir ülkede uygulanmasına son verildiğini bildirebilir. 3. Bu madde uyarınca yapılmış olan bir bildirim, Sözleşme'nin 56. maddesinin 1. fıkrasına uygun olarak yapılmış sayılır. 4. Onaylama veya kabul sonucunda bu Protokol'ün uygulandığı herhangi bir devletin ülkesi ve bu madde uyarınca sözü geçen devlet tarafından yapılmış bildirimde göre bu Protokol'ün uygulandığı ülkelerin her biri, 2. ve 3. maddelerde sözü edilen devlet ülkesi deyimi bakımından ayrı ayrı ülkeler olarak kabul edilir. 5. Bu maddenin 1. ve 2. fıkraları uyarınca beyanda bulunan her devlet, sonradan her zaman bu beyanın ilgili olduğu ülke veya ülkeler lehine, Mahkeme'nin, işbu Protokol'ün 1, 2, 3 ve 4. maddelerinden herhangi birine ya da hepsine ilişkin olarak her gerçek kişiden, hükümet dışı her kuruluştan veya her kişi grubundan Sözleşme'nin 34. maddesi uyarınca başvuruları alma yetkisini kabul ettiğini beyan edebilir.

Madde 6 Sözleşme ile bağlantı Yüksek Sözleşmeci Taraflar, bu Protokol'ün 1'den 5'e kadar olan maddelerini Sözleşme'ye ek maddeler olarak kabul ederler ve Sözleşme'nin bütün hükümleri buna göre uygulanır. Madde 7 İmza ve onay 1. Bu Protokol, Sözleşme'yi imza eden Avrupa Konseyi üyelerinin imzalarına açıktır. Bu Protokol, Sözleşme ile birlikte veya ondan sonra onaylanacaktır. Protokol beş onaylama belgesinin verilmesinden sonra yürürlüğe girecektir. Daha sonra onaylayan imzacı devletler bakımından Protokol, onaylama belgesinin verildiği tarihten itibaren yürürlüğe girer. 2. Onaylama belgeleri, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne verilecek, o da onaylayan devletlerin adlarını bütün üyelere bildirecektir. Bu Protokol, imza yetkisini haiz kişilerce imzalanmış olup, Avrupa Konseyi arşivlerinde saklanmak ve her iki metin de aynı derecede geçerli olmak üzere Fransızca ve İngilizce tek bir nüsha halinde 16 Eylül 1963'te Strazburg'da düzenlenmiştir. Genel Sekreter bunun tasdikli örneklerini imza eden bütün devletlere gönderecektir.

İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye ek, Ölüm Cezasının Kaldırılmasına Dair Protokol No. 6 Strazburg, 28.IV.1983 Roma'da 6 Kasım 1950'de imzalanan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'yi (aşağıda "Sözleşme" diye anılmıştır) imzalayan Avrupa Konseyi üyesi devletler, Avrupa Konseyi üyesi devletlerin birçoğunda yer alan gelişmelerin ölüm cezasının kaldırılması yolunda genel bir eğilimi ifade ettiğini göz önünde bulundurarak, Aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

Madde 1 Ölüm cezasının kaldırılması Ölüm cezası kaldırılmıştır. Hiç kimse bu cezaya çarptırılmaz ve idam edilemez.

Madde 2 Savaş zamanında ölüm cezası Bir devlet, yasalarında savaş veya yakın savaş tehlikesi zamanında işlenmiş olan fiiller için ölüm cezasını öngörebilir; bu ceza ancak yasanın belirlediği hallerde ve onun hükümlerine uygun olarak uygulanabilir. İlgili devlet, söz konusu yasanın bu duruma ilişkin hükümlerini Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirir.

Madde 3 Askıya alma vasağı Sözleşme'nin 15. maddesine dayanılarak bu Protokol'ün hükümleri ihlal edilemez.

Madde 4 Cekince koyma vasağı Sözleşme'nin 57. maddesine dayanılarak bu Protokol'ün hükümleriyle ilgili hiçbir çekince konulamaz.

Madde 5 Ülkesel uygulama 1. Her devlet, imza sırasında veya onaylama, kabul ya da katılma belgesinin verilmesi sırasında, bu Protokol'ün uygulanacağı ülkeyi veya ülkeleri belirleyebilir. 2. Her devlet, daha sonra herhangi bir zamanda, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne yapacağı bir bildirimle belirteceği başka herhangi bir ülkenin bu Protokol'ün uygulanma kapsamına alınmış olduğunu beyan edebilir. Bu ülke bakımından Protokol, bildirim Gen. Sekreter tarafından alınışını izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girer. 3. Yukarıdaki iki fıkra uyarınca yapılan her bildirim, Gen. Sekreter'e gönderilecek bir ihbarla, bildirimde belirtilen ülkeyle ilgili olarak geri alınabilir. Geri alma, Gen. Sekreter'in ihbarı alışı izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girer.

Madde 6 Sözleşme ile bağlantı Taraf Devletler bu Protokol'ün 1'den 5'e kadar olan maddelerini Sözleşme'ye ek maddeler olarak kabul ederler ve Sözleşme'nin bütün hükümleri buna göre uygulanır.

Madde 7 İmza ve onay Bu Protokol, Sözleşme'yi imzalamış olan Avrupa Konseyi üyesi devletlerin imzalarına açıktır. Protokol, onaylama, kabul veya uygun bulmaya sunulacaktır. Avrupa Konseyi üyesi bir devlet, aynı zamanda veya daha önceden Sözleşme'yi onaylamadıkça, bu Protokol'ü onaylayamaz, kabul edemez veya uygun bulamaz. Onaylama, kabul veya uygun bulma belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne verilir.

Madde 8 Yürürlüğe giriş 1. Bu Protokol, beş Avrupa Konseyi üyesi devletin 7. madde hükümleri uyarınca Protokol'le bağlanma hususundaki rızalarını bildirdikleri tarihi izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girer. 2. Protokol'le bağlanma hususundaki rızalarını daha sonra bildiren Sözleşmeciler Devletler açısından, bu Protokol onaylama belgesinin verilmesi, kabul edilmesi ya da onaylanması tarihini izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girer.

Madde 9 Saklama işlemleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, a) her imzalamayı, b) her onaylama, kabul veya uygun bulma belgesinin verilmesini, c) 5 ve 8. maddeler uyarınca bu Protokol'ün her yürürlüğe giriş tarihini, d) bu Protokol'e ilişkin başka her türlü işlem, ihbar veya bildirim Konsey üyesi devletlere bildirir. Bu Protokol, İmza yetkisini haiz kişilerce imzalanmış olup, Avrupa Konseyi arşivlerinde saklanmak ve her iki metin de aynı derecede geçerli olmak üzere Fransızca ve İngilizce tek bir nüsha halinde 28 Nisan 1983'te Strazburg'da düzenlenmiştir. Genel Sekreter bunun tasdikli örneklerini imza eden bütün devletlere gönderecektir.

İnsan Hakları Ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye ek 7 Numaralı Protokol Strazburg, 22.XI.1984 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması'na İlişkin Sözleşme (bundan böyle "Sözleşme" diye anılmıştır) yoluyla belirli hak ve özgürlüklerin ortak güvenceye bağlanmasını sağlamak için daha ileri adımlar atmaya kararlaştıran ve burada imzası bulunan Avrupa Konseyi üyesi ülkeler, Aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

Madde 1 Yabancıların sınır dışı edilmelerine ilişkin usuli güvenceler 1. Bir devletin ülkesinde kurallara uygun olarak ikamet eden bir yabancı, yasaya uygun şekilde verilmiş bir kararın uygulanması dışında sınır dışı edilemez ve bu durumda bir kimse, a) sınır dışı edilmesine karşı gerekçeler öne sürülebilir, b) durumunu yeniden inceletme, c) yukarıdaki amaçlarla, yetkili bir merci önünde veya bu merci tarafından tayin edilecek biri ya da birileri önünde kendini temsil ettirme hakkını haiz olacaktır. 2. Sınır dışı edilmenin kamu düzeni yararı ya da ulusal güvenlik nedenleri açısından gerektiği hallerde, bir yabancı yukarıdaki 1. maddenin a, b ve c bentlerinde öngörülen haklarını kullanmadan sınır dışı edilebilir.

Madde 2 Cezai konularda iki dereceli yargılanma hakkı 1. Bir mahkeme tarafından cezai bir suçtan mahkum edilen her kişi, mahkumiyet ya da ceza hükmünü daha yüksek bir mahkemeye yeniden inceletme hakkını haiz olacaktır. Bu hakkın kullanılması, kullanılabilme gerekçeleri de dahil olmak üzere, yasayla düzenlenir. 2. Bu hakkın kullanılması, yasada düzenlenmiş haliyle önem derecesi düşük suçlar bakımından ya da ilgilinin birinci derece mahkemesi olarak en yüksek mahkemede yargılandığı veya beraatini müteakip bunun temyiz edilmesi üzerine verilen mahkumiyet hallerinde istisna tabi tutulabilir.

Madde 3 Adli hata halinde tazminat hakkı Bir kişinin, kesin bir kararla cezai bir suçtan mahkum edilmesi ve sonradan yeni veya yakın zamanda keşfedilmiş bir delilin kesinlikle yanlış bir adalet uygulaması olduğunu göstermesi veya kişinin affedilmesi nedeniyle cezai kararın iptal edilmesi halinde, bilinmeyen delilin açıklanmamış olmasının tamamen veya kısmen o kişiye atfedildiğinin ispatlandığı haller dışında, böyle bir mahkumiyet sonucunda cezaya maruz kalan kişi, ilgili devletin yasası ve uygulamasına göre tazmin edilecektir.

Madde 4 Aynı suçtan iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama hakkı 1. Hiç kimse bir devletin ceza yargılaması usulüne ve yasaya uygun olarak kesin bir hükümle mahkum edildiği ya da beraat ettiği bir suçtan dolayı aynı devletin yargısal yetkisi altındaki yargılama usulleri çerçevesinde yeniden yargılanamaz veya mahkum edilemez. 2. Yukarıdaki fıkra hükümleri, yeni veya yakın zamanda ortaya çıkarılan delillerin veya önceki muamelelerde davanın sonucunu etkileyebilecek esaslı bir kusurun varlığı durumunda, ilgili devletin ceza yargılaması usulü ve yasasına uygun olarak davanın yeniden açılmasını engellemez. 3. Sözleşme'nin 15. maddesi çerçevesinde bu madde ile derpiş olunan yükümlülükler aykırı hiçbir tedbir alınmaz.

Madde 5 Eşler arasında eşitlik Eşler evlilikte, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesi durumunda, kendi aralarında ve çocukları ile ilişkilerinde medeni haklar ve sorumluluklardan eşit şekilde yararlanırlar. Bu madde devletlerin çocuklar yararına gereken tedbirleri almalarını engellemez.

Madde 6 Ülkesel uygulama 1. Her devlet imzalamaya veya onay, kabul ya da uygun bulma belgesinin verilmesi sırasında bu Protokol'ün uygulanacağı toprak ya da toprakları belirtir ve bu toprak veya topraklara uygulayacağı işbu Protokol hükümlerini ne ölçüde yükümlendiğini ifade eder. 2. Her devlet daha sonraki herhangi bir tarihte Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne hitaben yapacağı bir beyanla, bu Protokol'ün uygulanmasını, beyanda belirtilen herhangi diğer bir toprağa da genişletebilir. Bu durumdaki bir toprak bakımından, Protokol, Genel Sekreter'in böyle bir beyanı teslim aldığı tarihten itibaren iki aylık bir sürenin bitişini izleyen ayın ilk günü yürürlüğe girer. 3. Yukarıdaki iki fıkra uyarınca yapılan herhangi bir beyan, böyle bir beyanda belirtilen toprak açısından, Genel Sekreter'e hitaben yapılan bir bildirim ile geri alınabilir veya değiştirilebilir. Geri alma veya değiştirme, bildirim Genel Sekreter'e tesliminden sonraki iki aylık sürenin bitimini izleyen ay başında yürürlüğe girer. 4. Bu madde uyarınca yapılan beyan, Sözleşme'nin 56. maddesinin 1. fıkrası uygun olarak yapılmış sayılır. 5. Onaylama, kabul ya da uygun bulma işlemi sonucu bu Protokol'ün uygulanacağı herhangi bir devlet toprağı ve bu madde uyarınca o devlet tarafından yapılan beyana binaen bu Protokol'ün uygulanacağı topraklardan her biri, 1. maddede atıfta bulunulan anlamıyla bir devletin ülkesinden ayrı topraklar olarak mütalaa edilebilir. 6. Bu maddenin 1. ve 2. fıkraları uyarınca beyanda bulunan her devlet, sonradan her zaman bu beyanın ilgili olduğu ülke veya ülkeler lehine, Mahkeme'nin, işbu Protokol'ün 1'den 5'e kadar olan maddelerinden herhangi birine ya da hepsine ilişkin olarak her gerçek kişiden, hükümet dışı her kuruluştan veya her kişi grubundan Sözleşme'nin 34. maddesi uyarınca başvuruları alma yetkisini kabul ettiğini beyan edebilir.

Madde 7 Sözleşme ile bağlantı Taraf devletler, bu Protokol'ün 1'den 6'ya kadar olan maddelerini Sözleşme'nin ek maddeleri olarak değerlendireceklerdir ve Sözleşme'nin tüm hükümleri buna göre uygulanacaktır.

Madde 8 İmza ve onay Bu Protokol, Sözleşme'yi imza eden Avrupa Konseyi üyesi ülkelerin imzasına açıktır. Bu Protokol onaylama, kabul ya da uygun bulma ile yürürlüğe girecektir. Avrupa Konseyi üyesi bir devlet aynı anda ya da daha önceden Sözleşme'yi onaylamadan bu Protokol'ü onaylayamaz, kabul edemez ya da uygun bulamaz. Onay, kabul ya da uygun bulma belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tevdi edilecektir.

Madde 9 Yürürlüğe giriş 1. Bu Protokol, Avrupa Konseyi üyesi yedi devletin 8. madde hükümlerine uygun bir şekilde bu Protokol'e bağlı kalacaklarını ifade ettikleri tarihten itibaren iki aylık bir sürenin bitişini izleyen ayın ilk günü yürürlüğe girecektir. 2. Herhangi bir üye devletin sonradan bu Protokol'e katılması durumunda, Protokol, o devlet açısından onaylama, kabul ya da uygun bulma belgesinin tevdi edildiği tarihten itibaren iki aylık bir sürenin bitişini izleyen ayın ilk günü yürürlüğe girecektir.

Madde 10 Saklama işlevleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, a) her imzalamayı, b) onay, kabul veya uygun bir şekilde bu Protokol'ün yürürlük kazanacağı her tarihi, c) 6. ve 9. maddelere uygun bir şekilde bu Protokol'ün yürürlüğe gireceği her tarihi, d) bu Protokol ile ilgili her türlü başka işlemi, bildirimini ya da beyanı, Konsey üyesi devletlere bildirir. Bu Protokol, İmza yetkisini haiz kişilerce imzalanmış olup, Avrupa Konseyi arşivlerinde saklanmak ve her iki metin de aynı derecede geçerli olmak üzere Fransızca ve İngilizce tek bir nüsha halinde 22 Kasım 1984'te Strazburg'da düzenlenmiştir. Genel Sekreter bunun tasdikli örneklerini imza eden bütün devletlere gönderecektir.

İnsan Hakları Ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye ek 12 Numaralı Protokol Roma, 4.XI.2000 Aşağıda imzası bulunan Avrupa Konseyi üyesi Devletler, Tüm insanların hukuk önünde eşit oldukları ve hukuk tarafından eşit derecede korunma hakkına sahip oldukları temel ilkesinden hareketle; Roma'da 4

Kasım 1950 tarihinde imzalanmış olan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme (aşağıda “Sözleşme” olarak anılacaktır.) çerçevesinde, ayrımcılığın genel olarak yasaklanmasının topluca uygulanması yoluyla herkesin eşit olduğunun vurgulanması için gerekli tedbirleri almayı kararlaştırarak; Ayrımcılık yapılmaması ilkesinin, Taraf Devletleri, tam ve etkin bir eşitlik sağlamak amacıyla objektif ve makul gerek- çelere dayanan tedbirler almaktan alıkoymadığını vurgulayarak, Aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

Madde 1 Ayrımcılığın genel olarak yasaklanması 1. Hukuken temin edilmiş olan tüm haklardan yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal ve sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensup olma, servet, doğum veya herhangi bir diğer statü bakımından hiçbir ay- 50 rımcılık yapılmadan sağlanır. 2. Hiç kimse, 1. paragrafta belirtildiği şekilde hiçbir gerek- çeyle, hiçbir kamu makamı tarafından ayrımcılığa maruz bırakılamaz.

Madde 2 Ülkesel uygulama 1. Her Devlet imzalama veya onay, kabul ya da uygun bulma belgesinin verilmesi sırasında bu Protokol’ün uygulanacağı toprak ya da toprakları belirtir. 2. Her Devlet daha sonraki herhangi bir tarihte Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne hitaben bulunacağı bir beyanla, bu Protokol’ün uygulanmasını, işbu beyanda belirtilen diğer bir toprağa genişletebilir. Bu durumda, Protokol, Genel Sekreter’in böyle bir beyanı teslim aldığı tarihten sonraki üç aylık sürenin bitimini izleyen ayın ilk günü belirtilen toprak bakımından yürürlüğe girer. 3. Yukarıdaki iki fıkra uyarınca bulunulan herhangi bir beyan, böyle bir beyanda belirtilen toprak açısından, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne hitaben yapılan bir bildirim ile geri alınabilir veya değiştirilebilir. Geri alma ve değiştirme, Genel Sekreter’in bu bildirimini teslim aldığı tarihten sonraki üç aylık sürenin bitimini izleyen ayın ilk günü yürürlüğe girer. 4. Bu madde uyarınca bulunulan bir beyan, Sözleşme’nin 56. maddesinin 1. fıkrasına uygun olarak gerçekleştirilmiş sayılır. 5. Bu Madde’nin 1. veya 2. fıkraları uyarınca beyanda bulunan her Devlet, daha sonraki herhangi bir tarihte, bu beyanda belirtilen ülke veya ülkelerle ilgili olarak, Mahkeme’nin, her gerçek kişiden, sivil toplum kuruluşundan veya her kişi grubundan Sözleşme’nin 34. maddesine göre ve işbu Protokol’ün 1. maddesi uyarınca başvuruları alma yetkisini kabul ettiğini beyan edebilir.

Madde 3 Sözleşme ile bağlantı Taraf Devletler bu Protokol’ün 1’den 2’ye kadar olan maddelerini Sözleşme’ye ek maddeler olarak kabul ederler ve Sözleşme’nin bütün hükümleri buna göre uygulanır.

Madde 4 İmza ve onay Bu Protokol, Sözleşme’yi imzalamış olan Avrupa Konseyi üyesi devletlerin imzalarına açıktır. Protokol, onaylama, kabul veya uygun bulmaya sunulacaktır. Avrupa Konseyi üyesi bir devlet, aynı zamanda veya daha önceden Sözleşme’yi onaylamadıkça, bu Protokol’ü onaylayamaz, kabul edemez veya uygun bulamaz. Onaylama, kabul veya uygun bulma belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne verilir.

Madde 5 Yürürlüğe giriş 1. Bu Protokol, on Avrupa Konseyi üyesi devletin 4. madde hükümleri uyarınca Protokol’ün bağlayıcı olması hususundaki rızalarını bildirdikleri tarihten itibaren üç aylık bir süreyi izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girer. 2. Bu Protokol’le bağlanma hususundaki rızalarını daha sonra bildiren üye Devletler için Protokol, onay, kabul ya da uygun bulma belgesini teslim ettikleri tarihten itibaren üç aylık bir süreyi izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girer.

Madde 6 Saklama işlevleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, a) her imzalamayı, b) her onaylama, kabul veya uygun bulma belgesinin verilmesini, c) bu Protokol’ün 2. ve 5. maddeler uyarınca her yürürlüğe giriş tarihini, d) bu Protokol’e ilişkin başka her türlü işlem, ihbar veya bildirimini Konsey üyesi devletlere bildirir. Bu Protokol, İmza yetkisini haiz kişilerce imzalanmış olup, Avrupa Konseyi arşivlerinde saklanmak ve her iki metin de aynı derecede geçerli olmak üzere Fransızca ve İngilizce tek bir nüsha halinde 4 Kasım 2000 tarihinde Roma’da düzenlenmiştir. Genel Sekreter bu Protokol’ün tasdikli örneklerini imza eden bütün Avrupa Konseyi üyesi Devletlere gönderecektir.

İnsan Hakları Ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme’ye ek, ölüm cezasının her durumda kaldırılmasına dair 13 Numaralı Protokol Vilnius, 3.V.2002 Aşağıda imzası bulunan Avrupa Konseyi üyesi Devletler, Demokratik bir toplumda herkesin yaşama hakkının temel bir değer olduğu ve ölüm cezasının kaldırılmasının bu hakkın korunmasında ve tüm insanların sahip olduğu onurun tanınmasında büyük önem taşıdığı inancıyla; Roma’da 4 Kasım 1950 tarihinde imzalanan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme’nin (aşağıda “Sözleşme” olarak anılacaktır.) teminat altına aldığı yaşama hakkının korunmasını pekiştirmek dileğiyle; Strazburg’da 28 Nisan 1983 tarihinde imzalanan Sözleşme’ye Ek, Ölüm Cezasının

İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi olarak çevrilmesi gereken İnsan Hakları Sözleşmesi Romada 04.Kasım 1950 tarihinde imzalanmış ve 03.Eylül 1952 tarihinde 10 Üye Devletin de tasdik belgesini Avrupa konseyi Genel Sekreterine teslimi ile yürürlüğe girmiştir. Türkiye 04.Kasım 1950 tarihinde sözleşmeyi imzalamış ve 6366 sayılı yasa ile onaylamıştır. Onaylandığına dair belge 18.Mayıs 1954 tarihinde Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine depo edilmekle sözleşme Türkiye’de yürürlüğe girmiştir.

Kaldırılmasına Dair 6 Numaralı Protokol’ün savaş ya da yakın savaş tehlikesi zamanında işlenmiş olan fiiller için verilen ölüm cezalarını Sözleşme dışı tuttuğunu göz önünde bulundurarak; Ölüm cezasını her tür durumda kaldırmak için son adımı atmaya karar vererek, Aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

Madde 1 Ölüm cezasının kaldırılması Ölüm cezası kaldırılmıştır. Hiç kimse bu cezaya çarptırılmaz ve idam edilemez.

Madde 2 Askıya alma yasağı Sözleşme’nin 15. maddesine dayanılarak bu Protokol’ün hükümleri askıya alınmaz.

Madde 3 Çekince koyma yasağı Sözleşme’nin 57. maddesine dayanılarak bu Protokol’ün hükümleriyle ilgili hiçbir çekince konulamaz.

Madde 4 Ülkesel uygulama 1. Her devlet, imza sırasında veya onaylama, kabul ya da uygun bulma belgesinin verilmesi sırasında, bu Protokol’ün uygulanacağı ülkeyi veya ülkeleri belirleyebilir. 2. Her devlet, daha sonra herhangi bir zamanda, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne yapacağı bir bildirimle belirteceği başka herhangi bir ülkenin bu Protokol’ün uygulanma kapsamına alınmış olduğunu beyan edebilir. Bu ülke bakımından Protokol, bildirim Genel Sekreter tarafından teslim alınışından sonra üç aylık bir süreyi izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girer. 3. Yukarıdaki iki fıkra uyarınca yapılan her bildirim, Genel Sekreter’e gönderilecek bir ihbarla, bildirimde belirtilen ülkeyle ilgili olarak geri çekilebilir ya da değiştirilebilir. Geri 55 çekme ya da değiştirme, ihbarın Genel Sekreter tarafından teslim alınışından sonra üç aylık bir süreyi izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girer.

Madde 5 Sözleşme ile bağlantı Taraf Devletler bu Protokol’ün 1’den 4’e kadar olan maddelerini Sözleşme’ye ek maddeler olarak kabul ederler ve Sözleşme’nin bütün hükümleri buna göre uygulanır.

Madde 6 İmza ve onay Bu Protokol, Sözleşme’yi imzalamış olan Avrupa Konseyi üyesi devletlerin imzalarına açıktır. Protokol, onaylama, kabul veya uygun bulmaya sunulacaktır. Avrupa Konseyi üyesi bir devlet, aynı zamanda veya daha önceden Sözleşme’yi onaylamadıkça, bu Protokol’ü onaylayamaz, kabul edemez veya uygun bulamaz. Onaylama, kabul veya uygun bulma belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne verilir.

Madde 7 Yürürlüğe giriş 1. Bu Protokol, on Avrupa Konseyi üyesi devletin 6. madde hükümleri uyarınca Protokol’ün bağlayıcı olması hususundaki rızalarını bildirdikleri tarihten itibaren üç aylık bir süreyi izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girer. 2. Bu Protokol’le bağlanma hususundaki rızalarını daha sonra bildiren üye Devletler için Protokol, onay, kabul ya da uygun bulma belgesini teslim ettikleri tarihten itibaren üç aylık bir süreyi izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girer.

Madde 8 Saklama işlevleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, a) her imzalamayı, b) her onaylama, kabul veya uygun bulma belgesinin verilmesini, c) bu Protokol’ün 4. ve 7. maddeler uyarınca her yürürlüğe giriş tarihini, d) bu Protokol’e ilişkin başka her türlü işlem, ihbar veya bildirimini Konsey üyesi devletlere bildirir. Bu Protokol, İmza yetkisini haiz kişilerce imzalanmış olup, Avrupa Konseyi arşivlerinde saklanmak ve her iki metin de aynı derecede geçerli olmak üzere Fransızca ve İngilizce tek bir nüsha halinde 3 Mayıs 2002 tarihinde Vilnius’da düzenlenmiştir. Genel Sekreter bu Protokol’ün tasdikli örneklerini imza eden bütün Avrupa Konseyi üyesi Devletlere gönderecektir. TR Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Avrupa kıtasının neredeyse tamamını oluşturan 47 devlet Avrupa Konseyine üyedir. Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile kişilerin korunmasına dair diğer temel metinleri esas alan müşterek demokratik ve hukuki ilkeler geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi günümüzde en önemli sözleşmelerden bir tanesidir. Bu sözleşme ve eki olarak yapılmış protokoller bağlamında sosyal ve kişi hakları ki birinci kuşak haklar olarak tanımlanmaktadır, Avrupa Konseyi tarafından insan hak ve özgürlüklerin büyük bir kısmını içeren hükümlere yer verilmiştir. Sosyal Haklar Avrupa Sosyal Şartı olarak ayrıca düzenlenmiştir. Avrupa Konseyince düzenlenmiş olan İnsan Hakları Sözleşmesinde ve ekleri protokollerde, tüm hak ve özgürlükler insana değer veren hükümlerdir. Yapıldığı dönem itibari ile başkaca hükümlere de gereksinim oluğu söylenebilirse de ihtiva ettiği hükümler bile imzacı devletler tarafından birtakım kısıntılarla çekince konularak kabul edildiği gözetildiğinde dönemi itibari ile son derece yeterli kabul edilmek gerekir.

Türkiye sözleşmeyi çekince koymadan onaylamıştır. Ancak protokoller bakımından Türkiye'in Tevhidi Tedrisat Kanununu ilgilendiren 1. Protokol bağlamında çekincesi bulunmaktadır.

Sözleşmenin Türkiye tarafından onaylanması ile sözleşmede belirtilmiş tüm hak ve özgürlükler bakımından hem Türk vatandaşları ve hem de Türkiye'de bulunan yabancılar bakımından hükümlerin uygulanması zorunluluğu gerçekleşmiş ve Türkiye bu yükümlülüğün altına girmiştir. Sözleşme T.C. Anayasaları bağlamında hükümler konularak güvence altına alınmıştır. Böylece insan haklarına saygı göstermek gereği ve zorunluluğu gerek Anayasa emri ve gerekse Uluslararası sözleşme yükümlülüğü olarak Türkiye'de kabul edilmiştir. Bu bağlamda sözleşmede yer alan hak ve özgürlükler aleyhine fiil ve davranışların vuku bulması halinde bireylerin İnsan Hakları Mahkemesine başvurma hakkı bulunmaktadır.

Sözleşmenin Türk Hukuk sistemi içindeki etkisi bakımından durum gerek 1961 ve gerekse 1982 Anayasaları bakımından uluslararası andlaşmaların yasa gücünde olduğu kabul edilmiş bulunduğundan andlaşmaların Anayasaya aykırılığı iddia edilemez. Anayasanın 90. Maddesi açıkça usulüne uygun olarak yürürlüğe konmuş bulunan uluslararası sözleşmelerin kanun

hükmünde olduğuna dair hüküm vazetmiştir. Sözleşme ile ulusal mevzuattaki hükümlerin çatışması halinde Türk Hukuk sistemi açısından Anayasadaki hüküm bağlamında sözleşme hükümlerinin üstün olduğu belirtildiğinden hâkimin ulusal kurallar yerine sözleşmeye uygun hüküm uygulaması gerekmektedir.

Sözleşmenin 1,13,19. maddelerinde taraf devletlerin yasama yürütme ve yargılama bütün organları ile sözleşmenin uygulanmasından sorumlu olacakları belirtilmiştir. Sözleşme hükümlerine aykırılık İnsan Hakları Mahkemesi Strasburg tarafından saptanması halinde DAVALI DEVLET mahkemenin kararını yerine getirmek ile yükümlüdür. Bu yükümlülüğü mevzuatını değiştirmesine kadar uzanan bir yükümlülüktür. Ayrıca değiştirilmesi gereken Anayasanın bir hükmü dahi olsa bunu yerine getirmek ile davalı devlet yükümlü tutulmuştur.

Sözleşme gereği bireysel başvurunun Türkiye’de öğrenmeye başlanması, 28 Ocak 1987 tarihinde Bireysel Başvuru hakkının tanınması ile gerçekleşmiştir. Böylece Türkiye’de herkes sözleşme ile güvence altına alınmıştır. Türkiye’de 22 Ocak 1990 tarihinde Mahkemenin zorunlu yetkisi tanınarak sözleşmenin tam anlamı ile yürürlük kazanması mümkün olmuştur.

bb) Sözleşme Eki Protokoller

Sözleşmenin eki 14 tane protokol ile ki bu protokoller sözleşmeye 11 nolu protokol hükümleri doğrultusunda işlenmiştir ve sözleşme ile koruma altına alınan hak ve özgürlükler olarak aşağıdaki gibidir;

- 1. Yaşam hakkı (madde 2)**
- 2.İşkence yasağı (madde 3)**
- 3.Kölelik ve zorla çalıştırma yasağı (madde 4)**
- 4.Özgürlük ve güvenlik hakkı (madde 5)**
- 5.Adil yargılanma hakkı (madde 6)**
- 6. Kanunsuz ceza olmaz (madde 7)**

- 7.Özel ve aile hayatına saygı hakkı (madde 8)
- 8.Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü (madde 9)
- 9.İfade özgürlüğü (madde 10)
- 10.Dernek kurma ve toplantı özgürlüğü (madde 11)
- 11.Evlenme hakkı (madde 12)
- 12.Etkili başvuru hakkı (madde 13)
- 13.Ayrımcılık yasağı(madde 14)

Sözleşme eki protokoller hakkında açıklamalar:

1 Nolu Protokol: 20.03 1952 tarihinde Paris'te kabul edilen ve 18.05.1954 tarihinde yürürlüğe girmiş olup, protokolde mülkiyetin korunması ve eğitim hakkı, serbest seçimler hakkı ile ilgili konular düzenlenmiştir. Türkiye AİHS ile birlikte 10.03.1954 tarih ve 6366 sayılı kanun ile bu protokolü onaylamıştır. Ancak eğitim hakkı ile ilgili olarak Türkiye protokolün 1/2 maddesinin Tevhidi Tedrisat Kanunu hükümlerini ihlal etmeyeceği doğrultusunda çekince koymuştur.

2 Nolu Protokol; Strasburg'da 06.05.1963 tarihinde imzalanmış ve 21.09.1970 tarihinde yürürlüğe girmiş olup, protokol Türkiye tarafından 13.07.1967 tarih ve 900 sayılı kanunla onaylamıştır. Türkiye onay belgesini 25.03.1968 tarihinde Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine depo etmiş ve Protokol Türkiye bakımından 21.09.1970 tarihi itibariyle yürürlüğe girmiştir. Protokol Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine, Bakanlar Komitesinin istemi üzerine tavsiye görüşü verme yetkisi ile ilgili olup, Türkiye 11 No'lu protokolü kabul etmekle 2 nolu protokoldeki sözleşmede değişikliklerin yerine geçen 11 nolu protokol hükümlerinin geçtiğini kabul etmiştir.

3 Nolu Protokol; Strasburg'da 06.5.963 tarihinde imzalanmış 21.09.1970 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu protokol Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 29, 30 ve 34. maddelerini değiştirmiştir. Türkiye bu protokolü 13.07.1967 tarih ve 901 sayılı Kanun ile onaylamıştır. Onay belgesi 25.03.1968 tarihinde Avrupa

Konseyi Genel Sekreterliği'ne depo edilmiştir. 21.09.1970 tarihinden itibaren Türkiye açısından yürürlüğe girmiştir. Aynı şekilde 3 nolu protokol hükümlerinin yerini 11 nolu protokol hükümleri almıştır.

4 Nolu Protokol; Strasburg'da 16.09.1963 tarihinde imzaya açılan ve 02.05.1968 tarihinde yürürlüğe girmiş olup bu protokol Türkiye tarafından 19.10.1992 tarihinde imzalanmış ve 23.02.1994 tarih ve 3975 sayılı Kanun ile onaylanmıştır. Ancak onay belgesi depo edilmemiştir. Bu protokol ile ilgili kenar başlıklar 11 nolu protokol ile düzenlenmiştir. Fakat protokolün Türkçe metni Bakanlar Kurulunca uygun bulunmuş ve yayınlanmış bulunduğundan prosedür tamamlanmamış olmakla beraber, iç hukuk bakımından hukuki sonuç doğuracaktır.

Yasa ile kabul edilmiş bulunduğundan hukuki sonuç doğuracak olan konular Borçtan ötürü hapis yasağı, Seyahat zgrlğ, Vatandaşların sınır dışı edilmesi yasağı, Yabancılardan toplu olarak sınır dışı edilmesi yasağı, konularını olarak son derece önemli hususları içermektedir.

5 Nolu Protokol; Strasburg'da 20.01.1966 tarihinde imzaya açılan ve 20.12.1971 tarihinde yürürlüğe giren protokol ile Sözleşmenin 22. ve 40. Maddeleri değiştirilmiştir. Aynı şekilde 11 nolu protokol ile bu değişiklikler yerine işlenmiştir. Türkiye 5 nolu protokolü 14.05.1971 tarihinde imzalamış ve Bakanlar Kurulunun 29.9.1971 tarihli, 7/3211 sayılı kararıyla onaylamıştır. Onay belgesi de 20.12.1971 tarihinde Avrupa Konseyi genel sekreterliğine depo edilmiştir.

6 nolu Protokol ; Strasburg'da 28.04.1983 tarihinde imzaya açılan ve 01.03.1985 tarihinde yürürlüğe giren protokol yaşam hakkının korunması ile ilgili olup, Türkiye tarafından 15.01.2003 tarihinde imzalamıştır. 15.08.2003 tarih ve 2003/6069 sayılı Bakanlar Kurulu'nun kararı ile onaylanmıştır. Onay belgesi Avrupa Konseyi genel Sekreterliğine depo edilmiştir.

7 Nolu Protokol; Strasburg'da 22.11.1984 tarihinde imzaya açılmış ve 01.11.1988 tarihinde yürürlüğe giren protokol, yabancıların sınır dışı edilmesine ilişkin usuli güvenceler, ceza davalarında temyiz hakkı, haksız mahkûmiyetten ötürü tazminat, ikinci kez yargılanmama ya da cezalandırılmama hakkı, eşler arasında eşitlik, ile ilgili olup Türkiye Protokol'ü 14.03.1985 tarihinde imzalamıştır. Protokol 25 Mart 2016 tarih ve 29664 sayılı kanun ile uygun bulunmuştur.

8 Nolu Protokol; Viyana'da 19.03.1985 tarihinde imzaya açılan ve 01.01.1990 tarihinde yürürlüğe girmiş olup, bu protokol Sözleşme'nin 20,21,23, 28,29,30,31,34,40,41,43. maddelerinde değişiklik yapmıştır. 11 No'lu Protokol hükümleri ile madde metinlerine değişiklikler işlenmiştir. Türkiye 04.02.1986 tarihinde Protokol'ü imzalamış ve 12.04.1989 tarih ve 3526 sayılı Kanun ile onaylamıştır ve Bakanlar Kurulu'nun 23.06.1989 tarih ve 89/14295 sayılı kararı ile onaylama uygun bulunmuş ve yayımlanmıştır. Onay belgesi Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine 19.09.1989 tarihinde depo edilerek Protokol Türkiye'de 01.01.1990 tarihi itibariyle yürürlüğe girmiştir.

9 Nolu Protokol; Roma'da 06.11.1990 tarihinde imzalanmış ve 01.10.1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu protokol Sözleşmenin 31.44.45 ve 48.maddelerine değişiklik getirmiştir.11 No'lu Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle sözleşme metnine değişiklikler işlenmiştir. Türkiye Protokol'ü 06.11.1990 tarihinde imzalamıştır.

10 Nolu Protokol; Strasburg'da 25.03.1992 tarihinde imzalanmış Bakanlar Komitesi karar yeter sayısında değişiklik içeren bir madde olup, fakat tüm Devletler imzalamadığı için yürürlüğe girmemiştir. Protokol Sözleşmenin 32. Maddesine değişiklik getirmiştir. Değişiklik 11 nolu Protokol ile Sözleşme metnine işlenmiştir. Ancak uygulanmamaktadır.

11 Nolu Protokol; Strasburg'da 11.05.1994 tarihle imzalanmış ve 01.11.1998 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Protokol Sözleşmenin

19 ila 56. Maddelerinde değişiklikler ve bazı protokollerdeki denetim sistemlerinde değişiklikler yapmıştır. Tüm bu değişiklikler 11 nolu Protokol hükümleri gereğince Sözleşme metnine işlenmiş bulunmaktadır. Türkiye protokolü 11.05.1994 tarihinde imzalamış ve 14.05.1997 tarih 4255 sayılı Kanunla onaylanmış ve onay 22.05.1997 tarihle yayımlanmış ve Bakanlar Kurulu onayı da 20.06.1997 tarihli sayısında yayımlanmış, onay belgesi Avrupa Konseyi Genel Sekreterine 10.07.1997 tarihinde depo edilmiştir. Bu bağlamda protokol hükümleri 01.11.1998 tarihinden itibaren yürürlüktedir. Bu protokol ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gereği koruma mekanizması için iki organ olarak düzenlenmiş olan Komisyon ve Divan 11 nolu protokol ile iki organ birleştirilmiş ve Sözleşmenin 19. Maddesi gereğince Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi olarak sistem değiştirilmiştir.

12 Nolu Protokol; Roma'da 04.11.2000 tarihinde imzaya açılan Protokol Sözleşmenin 14. maddesinde ayrımcılık yasağını düzenlemiştir. Türkiye 18.04.2001 tarihinde imzalamış ancak onaylamamıştır. Ayrımcılık yasağı ile ilgili düzenleme gereği cinsiyet ırk renk dil din politik görüş ulusal veya sosyal köken, ulsal azınlık doğum ile elde edilmiş haklar bağlamında hiçbir kimsenin yasalar ile sağlanmış haklar bakımından ayrımcılığa tabi tutulmayacaktır.

13 Nolu Protokol; Ölüm Cezasının Her Koşulda Kaldırılmasına dair olup 03.05.2002 tarihinde imzaya açılmıştır. Türkiye 09/01/2004 tarihinde 13 nolu protokolü imzalamış ve 16/10/2005 Tarih ve 5409 Sayı ile 13 No'lu Protokolün onaylanmasının uygun bulunduğu hakkında kanun ile kabul olmuştur. Bakanlar Kurulu 17/11/2005 Tarih ve 2005/96849 sayılı kararı ile bu protokolün onaylanması kararlaştırılmış, böylece Türkiye'de 13 No'lu Protokol ile ölüm cezanın kaldırılmasına ilişkin olarak 01/06/2006 tarihinden itibaren uygulamaya yürürlük kazandırmıştır.

14 Nolu Protokol; Sözleşmenin denetimi ile ilgili değişiklikler yapılmasına ilişkin hükümleri ihtiva etmektedir. 13.05.2004

tarihinde imzaya açılmış bu protokolü 06.10.2004 tarihinde imzalamıştır. Türkiye 5512 sayılı Kanun ile 01.06.2006 tarihinde kabul etmiştir.

cc)Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve T.C. Anayasa Mahkemesi

1)Genel Olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru

Temel hak ve özgürlüklerin korunmasında ulusal ve uluslararası sistemlerin varlığı insanların temel hak ve özgürlüklerini korumakla yükümlü olan Devletin yargı kurumlarının görevinin önünde değildir. Anayasal hak olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti Anayasasında 90 madde ile tanınmış olan **Milletlerarası Andlaşmaları Uygun Bulma** konusundaki hüküm gereği:

“Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak antlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanun ile uygun bulmasına bağlıdır.

Ekonomik, ticari veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan antlaşmalar, Devlet maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartı ile, yayınlanma ile yürürlüğe konulabilir. Bu takdirde bu antlaşmalar, yayınlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur.

Milletlerarası bir antlaşmaya dayanan uygulama anlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticari, teknik veya idari antlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisine uygun bulunması zorunluluğu yoktur; ancak bu fıkra göre yapılan ekonomik, ticari veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren antlaşmalar, yayınlanmadan yürürlüğe konulamaz.

Türk Kanunlarına değişiklik getiren her türlü antlaşmaların yapılmasında birinci fıkra hükmü uygulanır.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasa aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalar ile kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeni ile çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esasa alınır. “

Bu madde gereği, ulusal mevzuat hükmü ile temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası bir sözleşme hükmü arasında çelişki varsa, hâkim mutlaka uluslararası sözleşme hükümlerini uygulayacaktır.

Bu madde insan Hakları Sözleşmesinin iç hukukta uygulanabilirliğini belirten madde olarak AİHM ne başvuru bağlamında emredici bir hükümdür. Bu fıkra ile Türkiye Cumhuriyeti Devletinin taraf olduğu tüm uluslararası antlaşmalar ulusal mevzuatın üzerinde olmak üzere kabul edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti 1987 tarihinde Bireysel Başvuru hakkını tanımış ve 1989 da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yetkisini kabul etmekle Türk vatandaşları bireysel başvuru hakkının olmasını kurtarıcı mahkeme olarak kabul etmişlerdir. Hatta bir üst temyiz mahkemesi olarak algılandığından Türk halkı ihtilaflarını Türkiye’de Türk yargısı ile çözemediği ve adalete güveninin kalmadığı bir durumda umut olarak AİHM ne sarılmıştır.

Ancak vatandaşların ve avukatların bilmediği birçok konu nedeni ile AİHM ne başvurular sonuçsuz kalmıştır. AİHM ne başvuru için gereken koşullar ağır ve kolay aşılabilecek nitelikte değildir. Yerel mahkemeler ve üst mahkemelerin gerek zaman ve gerekse istikrar açısından yeterli güveni vermemesi kararların birbiri ile çelişmesi yöreden yöreye farklı kararların çıkması,

özellikle ceza davalarında gereksiz yere tutuklamalar, peşin ceza hükmü gibi uygulanması nedeni ile toplumun adalete ve devlete olan güvenini sarsmış bulunduğundan AİHM si kurtarıcı olarak görünmekte idi.

Ancak şimdi AİHM'den de davaların o kadar kısa sürede çıkmaması ve beklenen sonucu vermemesi Türk insanının güvenini sarsmış bulunmaktadır. AİHM' nin verdiği kararların Türkiye Cumhuriyeti Devletinin birçok konuda ve özellikle insan hakları konusunda yasal değişiklikler yapmasını sağlamış bulunması her ne kadar uygulama aksaklıkları olsa da yasallığı bağlamında ümit vericidir.

AİHM'sinin varlığı, ulusal mahkemelerin ulusal mevzuat hükmü ile temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşme hükmü arasında çelişki olduğu takdirde, hakimlerde mutlaka uluslararası sözleşme hükümlerini uygulaması gerektiği bilincinin yerleşmesi açısından yararı olmuştur.

Aslında Anayasa madde 90, Türk yargı sisteminde temel hak ve özgürlüklerin korunması bakımından tek başına yeterli olsa da belirtmek gerekir ki, yargı mensupları en temel koruma mekanizması olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine karşı ciddi bir direnç göstermişlerdir. Bu durum halen devam etmektedir.

Ancak Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkının tanınması ve bu çerçevede Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Konseyi kurumları ve yüksek yargı ile Adalet Bakanlığı arasındaki görüş alışverişi, ortak çalışmalar, eğitimler yapılması ile varılan iş birliği büyük ölçüde direncin azalmasına neden olmuştur. Yerel Mahkemelerin Türkçeye çevrilmiş AİHM kararlarına atıf yapmaya başlaması da önemli bir gelişmedir. Ancak bu tür atıfların var olması birçok konuda ve olayda sözleşmeye aykırı kararların çıkması yine de engellenememektedir. Yerel Mahkemeler ve Yargıtay hatta Anayasa Mahkemesi bile AİHMahkemesinin içtihatlarına aykırı kararlar verebilmekte ve sözleşme hükümlerini ihlal edebilmektedir.

Bunun sebebini eskiden beri var olan devleti koruma refleksinin aşılammış olması olarak belirtmek doğru bir görüş olacaktır. Oysa adaletin tecellisinde konu Devleti veya başka bir mercii korumak şeklinde gerçekleştirilemez. Yargının görevi temel hak ve özgürlükleri objektif olarak korumaktır. Aksi bir görüş ve karar vatandaşın hakkını ihlal etmek olur ki adaletin görevi bu değildir.

Duruma örnek vermek gerekirse; Uzun yıllar tapuları iptal edilmiş vatandaşların tazminat alması ile ilgili Yargıtay 20 Hukuk Dairesinde görüşülmekte olan davalarda Yargıtay direnmiş ve buna gerekçe olarak Devleti koruma refleksi ile davaları Devlet lehine yorumlamıştır. Oysa AİHM Mahkemesince bu konuda onlarca karar verilerek Yargıtay'ın bu tutumunun yanlış olduğunu belirtilmiştir.

AİHM vatandaşın taşınmazının orman alanında kaldığı iddiası ile devletin tapuyu iptal etmesi işlemine karşı vatandaşın yargıda bu durumu adil yargılama ile kendi lehine ispatlanmış olması durumunda, mahkeme olarak devletin tapu iptalinde bulunamayacağına karar vermesinin doğru olduğuna karar vermesi gerekmektedir.

Tapu kaydına güvenerek vatandaşın tapuda gayrimenkulün temlik işlemini gerçekleştirmesi halinde ve tapunun devletin bir kurumu olduğu gerçeği karşısında tapudaki işlemin iptali yasaya aykırıdır. Şöyle ki, tapuda gerçekleşmiş fiili işlemi devlet gerçekleştirmektedir. Bu nedenle, o taşınmazın bulunduğu yerde kadastro işlemini yapan devlettir. Devletin önce tapu verilmesini mümkün kılması ve sonradan bu yanlış oldu orman alanı imiş tapuyu iptal ediyorum şeklinde bir işlem ifası yanlıştır. Devletin vatandaşa taşınmazın parasını tazminat olarak vermesi gerekmektedir.

AİHM' nin bu kararından sonra Yargıtay mantığı kavrayarak, içtihadını radikal bir şekilde değiştirmiştir. Hatta geçerli bir gerekçe yazmadan tapu kaydının tutulmasına ilişkin Devletin sorumluluğu ile ilgili davalarda zamanaşımı süresini 1

yıldan 10 yıla çıkartarak, vatandaşın AİHM ne gitmesine gerek kalmadan vatandaş hakkını almaya başlamıştır. Bunun dışında gayrimenkuller ile ilgili ihtilaflarda AİHM ne müracaatlar gerçekleşmektedir.

Diğer bir içtihatta meydana gelen değişiklik ise idari yargıda dava değerinin değiştirilmesi ıslah konusunda yaşanmıştır. Tam yargı davası açmak gerektiğinde maddi zararın ne miktar olduğu ancak teknik bir inceleme sonucunda ortaya çıkacaksa bu takdirde, sembolik bir rakam üzerinden pilot dava açılması ve bir yıl içinde davanın ıslah edilmesi gerekmektedir. Oysa dava devam ederken bir yıl geçtikten sonraki bir zamanda bilirkişi raporu verilmesi uygulamada olağan bir durum olduğundan ve zararın miktarının da pilot davadaki miktardan çok fazla olarak belirlenmesi halinde, bilirkişi raporuna göre davanın ıslah edilmesi gerektiğinde bir yıllık hak düşürücü süre geçmiş olduğundan mahkemeler ıslah işleminin bir yıllık hak düşürücü süreden sonra yapılmış olması nedeni ile talebi nazara almamakta ve red etmekteydiler. Bu nedenle davalar yüksek bedeller ile açılmakta idi ve davanın reddi halinde de çok ciddi vekalet ücretleri ödenmekteydi.

AİHM, Okçu kararında bu konuya parmak basarak Türk Yargısının yanlış yaptığını görerek, yıllarca süren davalarda hem ıslah hakkının ortadan kalkması ve hem de talep edilen meblağların enflasyon nedeni ile pul olması ve raporun da söz konusu davada 4 yılda verilmiş bulunması nedenleri ile, İdari Yargı Usul Kanununda değişiklik yapılmasını mümkün kılmıştır. Böylece davada bir kereye mahsus olmak üzere ıslah imkânı getirilmiş ve zamanaşımı sorunu aşılmıştır.

AİHM' nin kararları bu şekilde işlemektedir. Zaman içinde AİHM' nin sisteminin Türk Hukukuna kanun koyucu tarafından transferi gerekecektir. Çünkü Türk Yargı sistemindeki direnç nedeni ile AİHM ne başvurular çok artmış ve Türkiye ciddi tazminatlar ödemektedir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Devleti AİHM ne en çok başvuruda bulunan ülke olarak siyasi bir yük taşımak zorunda kalmıştır. AİHM de Türkiye açısından en fazla

ihlal kararları verildiği bir gerçektir. Ayrıca hakkında en çok başvuru yapılan ülke sıralamasında Türkiye birinciliği uzun yıllar kimseye bırakmamıştır.

i) Devlet Başvurusu

Devlet başvurusu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin özelliklerinden birisi olarak, sözleşmede güvence altına alınmış hak ve özgürlükler bağlamında bunların korunması açısından her Devlet sorumlu bulunduğu aralarından İnsan Hakları açısından kamu düzeni oluşmuştur. Bu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile getirilmiş bir düzendir. Ulusal çıkarların korunması yerine Avrupa Konseyinin amaçlarının gerçekleşmesi için sözleşmenin tarafı Devletler, sözleşmeyi ihlal eden Devletin ihlalini önlemek için sorumluluk altında olarak, ihlalci Devlet aleyhine herhangi bir somut menfaat olmaksızın Sözleşmenin 33. maddesi gereğince ,” *Her yüksek sözleşmeci taraf başka bir yüksek sözleşmeci tarafın bu sözleşmenin ve Ek Protokollerin hükümlerine aykırı davrandığı iddiası ile Mahkemeye başvuruda bulunabilir*” hükmü çerçevesinde mahkemeye durumu bildiren bir başvuruda bulunabilir. Mahkemenin bu konudaki uygulaması mutedil bir yaklaşımla gerçekleşmektedir. Bu tür Devlet başvuruları ikincil nitelikte bulunmaktadır. Devlet başvurularının daha ziyade siyasi baskı vasıtası olarak kullanıldığı görülmektedir. Türkiye aleyhine Devlet başvuruları yapılmıştır.¹¹⁸ Genelde bu tür başvurular az olup, Mahkemeye yapılan başvuruların sulh en çözülmesi amaçlanmaktadır.

ii) Bireysel Başvuru

Bireysel başvuru bir bireyin devletini şikâyet edebilme hakkıdır. İnsan Hakları Sözleşmesinin 34. maddesi “*Bu sözleşmede ve Ek Protokollerde tanınan hakların Yüksek Sözleşmeci taraflardan biri tarafından ihlal edilmesinden zarar gördüğü (mağdur olduğu) iddiasında bulunan her gerçek kişi, hükümet dışı*

¹¹⁸ Danimarka-Türkiye arasında 05.04.2000 tarihli başvuru yapılmış dostane çözüm getirilmiştir. Keza Loizidou-Türkiye davasında Kıbrıs Rum Yönetimi de müdahil olarak Devlet başvurusu yapmıştır.

kuruluş ve kişi gurubu, Mahkemeye başvuruda bulunabilir. Yüksek sözleşmecî taraflar bu hakkın etkin bir biçimde kullanılmasına hiçbir suretle engel almamakla yükümlüdürler.” şeklinde hüküm koymuştur.

İnsan Hakları Sözleşmesinin 35. maddesi

“1- Mahkemeye, ancak uluslararası hukukun genel olarak benimsenmiş ilkelerine göre kabul edilen iç hukuk başvuru yollarının tüketilmesinden sonra ve kesin kararın verildiği tarihten itibaren başlayarak altı aylık süre içinde başvurulabilir.

2- Mahkemeye 34. maddeye göre sunulmuş olup;

a) Kime ait olduğu bilinmeyen ya da

b) Mahkeme tarafından daha önce incelenmiş bir konuyla aynı içeriğe sahip olan, ya da başka bir uluslararası inceleme veya uzlaşma merciine sunulmuş bulunan ve konuyla ilgili yeni bilgiler içermeyen bir dilekçeyi ele alamaz.

3- Mahkeme 34. maddeye göre, önüne gelen, ancak bu sözleşmenin EK protokollerinin konusu ile bağdaşmazlığını, açıkça dayanaksız olduğunu ya da dilekçe hakkının kötüye kullanıldığını gördüğü bir başvurunun kabul edilmezliğini açıklar.

4- Mahkeme, bu maddeye göre kabul edilmezliğe karar verdiği başvuruları reddeder. Yargılama sürecinin her aşamasında bu biçimde karar verebilir.”

Şeklindeki hüküm ile genel olarak bireysel başvurunun hangi şartlar altında yapılabileceği açıklanmıştır.

AİHMahkemesi uluslar üstü bir mahkeme olarak ulusal mercilerin ulusal mevzuatını doğru uygulayıp uygulamadığı konusunda karar veremez. Böyle bir yetkisi bulunmamaktadır. Başka deyişle ulusal mahkemelerin üzerinde onların temyiz mercii gibi hareket etmek ve karar vermek yetkisi yoktur. Mahkeme ulusal kararın sözleşmeyi ihlal edip etmediğini araştırmaktadır. Ulusal hâkim ulusal kanun hükmünü

uygularken sözleşme hükümlerini ihlal etmiş olması halinde dava mahkemece incelenebilmektedir.

Örnek vermek gerekirse; AİHS nin 1 nolu Protokolünün 1. maddesi mülkiyet hakkını teminat altına almıştır. Gerçek kişinin mal mülk hakkına saygı gösterilmesini isteme hakkı vardır. Buna göre Devletin mülkiyet hakkına müdahale edecek sosyal ve ekonomik politikalar uygulama hakkı bulunmakla beraber, bu tür müdahalelerin meşru olması gerekmektedir. AİHM si kendini ulusal mahkemelerin yerine koymamakla beraber, ulusal mahkemelerin olaya yaklaşım tarzlarını araştırmak ve bunları sorgulamak durumu vardır.

Özellikle kamulaştırma konuları AİHM ne başvuruların yapılmasına neden olmuştur. Bir diğer başvuru yapılabilecek konu İnsan Hakları Sözleşmesinin 3 maddesinde belirtilen husustur. Hiç kimse işkence ve insanlık dışı veya küçük düşürücü muameleye veya cezaya maruz bırakılmayacaktır maddesi gereğince, bu tür muamelenin gerçekleşmesi halinde bireysel başvuru imkânı bulunmaktadır. Keza kişi özgürlüğü ve güveni açısından AİHS nin 5. maddesinde belirtilen özgürlük ve güven hakkından mahrum kalınmış bulunması durumunda bunun hukuka aykırı olması şartı ile bireysel başvuruda bulunulabilmektedir.

AİHM kararına uymamanın yaptırımını ile ilgili belirtmek gerekirse, uluslararası bir kuruluşun kararlarına uymanın taahhüt edildiği ve PACTA SUND SERVANDA kuralı gereğince uymak zorunludur. Akde vefa borcu nedeni ile uymak üye Devletlerce garanti edilmiştir. Tüm taraflar kararlara uymak zorundadır, bunun aksine bir uygulama söz konusu olmayacaktır. Uyulmadığı takdirde sistemden çıkmak durumunda kalınmaktadır. Sistemden çıkmak politik sonuçları da birlikte getirmektedir.

2)T.C.Anayasa Mahkemesine Bireysel başvuru

i) Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun (6216 nolu ve 30.03.2011 tarihli) Yasa Gereği Türkiye

Cumhuriyeti Devleti Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Hakkındaki Yetkisi

Hak ve özgürlüklerin korunması için Türkiye’de yeni bir sistem Anayasa Mahkemesine Başvuru yolu ile gerçekleştirilmek istenmiştir.

AİHM ne başvuruların çok olması nedeni ile ve Türkiye’nin insan hakları bakımından kötü durumunu ortadan kaldırmak için, Türkiye’de Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru sistemi kabul edilmiştir.

Bunun anlamı, hak ve özgürlüklerin korunmasında tek yetkili başvuru mercii olan AİHM yanında aynı nitelikte ve aynı yapısal sistemde karar verecek olan Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru sisteminin Türk Yargısı içinde gerçekleştirilmesi ve AİHM başvurmadan önce başka bir son merci daha yaratılmış olmasıdır. AYM bireysel başvuru sistemi 2010 yılındaki Anayasa değişikliği ile kabul edilmiş ancak AYM Eylül 2012 yılından itibaren başvuru kabul etmeye başlamıştır.

Gerek AİHM ve gerekse AYM sistemlerinin özelliğinin ikincil olmasıdır (subsidiare). Başka deyişle davacıların öncelikle hak ve özgürlükler için yerel mahkemelerde dava açmak ve haklarını talep etmek durumunda oldukları kesin bir kuraldır. Davaların en alt yargı mercilerinden başlayarak yargısal ve idari aşamaları geçirdikten sonra hakkın sağlanamadığı kesin kural haline geldiği zaman, önce AYM ve ondan sonra AİHM’e başvurulması şeklinde bir uygulama sistemine geçilmiştir.

Örnek vermek gerekirse, kamulaştırmasız el atmada vatandaşın taşınmazına idare kamulaştırma yapmadan el attığı zaman veya bir şekilde vatandaşı mülkünden yoksun bıraktığı zaman taşınmazın bedelini vatandaşa ödemesi gerekmektedir. Eğer idare bir bedel ödememişse, vatandaş taşınmazına idarenin tecavüz ettiği iddiasıyla dava açabilmektedir.

Yerel mahkeme kararında sözleşme hükümlerine aykırı olarak, davacı vatandaşın davası ile ilgili yanlış eksik karar verilmesi halinde veya davanın tamamen ret edilmesi durumunda veya mülkiyet hakkını da ihlal edecek şekilde eksik yanlış ve sözleşme hükümlerindeki kurallara aykırı biçimde hüküm oluşturulmasında davacı vatandaşın bir üst mahkemeye başvurabilme hakkı vardır. Davacı üst mahkemede Yargıtay'da da talep ve davasına uygun olarak hakkını alamamışsa bu takdirde tüm müracaat mercilerini tükettikten sonra AYM ne başvurabilecektir. Anayasa Mahkemesinden de bir sonuç alamazsa bu takdirde AİHM ne gidebilme hakkı 2010 yılındaki değişiklik ile yaratılmıştır.

T.C. Anayasa 148. maddesinde ¹¹⁹ 07.05.2010 tarihli ve 5982 sayılı yasanın 18 maddesi ile değiştirilerek, Anayasa

¹¹⁹ Yüksek Mahkemeler ile ilgili bölümde üyelerin görev ve yetkileri başlığı altında düzenlenen hüküm ile vatandaşların kanun yollarını tüketmelerine ilişkin olarak Anayasa Mahkemesine başvurma sistemi de düzenlenmiştir.

Görev ve yetkileri MADDE 148- (Değişik: 12/9/2010-5982/18 md.) Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararname ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımından uygunluğunu **denetler ve bireysel başvuruları karara bağlar**. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler. Ancak, olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükmünde kararname ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz. Kanunların şekil bakımından denetlenmesi, son oylamanın, öngörülen çoğunlukla yapılmadığı; Anayasa değişikliklerinde ise, teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlıdır. Şekil bakımından denetleme, Cumhurbaşkanınca veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin beşte biri tarafından istenebilir. Kanunun yayımlandığı tarihten itibaren on gün geçtikten sonra, şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açılmaz; def'i yoluyla da ileri sürülemez. (Ek fıkra: 12/9/2010-5982/18 md.) Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır. (Ek fıkra: 12/9/2010-5982/18 md.) Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz. (Ek fıkra: 12/9/2010-5982/18 md.) Bireysel başvuruya ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir. (Değişik: 12/9/2010-5982/18 md.) Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanını, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek * Bu fıkranın birinci cümlesindeki, "her boş üyelik için," ibaresinden sonra gelen "... bir üye ancak bir aday için oy kullanabilir; ..." ve ikinci cümlesindeki, "yapılacak seçimde" ibaresinden sonra gelen "... de her bir baro başkanı ancak bir aday için oy kullanabilir ve ..." ibareleri Anayasa Mahkemesinin 7/7/2010 tarihli ve E.: 2010/49, K.: 2010/87 sayılı Kararı ile iptal edilmiştir. (R.G.: 1/8/2010 - Mükerrer 27659) ** Bu maddenin kenar başlığı, "2. Üyelik'in sona ermesi" iken, 12/9/2010 tarihli ve 5982 sayılı Kanunun 17 nci maddesiyle değiştirilmiş ve metne işlenmiştir. İdare Mahkemesi Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar. (Ek fıkra: 12/9/2010-5982/18 md.) Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divanda yargılanırlar. Yüce Divanda, savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcivekili yapar. (Değişik: 12/9/2010-5982/18 md.) Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme başvurusu yapılabilir. Genel Kurulun yeniden inceleme sonucunda verdiği kararlar kesindir. Anayasa Mahkemesi, Anayasa ile verilen diğer görevleri de yerine getirir.

Mahkemesinin, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İÇtüzüğünün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu *denetler ve bireysel başvuruları karara bağlar*, hükmü çerçevesinde, vatandaşların AİHM ne başvurularında tüketmek zorunda kaldıkları mercilere bir yenisi daha eklenmiştir.

ii) Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Sistemi (6216 sayılı ve 30.11.2011 tarihli Kanun 4. Bölüm)

6216 sayılı, 30.03.2011 tarihli bu kanunun 4.Bölüm ve 45. maddesi Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkını düzenlemiştir. Buna göre;

- 1- Herkes Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu Protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir.**
- 2- İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir.**
- 3- Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz.**

46. Madde bireysel başvuru hakkına sahip olanlar ile ilgili hüküm düzenlemiştir. Buna göre;

- 1-Bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeni ile güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilir.**

2- Kamu tüzel kişiler bireysel başvuru yapamaz. Özel hukuk tüzel kişiler sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesi ile bireysel başvuruda bulunabilir.

3-Yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak düzenlenmiş sistemde yabancılar bireysel başvuru yapamaz.

47. Madde Başvuru usulünü düzenlemiştir. Buna göre;

1-Bireysel başvurular bu kanunda ve iç tüzükte belirtilen şartlara uygun olarak doğrudan ya da mahkemeler veya yurt dışı temsilcilikler vasıtası ile yapılabilir. Başvurunun diğer yollar ile kabulüne ilişkin usul ve esaslar iç tüzükte düzenlenir.

2- Bireysel başvurular harca tabidir.

3-Başvuru dilekçesinde başvuru yapanın ve varsa temsilcisinin kimlik ve adres bilgileri, işlem ve eylem ya da ihmal nedeni ile ihlal edildiği ileri sürülen hak ve özgürlüğün ve dayanılan Anayasa hükümlerinin, ihlal gerekçelerinin, başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin aşamaların, başvuru yollarının tüketildiği, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarih ile varsa uğranılan zararın belirtilmesi gerekir. Başvuru dilekçesine, dayanılan deliller ile ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem veya kararların aslı ya da örneğinin ve harcın ödendiğine dair belgenin eklenmesi şarttır.

4- Başvurucu bir avukat tarafından temsil ediliyorsa, vekaletnamenin sunulması gerekir.

5- Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tükendiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren 30 gün içinde yapılması gerekir. Haklı mazereti nedeni ile süresi içinde başvuramayanlar, mazeretin kalktığı tarihten itibaren 15 gün içinde ve mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte başvurabilirler. Mahkeme, öncelikle başvuru yapanın mazeretinin geçerli görülüp görülmediğini inceleyerek talebi kabul veya reddeder.

6- Başvuru evrakında herhangi bir eksiklik bulunması halinde, Mahkeme yazı işleri tarafından eksikliğin giderilmesi için başvurucu veya varsa vekiline 15 günü geçmemek üzere bir süre verilir ve geçerli mazereti olmaksızın bu sürede eksikliğin tamamlanmaması durumunda başvurunun reddine karar verileceği bildirilir.

7- 48.madde bireysel başvuruların kabul edilebilirlik şartları ve incelenmesi ile ilgili maddedir.

1- Bireysel başvuru hakkında kabul edilebilirlik kararı verilebilmesi için 45 ila 47. maddelerde öngörülen şartların taşınması gerekir.

2-Mahkeme Anayasa uygulaması ve yorumlaması veya temel hakların kapsamı ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular ile açıklanan dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilmezliğine karar verebilir.

3- Kabul edilebilirlik incelemesi komisyonlarca yapılır. Kabul edilebilirlik şartlarını taşımadığı oy birliği ile karar verilen başvurular hakkında kabul edilmezlik kararı verilir. Oy birliği sağlanamayan dosyalar bölümlere havale edilir.

4- Kabul edilmezlik kararları kesindir ve ilgililere tebliğ edilir.

5-Kabul edilebilirlik şartları incelemesinin usul ve esasları ile ilgili diğer hususlar iç tüzükte düzenlenir.

8-49. madde esas hakkında inceleme ile ilgili hüküm olup buna göre;

1-Kabul edilebilirliğine karar verilen bireysel başvuruların esas incelemesi bölümler tarafından yapılır. Başkan iş yükünün bölümler arasında dengeli bir şekilde dağıtılması için gerekli önlemleri alır.

2-Bireysel başvurunun kabul edilebilirliğine karar verilmesi halinde, başvurunun bir örneği bilgi için Adalet Bakanlığına gönderilir. Adalet Bakanlığı gerekli gördüğü hallerde görüşünü yazılı olarak mahkemeye bildirir.

3- Komisyonlar ve bölümler bireysel başvuruları incelerken bir temel hakkın ihlal edilip edilmediğine yönelik her türlü araştırma ve inceleme yapabilir. Başvuru ile ilgili gerekli görülen bilgi belge ve deliller ilgililerden istenir.

4-Mahkeme incelemesini dosya üzerinden yapmakla birlikte, gerekli görürse duruşma yapılmasına karar verebilir.

5-Bölümler, esas inceleme aşamasında, başvurucunun temel haklarını koruması için zorunlu gördükleri tedbirlere resen veya başvurucunun talebi üzerine karar verebilir. Tedbire karar verilmesi halinde, esas hakkındaki kararın en geç altı ay içinde verilmesi gerekir. Aksi takdirde tedbir kararı kendiliğinden kalkar.

6-Bölümlerin bir mahkeme kararına karşı yapılan bireysel başvurulara ilişkin incelemeleri, bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağına belirlenmesi ile sınırlıdır. Bölümlerce kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.

7-Bireysel başvuruların incelenmesinde, bu kanun ve iç tüzükte hüküm bulunmayan hallerde ilgili usul kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümleri uygulanır.

8-Esas hakkında incelemenin usul ve esasları ile ilgili diğer hususlar İç Tüzükte düzenlenir.

9-50.madde kararlar ile ilgili hükmü düzenlemiştir. Buna göre;

1-Esas inceleme sonunda, başvurucunun hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir. İhlal kararı verilmesi halinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması yapılması gerekenlere hükmedilir. Ancak yerindelik denetimi yapılmaz. İdari eylem ve işlem niteliğine karar verilemez.

2-Tesbit edilen bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir.

Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hallerde başvuru lehine tazminata hükmedilir veya genel mahkemelerde dava açılması yolu gösterilebilir. Yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkeme, Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kadiracak şekilde mümkünse dosya üzerinden karar verir.

3- Bölümlerin esas hakkındaki kararları gerekçeleri ile birlikte ilgililere ve Adalet Bakanlığına tebliğ edilir ve Mahkemenin internet sayfasında yayımlanır. Bu kararların hangilerinin Resmî Gazetede yayımlanacağına ilişkin hususlar İç tüzükte gösterilir.

4- Komisyonlar arasındaki içtihat farklılıkları, bağlı oldukları bölümler; bölümler arasındaki içtihat farklılıkları ise Genel Kurul tarafından karara bağlanır. Buna ilişkin diğer hususlar İç Tüzükte düzenlenir.

5-Davadan feragat halinde, düşme kararı verilir.

10-51. madde başvuru hakkının kötüye kullanılması ile ilgili hükmü düzenlemiştir, buna göre;

Bireysel başvuru hakkını açıkça kötüye kullandığı tespit edilen başvurucular aleyhine yargılama giderlerinin dışında ayrıca 2000 TL'den fazla olmamak üzere disiplin para cezasına hükmolünür.

Yukarıda Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanunda İnsan Hakları Mahkemesine başvurmadan önce bir merci daha ihdas edilerek mahkeme kararlarının bir kere de Türkiye Cumhuriyeti Devleti bünyesinde Anayasa Mahkemesi tarafından incelenmesi uygun görülmüştür. Böylece, İnsan Hakları Mahkemesine Türkiye'den fazla davanın gitmesinin önünün kesilmesi amaçlanmıştır. Bu yol bazı konularda olumlu sonuçlar verebilir. Zira, incelemeler İnsan Hakları Sözleşmesine aykırılık teşkil edip etmediğinin araştırılması yönünde olduğundan, yerel mahkemelerin verdiği

kararların sonuçlarının İnsan Hakları Sözleşmesinin bir veya birkaç hükmünü ihlal edilmek sureti ile oluşturulup oluşturulmadığının incelenmesi olduğundan ihlal edilmiş olduğu yönünde karar verilmesi halinde, yerel mahkeme kararı bağlamında olayın yeniden değerlendirilmesi imkanının yaratılmış olması ihtilafın çözümünde daha kısa bir yol olacaktır.

Aslında yerel mahkemelerde yargı erkini kullananlarca İnsan Hakları Sözleşmesinin normlarının yasaların üzerinde olduğu bilinci özümseirse sorunların halli açısından daha kısa ve kolay yöntem sağlanmış olacaktır. Ancak henüz Anayasanın 90 maddesine rağmen yargı erkini kullananların bu madde bağlamında İnsan Hakları Sözleşmesinin ruhunu özümseme alışkanlığında zafiyet bulunduğu gözlemlenmektedir. Bunun nedenlerini Hukuk Fakültelerindeki eğitim sisteminde ve kalitesinde aramak mümkündür.

3)Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu¹²⁰ Gereğince İnsan Hakları İhlali Halinde Başvuru

¹²⁰ 6701 sayılı Kanunun ilgili maddeleri **Amaç, Kapsam ve Tanımlar**

MADDE 1- (1) Bu Kanunun amacı; insan onurunu temel alarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada ayrımcılığın önlenmesi ile bu ilkeler doğrultusunda faaliyet göstermek, işkence ve kötü muameleyle etkin mücadele etmek ve bu konuda ulusal önleme mekanizması görevini yerine getirmek üzere Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun kurulması, teşkilat, görev ve yetkilerine ilişkin esasların düzenlenmesidir.

Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı

MADDE 3- (1) Herkes, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada eşittir.

(2) Bu Kanun kapsamında cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hâl, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılık yasaktır.

(3) Ayrımcılık yasağının ihlali hâlinde, konuya ilişkin görev ve yetkisi bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ihlalin sona erdirilmesi, sonuçlarının giderilmesi, tekrarlanmasının önlenmesi, adli ve idari yoldan takibinin sağlanması amacıyla gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür.

(4) Ayrımcılık yasağı bakımından sorumluluk altında olan gerçek ve özel hukuk tüzel kişileri, yetki alanları içerisinde bulunan konular bakımından ayrımcılığın tespiti, ortadan kaldırılması ve eşitliğin sağlanması için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür.

Ayrımcılık türleri

MADDE 4- (1) Bu Kanun kapsamına giren ayrımcılık türleri şunlardır:

a) Ayrı tutma. b) Ayrımcılık talimatı verme ve bu talimatları uygulama.c) Çoklu ayrımcılık. ç) Doğrudan ayrımcılık.d) Dolaylı ayrımcılık.e) İşyerinde yıldırma.f) Makul düzenleme yapmama.g) Taciz.ğ) Varsayılan temele dayalı ayrımcılık.(2) Eşit muamele ilkesine uyulması veya ayrımcılığın önlenmesi amacıyla idari ya da adli

süreçleri başlatan yahut bu süreçlere katılan kişiler ile bunların temsilcilerinin, bu nedenle maruz kaldıkları olumsuz muameleler de ayrımcılık teşkil eder.

Ayrımcılık yasağının kapsamı

MADDE 5- (1) Eğitim ve öğretim, yargı, kolluk, sağlık, ulaşım, iletişim, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler, sosyal yardım, spor, konaklama, kültür, turizm ve benzeri hizmetleri sunan kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişileri, yürüttükleri faaliyetler bakımından bu hizmetlerden yararlanmakta olan veya yararlanmak üzere başvurmuş olan ya da bu hizmetler hakkında bilgi almak isteyen kişi aleyhine ayrımcılık yapamaz. Bu hüküm kamuya açık hizmetlerin sunulduğu alanlar ve binalara erişimi de kapsar.

(2) Birinci fıkrada belirtilen hizmetlerin planlanması, sunulması ve denetlenmesinden sorumlu olan kişi ve kurumlar, farklı engelli grupların ihtiyaçlarını dikkate almakla ve makul düzenlemelerin yapılmasını sağlamakla yükümlüdür.

(3) Kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, gerçek kişiler, özel hukuk tüzel kişileri ve bunlar tarafından yetkilendirilenler, taşınır ve taşınmazları kamuya açık bir şekilde sunarken bu malları edinmek veya kiralamak isteyenler ile bunlar hakkında bilgi almak isteyenler aleyhine, bunların kiralanması, kira akdinin şartlarının belirlenmesi, kira akdinin yenilenmesi veya sona erdirilmesi, satışı ve devri süreçlerinin hiçbirinde ayrımcılık yapamaz.

(4) Dernek, vakıf, sendika, siyasi parti ve meslek örgütlerine, ilgili mevzuatlarında veya tüzüklerinde belirtilen istisnalar dışında üye olma, organlarına seçilme, üyelik imkânlarından yararlanma, üyeliğin sonlandırılması ve bunların faaliyetlerine katılma ve yararlanma bakımından, hiç kimse aleyhine ayrımcılık yapılamaz.

İstihdam ve serbest meslek

MADDE 6- (1) İşveren veya işveren tarafından yetkilendirilmiş kişi; işverenin çalışanı veya bu amaçla başvuran kişi, uygulamalı iş deneyimi edinmek üzere bir işyerinde bulunan veya bu amaçla başvuran kişi ve herhangi bir sıfatla çalışmak ya da uygulamalı iş deneyimi edinmek üzere işyeri veya iş ile ilgili olarak bilgi edinmek isteyen kişi aleyhine, bilgilendirme, başvuru, seçim kriterleri, işe alım şartları ile çalışma ve çalışmanın sona ermesi süreçleri dâhil olmak üzere, işle ilgili süreçlerin hiçbirinde ayrımcılık yapamaz.

(2) Birinci fıkra iş ilanı, işyeri, çalışma şartları, mesleki rehberlik, mesleki eğitim ve yeniden eğitimin tüm düzeylerine ve türlerine erişim, meslekte yükselme ve mesleki hiyerarşinin tüm düzeylerine erişim, hizmet içi eğitim, sosyal menfaatler ve benzeri hususları da kapsar.

(3) İşveren veya işveren tarafından yetkilendirilmiş kişi, istihdam başvurusunu gebelik, annelik ve çocuk bakımı gerekçeleriyle reddedemez.

(4) Serbest mesleğe kabul, ruhsat, kayıt, disiplin ve benzeri hususlar bakımından ayrımcılık yapılamaz.

(5) 22/5/2003 tarihli ve 4857 sayılı İş Kanunu kapsamına girmeyen her türlü iş ve iş görme sözleşmeleri de bu madde kapsamındadır.

(6) Kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam bu madde hükümlerine tabidir.

Ayrımcılık iddiasının ileri sürülemeyeceği hâller

MADDE 7- (1) Bu Kanun kapsamında ayrımcılık iddiasının ileri sürülemeyeceği hâller ve istisnalar şunlardır:

a) İstihdam ve serbest meslek alanlarında, zorunlu mesleki gerekliliklerin varlığı hâlinde amaca uygun ve orantılı olan farklı muamele.

b) Sadece belli bir cinsiyetin istihdamını zorunlu kılan durumlar.

c) İşe kabul ve istihdam sürecinde, hizmetin zorunlulukları nedeniyle yaş sınırlarının belirlenmesi ve uygulanması, gereklilik ve amaçla orantılı olması şartıyla yaşa dayalı farklı muamele.

ç) Çocuk veya özel bir yerde tutulması gereken kişilere yönelik özel tedbirler ve koruma önlemleri.

d) Bir dine ait kurumda, din hizmeti veya o dine ilişkin eğitim ve öğretim vermek üzere sadece o dine mensup kişilerin istihdamı.

e) Dernek, vakıf, sendika, siyasi parti ve meslek örgütlerinin, ilgili mevzuatlarında veya tüzüklerinde yer alan amaç, ilke ve değerler temelinde üye olacak kişilerde belli şart ve nitelik aramaları.

f) Eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik, gerekli, amaca uygun ve orantılı farklı muamele.

g) Vatandaş olmayanların ülkeye giriş ve ikametlerine ilişkin şartlarından ve hukuki statülerinden kaynaklanan farklı muamele.

Kuruluş, Teşkilat Yapısı ve Görevler

Kurumun görevleri

MADDE 9- (1) Kurumun görevleri şunlardır:

a) İnsan haklarının korunmasına, geliştirilmesine, ayrımcılığın önlenmesine ve ihlallerin giderilmesine yönelik çalışmalar yapmak.

b) İnsan hakları ve ayrımcılıkla mücadele konularında kitle iletişim araçlarını da kullanarak bilgilendirme ve eğitim yoluyla kamuoyunda duyarlılığı geliştirmek.

c) Millî eğitim müfredatında bulunan insan hakları ve ayrımcılık yasağıyla ilgili bölümlerin hazırlanmasına katkıda bulunmak.

ç) İnsan haklarının korunması, ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve toplumdaki eşitlik anlayışının geliştirilmesine yönelik olarak üniversiteler ile ortaklaşa faaliyetlerde bulunmak, Yükseköğretim Kurulunun eşgüdümünde üniversitelerin insan hakları ve eşitlik ile ilgili bölümlerinin kurulmasına ve insan hakları ve eşitlik öğretimine dair müfredatın belirlenmesine katkıda bulunmak.

d) Kamu kurum ve kuruluşlarının meslek öncesi ve meslek içi insan hakları ve eşitlik eğitimi programlarının esaslarının belirlenmesine ve bu programların yürütülmesine katkıda bulunmak.

e) Görev alanıyla ilgili mevzuat çalışmalarını izlemek, değerlendirmek, bunlara ilişkin görüş ve önerilerini ilgili mercilere bildirmek.

f) İnsan hakları ihlallerini resen incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek.

g) Ayrımcılık yasağı ihlallerini resen veya başvuru üzerine incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek.

ğ) Ayrımcılık yasağı ihlalleri nedeniyle mağdur olduğu iddiasıyla Kuruma başvuranlara mağduriyetlerinin giderilmesi için kullanabilecekleri idari ve hukuki süreçler konusunda yol göstermek ve başvurularını takip etmelerini sağlamak amacıyla yardımcı olmak.

h) İşkence ve kötü muamele ile mücadele etmek ve bu konuda çalışmalar yapmak.

ı) İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol hükümleri çerçevesinde ulusal önleme mekanizması olarak görev yapmak.

i) Özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin ulusal önleme mekanizması kapsamındaki başvurularını incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek.

j) Özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerlere haberli veya habersiz düzenli ziyaretler gerçekleştirmek, bu ziyaretlere ilişkin raporları ilgili kurum ve kuruluşlara iletmek, Kurulca gerekli görülmesi durumunda kamuoyuna açıklamak, ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurulları, il ve ilçe insan hakları kurulları ile diğer kişi, kurum ve kuruluşların bu gibi yerlere gerçekleştirdikleri ziyaretlere ilişkin raporları incelemek ve değerlendirmek.

k) Cumhurbaşkanlığına, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına ve Başbakanlığa sunulmak üzere, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, işkence ve kötü muameleyle mücadele ve ayrımcılıkla mücadele alanlarında yıllık raporlar hazırlamak.

l) Kamuoyunu bilgilendirmek, düzenli yıllık raporlar dışında, gerek görüldüğünde görev alanına ilişkin özel raporlar yayımlamak.

m) İnsan hakları ve ayrımcılıkla mücadele alanındaki uluslararası gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek, alanındaki uluslararası kuruluşlarla ilgili mevzuat dâhilinde iş birliği yapmak.

n) İnsan haklarının korunması ve ayrımcılıkla mücadele kapsamında faaliyet yürüten kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları ve üniversitelerle iş birliği yapmak.

o) Diğer kurumların ayrımcılığın önlenmesine yönelik faaliyetlerine destek vermek.

ö) Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasını izlemek, bu sözleşmeler uyarınca kurulan inceleme, izleme ve denetleme mekanizmalarına Devletin sunmakla yükümlü olduğu raporların hazırlanması sürecinde, ilgili sivil toplum kuruluşlarından da yararlanmak suretiyle görüş bildirmek, bu raporların sunulacağı uluslararası toplantılara temsilci göndererek katılmak.

p) Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

(2) Kamu kurum ve kuruluşları ile görevliler, birinci fıkranın (j) bendi kapsamındaki ziyaretler sebebiyle gerekli yardım ve kolaylığı göstermek zorundadır.

(3) Kurum, görev ve yetkilerine ilişkin olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunu ve Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunu yılda en az bir defa bilgilendirir.

Kurul

MADDE 10- (1) Kurul, Kurumun karar organıdır. Kurul, bu Kanunla ve diğer mevzuatla verilen görev ve yetkilerini kendi sorumluluğu altında, bağımsız olarak yerine getirir ve kullanır. Görev alanına giren konularla ilgili olarak hiçbir organ, makam, merci veya kişi, Kurula emir ve talimat veremez, tavsiye ve telkinde bulunamaz.

(2) Kurul, biri Başkan, biri İkinci Başkan olmak üzere on bir üyeden oluşur. Kurulun sekiz üyesi Bakanlar Kurulu, üç üyesi Cumhurbaşkanlığı tarafından seçilir. Bakanlar Kurulunca seçilecek bir üye Yükseköğretim Kurulu tarafından insan hakları alanında çalışmalar yapan öğretim üyelerinden önerilecek iki aday arasından; yedi üye ise dördüncü fıkrada aranan şartları taşımak kaydıyla, insan hakları alanında çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşları, sendikalar, sosyal ve mesleki kuruluşlar, akademisyenler, avukatlar, görsel ve yazılı basın mensupları ve alan uzmanlarının göstereceği adaylar veya üyelik başvurusu yapanlar arasından belirlenir.

(3) İkinci fıkraya göre Bakanlar Kurulunca seçilen üyelerin görev süreleri dolmadan iki ay önce durum, Kurum tarafından uygun iletişim araçlarıyla kamuoyuna duyurulur. Başvurular ve aday bildirimleri Başbakanlığa yapılır. İkinci fıkrada belirtilen usule göre yeni seçilen üyeler, yerlerine seçildikleri üyenin görev süresinin bitiminden itibaren göreve başlar.

(4) Kurula üye olabilmek için aşağıdaki şartlar aranır:

a) Kurumun görev alanındaki konularda bilgi ve deneyim sahibi olmak.

b) 14/7/1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 48 inci maddesinin birinci fıkrasının (A) bendinin (1), (4), (5), (6) ve (7) numaralı alt bentlerinde belirtilen nitelikleri taşımak.

c) Herhangi bir siyasi partinin yönetim ve denetim organlarında görevli veya yetkili bulunmamak.

ç) En az dört yıllık lisans düzeyinde yükseköğrenim görmüş olmak.

d) Kamu kurum ve kuruluşlarında, uluslararası kuruluşlarda, sivil toplum kuruluşlarında veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında ya da özel sektörde toplamda en az on yıl çalışmış olmak.

(5) Üye seçimlerinde, Kurumun görev alanına giren konularda bilgi ve deneyimi bulunanların çoğulcu bir şekilde temsiline özen gösterilir.

Kurulun görev ve yetkileri

MADDE 11- (1) Kurulun görev ve yetkileri şunlardır:

a) Kurumla ve Kurumun görev alanıyla ilgili düzenlemeler yapılmasına yönelik kararlar almak.

b) Ayrımcılık yasağı ihlallerine ilişkin başvurular ile insan hakları veya ayrımcılık yasağı ihlallerine ilişkin resen yapılan incelemeleri karara bağlamak, bu başvuru ve incelemelere ilişkin gerekli hâllerde uzlaşma sürecini sonuçlandırmak, ayrımcılık yasağı ihlallerine ilişkin bu Kanunda öngörülen idari yaptırımlara karar vermek.

c) İnsan hakları ve ayrımcılık yasağı ihlallerine ilişkin yargı kararlarının uygulanmasına ilişkin sorunları izlemek ve değerlendirmek.

ç) Özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin ulusal önleme mekanizması kapsamındaki başvurularını ve bu kapsamda resen yürütülen incelemeleri karara bağlamak.

d) Görev alanıyla ilgili olarak yargı organlarına, kamu kurum ve kuruluşlarına ve ilgili kişilere talepleri hâlinde görüş bildirmek.

e) Gerek gördüğünde Kurumun kendi alanında çalışan uluslararası kuruluşlara üye olmasına ve bu kuruluşlarla işbirliği yapmasına karar vermek.

f) Kurum tarafından insan haklarının korunması, ayrımcılıkla mücadele ve ulusal önleme mekanizması görevleri kapsamında yapılan inceleme ve araştırmaları, hazırlanan raporları ve benzeri çalışmalarını karara bağlamak.

g) Kurumun stratejik planını karara bağlamak, amaç ve hedeflerini, hizmet kalite standartlarını ve performans ölçütlerini belirlemek.

ğ) Kurumun stratejik planı ile amaç ve hedeflerine uygun olarak hazırlanan bütçe teklifini görüşmek ve karara bağlamak.

- h) Kurumun faaliyet raporlarını karara bağlamak.
 ı) Taşınmaz alımı, satımı ve kiralanması konularındaki önerileri görüşüp karara bağlamak.
 i) Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

Kurulun çalışma esasları

MADDE 12- (1) Kurul, Başkanın çağrısı üzerine toplanır. Toplantıları Başkan yönetir. Başkanın dışında en az beş üyenin birlikte talep etmesi hâlinde, Kurul, Başkan tarafından beş gün içinde toplanmak üzere derhâl toplantıya çağrılır. (2) Toplantı gündemi Başkan tarafından hazırlanarak, toplantıdan en az üç gün önce Kurul üyelerine bildirilir. Gündeme yeni madde eklenebilmesi için toplantıda üyelerden birinin öneride bulunması ve önerilen maddenin Kurul tarafından kabul edilmesi gerekir. (3) Kurul, en az yedi üye ile toplanır ve en az altı üyenin aynı yöndeki oyuyla karar alır. Kararlarda çekimser oy kullanılmaz. (4) Kurul, kendi üyeleri arasından, her bir çalışma alanı için üçer üyeli komisyonlar oluşturabilir. (5) Kurul, başvuruları görüşmek ve sonuçlandırmak üzere Başkan hariç beş üyeli daireler oluşturabilir. Başkan, dairelerin doğal üyesidir. (6) Kurul kararları tutanakla tespit edilir ve karar tutanağı toplantı esnasında veya en geç toplantıyı izleyen beş iş günü içinde toplantıya katılan tüm üyeler tarafından imzalanarak tekemmül ettirilir. Toplantı tarihinden itibaren en geç on beş iş günü içinde gerekçeler ve varsa karşı oy gerekçeleri yazılır. Gerekliğinde, Kurul tarafından bu süre uzatılabilir. (7) Başkan ve üyeler; kendileri, aralarındaki evlilik bağı kalkmış olsa bile eşleri, evlatlıkları ve üçüncü derece dâhil üçüncü dereceye kadar kan ve ikinci derece dâhil ikinci dereceye kadar kayın hısımlarıyla ilgili veya kişisel menfaat ilişkisi içinde oldukları konularda toplantı ve oylamaya katılamaz. Bu durum karar metninde ayrıca belirtilir. (8) Aksi kararlaştırılmadıkça Kurul toplantılarında müzakereler gizlidir. (9) İhtiyaç duyulması hâlinde görüşlerinden yararlanılmak üzere ilgililer Kurul toplantısına davet edilebilir. Ancak, Kurul kararları toplantıya dışarıdan katılanların yanında alınmaz. (10) Kurul kararları, tekemmül etmesinden itibaren en geç beş iş günü içinde ilgililere gönderilir. Kurul kararlarında, ilgili kişilerin bu kararlara karşı hangi hukuki yollara başvurabilecekleri süreleri ile birlikte belirtilir. (11) Kurul, gerekli gördüğü durumlarda kararlarını, kişisel verilerin gizliliği ilkesine bağlı kalmak kaydıyla uygun vasıtalarla kamuoyuna duyurabilir.

(12) Kurul üyeleri ile Kurum personelinin uyacakları mesleki ve etik ilkeler, bu maddede belirtilen komisyonların ve dairelerin oluşumu, çalışma esasları ile Kurulun çalışma usul ve esasları ve diğer hususlar yönetmelikle düzenlenir.

Başkan

MADDE 13- (1) Başkan, Kurumun en üst amiri olup, Kurum hizmetlerini mevzuata, Kurumun amaç ve politikalarına, stratejik planına, performans ölçütlerine ve hizmet kalite standartlarına uygun olarak düzenler, yürütür ve hizmet birimleri arasında eşgüdümü sağlar. Başkan, Kurumun genel yönetim ve temsilinden sorumludur. (2) Başkanın görev ve yetkileri şunlardır: a) Kurul toplantılarının gündemini, gün ve saatini belirlemek ve toplantıları yönetmek. b) Kurul kararlarının tebliğini ve Kurulca gerekli görülenlerin kamuoyuna duyurulmasını sağlamak. c) Hizmet birimi koordinatörlerini görevlendirmek ve diğer Kurum personelini atamak. ç) Hizmet birimlerinden gelen önerilere son şeklini vererek Kurula sunmak. d) Kurumun stratejik planını, performans ölçütlerini hazırlamak, amaç ve hedeflerini, hizmet kalite standartlarını, insan kaynakları ve çalışma politikalarını oluşturmak. e) Belirlenen stratejilere, yıllık amaç ve hedeflere uygun olarak Kurumun yıllık bütçesi ile mali tablolarını hazırlamak. f) Yıllık faaliyet raporlarını hazırlamak, yıllık amaç ve hedeflere, performans ölçütlerine göre faaliyetlerin değerlendirmesini yapmak ve bunları Kurula sunmak. g) Kurul ve hizmet birimlerinin uyumlu, verimli, disiplinli ve düzenli bir biçimde çalışması amacıyla eşgüdümü sağlamak. ğ) Kurumun yönetim ve işleyişine ilişkin diğer görevleri yerine getirmek. (3) Başkanın yokluğunda İkinci Başkan, Başkana vekâlet eder.

Başkanlık

MADDE 14- (1) Başkanlık, Başkan Yardımcıları, hizmet birimleri ve çalışma gruplarından oluşur. Hizmet birimlerinin sayısı onu geçemez. Başkanlık, Kurul kararlarını uygulamakla ve diğer konularda Başkana ve Kurula yardımcı olmakla görevlidir. (2) Kurul Başkanı, Kurumun da başkanıdır. (3) Hizmet birimleri, Başkan tarafından belirlenen koordinatörlerin eşgüdümünde faaliyet gösterir. (4) Kurum, görev alanına giren konularla ilgili olarak çalışmalarda bulunmak üzere kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve konuyla ilgili uzmanların katılımı ile altı ay süreli geçici komisyonlar oluşturabilir. Başkan, bu süreyi üç aya kadar uzatabilir. Gerekli görülmesi hâlinde Kurul, altı aylık süreyi iki katına kadar uzatabilir. Ayda ikiyi geçmemek kaydıyla komisyonların toplantılarına ilişkin giderler Kurum bütçesinden karşılanır. (5) Gerek görülmesi hâlinde, Kurumun teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla Kuruma bağlı bürolar kurulabilir. (6) Hizmet birimleri ve büroların çalışma usul ve esasları, bu Kanunda belirtilen faaliyet alanı, görev ve yetkilerine uygun olarak Kurumun teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe konulan yönetmelikle belirlenir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Personel Rejimi Personele ve özlük haklarına ilişkin hükümler

MADDE 15- (1) Kurum personeli, bu Kanunla düzenlenen hususlar dışında 657 sayılı Kanuna tabidir. Hizmet birimi koordinatörü olarak görevlendirilenlerde bakanlık daire başkanı kadrolarına atanmak için aranan şartlar aranır ve bunlara kadrolarına bağlı olarak mali haklar kapsamında yapılan aylık net ödeme tutarının, bakanlık daire başkanına kadrosuna bağlı olarak yapılması öngörülen aylık net ödeme tutarından az olması hâlinde aradaki fark, herhangi bir vergi ve kesintiye tabi olmaksızın ödenir. (2) Kurul Başkanına 27/6/1989 tarihli ve 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye ekli (II) sayılı cetvelin 3 üncü sırasında, Kurul üyelerine anılan cetvelin 4 üncü sırasında yer alan göstergeler üzerinden anılan Kanun Hükmünde Kararnamenin ek 10 uncu maddesinde öngörülen usul ve esaslar çerçevesinde ödeme yapılır. Söz konusu ödemelerden vergi ve diğer yasal kesintilere tabi olmayanlar bu fıkraya göre yapılacak ödemelerde de vergi ve diğer yasal kesintilere tabi tutulmaz. Başkan ve üyeler, 657 sayılı Kanun ve diğer ilgili mevzuat uyarınca Devlet memurlarının yararlandığı sosyal hak ve yardımlardan da aynı usul ve esaslar çerçevesinde yararlanır. (3) Başkan ve üyeler ile Kurum personeli 31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi hükümlerine tabidir. Başkan ve üyeler ile başkan yardımcıları emeklilik hakları bakımından sırasıyla Devlet Personel Başkanı, Başbakanlık genel müdürleri ve Başbakanlık genel müdür yardımcıları ile denk kabul edilir. Bunlardan bu görevleri sırasında 5510 sayılı Kanunun geçici 4 üncü maddesi kapsamına girenlerin bu görevlerde geçen süreleri makam tazminatı ile temsil tazminatı ödenmesi gereken süre olarak değerlendirilir. 5510 sayılı Kanunun 4'üncü maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi kapsamında sigortalı iken üyeliğe seçilenlerden bu görevleri sona erenler veya bu görevlerinden ayrılma isteğinde bulunanların bu görevlerde geçen hizmet süreleri kazanılmış hak aylık, derece ve kademelerinin tespitinde dikkate alınır. Kamu kurum ve kuruluşlarında 5510 sayılı Kanunun 4'üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı iken üyeliğe seçilenlerin, önceki kurum ve kuruluşları ile ilişkilerinin kesilmesi kendilerine kıdem tazminatı veya iş sonu tazminatı ödenmesini gerektirmez. Bu durumda olanların kıdem tazminatı veya iş sonu tazminatı ödenmesi gereken hizmet süreleri, üyelikte geçen hizmet süreleri ile birleştirilir ve emeklilik ikramiyesi ödenecek süre olarak değerlendirilir. (4) Kurul tarafından, Kuruma ilişkin görevlerinde Başkana yardımcı olmak üzere, Kurumun görev alanları dikkate alınarak üç Başkan Yardımcısı atanır. Başkan Yardımcısı olarak atanacaklarda; a) En az dört yıllık lisans düzeyinde yükseköğrenim görmüş olma, b) Kamu hizmetinde en az on yıllık mesleki tecrübeye sahip olma, c) 657 sayılı Kanunun 48 inci maddesinin birinci fıkrasının (A) bendinin (1), (4), (5), (6) ve (7) numaralı alt bentlerinde belirtilen nitelikleri taşıma, şartları aranır. Başkan yardımcılarının görev süresi dört yıldır. Görevi sona eren başkan yardımcıları yeniden atanabilir.

(5) Başkan, sınırlarını yazılı ve açık olarak belirlemek şartıyla Kurula ilişkin olmayan görev ve yetkilerinin bir bölümünü başkan yardımcılara veya hizmet birimi koordinatörlerine devredebilir. Yetki devri, uygun araçlarla ilgililere duyurulur. (6) Kurumda, 657 sayılı Kanun ve diğer mevzuat hükümlerine bağlı kalmaksızın, sözleşmeli personel istihdam edilebilir. Sözleşmeli olarak istihdam edilecek personel, 5510 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı sayılır. Bu personelin atama usul ve esasları Kurumca belirlenir. Bunlara ödenecek ücretin net tutarı, birinci dereceli İnsan Hakları ve Eşitlik Uzmanına ödenen aylık ortalama net tutarı aşmamak üzere Başkan tarafından tespit edilir. Bu fıkra uyarınca çalıştırılacakların sayısı İnsan Hakları ve Eşitlik Uzmanı ve İnsan Hakları ve Eşitlik Uzman Yardımcısı toplam kadro sayısının yüzde on beşini geçemez. Bu fıkraya göre istihdam edilecek sözleşmeli personelin, yurt içindeki ve yurt dışındaki üniversitelerin en az dört yıllık eğitim veren Kurumca belirlenecek bölümlerinden mezun olması ve en az yarısının Kurumca belirlenecek yabancı diller için Yabancı Dil Bilgisi Seviye Tespit Sınavından en az (C) düzeyinde puan alması veya buna denk kabul edilen ve uluslararası geçerliliği bulunan bir belgeye sahip olması gerekir. Kurumca belirlenecek yabancı dillerin konuşulduğu ülkelerde dört yıllık eğitim veren kurumlardan mezun olan kişilerden yabancı dil belgesi istenmez. Bu fıkarda belirtilen yabancı dil bilgisine ilişkin şartlar yabancı uyruklular için aranmaz. (7) Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerinde, sosyal güvenlik kurumlarında, mahalli idarelerde, mahalli idarelere bağlı idarelerde, mahalli idare birliklerinde, döner sermayeli kuruluşlarda, kanunlarla kurulan fonlarda, kamu tüzel kişiliğini haiz kuruluşlarda, sermayesinin yüzde ellisinden fazlası kamuya ait kuruluşlarda, iktisadi devlet teşekkülleri ve kamu iktisadi kuruluşları ile bunlara bağlı ortaklıklar ve müesseselerde görevli memurlar ile diğer kamu görevlileri kurumlarının, hakimler ve savcılar ise kendilerinin muvafakati ile aylık, ödenek, her türlü zam ve tazminatlar ile diğer mali ve sosyal hak ve yardımları kurumlarınca ödenmek kaydıyla geçici olarak Kurumda görevlendirilebilir. Kurumun bu konudaki talepleri, ilgili kurum ve kuruluşlarca öncelikle sonuçlandırılır. Bu şekilde görevlendirilen personel, kurumlarından aylıklı izinli sayılır. Bu personelin izinli oldukları sürece memuriyetleri ile ilgileri ve özlük hakları devam ettiği gibi, bu süreler yükselme ve emekliliklerinde de hesaba katılır ve yükselmeleri başkaca bir işleme gerek duyulmadan süresinde yapılır. Hakim ve savcılar dâhil bu madde kapsamında görevlendirilenlerin

Kurumda geçirdikleri süreler, kendi kurumlarında geçirilmiş sayılır. Görevlendirme süresi iki yılı geçemez. Ancak ihtiyaç hâlinde bu süre bir yıllık dönemler hâlinde uzatılabilir.

İnsan Hakları ve Eşitlik Uzmanı ve Uzman Yardımcıları

MADDE 16- (1) Kurumda, İnsan Hakları ve Eşitlik Uzmanı ve İnsan Hakları ve Eşitlik Uzman Yardımcısı istihdam edilebilir.

Başvurular ve İnceleme Usulleri

Başvurular

MADDE 17- (1) Ayrımcılık yasağı ihlalden zarar gördüğü iddiasında bulunan her gerçek ve tüzel kişi Kuruma başvurabilir. Kuruma başvuru, illerde valilikler, ilçelerde kaymakamlıklar aracılığıyla da yapılabilir. Başvuru hakkının etkin bir şekilde kullanılmasına hiçbir surette engel olunamaz. Başvurulardan herhangi bir ücret alınmaz.

(2) İlgililer, Kuruma başvurmadan önce bu Kanuna aykırı olduğunu iddia ettikleri uygulamanın düzeltilmesini ilgili taraftan talep eder. Bu taleplerin reddedilmesi veya otuz gün içerisinde cevap verilmemesi hâlinde Kuruma başvuru yapılabilir. Ancak Kurum, telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ihtimali bulunan hâllerde, bu şartı aramadan başvuruları kabul edebilir.

(3) Dava açma süresi içinde Kuruma yapılan başvurular işlemeye başlamış olan dava açma süresini durdurur.

(4) Yasama ve yargı yetkilerinin kullanılmasına ilişkin işlemler, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler başvurunun konusu olamaz.

(5) 4857 sayılı Kanunun 5 inci maddesi kapsamına giren ayrımcılık iddialarına ilişkin başvurular, 4857 sayılı Kanun ve ilgili mevzuatında belirlenen şikâyet usulleri izlendikten sonra herhangi bir yaptırım kararı alınmadığı hâllerde yapılabilir.

(6) İnsan hakları ve ayrımcılık yasağı ihlallerine ilişkin resen yapılan incelemeler için ihlal mağdurunun şahsen belirlenebilir olduğu durumlarda kendisinin veya kanuni temsilcisinin açık rızasının alınması şarttır. Ancak, çocuğun yüksek yararının gerektirdiği hâllerde kanuni temsilcisinin rızası aranmaz.

(7) Kuruma yapılacak başvurularda, vesayet ya da koruma altında olanlar ve çocuklar ile talepleri üzerine mağdur ya da mağdurların kimlik bilgileri gizli tutulur.

(8) 9 uncu maddenin birinci fıkrasının (i) bendi kapsamında yapılan başvurular hakkında da bu madde hükümleri uygulanır.

(9) İşleme konulmayacak başvurular ve gerekçeli kabul edilmezlik kararları ile başvuruya ilişkin diğer usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.

İhlal incelemeleri

MADDE 18- (1) Kurum, başvuruları ve resen yaptığı incelemeleri başvuru ve resen inceleme kararı tarihinden itibaren en geç üç ay içinde sonuçlandırır. Bu süre, Başkan tarafından bir defaya mahsus olmak üzere en fazla üç ay uzatılabilir.

(2) Kurum, ihlal iddiasına muhatap olan taraftan yazılı görüşünü sunmasını ister. Yazılı görüş, istemin tebliğinden itibaren on beş gün içinde Kuruma ulaştırılır. Yazılı görüş, başvuran kişiye tebliğ edilerek, görüşünü tebliğden itibaren en geç on beş gün içinde Kuruma sunması istenir. Talep hâlinde Başkan bu süreleri bir defaya mahsus olmak üzere on beş gün uzatabilir. Taraflara talepleri hâlinde Kurul önünde ayrı ayrı sözlü açıklama yapma hakkı tanınabilir.

(3) Başkan, incelemenin özelliğine göre, görüşlerin alınmasından sonra, resen veya talep üzerine tarafları uzlaşmaya davet edebilir. Uzlaşma, insan hakları veya ayrımcılık yasağı ihlali olduğu iddia olunan uygulamaya son verilmesi veya mağdur açısından bu sonucu sağlayacak çözümleri içerebileceği gibi mağdura belli bir tazminatın ödenmesi biçiminde de olabilir. Uzlaşma en geç bir ay içinde sonuçlandırılır. Uzlaşma müzakereleri sırasında yapılan tespitler, alınan beyanlar veya açıklamalar, herhangi bir soruşturma ve kovuşturmada ya da davada delil olarak kullanılamaz.

(4) Uzlaşma yoluyla sonuçlandırılmayan başvurular ve incelemeler hakkında ilgili rapora ilişkin müzekkere yirmi gün içinde Kurula sunulur. Bunun üzerine Kurul, insan hakları veya ayrımcılık yasağı ihlali yapıp yapılmadığına ilişkin karar verir.

(5) Kurul, konusu suç teşkil eden insan hakları veya ayrımcılık yasağı ihlallerini tespit ettiği takdirde, bunlarla ilgili suç duyurusunda bulunur.

İnceleme yetkisi

MADDE 19- (1) Bu Kanunla ve diğer mevzuatla Kuruma verilen inceleme, araştırma, ziyaret ve rapor hazırlama görevleri ile diğer görevler, insan hakları ve eşitlik uzmanları, insan hakları ve eşitlik uzman yardımcıları ve Başkan tarafından görevlendirilen diğer Kurum personeli tarafından yerine getirilir.

(2) Birinci fıkrada sayılanlar, Başkanın yetkilendirmesi hâlinde, tüm kamu kurum ve kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişilerden ilgili bilgi ve belgeleri istemeye, incelemeye ve bunların örneklerini almaya, ilgililerden yazılı ve sözlü bilgi almaya, özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerleri ziyaret etmeye, buralarda inceleme yapmaya ve gerekli tutanakları düzenlemeye, kötü muameleye maruz kaldığı iddia edilen kişi ya da kişilerle görüşmeye yetkilidir. Kamu kurum ve kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişiler, Kurumun ziyaretlerini kolaylaştırmak ve taleplerini gecikmeksizin yerine getirmek zorundadırlar.

(3) Kurumun görev ve yetki alanına giren konularda yerinde inceleme ve araştırma yapmak üzere, Başkanın belirleyeceği Kurum personelinin başkanlığında, ilgili kurum ve kuruluşların temsilcilerinin ve diğer kişilerin katılımıyla heyet oluşturulabilir. Heyette görev alacak kamu kurum ve kuruluşları temsilcileri kendi kurum ve kuruluşlarınınca, diğer kişiler ise Başkan tarafından belirlenir. Heyetler tarafından yapılan inceleme ve araştırmaların sonuçları Kurum tarafından bir rapor hâline getirilir. Heyetlerin giderleri Kurum bütçesinden karşılanır.

(4) Kurumun inceleme ve araştırma konusuyla ilgili olarak gerekçesini belirterek istediği bilgi ve belgelerin, bu talebin tebliğ edildiği tarihten itibaren otuz gün içinde verilmesi zorunludur.

Bilirkişi görevlendirilmesi ve tanık dinlenmesi

MADDE 20- (1) Kurumca inceleme ve araştırma yapılan ve ileri derecede teknik ve mali uzmanlık bilgisi gerektiren konularla ilgili olarak, Başkan ya da Kurul tarafından, ücreti Kurum bütçesinden ödenmek üzere bilirkişi görevlendirilebilir. Bilirkişi olarak görev yapacakların nitelikleri ve çalışma esasları yönetmelikle düzenlenir.

(2) 10/2/1954 tarihli ve 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümleri saklı kalmak üzere, Kurum dışından görevlendirilmek ve ayda beşi geçmemek kaydıyla her inceleme ve araştırma konusu için uhdesinde kamu görevi bulunan her bilirkişiye (1.000), uhdesinde kamu görevi bulunmayan her bilirkişiye (2.000) gösterge rakamının memur aylık katsayısıyla çarpımı sonucu bulunacak miktarı geçmemek üzere bilirkişi ücreti ödenir. Bu ödemeler, damga vergisi hariç herhangi bir vergi ve kesintiye tabi tutulmaz.

(3) İnceleme ve araştırma konusuyla ilgili olarak gerek görülmesi hâlinde Kurul ve inceleme ve araştırma yapmaya yetkili Kurum personeli, tanık veya ilgili kişileri dinleyebilir.

İspat yükü

MADDE 21- (1) Münhasıran ayrımcılık yasağının ihlali iddiasıyla Kuruma yapılan başvurularda, başvuranın iddiasının gerçekliğine ilişkin kuvvetli emarelerin ve karine oluşturan olguların varlığını ortaya koyması hâlinde, karşı tarafın ayrımcılık yasağını ve eşit muamele ilkesini ihlal etmediğini ispat etmesi gerekir.

İdari yaptırımlar

MADDE 25- (1) Ayrımcılık yasağının ihlali hâlinde, bu ihlalin etki ve sonuçlarının ağırlığı, failin ekonomik durumu ve çoklu ayrımcılığın ağırlaştırıcı etkisi dikkate alınarak ihlalden sorumlu olan kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişileri hakkında bin Türk lirasından on beş bin Türk lirasına kadar idari para cezası uygulanır.

(2) Birinci fıkrada belirtilen idari para cezasının kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları hakkında uygulanması hâlinde, ödenen idari para cezası, cezaya esas ayrımcı uygulamaya kusuruyla sebebiyet veren kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan memurlar ve diğer kamu görevlileri ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında görev yapanlara rücu edilir.

(3) 19 uncu maddede öngörülen yükümlülüklerle, uyarıya rağmen haklı bir neden olmaksızın belirtilen sürede uymayan birinci fıkrada kapsamındaki kişi ve kuruluşlar hakkında beş yüz Türk lirasından iki bin Türk lirasına kadar idari para cezası uygulanır. Bu fıkrada düzenlenen idari para cezaları hakkında da ikinci fıkrada hükmü uygulanır.

Bu kanun 6701 sayılı olup ve 06.04.2016 tarihle kabul olunarak 20.04.2016 tarihli RG de yayınlanıp yürürlüğe girmiştir. 28. Maddesi ile 2012 tarihli ve 6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanununu yürürlükten kaldırıldığı belirtilmiştir.

Bu kanunun amacı, insan onurunu temel alarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanma ayırimcılığının önlenmesi ile bu ilkeler doğrultusunda faaliyet göstermek ,işkence ve kötü muameleyle etkin mücadele etmek ve bu konuda ulusal önleme mekanizması görevini yerine getirmek üzere Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun kurulmasını ,teşkilat görev ve yetkilerine ilişkin esasların düzenlenmesine ilişkin olduğu birinci maddesi ile belirtilmiştir.

Kanunun 9. maddesi Kurumun görevlerini aşağıdaki gibi saymıştır;

a-İnsan haklarının korunması, geliştirilmesi, ayırimcılığın önlenmesi ve ihlallerin giderilmesine yönelik çalışmalar yapmak,

b-İnsan hakları ve ayırimcılıkla mücadele konularında kitle iletişim araçlarını da kullanarak bilgilendirme ve eğitim yoluyla kamuoyunda duyarlılığı geliştirmek,

c-Millî eğitim müfredatında bulunan insan hakları ve ayırimcılık yasağıyla ilgili bölümlerin hazırlanmasına katkıda bulunmak,

(4) Kurul, verdiği idari para cezasını bir defaya mahsus olmak üzere uyarı cezasına dönüştürebilir. Hakkında uyarı cezası verilen kişi veya kurumun ayırimcı fiilinin tekrarı hâlinde alacağı ceza yüzde elli oranında artırılır. Bu artış ceza üst sınırını aşamaz.

(5) Bu Kanuna göre verilen idari para cezaları tebliğinden itibaren bir ay içinde ödenir.

(6) Bu Kanunda hüküm bulunmayan hâllerde idari yaptırımlara ilişkin olarak 30/3/2005 tarihli ve 5326 sayılı Kabahatler Kanunu hükümleri uygulanır.

ç-İnsan haklarının korunması, ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve toplumdaki eşitlik anlayışının geliştirilmesine yönelik olarak üniversiteler ile ortaklaşa faaliyetlerde bulunmak, YÖK'ün eşgüdümünde üniversitelerin insan hakları ve eşitlik ile ilgili bölümlerinin kurulmasına ve insan hakları ve eşitlik öğretimine dair müfredatın belirlenmesine katkıda bulunmak,

d- Kamu kurum ve kuruluşlarının meslek öncesi ve meslek içi insan hakları ve eşitlik eğitimi programlarının esaslarının belirlenmesine ve bu programların yürütülmesine katkıda bulunmak,

e- Görev alanıyla ilgili mevzuat çalışmalarını izlemek, değerlendirmek, bunlara ilişkin görüş ve önerilerini ilgili mercilere bildirmek,

f-İnsan hakları ihlallerini resen incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek,

g- Ayrımcılık yasağı ihlallerini resen veya başvuru üzerine incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek,

ğ-Ayrımcılık yasağı ihlalleri nedeniyle mağdur olduğu iddiasıyla Kuruma başvuranlara mağduriyetlerinin giderilmesi için kullanabilecekleri idari ve hukuki süreçler konusunda yol göstermek ve başvurularını takip etmelerini sağlamak amacıyla yardımcı olmak,

h-İşkence ve kötü muamele ile mücadele etmek ve bu konuda çalışmalar yapmak,

ı- İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol hükümleri çerçevesinde ulusal önleme mekanizması olarak görev yapmak,

i-Özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin ulusal önleme mekanizması kapsamındaki başvurularını incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek,

j- Özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerlere haberli veya habersiz düzenli ziyaretler gerçekleştirmek, bu ziyaretlere ilişkin raporları ilgili kurum ve kuruluşlara iletme, Kurulca gerekli görülmesi durumunda kamuoyuna açıklamak, ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurulları, il ve ilçe insan hakları kurulları ile diğer kişi, kurum ve kuruluşların bu gibi yerlere gerçekleştirdikleri ziyaretlere ilişkin raporları incelemek ve değerlendirmek,

k- Cumhurbaşkanlığına, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına ve Başbakanlığa sunulmak üzere, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, işkence ve kötü muameleyle mücadele ve ayrımcılıkla mücadele alanlarında yıllık raporlar hazırlamak,

l-Kamuoyunu bilgilendirmek, düzenli yıllık raporlar dışında, gerek görüldüğünde görev alanına ilişkin özel raporlar yayınlamak,

m-İnsan hakları ve ayrımcılıkla mücadele alanındaki uluslararası gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek, alanındaki uluslararası kuruluşlarla ilgili mevzuat dâhilinde işbirliği yapmak,

n-İnsan haklarının korunması ve ayrımcılıkla mücadele kapsamında faaliyet yürüten kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları ve üniversitelerle işbirliği yapmak,

o-Diğer kurumların ayrımcılığın önlenmesine yönelik faaliyetlerine destek vermek,

ö-Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasını izlemek, bu sözleşmeler uyarınca kurulan inceleme, izleme ve denetleme mekanizmalarına Devletin sunmakla yükümlü olduğu raporların hazırlanması sürecinde, ilgili sivil toplum kuruluşlarından da yararlanmak suretiyle görüş bildirmek, bu raporların sunulacağı uluslararası toplantılara temsilci göndererek katılmak

p-Kanunlar ile verilen diğer görevleri yapmak.

6701 sayılı Kanunun 9 cu maddesi ile belirtilmiş olan amaçlar çağdaş bir Devlet yapısı içinde olması gereken düzeyde olarak İnsan Haklarının korunması ve gerçekleşmesini mümkün kılacak niteliktedir. Amaca yönelik çalışmaları yapacak kurul ile ilgili hükümler, 10. maddede düzenlemiş olup yukarıda sayılmış amaçların gerçekleşmesinde faaliyet gösterecek olan kurumun karar organı olan kurulu oluşturacak bireylerin nitelikleri belirlenmiştir. On bir üyeden oluşan kurul üyelerinin kurumun görev alanındaki konularda bilgi ve deneyim sahibi olmaları ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu 48. Maddesi 1,4,5,6,7 maddelerde belirtilen niteliklere sahip olmaları, herhangi bir siyasi partinin yönetim denetim organlarında görevli ve yetkili olmamaları, en az 4 yıllık lisans düzeyinde yükseköğretim görmüş olmaları, en az on yıl kamu kurum kuruluşlarında veya uluslararası kuruluşlarda sivil toplum kuruluşlarında çalışmış olmak, gerekmektedir.

Kurulun görevleri 11. maddede belirtilmiş olup, buna göre; Kanun ile kurumun görevlerine giren hususlarda karar almak,
***Ayrımcılık yasağına ilişkin ihlal başvuruları ve insan hakları ve ayrımcılık yasağı ihlallerine ilişkin resen yapılan incelemeleri karara bağlamak,**
***Başvuru ve incelemelerde uzlaşma sürecini sonuçlandırmak,**
***Ayrımcılık yasağı ihlallerine ilişkin kanunda öngörülen idari yaptırımlar hakkında karar vermek,**

*İnsan hakları ve ayrımcılık yasağı ihlallerine ilişkin yargı kararlarının uygulanmasına ilişkin sorunları izlemek ve değerlendirmek,

*Özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin ulusal önleme mekanizması kapsamındaki baş vurularını ve bu kapsamda resen yürütülen incelemeleri karara bağlamak,

*Görev alanı ile ilgili olarak yargı organlarına kamu kurum ve kuruluşlarına ve ilgili kişilere talepleri halinde görüş bildirmek,

*Gerek gördüğünde kurumun kendi alanında çalışan uluslararası kuruluşlara üye olmasına ve bu kuruluşlarla iş birliği yapmasına karar vermek.

*Kurum tarafından insan haklarının korunması, ayrımcılıkla mücadele ve ulusal önleme mekanizması görevleri kapsamında yapılan inceleme ve araştırmaları hazırlanan raporları ve benzeri çalışmaları karara bağlamak,

*Kurumun stratejik planının karar bağlamak, amaç ve hedeflerini hizmet kalite standartlarını ve performansını n ölçütlerini belirlemek,

*Kurumun faaliyet raporlarını karara bağlamak,

Görevleri olarak belirlenmiştir.

Kurumun yasada belirtildiği üzere bağımsız ve görev ve yetkilerinin kullanılmasında hiçbir makam, organ ve kişinin kuruma emir ve talimat veremeyeceği, tavsiye ve telkinde bulunamayacağı hususunda açık bir hükmün yer almış bulunması olumlu olup, uygulamada da yasaya uygun olarak işlem ifası halinde çağdaş ve demokratik nitelemesinin yapılabilmesi ancak bu şekilde mümkün olacaktır. Zira yasalardaki hükümlerin özgür bireyler tarafından uygulanmaması halinde ne kadar çağdaş hükümler yasalarda yer alsın bile uygulamadaki zafiyet özellikle insan hakları gibi nazik bir konudaki sorunların objektif nitelikte çözüme ulaştırılmasını mümkün kılamamaktadır.

Kuruma ayrımcılık ve insan hakları ihlalleri nedeniyle başvuru usulleri 17 ve devamı maddelerde belirtilmiştir. Buna göre, başvurular ücrete tabi olmayıp her gerçek ve tüzel kişinin

kuruma başvurabileceği ve başvurunun illerde valilik, ilçelerde kaymakamlıklara yapılabileceği açıklanmıştır. Ancak kuruma başvurmadan önce kanuna aykırılık iddiasında bulunan kişi aykırılığı gerçekleştiren taraftan bunun düzeltilmesini istemek durumundadır. Bu talebin reddi halinde veya otuz gün içinde yanıt verilmediği durumda kuruma başvuru yapılabilmektedir. Ancak gecikmesinde zarar olabileceği durumlarda doğrudan kuruma başvuru yapılabilmektedir. Dava açma süresi bakımından kuruma başvurmada sürelerin işlenmesini duracağı hükmü kabul edilmiştir. Kurum 18. madde gereği, başvuruları en geç üç ay içinde sonuçlandırmak durumundadır.

Başvuru Usulü aşağıda gösterilmiştir;

- Ayrımcılık yasağı ihlalden zarar gördüğü iddiasında bulunan her gerçek ve tüzel kişi Kuruma başvurabilir.
- Başvuru dilekçeleri Kuruma veya Kurumun gerekli gördüğü yerlerde açtığı bürolara elden verilebileceği gibi posta, elektronik posta veya faks yoluyla da gönderilebilir. Kurum tarafından oluşturulan elektronik sistem aracılığıyla da başvuru mümkündür.
- Ayrıca, illerde valilikler veya ilçelerde kaymakamlıklar aracılığıyla da başvuru yapılabilir.
- Faks veya elektronik posta yoluyla yapılan başvurulara ait dilekçe asılları, on beş gün içinde Kuruma gönderilmedikçe başvuru geçerli sayılmaz. Kayıtlı elektronik posta yoluyla yapılan başvurularda bu şart aranmaz.
- Başvuru, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin ekinde yer alan ve Kurumun resmi internet sitesinde yayımlanan Gerçek Kişiler İçin Başvuru Formu (EK-1) veya Tüzel Kişiler İçin Başvuru Formu (EK-2) doldurulmak suretiyle yapılır.
- Yönetmelikte belirlenen zorunlu bilgi ve belgelerin bulunması koşuluyla form kullanılmadan da başvuru yapılabilir.

- Haklı bir nedenin bulunması hâlinde başvuru yapılan yerde formun doldurulmasına yardımcı olunmak suretiyle sözlü yapılan başvurular da kabul edilebilir.
- Başvurular okunaklı ve anlaşılır bir şekilde yazılır veya doldurulur.
- Varsa başvuru konusuna ilişkin bilgi ve belgeler de başvuruya eklenir.
- Kuruma yapılan başvurularda aşağıdaki hususlara yer verilir:

a) Başvurucu gerçek kişi ise;

1. *Adı, soyadı ve imzası,*
2. *Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için vatandaşlık kimlik numarası, yabancılar için pasaport numarası, uyruğu ve varsa kimlik numarası,*
3. *Tebliğata esas yerleşim yeri veya iş adresi,*
4. *Aleyhine başvuru yapılan kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişileri, başvuru konusu ve talep,*
5. *İlgili tarafa başvuru tarihi ve ilgili tarafın cevap tarihi,*
6. *Varsa bildirim esas elektronik posta adresi, telefon ve faks numarası eklenir.*

b) Başvurucu tüzel kişi ise;

1. *Unvanı,*
2. *Tebliğata esas adresi, telefon numarası ve varsa elektronik tebligat adresi,*
3. *Yetkili kişinin adı, soyadı, unvanı, imzası ve varsa bildirim esas elektronik posta adresi, telefon ve faks numarası,*
4. *Aleyhine başvuru yapılan kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişileri, başvuru konusu ve talep,*
5. *İlgili taraf başvuru tarihi ve ilgili tarafın cevap tarihi,*
6. *Yetkili kişinin yetki belgesinin aslı veya onaylı örneği,*
7. *Varsa merkezi tüzel kişilik numarası eklenir.*

- **Başvuru Türkçe dilekçe ile yapılır. Ancak, başvuru sahibinin kendisini daha iyi ifade edebildiği başka bir dildeki başvurusu, Kurumca haklı ve makul olduğunun tespiti halinde kabul edilebilir.**
- **Başvuru hakkının etkin bir şekilde kullanılmasına hiçbir surette engel olunamaz.**
- **Başvurulardan herhangi bir ücret alınmaz.**
- **İlgililer, Kuruma başvurmadan önce bu Kanuna aykırı olduğunu iddia ettikleri uygulamanın düzeltilmesini ilgili taraftan talep eder. Bu taleplerin reddedilmesi veya otuz gün içerisinde cevap verilmemesi hâlinde Kuruma başvuru yapılabilir. Ancak Kurum, telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ihtimali bulunan hâllerde, bu şartı aramadan başvuruları kabul edebilir.**
- **Dava açma süresi içinde Kuruma yapılan başvurular işlemeye başlamış olan dava açma süresini durdurur.**
- **Yasama ve yargı yetkilerinin kullanılmasına ilişkin işlemler, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu kararları ile Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler başvurunun konusu olamaz.**
- **İş Kanunu'nun 5. maddesi kapsamına giren ayrımcılık iddialarına ilişkin başvurular, İş Kanunu'nda ve ilgili mevzuatta belirlenen şikâyet usulleri izlendikten sonra herhangi bir yaptırım kararı alınmadığı hâllerde yapılabilir.**
- **İnsan hakları ve ayrımcılık yasağı ihlallerine ilişkin resen yapılan incelemeler için ihlal mağdurunun şahsen belirlenebilir olduğu durumlarda kendisinin veya kanuni temsilcisinin açık rızasının alınması şarttır.**
- **Çocuğun yüksek yararının gerektirdiği hâllerde kanuni temsilcisinin rızası aranmaz. Kuruma yapılacak başvurularda, vesayet ya da koruma altında olanlar ve çocuklar ile talepleri üzerine mağdur ya da mağdurların kimlik bilgileri gizli tutulur.**
- **Ayrımcılık yasağının ihlali iddiasıyla Kuruma yapılan başvurularda, başvuranın iddiasının gerçekliğine ilişkin kuvvetli emarelerin ve karine oluşturan olguların varlığını**

ortaya koyması hâlinde, karşı tarafın ayrımcılık yasağını ve eşit muamele ilkesini ihlal etmediğini ispat etmesi gerekir.

- Kurumun "Özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin ulusal önleme mekanizması kapsamındaki başvurularını incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek" görevi kapsamında yapılan başvurular hakkında da yukarıdaki şartlar geçerlidir.
- Kurum, başvuruları ve resen yaptığı incelemeleri başvuru ve resen inceleme kararı tarihinden itibaren en geç üç ay içinde sonuçlandırır. Bu süre, Başkan tarafından bir defaya mahsus olmak üzere en fazla üç ay uzatılabilir.
- Kurum, ihlal iddiasına muhatap olan taraftan yazılı görüşünü sunmasını ister. Yazılı görüş, istemin tebliğinden itibaren on beş gün içinde Kuruma ulaştırılır. Yazılı görüş, başvuran kişiye tebliğ edilerek, görüşünü tebliğden itibaren en geç on beş gün içinde Kuruma sunması istenir. Talep hâlinde Başkan bu süreleri bir defaya mahsus olmak üzere on beş gün uzatabilir. Taraflara talepleri hâlinde Kurul önünde ayrı ayrı sözlü açıklama yapma hakkı tanınabilir.
- Başkan, incelemenin özelliğine göre, görüşlerin alınmasından sonra, resen veya talep üzerine tarafları uzlaşmaya davet edebilir. Uzlaşma, insan hakları veya ayrımcılık yasağı ihlali olduğu iddia olunan uygulamaya son verilmesi veya mağdur açısından bu sonucu sağlayacak çözümleri içerebileceği gibi mağdura belli bir tazminatın ödenmesi biçiminde de olabilir. Uzlaşma en geç bir ay içinde sonuçlandırılır. Uzlaşma müzakereleri sırasında yapılan tespitler, alınan beyanlar veya açıklamalar, herhangi bir soruşturma ve kovuşturmada ya da davada delil olarak kullanılamaz.
- Uzlaşma yoluyla sonuçlandırılmayan başvurular ve incelemeler hakkında ilgili rapora ilişkin müzekkere yirmi gün içinde Kurula sunulur. Bunun üzerine Kurul, insan hakları veya ayrımcılık yasağı ihlali yapıp yapılmadığına ilişkin karar verir.

- **Kurul, konusu suç teşkil eden insan hakları veya ayrımcılık yasağı ihlallerini tespit ettiği takdirde, bunlarla ilgili suç duyurusunda bulunur.**
- **Ayrımcılık yasağının ihlali hâlinde, bu ihlalin etki ve sonuçlarının ağırlığı, failin ekonomik durumu ve çoklu ayrımcılığın ağırlaştırıcı etkisi dikkate alınarak ihlalden sorumlu olan kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişileri hakkında bin Türk lirasından on beş bin Türk lirasına kadar idari para cezası uygulanır.**
- **Söz konusu idari para cezasının kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları hakkında uygulanması hâlinde, ödenen idari para cezası, cezaya esas ayrımcı uygulamaya kusuruyla sebebiyet veren kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan memurlar ve diğer kamu görevlileri ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında görev yapanlara rücu edilir.**
- **Başvurunun Kurum tarafından yerinde görülerek kabul edilmesi ve ihlal kararı verilmesi hâlinde; ilgili merci Kurumun kararı üzerine otuz gün içinde herhangi bir işlem tesis etmez veya eylemde bulunmaz ise durmuş olan dava açma süresi kaldığı yerden işlemeye başlar.**

Bu yasanın toplumda etkin işlerlik kazanması birçok sorunun kısa yoldan halli için ümit vericidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRASİ ve LAİKLİK

I) GENEL AÇIKLAMA

İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası kuruluşların kurularak ve hızlı bir şekilde insan hakları demokrasi ve

halkların özgürlüğü gibi insanların mutluluğunu ve güvenli bir şekilde yaşamaları gereği özümşenerek bu yönde belgeler oluşturmaya başlanmış ve bu belgeleri Devletlere imzalatmak ve uygulanmasını sağlamak için gayret gösterilmiştir.

Üçüncü bin yıl dünyasında özgürlükler demokrasi ve laiklik gibi kavramların artık görüşülüp tartışılacak konular olmadığını düşünürken birdenbire ve yeniden kavramların içeriğinin tartışılır olması toplumların bilincinin sorgulanmasını gerektirmektedir. Özellikle II. Dünya savaşından sonra demokrasinin öneminin toplumların zihinlerine kazınmış olması gerekirken demokrasiye özgürlüklere ve bağımsızlığa aykırı nice eylemlerin gerçekleşmiş ve gerçekleşmekte olduğu sosyolojik ve ekonomik olarak ilerdeki yıllarda incelenerek nedenleri daha iyi bir değerlendirilecektir,

Üçüncü binyılda teknolojinin tavan yaptığı, ekonomik açıdan ve gerekse hak ve özgürlükler açısından olumsuz bir tablo ile karşı karşıya kalınmış olması aslında hayret vericidir. Dünya halklarının ellerinden kayan demokrasi laiklik ve insan hakları disiplinlerinin özlemi içinde olmaları düşündürücüdür.

Bu kavramların içeriğinin toplumlarda gereği gibi özümşenememiş ve yorumlanmamış olduğu gerçeği demokrasiden uzaklaşma nedenidir.

Demokrasi laiklik ve özgürlük kavramları ulustan ulusa tarihi seyir içinde farklı yorum ve uygulamaların konusu olmuştur. Felsefi açılımında farklı görüşlerin oluşması bir bakıma zenginliktir. Ancak bu planette yaşayan insanların insan haklarından habersiz ve özgürlük ortamının bulunmadığı Devletler içinde yaşamak zorunda kalmaları bilgi çağı, dijital devrim, yapay zekâ gibi uzay hızında gelişen yeniçağda açıklanması mümkün olmayan olgulardır. Bunların sebebi ve kaynağı insana değer verme yolundan sapılmış olmasıdır ki konunun vahamet arzettiğini vurgulamak gerekmiştir. Gerek demokrasi ve laiklik kavramları ve gerekse uygulaması ile ilgili bilgilerin zihinlerde tarihsel geçmişleri ve etkilerinin de

açıklanması suretiyle yer etmesini sağlamak insanlık geleceği için son derece gereklidir.

Demokrasi ve insan hakkı birçok ülkede kaynağı gereği batı tipi olarak ele alınmaktadır.¹²¹ Siyasi istikrarın olmadığı gerek askeri rejimlerde ve gerekse sivil rejimlerde ülkeler bağlamında demokratik kuralların uygulanmasında paralellikten bahsetmek mümkün değildir.

Demokrasi laiklik ve insan hakkı konuları birçok uluslararası sözleşmenin, belgenin¹²² içeriği olarak kimin için, nasıl, neden, hangi şartlarla demokrasi laiklik özgürlük ve insan hakları uygulaması sağlanacağı, demokrasi ile ne gibi imkânlar sergilendiği konularında çalışmalar hiçbir zaman biteceğe benzememektedir.

Uluslararası kuruluşlar sürekli belgeler düzenleyerek halklara ve Devletlere tavsiyelerde bulunmaktadırlar. Bu çalışmalar halen aydınlanmanın devam ettiğinin en önemli göstergesidir.

Demokrasi ve laiklik iç içe girmiş sitemler olarak yeniden Türkiye'nin gündemine oturmakla bu konuların 1950 lerden sonraki yıllarda nesillere anlatılmamasının eksikliğinden kaynaklanmıştır.

Görünmez bir el tarafından toplumların bazılarının hipnotize edildiği ve Devletin yönetim erkinin kullanılmasında birtakım yanlışlıklar yapıldığı bir gerçektir.

Eğitim sisteminin eksikliklerinden demokrasinin gereklerinin idrak edilmesine kadar birçok hata ve nemelazımcılık zihniyeti insanların mutluluğunu engellediği gibi özgür bir ülkede özgür birey olarak yaşamak için demokrasinin

¹²¹ Tanör Bülent: Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, İst. 1994 s. 149 vd.

¹²² Bu kaynakların bazıları: Kadınlara Karşı Hertürlü Ayrımcılığın önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi(1979),Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989) Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi(Birleşmiş Milletler (1996) Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi(Avrupa Konseyi (1995) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950) ve bunlar ile ilgili deklarasyon ve ek protokoller sayılabilir. Ancak belirtmek gerekir ki, İnsan Hakları ile ilgili yüzlerce sözleşmenin birçoğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından imzalanmış ve onanmıştır.

ne denli gerekli bir sistem olduğu unutturulmuştur. Özgürlük ve demokrasi içinde yaşayan insanların başka mecralara doğru esir, kul, düşünme özgürlüğünden uzak hale getirilmesini sağlayan sistemlerin devreye konulduğu gerçeği ile yeniden mi savaşmak durumunda kalınmıştır? Bunun aksi bir düşünce, insanlar yaşamdan beklediklerini buldular da biz fuzulen mi demokrasi ve laiklik konularını irdeliyoruz gibi birçok soru günümüzde aklımızı meşgul edebilir. Ancak Demokrasi insanın haysiyetli ve özgürce yaşamasını mümkün kılan günümüzdeki yegâne devlet sistemidir.

A) DEMOKRASİ KAVRAMI (Halkın Egemenliği)

Anadolu tarihçisi HEREDOT tarafından MÖ. 5 yüzyılda kullanılmış olan Demokrasi (DEMOKRATIA) kavramı halk ve iktidar egemenlik kavramlarının birleşmesinden yaratılmıştır. Demos halk demek olup kratos egemenlik demektir. Demokrasi¹²³ eski Yunanda sitelerde uygulanan yönetim sisteminin adıdır. Halkın Devlet işlerine karışması şeklinde uygulaması sürdürülen bu sistem günümüze kadar yapılan açıklamasında, halkın Devlet yönetiminde egemen olmasının sağlandığı ve halkın yasaların yapılmasında ve toplumun yönetilmesine ilişkin sisteminin oluşmasındaki gücünü mümkün kılan bir sistemin adıdır.

Devlet erkinin nasıl kullanılacağına dair yöntemlerin halkın iradesi ile saptanmasını mümkün kılan sistemin adı olarak betimlenmektedir.

1) GENEL OLARAK TARİHSEL AÇIDAN DEMOKRASİ¹²⁴

Demokrasi kavramı zaman dilimleri içinde sürekli gelişme kaydederek ve çeşitli dönemlerde filozofların eski ve yeniçağda

¹²³ Okandan R.G: Amme Hukuku 1959, s. 136,202 vd 277 vd

¹²⁴ Çağla Cengiz: Merak Edenler İçin Demokrasi, 2015, s20 vd.: Akın İlhan: Kamu Hukuku, 1980, s.14 vd.

¹²⁵farklı halk kitlelerince farklı görüşler oluşturularak süre gelmiş olan bir kurum olarak zaman ve mekâna göre değişiklikler göstermiştir. Demokrasi hakkında olumlu ve olumsuz fikirler üretilmiş ancak daha iyisi bulunmadığı için en mükemmel Devlet yönetimi olarak şekillenmiştir.¹²⁶ Yönetenleri rahatsız eden olumsuz yanlar belirtilerek, tartışılarak günümüze kadar DEMOKRASİ düşüncesi gelmiştir.

Tarihi geçmişi açısından demokrasiyi gözlemlemek gerekirse M.Ö 507 yıllarında Yunan Polislerinde tiranlık hâkim iken ve tek başına iktidar olan ve kanun tanımaz monarkların yönetiminde halk ezilirken Atina'da Kleistenes¹²⁷ reform yaparak demokratik sistemin yapılanmasını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Böylece yeni bir yönetim sistemi icat olunmuştur. Atina bir şehir devleti olarak klasik yöntemi olan özgürler ve esirlerin farklı birtakım haklara sahip oldukları cinsiyet ve statü ayırımının olduğu ve yurttaş niteliğinin sadece erkeklere ait olduğu bir devlettir. Atina'da

¹²⁵ Göze Ayferi: Siyasal Düşünceler ve Sistemler, 1987, s, 181 vd,s, 193 vd s.,244 vd., Halkın hem yöneten ve hem de yönetilen durumunda olduğu bir yönetim biçimi olduğunu belirten Montesquieu , halkın egemen güç olduğunu ve bu egemenliğini kullanma yöntemlerinin yasalar ile belirlenmesi gerektiğini savunmuştur. J.J.Rousseau, insanlar arasındaki eşitsizliği görerek bunun çözümü için görüş üretmiştir. Eşitsizliğin toplumsal olduğunu belirterek köleliğin meydana getirdiği eşitsizliğin doğada olmadığını, insanın iyi yaşamak istediğini karşılıklı yardım ile birleştiklerini, Sosyal Sözleşme de belirttiği gibi insanların eşit doğduğunu toplum içinde eşitsizliklerin geliştiğini, bunun için de insanların birlikte yaşamak adına devlet otoritesi meydana getirerek bireysel erklerinin devlet lehine terki şeklinde özetlenecek bir sistemi önermiştir. Bu sistemde egemenlik genel idarenin olmakta ve yasalar ile adaletin sağlanacağını yasaları halkın yapacağını ve bu yasalara tabi olacağını toplum yararının bu olduğunu açıklar. Böylece eşit hak ve imkânların sağlanacağını yasaların yapılmasında çoğunluk oyunun kabul edileceğini belirtmiştir. Rousseau demokraside yasayı yapan ve uygulayanın toplumun çoğunluğu olduğunu belirtir. Fakat ona göre mükemmel olan bu demokrasinin ancak Tanrılar toplumunda uygulanabileceğini insanların böyle bir sistemi gerçekleştirmelerinin mümkün olamayacağını ve esasen demokrasi hiçbir zaman olmamıştır şeklinde fikrini beyan etmiştir. ; Aydın Nurullah: İnsan Hakları Laiklik ve Medya., Ist 2008, s. 97 vd.

¹²⁶ Göze Ayferi Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Ist. 2007, s.48 vd,

¹²⁷Kleistenes, Atinalı bir soylu olarak Yunanistan'da MÖ 501'de anayasal düzen sağlamayı mümkün kılarak ilk olarak Demokrasinin oluşmasını sağlamıştır. Yasalar yaparak ve Devlet düzeni oluşturularak Atina'da demokratik bir sistem geliştirmiştir. Halk savunucusu ve aristokratlara karşı olan Kleistenes'in amacı demokratik bir hükümet kurarak halkın mutsuzluğunu sona erdirmek olmuştur. Toplumu oluşturan halkın farklı düşüncede ve yaşam biçiminde olmasından kaynaklanan huzursuzlukların giderilmesi için halkın kaynaşmasını sağlayan yöntemler geliştirmiştir. İnsanların eşit olduğunu, ayırımcılığın kaldırılmasını, halkın kendi seçtiği vekilleri ile temsil edilerek yönetilmesini sağlamak için 500 ler meclisi oluşturmuştur. Bu meclisin yasa yapmak dışında birçok yetkileri bulunmaktaydı. Sınıf farkının ortan kaldırılması, köleliğin ve doğuştan soylu olmanın kaldırılmasını sağlamak için çalışmıştır. Kleistenes Atina'da yazılı yasa olmadığı ve asillerin kendi törelerini kendi çıkarları için kural olarak uygulamalarına son vermiş ve çok ağır cezalar ile halkın cezalandırılmasına olanak veren uygulamaların demokrasi ile yönetilme süreci ile değişimini sağlayan sistemi geliştiren tarihi bir filozof olarak öneme sahiptir.

vatandaş olarak kabul edilmişler sadece seçimlere katılabilen, meclis üyeliğine aday olabilen, ülkedeki kamu gücünde görev alabilen kişilerdi. Annesi ve babası vatandaş olan vatandaş olarak doğmakta idi. Ancak Atina'da yurttaş olarak kabul edilenlerin nüfusu fazla değildi ve sadece bu yurttaş olarak kabul edilenlerin oluşturduğu mecliste yönetim ile ilgili kararlar alınmaktaydı. Yurttaşların siyasete katılmaları önemli bir olgu olarak, vatandaş olanın toplumda konuşma hakkı ve fikrini açıklama hakkı bulunmakta idi. Mecliste kararlar oylama sureti ile ve el kaldırma sistemiyle alınmaktaydı. Meclise sadece tüm yukarıda niteliklerini açıkladığımız vatandaşlar katılmaktaydı. Yasaları Meclis çıkarmakta ve aristokrat olarak nitelenen bu grup kendi çıkarlarına göre hukuk sistemini oluşturmaktaydılar. Ancak eklemek gerekir ki, sistem bir hukuk düzeni içinde gerçekleşmekte idi.

Kleistenes uygulamadaki yanlışlıklar ve eşitsizliklerin sonlanması için yeni sistem demokratiyi gerçekleştirerek halk meclisi oluşturmuştur. Her yıl 40 kere toplanan halk meclisinin görevleri olarak, Atina'nın yasalarını yapmak, değiştirmek ve yöneticileri seçmek, savaş ve barış kararı almak, yabancı ülkeler ile yapılan anlaşmaları onaylamak ve siyasi davaları yargulamak belirtilebilir.

Ayrıca 500 kişiden oluşan başka bir konseyin de yürütme organı olarak görev yapması sağlanmıştır. Bu konsey her gün çalışan bir kurum olarak, kendi içlerinde de faaliyet konularına göre organlar oluşturmuştu. Atina demokrasisinde sürekli görev yapan bürokratlar yoktur. Her vatandaşın bu göreve gelebilmesi mümkündür. Majistra adını alan yöneticiler sadece bir yıl görev yapması esası getirilmiş ve sonrada diğer vatandaşların bu görevi yapmaları mümkün kılınmıştır. Bugünkü anlamda bürokrat ve uzmanlaşma gibi bir yapılanma Atina'da olmaması, Platon tarafından ilk eserlerinde de esasen eleştiri konusu olmuştur.¹²⁸

¹²⁸ Yıldızdören Çiğdem: Platon'da Demokratia Kavramı: Kaygı Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi, sayı 25 2015, s.60 vd. daki açıklamalara bkz. Platon Devlet yönetiminin halk tarafından yürütülmesine başka deyişle demokratik sisteme başta karşıdır. Onun için iyi bir yönetim tarzının iyi bilgili aristokrat devlet adamlarının

Bu nedenle Hukuki ihtilafların hakem tarafından çözülmesi uygulaması vardı. Ancak hakem kararından memnun olunmadığı takdirde dava Halk Mahkemesine götürülmektydi. Halk Mahkemeleri, jüri usulü ile çalışmaktaydı.

Halkın Mahkemelerinin (Ekklesia) aynı zamanda yöneticilerin denetimini de yapma görevi vardı. Atina'da önemli siyasi davalar olarak demokrasiyi yıkmaya teşebbüs etmek vatana ihanet etmek, rüşvet almak gibi suçlar sebebiyle 501 kişilik jüri önünde yapılan muhakeme ve verilen kararlar demokrasinin uygulaması olarak tarihe geçmiştir.

Bundan 2000 küsur yıl önce tohumları atılmış demokrasi ve kurumlarının teoride ve pratikte gelişerek bugünlere geldiğine tanık olmaktayız. Ne gibi gelişmeler olduğunu gözden geçirmekte yarar vardır.

Yukarıda özetlediğimiz, Roma ve Yunandaki monark, oligark, aristokrat, Tiran gibi Devletin yönetim erkinde söz sahibi olanlarca yaratılmış sistemlerde özgür birey olmak erkeğe tanınmış haklar olarak demokratik kurumlar gelişmiştir. Bu nedenle eski demokrasi anlayışında insan kavramı bağlamında cinsiyete ve farklı ırka mensup olunmasında eşitliğin bulunmadığını özgürlük kavramının dar ve esaretin var olduğu bir dönemde demokrasiden bahsedildiğini açıklamak gerekir.

Toplumlar devrimci ve evrimci nitelikleri ile çeşitli zıtlıklar, toplumsal hareketler ve özgürlük mücadeleleri sonucunda elde

yasaları özüksayarak Devleti yönetmelerinin doğru olacağını vurgulamıştır. Platon Demokrasi ile ilgili görüşleri farklı eserleride farklılık göstermiştir. Ancak açıklamalarında bir gerçeklik vardır ki, o da demokratik yönetim biçiminin doğrudan demokrasi olarak uygulanmasının birçok sakıncaları olmasıdır. Ayrıca özgürlük ile birlikte düşünülen demokrasinin, özgürlüğe sahip insanın sistem içinde nasıl bir görüntüye bürüneceği ahlaki ve sosyal açıdan insanların değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durarak demokrasinin toplumlarda olumsuzluklara neden olacağı eleştirilerinde bulunmudur. Her sistemin insan denen varlıkla ilgili olmasından dolayı olumlu ve olumsuz yanlarının olacağı açıktır. Ancak olumsuz yanlarının olması insanların esir olarak ve tiranlık ile oligarşi ile yönetilmesi veya aristokratlarca belirlenen sistem içinde yönetilmesinin de adil bir yönetim tarzı olmamayacağını ve demokratik sistemde medana gelesilecek aksaklıkların yine yasal yollar ile ve toplumlardm geliştirilmesi ve birlikte yaşamak için belirli fedakarlıkların gerektiği ahlak kurallarına ve etik değerlere uyulması gerekti bilincinin yerleştirilmesinin sorunları çözeceğini açıklamak ve Platonun eleştirilerinin üçüncübin yıl dünyasına uygun olmadığını belirtmek gerekir.

edilen bir kurum olarak Demokrasiyi geliştirerek orta çağ, reform dönemini ve rönesansı geçirerek felsefi ve pratikte çağdaş anlayış niteliğinde demokrasi fikri ve uygulamasını geliştirmişlerdir.

Demokrasinin nasıl uygulanacağı yönünde farklı fikirlerin oluştuğu dönemlerden geçilmiş ve akan zaman içinde teorilerin yerine yenileri geçmiştir.

Yunandaki demokrasi fikri vatandaş bakımından siyasetin içinde olmaktır. Birey için Devletin veya Polisin kendinden uzak veya yabancı bir varlık olmadığı inancı vardır. Siyasi yaşam onun varlığının uzantısıdır. Arzu edilen bireylerin çıkarlarına uygun olarak, sulh ve sükûn içinde yaşayabilmek veya uyum içinde olmaktır. Kamusal alanda eşitlik ve ekonomik kaynaklara ulaşmada çatışma olmaksızın imkânların sağlandığı bir düzene sahip olmak arzulanmaktadır. Demokraside farklı eğitimlerde olunması veya farklı inançlara mensup olmak veya farklı dillerin konuşulması farklı etnik grupların bulunması iyi bir sistemin varlığını engelleyeceği fikri Poliste hâkim olmakla beraber bunların arasında dialog kurulması demokrasinin uygulanması için vazgeçilmezdir. Bu nedenle toplum nüfusunun fazla olmaması, halk kitlesinin kalabalık olmaması sistemin uygulanması açısından önemlidir. Aksi halde farklı etnik gurupların olduğu ve farklı dillerin konuşulduğu ve inançların farklı olduğu kalabalık toplumlarda, bu farklar toplumun uyumunu bozabileceği eleştiriler arasındadır.¹²⁹ Halkın bir araya gelerek kendileri ile ilgili hükümlerin yapılandırılmasında söz sahibi olmalarının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu doğrudan demokrasinin uygulaması olarak beğenilen bir sistemdir. Ancak bu sistemin yürümesinin zorluğu doğrudan demokrasinin geçerli bir yöntem olarak gelişmesini mümkün kılmamıştır. Esasen ufak toplumlar için geçerli olabilecek doğrudan temsil sisteminin büyük ülke ve devletler bakımından uygulamasının mümkün olmadığı ve olamayacağı açıktır. Belirtmek gerekirse eski dönemdeki

¹²⁹ Okandan R: a.g.e., ibid. ; Yıldızdöken Ç: a.g.e.,s. 69 vd ;

Demokrasi için gerçek anlamda özgürlüklerin var olduğu bir demokrasiden bahsetmek imkânsızdır, çünkü tüm halkı kapsayan eşit hak ve imkanların sağlanmış olduğu bir uygulama gerçekleşmemiştir.

Temeli ve amacı özgürlük olan demokrasi bugünkü devirde, insanın, insan onur ve haysiyetine yaraşır bir şekilde ve çağdaş kurallar ile yönetildiği bir devlet sistemi içinde yaşamasını ve özgür düşünebilmesini, özgür olarak düşüncesini açıklayabilmesini ve böylece insan hakkı olan hukuken korunan tüm özgürlüklere sahip olabildiğini sağlayabilecek bir demokrasi uygulaması savunulmalıdır. Bu sayılan hitelikleri gerçekleştirebilecek yegâne yönetim biçiminin de demokrasi olduğunu belirtmek gerekir.

En önemlisi demokratik sistem içinde ancak akıl ve bilim esas alınarak ve dünyevi kuralların hâkim olduğu bir sistem yaratılabilmektedir. Üçüncü binyılda dünyada meydana gelen ve inanç odaklı terör vahşetine rağmen çağdaş özgürlüklerin insan hakkı olarak kabul edilmesi için mücadele edilebilmiş ise bu demokrasi ile mümkün olmaktadır. İnsanın hak ve özgürlüklere sahip olarak ve insanca yaşayabilmesi, kul, köle olmasının önlenmesi demokrasi sayesinde. Demokrasinin özümsemesi özgür bir toplumun varlığı için kaçınılmazdır.

Bugün Demokrasi ve Laiklik dışında bir sistemin daha iyi olabileceğinin düşünülmesi olası değildir. Bu bağlamda çağdaş toplumlar, toplumu oluşturan aydın özgür bireyler, çağdaşlığı özümsemiş sivil toplum örgütleri, demokrasinin yaygınlaşması ve özümsemesi için sürekli faaliyet göstermeye devam etmekte ve nesiller boyunca da bu çalışmaların devam etmesi zorunlu bulunmaktadır.

Toplumlar, özellikle Batı toplumları uzun soluklu çözümlerle Devlet sistemini Demokratik düzene oturtabilmişlerdir. Toplumun insan haklarına aykırı kurallarından kurtularak

demokratikleşme bilincine kavuşması kolay olmamıştır. Demokraside siyasal iktidar vatandaşın iradesine uygun kurallar yapmak ve uygulamakla yükümlüdür. Demokrasilerde iktidarın kaynağı halkın iradesidir. Başka deyişle cumhurun iradesi ile iktidar oluşur.

Siyasal demokrasi halkın iradesinin söz konusu olduğu bir sistem olarak, seçim ile iş başına gelen iktidarlara geniş serbestinin verildiği bir sistem değildir. İnsan hakları kuralları ile sınırları belli edilmiş bir sistemin adıdır.

Demokrasi hukuk devletinin varlığı ile kendini gösterir. Devletin ve siyasi iktidarın Demokrasi kavramı ile anılabilmesi için siyasal iktidarın hukukun üstünlüğünü kabul etmiş olması esastır. Siyasal iktidarın anayasa ve evrensel hukuk ilkelerine uygun bir yapılanma içinde olması yanında kuvvetler ayrılığı sistemini de uygulamakla yükümlü olduğu ve demokrasinin korunması için de gerekli olduğu açıktır. Demokrasi geniş ve kapsamlı bir kavram olarak insan hakları ve hukuk devletinin varlığı ile açıklanır. Kuvvetler ayrılığının olmadığı bir yönetimde demokrasinin varlığından hiçbir şekilde bahsedilemez.

Halkların siyasi bilincinin gelişmesi ile ancak demokrasiler yaşayabilir. Aksi demokrasi adı altında değişik sistemlerin varlık göstermesidir ki demokrasiyi özümsememiş toplumlarda demokrasi adı altında başka sistemlerin uygulamaya konulması çok kolay gerçekleşebilir. Toplumlar tarafından uygulanan sistemin ne olduğunun anlaşılabilmesi ancak gerçek demokrasi bilincinin öğrenilmesine bağlıdır.

Bir ülkedeki yönetimin demokratik kurallar çerçevesinde işleyip işlemediğini anlayabilmek için öncelikle o ülkenin insan hakları ile ilgili kurallarının nasıl uyguladığını incelemek gerekir. Demokratik yapıdaki ülkeler uluslararası sözleşmeleri iç hukukları olarak kabul etmiş oldukları halde, zaman içinde demokratik rejim kuralları ile ülkeyi yönetmek yerine, değişik

yöntemler ile Anayasal temel haklara aykırı olarak yönetim erkinin kullanılması şeklinde bir uygulamaya geçmeleri demokrasiden kayma sonucunu getirir. Sonucunda anarşi ile karışılır ve bu uygulama devlete verilmiş yönetim erkinin toplum tarafından istenmeyen biçimde kullanılması remek olurki, toplumsal olumsuz haneketler ülkede baş gösterebilir.

2) DEMOKRASİNİN NİTELİKLERİ

a) Demokrasi istikrardır. Demokrasi eşitlikdir. Demokrasi halkın hem yöneten ve yönetilen olduğu yasaların erkin kullanılmasında etkin olduğu bir sistem olarak eşitlik ve istikrar üzerine kurulmuştur. Bu iki kuramın yer aldığı daha iyi bir sistem yaratıldığı takdirde demokrasi yerine başka bir sistemin geçmesi belki mümkün olabilecektir.

Ancak bugün için insan hakları ile ilgili uygulamada daha faydalı bir uygulamayı mümkün kılacak sistem olmadığından demokrasinin toplumlarda uygulamasının sağlanması akılcı bir yoldur.

"Demokrasi, din, inanç ve düşünce özgürlüğünün sağlandığı; özgür düşüncenin yeşerdiği, hoşgörü ve uzlaşma kültürünün geliştiği; bir çağdaşlık kriteri olarak sosyal adaletin ve sosyal güvenliğin gerçekleştirildiği yegâne rejimdir."

Devletlerin ancak eşitlik ve özgürlükleri gerçekleştirebildiği ölçüde demokratik olduklarını görmekteyiz.

Demokrasi ancak demokrat düşüncenin özümsemiği toplumlarda sağlanabilmektedir.

Demokrasi ve Cumhuriyetle egemenliğin ulusa ait olduğu ve insan hak ve özgürlüklerinin yok edilememesi için koruyucu sistem olduğu ve bu sistemde insanın esas alındığı ve insanın aklına güvenildiği belirtilir. İnsan aklının gelişmesi için özgür

düşünce ve düşünme bilincinin olması ve özgür iradenin önemi esastır.

b) Kuvvetler Ayrılığı Sistemi ile Demokrasi Ancak Var Olabilir.

Kuvvetler ayrılığının demokrasinin işleyişindeki önemi dengelerin sağlanması açısından kendini gösterir. Devlet yönetiminde Yasama Yürütme ve Yargı erkinin tek elde toplanmaması bunların fonksiyonlarını icrada birbirleri ile ilişkileri son derece önemlidir. Birbirlerini etkilememeleri ve müdahale etmemeleri asıldır. Kuvvetler ayrılığı demokrasinin işleyişinde olumsuzlukların en aza indirilmesinde önemli faktördür. Bu nedenle özellikle yasama yürütme ve yargı erklerinin tek elde toplanması demokratik sistem ile katiyen bağdaşmaz.

Demokratik sistemde kişisel özgürlükler kamu yararı dışında olarak korunur. Ulusal faydacılık esastır. Bu sistemin cazibesi Devletin insanların ihtiyaçlarını tatmin etmesi ve mutlu bir yaşamı sağlandığı ölçüdedir.¹³⁰ Toplumun ihtiyacı ön plandadır. Toplumun sağlığı, içte ve dışta güvenliği, çağdaş düzeyde eğitim olanakları ve insan haysiyet ve onuruna yaraşır bir biçimde yaşamasını sağlayacak ekonomik yapı geliştirilmesi, çalışma alanlarının belirli zümrenin elinde olmaması, insan hakları bağlamında kurallara bağlanmış özgürlüklerin sağlanması düşünce ve düşünme özgürlüğünün esas olduğu gibi birçok konu toplum yararına kararların alınması devletin almakla ve yapmakla yükümlü olduğu temel görevidir. Devletin varlık sebebi halktır ve insandır, yönetim erkinin kullanılmasında bu unsurun hiçbir şekilde unutulmaması gerekir.

Ancak bu açıklamadan insanların hiçbir emek sarf etmeden çalışmadan ihtiyaçlarının görülmesi ve devlet tarafından mutlu edilmesi gibi bir anlayıştan bahsedilmediğini de vurgulamak gerekir. İnsanın mutlu olması için çalışması ve emek sarf etmesi

¹³⁰ Dahl A.Robert: :Demokrasi ve Eleştirileri,Ank.1993, s. 116 vd.

asıldır. Emek, insan ve çalışma birbirinden ayrılamaz. İnsanı insan yapan çalışma ve emektir. Çalışmanın insanın varlık nedeni, gücü, mutluluğu ve onuru olduğu bilinci ile Demokrasinin insana sağlamakla yükümlü olduğu refah ve mutluluğu değerlendirmek gerekmektedir.

Demokratik sistem hak ve özgürlükleri sağladığı için emeği koruyan ve teşvik eden niteliklerinden dolayı insan gereksinimlerinin sağlanmasında kısıtlayıcılık yoktur. İnsanlar eşit olarak hak ve imkânlardan yararlanma hakkına sahiptir.

c) Hukuk Devleti İlkesi

Demokrasinin gerçekleşebilmesi için devletin hukuk devleti niteliğinde olması gerekmektedir. Devlet erkinin kullananların hukuk kuralları ile görevlerini yapmaları ve hukukun üstünlüğünü özümsemiş olmaları asıldır. Halkın hukuka güvenmesi bilincinin sağlanması Demokrasilerde olmazsa olmazdır. Egemenliğin halkta olduğu ilkesi hukukun üstünlüğü ile çelişmez. Çağdaş demokrasi anlayışında hukuk devletinin üzerinde başkaca bir egemenlik düşünülmez. Sınırsız egemenlik ile hukuk devleti ilkesi birlikte düşünülemez. Egemenliğin sınırları olduğu açıktır. Devletlerin egemenliği başka devletlerin egemenlik hakları ile çatışamaz. Uluslararası ilişkiler tarafından konmuş olan düzene uyarak egemenlik hakları kullanılır. Aksi bir uygulama devletler arasında çatışma nedeni olur.

d-Cumhuriyet Kavramı Demokrasi ile Birlikte Kullanılır.

Cumhur halk demektir. Genelde Demokrasi ile birlikte kullanılan kavram olarak Cumhuriyet, Devlet Başkanının irsiyet dışı yol ile göreve geldiği bir sistemin adıdır. Başka deyişle devlet başkanının seçim ile veya diğer yollar ile iş başına gelmesi önemli değildir. Demokratik Cumhuriyetten bahsedebilmek için irsiyet yolu ile devlet başkanı olmamak gerekmektedir. Aksi halde cumhuriyetten bahsedilemez.

Batı düşüncesi açısından Cumhuriyet ile birlikte demokrasiden bahsedildiğinde, egemenliğin toplumun tümüne ait

olduğu bir sistem açıklanır. Burada cumhuriyet ve demokrasi kavramları özdeşleştirilir. Oysa tarihi açıdan incelediğimizde bu ikisi arasında zorunlu bir bağ yoktur. Demokrasinin olmadığı cumhuriyetler de olabilmektedir.

Demokraside cumhuriyetçiliğin gerekli olduğu halkın temel unsur olarak görülmesi gerektiği fikri üzerinde durulmuştur. İnsanların gelişmesi için birlikte yaşaması gerektiği ve siyasal topluluğun iyi yetişmiş insanlardan oluşması gerektiği cumhuriyetçilik ile açıklanmıştır.¹³¹

Halkın egemenliği ile seçimle iktidara gelen hükümet başkanı, seçimle halkın başına geldiğinden demokrasi ve cumhuriyet birleşecektir. Cumhurbaşkanlığı olacaktır. Başka deyişle Cumhurbaşkanı diye adlandırılır. Halkın kendi geleceğini kendisinin tayin ettiği ve seçim sistemi ile yöneticilerin ve devlet başkanının seçildiği hallerde cumhuriyet ve demokrasi iç içe çalışmaktadır.

Cumhuriyetin nitelikleri farklı toplumlarda anayasalarda değişik açılımlar sergileyebilir. Ancak kısa ve öz olarak batı düşünce sistemi içinde, irsiyet darbe veya devrim ile iktidara gelme halinde “cumhuriyet” kelimesinin kullanılması ile ilgili konu ayrı olarak, bir tanım yapmak gerekirse;

Halkın refahının huzurunun adalet anlayışı içinde gözetildiği demokratik laik hukuk kuralları olan, egemenliğin seçim sistemi gereği, temsilen cumhur adına kullanıldığı sosyal bir sistem Cumhuriyet olarak betimlenebilir.

Bu bağlamda Cumhuriyet ve Demokrasi ve laiklik kardeştir. Birbirini tamamlarlar. Biri olmadan diğerinden bahsedilemez. Aydın insanlar olarak ve insan özgürlüğünün en değerli sosyal kuram olduğu bilinci ile yaşadığımız toplumlarda bilimselliğin insancılığın ve laikliğin ne denli gerekli kurumlar olduğunu bilmek asıldır.

¹³¹ İbid. s. 28 vd.

Günümüzün çağdaş demokrasilerinde, demokrasi kavramına gerçekte çağdaş niteliğini yükleyen temel çerçeve, devletin anayasal ve hukuk devleti olma vasfıdır. Başka deyişle çağdaş demokrasinin temel anahtarı özgürlük ve eşitlik ile yapılanmış hukuk devletidir.

Demokrasinin her ulus için müşterek prensipleri olduğu gibi farklı ulusların karakterine ve kültürüne göre de değişik özellikler gösterebilir. Türk ulusu, kendi bünyesine ve karakterine göre, demokrasinin kendi için özelliklerini bulmaya ve ona göre bir anayasa yapmaya mecburdur.

Bir toplumda demokrasinin kabul edilerek yönetim biçiminin bu esaslar dâhilinde yapılandırılması için o toplumda kültürel ekonomik ve çağdaşlık niteliklerinin gelişmiş olması esastır. Temel hak ve özgürlüklerin bilincinde olmayan, köklü Devlet sistemi yapılanması alışkanlığı olmayan, düşünce yapısı açısından evrensel niteliklere açık olmayan, toplumlarda demokratik kuralların yerleştirilmesi çok zor hatta imkânsızdır. Demokratik kuralların uygulandığı zehabı verilerek bazen oligarşi bazen monark bir yönetim, bazen tiranlık, bazen din eksenli cumhuriyetler, sahneye çıkmaktadır. Demokrasi bir bilinçtir. Toplumunu oluşturan bireylerin yaşamak istedikleri hayat biçimi ve özgürlüklerin niteliğini belirlemek için oluşturulmuş bir yönetim biçimidir.

Yasaların çağdaş nitelikte olabilmesi en mükemmel hükümlerin uygulamasının sağlanabilmesi için uygulayan ve uygulanan bakımından yukarıda açıklanan niteliklere sahip olmak esastır.

Emredicilik vasfı olmayan Birleşmiş Milletlerin sadece tavsiye niteliğindeki çalışması olan ve fakat son derece bilimsel nitelikte insan hak ve özgürlüklerinin açıklandığı, diğer uluslararası belgelere kaynak olmuş, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin (10 Aralık 1948) 1. Maddesinde, insanların özgür,

onur ve insan hakları bakımından eşit doğdukları, akıl ve vicdan sahibi olarak birbirlerine kardeşlik duyguları ile davranmaları gerektiğinin belirtmiş olduğu gözetilerek, bunu sağlamaya ve muhafaza etmeye toplumların çalışması gerektiği açıktır. Aksi demokrasinin yozlaşması ve tamamen kaybolmasına neden olur.

d)Özgürlük, Özgür Düşünce ve Özgür Düşünme

Demokrasinin gerçekleşmesinin en önemli ve vazgeçilmesi mümkün olmayan özgür düşünme ve düşünce olgusu son derece önemlidir. Bireylerin özgür düşünceli bağımsız her türlü bağınazlıktan uzak olmaları esastır. Çünkü hem siyasal erki kullanan ve hem de demokratik sistem gereği seçimle yönetim erkini yerine getirmek için görev verilmiş bireyler aynı toplumun içinden seçilenlerdir. O halde hak ve özgürlüklere yabancı bireyler yasa hükümlerini uygulamaktan ve uymaktan vazgeçerlerse demokrasi ile oluşturulmak istenen mutlu huzurlu sevgi dolu yaşam gerçekleşemez. Yöneticiliğe talip olanlar demokrasi için cumhuriyetin niteliklerini unutmadan ve bağlı kalarak yetkilerini kullanmalıdırlar. Aksi siyaset erkinin kullanılmasında demokrasi adı altında despotizm yapmak olur.

Demokrasi konusunda filozofların betimlemelerinden biraz söz edersek:

Örneğin: J.J.Rousseau, demokraside yasaları yapan ve uygulayanın egemen topluluğun çoğunluğu olduğunu ve iyi bir yönetim tarzı olarak betimledikten sonra, böyle mükemmel bir yönetim biçimi olan demokrasinin ancak tanrıların toplumunda uygulanabileceğini belirtmiştir. İnsanların harcı değildir zaten gerçek demokrasi hiçbir zaman var olmamıştır ve hiçbir zaman da olmayacaktır.¹³² şeklinde demokrasi ile ilgili görüşlerini belirtmiştir.

Özgürlüklerin savunucusu Benjamin Constant liberal devlet ve özgürlükler savunucusu olarak (1767-1830) çok önemli

¹³² Göze Ayferi: *Siyasal Düşünceler*, s. 202 vd.

saptamalarda bulunmuştur. Kapsamlı bir birey özgürlüğünün savunucusu ve çağımızdaki insan hakları olarak belirlediğimiz hak ve özgürlüklere neden gereksinim olduğunu açıklayan filozof, özgürlüklerin korunması için halk egemenliğinin şart olduğunu ve korunması gerektiğini belirtmiştir. Ancak halk egemenliğinin özgürlüklere ters düştüğünü bu nedenle halkın egemenliğinin sınırlanması gerekir demiştir. Halkın herşeyi yapabileceği düşüncesini benimsememiştir. Halk egemenliği hiç kimsenin egemenliğe sahip çıkmadığı anlamındadır olumsuzluğu ifade ettiğini ve halkın oylarından kaynaklanan egemenliği savunmuştur. Özgürlüklerin korunabilmesi için özgür sosyal kurumlara gereksinim olduğunu, daha sonra da özgür bir temel üzerine kurulmuş siyasal kurumların iktidarları sınırlandırabileceğini belirtmiştir. ¹³³

Esasen halkın korunması için özgürlüklerin sınırlanması gerektiği açıktır, aksi bir uygulama anarşiyi doğurur. İnsanların doğal haklarının toplumsal yaşam sürecinde tamamen uygulanmasının mümkün olmadığı ve halkın korunması için sınırlamaların gerekli olduğu açıktır. Ancak yönetim erkini kullanılmasında siyasi ve sosyal kurumların varlığı ile yönetim erkinin dengeli bir biçimde ve olması gerektiği gibi kullanılması sağlanabilir. Bu nedenle toplumların çağdaş niteliğini muhafaza edebilmeleri ve gelişmeleri için sosyal kurumlar sivil toplum kuruluşları son derece önemli ve gerekli kurumlardır. Devlet erkinin kullanılmasında özellikle de yasaların yapılması veya değiştirilmesinde yanlışa düşülmesi veya toplum yararına olmayan ve toplumun zararına sebebiyet veren nitelikteki uygulamaların, önlenmesi demokrasilerde sivil toplum kuruluşlarının akılcı gayretleri ile mümkün olabilmektedir.

Alexis De Tocqueville ¹³⁴ (1805-1859) Demokrasinin halkın eşitliğini sağlayan sistem olduğunu ve demokrasinin sistem olarak topluma yerleştiğinde insanların kalplerinde ve sosyal siyasal kurumlarda taht kurduğunu, demokrasi ile yönetilen toplumda herkesin yasayı kendi eseri olarak gördüğünü, bu nedenle

¹³³ *Ibid.*, s.240 vd.

¹³⁴ *Ibid.*, s.249 vd.

yasaların kolaylıkla benimsenebildiğini ve uygulanabildiğini açıklamıştır. Demokratik toplumlarda yönetim erkine tanrısal sayıldığı için değil ve fakat gerekli olduğu için boyun eğildiğini, aynı şekilde devlet başkanına da duyulan sevginin bir tutku değil mantığa dayanan bir duygu olduğunu belirtmiştir. Demokratik sistemde devletin ekonomik sorunlara el attığını, anlaşmazlıkların mahkemelerde çözümlendiğini, insanların eşit bir düzende yaşamaktan mutlu olduklarını açıklamıştır. Demokrasinin toplumların kaçınılmaz geleceği olduğu, demokraside insanların mutlu olmasalar bile mutsuz olmayacaklarını, herkesin yiyeceğinin, işinin olacağını ve her şeyin eşitlik ilkesine uygun olarak gelişeceğini açıkladıktan sonra başka bir mantık ile insanların bu sistemde karıncalar gibi olacaklarını,¹³⁵ belirterek demokrasiyi tanımlamıştır. Neden insanların karıncalar gibi olduğunu da insanların sistemi anlamadıklarını ve halkın demokrasiyi değerlendirmesinin mümkün olmadığını belirttiğini görmekteyiz.

Halk egemenliğinin asıl olduğu demokrasi uygulamasında bu egemenliğin nasıl ve hangi esaslar dâhilinde gerçekleşmesi gerektiği konusunda düşünürlerin farklı farklı görüşleri vardır. Hepsinde günün şartlarına göre kabul edilebilecek veya teorilerin tarih sayfalarında yer alacak şekilde değerlendirilmesi gereken yanları olup, düşünce bağlamında değerinin bulunduğunu belirtmek gerekir.¹³⁶

Din, inanç, düşünce özgürlüğünün olabildiği eşitlik ve istikrarın gerçekleştiği, insanların birbirlerine karşı hoşgörü ve tolerans içinde olabildiği, hak ve özgürlüklerin yasal kurallar ile halkın egemenliğinde gerçekleştiği, çağdaş kriterleri olan sosyal adaletin var olduğu bir yönetim sistemi olarak görülen demokrasiden vazgeçmek olası değildir.

¹³⁵ İnsanların bu sistemde seçimden bir şey anlamadığını ilgilenmediğini , siyasal sorunlar halkı ilgilendirmediğini, devletin kendisine şu adayları seç dediğinde onların seçilmesinin iyi olacağını düşüneceğini ve demokraside halkın tek ve büyük olanağı seçim açısında da bunu değerlendiremeyeceğini bu nedenle bu sistemin bir çok aksaklıkları bulunduğunu bunun çarelerinin bulunması gerektiğini açıklamıştır.İbid.s., 255

¹³⁶ İbid. s.247- 258 vd.

II) LAİKLİK VE TANIMI¹³⁷

Lâik-laiklik kelimeleri eski Yunanca'da "laikos" sıfatından oluşmuştur. Halk kitle anlamına gelen "laos" kelimesinin kökünden laikos kelimesi türemiştir. Laos bölünemeyen, bütünü ifade etmek halka kalabalığa ait olan demektir. Laikos kavramı, Hıristiyanlığın yayılması sonucu kilise adamları ve din işleri ile uğraşan insanların toplumda yer almaya başlaması ile din görevinde olmayanları açıklamak için, başka deyişle din ile uğraşmayanlar laikos kavramı ile betimlenmişlerdir. Bunları açıklamak için kullanılan Laikos veya laik kelimesi din işleri ile uğraşmayı tanımlamak için kullanılmıştır. Fransızca da laic kelimesi dinle ve ruhbanlık ile ilgili olmamayı açıklamak için kullanılır. Laiklik aynı zamanda sekülerizm ile de ifade edilmektedir.¹³⁸ Sekülerizm-seküler kavramı da laik, laiklik

¹³⁷ Tanör B: a.g.e.s. s 75 vd. :Öktem N: a.g.e., s.43 vd ; Dinçkol Bihterin: Ticaret Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından 5 şubat 2002 tarihinde düzenlenen. "Lâikliğin Anayasal İlke Haline Gelişinin 65. Yıldönümü Paneli'nde tebliğ olarak sunulmuştur.; Kuçuradi İoanna: Devrim Kavramı ve Atatürk'ün Kültür Devrimi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi İLKE, Özel sayı, 2006. s. 1-10.; Gökberk M: a.g.m., s. 328 vd.

¹³⁸*Bu kavramlar yeniçağda felsefi ve hukuki yapılanmada evrim geçirerek, devlet ile din işleri arasındaki ilişkileri açıklamak için kullanılmaktadır. Bu kurumlar insanlığın ulaştığı çağdaş niteliği açıklamaktadır.*

Laiklik ile dinler ve inançlar karşısında eşitlik ve din özgürlüğünün sağlanması mümkündür. Demokratik sistemde temel sorun, dinsel ve dünyevi ayrımının arkasında yer alan, akıl-inanç ayrımını gerçekleştirebilmektir. Zira dinler, dünya işlerine karışıp siyasi bakımdan güç kazandıkça asıl ruhani erklerini göz ardı edip, "güç için güç" ilkesini gütmeye başlarlar. Lâiklik ise, dinsel eşitlik ve din özgürlüğünü sağlayan, böylece akıl ve vicdanın kölelik zincirlerini kırdığı bir siyasal örgütlenmeyi öngörür.

Lâiklik ile devlet içinde din değil, din içinde devlet reddedilir ve dinin siyasi, hukuki güç olması engellenir, Lâikliğin tek tip bir tanımının yapılması ve her ülke açısından aynı nitelikte bir tanım verilmesi olası değildir ve gerçekçi de olamaz. Bu nedenle ülkeden ülkeye değişen bir uygulama gösteren LAİKLİK ülke şartlarına göre tanımlanmalıdır. Ancak bu demek değildir ki dini nitelikte olmak üzere aklın dinsel gelenekleri öne çıkaracak boyutta yapılanmaya gitmesi ve akıl ve bilim yolu ile ruhani ve göksel kurum ve kurullar ile devlet yönetiminin düzenlenmesine cevaz verilebilmesi laik devlet anlayışı ile örtüşebilir.

Genel olarak açıklamak gerekirse, teokratik devlet anlayışının kökenindeki tanrısal iradenin yerini, laik devlette akıl ve bilime dayalı yönetim almıştır. Zira insan doğa ve toplum kurallarını kendi becerisi aklı ve gücü ile algılamakta ve kavramakta ve yine kendi gücü ile topluma ve doğaya egemen olmaya çalışmaktadır. Bunu da insan akılcılık ile yapmaktadır. O nedenle laiklik akılcılıktır. Akıl rehber alınmıştır. Artık safsata, hurafe bilim dışı açıklamalar terkedilmiştir. Akılcı yöntemin kullanıldığı devlet yönetiminde bunun adına laiklik denmektedir. Devlet yönetiminde din adamlarının yorumlarına dayanan dinsel nitelikteki VC eleştiriye kapalı uygulamaların varlığı, devlet yönetiminin teokrasi olduğunu belirler.

kavramı ile birlikte kullanılan bir kavram olarak Anglo –Sakson dünyasının din ve Devlet ayırımında kullandığı kavramdır.

Dinden etkilenmeyen siyasi-siyaset anlamına gelir. Başka deyişle ruhban sınıfı dışındalığı anlatır. Ashnda sekularizm Hıristiyanlık felsefesinin karşısında olan devlet yapılanmasına ilişkindir.

Dini kurumların sosyal kurumlar olarak, devlet işleri ile farklı farklı sistemler içinde olmasını açıklamak için seküler kavramı kullanılmıştır. Pagan inanışından beri sekularizm vardır. Dünyevi, insana ait olan bu kavram 1798'den bu yana dar bir çerçevede kullanılmak üzere varlığını göstermiş olup, laiklikle aynı değildir ancak aynı sonucu doğurmaktadır.

Sekularizm Kilisenin mallarının topraklarının devlete geçmesi ile ilgili olaylardan kaynaklanmıştır. Başka deyişle kamulaştırma olarak ortaya çıkmıştır. Kral ve prensler tebalarının istediği dinde ve inançta olması ve kilisenin devlet ile ilişkisinin kesilmesi sonucunu doğuran inanç ve vicdan özgürlüğünün gelişmesi olarak İngiltere ve Almanya'da ortaya çıkmıştır.

Laiklik ve Sekülerlik devlet yönetimi biçimlerinden dine dayalı Tanrısal Devlet modeli *teokrasinin* karşıtı olarak kullanılır. Özetle denebilir ki, Fransız ihtilali ile batı kültüründe laik kavramı din ve devlet ilişkisinde ayrı ve birbirini etkilemeyen kurumlar olarak faaliyet göstermesi ile ortaya çıkmıştır.

Ancak belirtmek gerekir ki, laik kavramını, laikliği din ve devlet işlerini birbirinden ayırmak için kullanmak yeterli bir açıklama değildir. Laiklik toplum düzeninde bireylerin yönetilmesinde oluşturulmuş devlet kurumlarının dine dayalı olmaması demektir.

Devlet kurumlarının laik düzen içinde yapılanması halinde, insanların ancak din ve vicdan özgürlüğüne sahip olabildikleri har zaman ve her toplum açısından doğru bir yargı değildir.

Çünkü bir toplumda bireylerin dini inanışları veya felsefi düşünceleri bağlamında özgür olmaları, yaşadıkları toplum düzeninin mutlaka laik olduğu anlamını taşımaz. Buna örnek olarak Osmanlı İmparatorluğunu gösterebiliriz. Osmanlı çeşitli dinlere mensup bireylerin yaşadığı bir toplum olarak hoşgörünün olduğu, kimsenin dinine ibadetine karışılmadığı gerçeği yadsınamaz. Osmanlı geniş topraklarda farklı inanışta olanlara ibadet ve inanç özgürlüğü tanıyabilecek bir felsefe yapısına sahip olarak hiç telaik bir yönetim biçimine sahip değildi. Osmanlı inanç özgürlüğünün tanımış bir toplum olarak ne demokratik ve ne de laik anlamında değerlendirilemez. Farklı bir yapı ve sistem içinde yönetim gerçekleşmiştir. Bunun çeşitli sosyolojik nedenleri bulunmaktadır. Padişahların eğitimlerinin günün şartlarında batıya açık olması ve çeşitli dil öğrenme ile elde edilen kültür yönetimde inanç açısından özgürlüklerin varlığını sağlamıştır.

Devlet erkinin kullanılmasında kurumların dini esasları ön planda tuturak kurallar oluşturması laiklik ile bağdaşmaz. Ancak açıkça belirtmek gerekir ki, dini kuralların etkin olmadığı bir devlet sistemi ile yönetilen devletlerin dini yadsıdığı şeklinde bir yorum yapılamaz.

Laik kavramı din işleri ile ilgilenmeyen kişiyi betimlediği gibi devlet yönetim kurallarının dayanağının din kuralları ile mi yoksa halkın egemenliğine dayanan demokratik kurallar ile mi yönetildiğini belirtir. Bireyin niteliğini tanımlamada kullanılan laik kavramı birey açısından dini inancın olmaması şeklinde bir yorumla müsait kelime değildir.

Din kuralları esas alınmadan gerçekleştirilen devlet sistemi dinin inkâr edildiği anlamında değildir. Dini kuralların geçerli olması ortada din devleti olduğu anlamını taşır. Din devleti dini kuralların yer aldığı ve bu kurallara riayet edilmesi gerektiği ve kurallara uyulmadığı vakit ceza uygulaması yapıldığı bir sistemi açıklar. Oysa laik sistemde dini vecibelerin yerine getirilmesi veya getirilmemesi konusunda bir ceza yaptırımı söz konusu değildir. Ayrıca konuya İslam dini açısından baktığımızda, İslam

felsefesinde din adına baskı yapılması yasaktır. Bu da İslam dininin temel prensibinde zorlamanın olmadığı esasını açıklar.

Sekülerizmi kavramını açıklamak gerekirse laiklikten daha geniş bir kavram olarak niteleyebiliriz. Sekülerizm laiklik kavramı ile açıklanan din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olması prensibinden daha fazla nitelikleri taşımaktadır. Kilisenin malvarlığının elinden alınmasına varan bir devlet sistemini ifade eder. Laik-laiklik insanın niteliğini de betimlemek için kullanılmaktadır. Daha ziyade insanın kültürüne ve eğitime ilişkin olarak dünyevi eğitimin esas alındığı sistemi ifade eder. Bu iki kavram birçok eserde eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Aynı dinsel geleneği paylaşan ülkelerde Fransa, Almanya Anglo Sakson ülkeleri bağlamında laiklik ve sekülerlik farklı tanımlara sahne olmaktadır.

Ancak belirtelim ki, sekülerizm veya sekülerizasyon veya seküler kavramlarında laiklikte olmayan başka bir anlam daha vardır. Şöyle ki, (SAECULAR) yüzyıla ait, dünyevi hayat ile ilgili dışsal demektir. Din dışı oluşumu açıklar. Ayrıca ÇAĞ kelimesinden türemiştir. ağdaşlaşma anlamında kullanılır. Böylece laiklik ve sekülerizm birbirini tamamlayan fikirlerdir. İnsanlığın ulaştığı ağdaş niteliği açıklamaktadır. Laiklik kavramı bir devletin örgütlenmesi ve işleyişinde dine dayalı olmayan nitelikleri açıklar.

Sekülerizm kavramı bu niteliklerin belirlenmesinde çağın felsefesinin oluşturduğu bilgilerin neler olduğunu, başka deyişle aydınlanmanın gereklerini ortaya koyarak, neden çağdaşlaşmanın önemli ve gerekli olduğunu ve neden devletin hukuk kuralları oluştururken aydınlanma teorilerine dayanılması gerektiğinin gerekçelerini açıklar.

Sekülerizm, kiliseden ayrılmış bir devlet sistemini de açıklamak için sekülerizm kullanılan bir kavramdır. Aynı fikrin iki yüzünü açıklayan bu kavramlar ağdaş olmanın laiklikten

geçtiğinin açıklamasıdır. Çağdaş nitelikte devlet laiklik olmaksızın söz konusu olamaz. ¹³⁹

Laiklik akılcılıktır çağdaşlıktır. Çağdaş devlet evrensel değerlere sahip bir yapılanma içinde olmak ve insan haklarına saygılı olmakla mümkündür. Devletin resmi bir dininin olmaması laik devlet şartının en temel unsurudur. Esasen dini kurallar ile Devletin yönetilmesi teokratik devlet sistemi yapılanmasıdır.

Batıda esasen Fransız devrimi gerçekleşme idi laikliğin yerleşmesi mümkün olamazdı. Önemle belirtmek gerekir ki, aristokratlar ve ruhban sınıfı bu oluşuma karşı ciddi yıkıcı faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ticaret ve sanayide gelişmeler ruhani iktidarın varlığı ile sürdürülemeyeceği burjuva tarafından özümseyerek, bu görüşlerine uygun filozoflar marifeti ile halka konuyu anlatma yoluna gitmişler ve laikliğin gerçekleşmesine hizmet eden sınıfı oluşturmuşlardır.¹⁴⁰ İnsan aklının önemi ve hukuka dayanmanın herhangi bir dini aracıya gerek olmaksızın adaletin sağlamanın evrensel gerçeklere ulaşmak için olmazsa olmaz olduğu ve insanların eşit hak ve imkânlarla sahip olmasının ancak insan haklarına riayet edilen bir hukuk sistemi içinde gerçekleşebileceği idrak olunmuştur.

İnsan haklarının siyasal faaliyet olarak benimsenmesi ve kral ile din adamına gereksinim olmaması ve halkın egemenliği tamamen laiklik düşüncesinin sonucu oluşmuştur.

Dinsel eşitlik ve dinini istediği şekilde uygulayabilme özgürlüğü sadece laik devlet sistemi içinde gerçekleşebilir. Dinler siyasi güç olmayı hep özlemişlerdir. Devleti dini siyasi güç ile yönetmek din odaklı yönetimlerin vazgeçemediği istek ve amaçtır. Ekonomik gücün elde tutulmasına dini inançların hizmet etmesini sağlamak daha kolaydır. Orta çağda Kilisenin cennet vaadi ile Hristiyan halktan topladığı malı mülkü parası buna

¹³⁹ Bkz ayrıntılı açıklama için Kuçuradi a.g.m. s. 6 vd.

¹⁴⁰ Bu konuda. J Rousseau, Diderot,Descartes akılcı düşünce ile kisenin baskısını yenmişlerdir.

örnektir. Eğitim düzeyi düşük veya eğitimsiz özgür düşünme becerisine sahip olmayan topluluklarda halkı inanç etrafında toplayarak din gücü ile ve aynı zamanda din baronlarının da siyasi güçlerini din olgusu ile elde etmeleri sağlanarak toplumda hâkim duruma gelmek çok kolay mümkün olmaktadır. Dini alet ederek iktidara gelmek dinin iktidar hırsı için kullanılmasından başka bir şey değildir.

Laiklik dinin siyasi güç olmasını engellemek için en önemli hukuki güçtür. Dinin siyaseti ele geçirmesi ile demokrasi son bulur. Egemenlik halktan dini otorite organlarına geçer ve din otoriteleri siyasi otorite organları olarak faaliyet gösterirler. Bunun adına da Teokrasi denir. Teokrasi bir devlet yönetimi sistemi olarak Tanrı buyruğu ile devletin ve halkın yönetilmesidir. Dini otorite organları daha ziyade Hıristiyanlık inancı bağlamında söz konusudur. Bilindiği gibi İslami anlayışta Allah ile kul arasında aracı yoktur ve dini kurumlar yoktur. Türkiye’de ruhban sınıfı bulunmadığı için devlet işlerinin ruhban sınıf tarafından siyasi otoriteyi ele geçirerek yürütmesi gibi bir olasılık söz konusu olamaz. Yeterki T.C Devletinin Anayasasında II. Bölüm 136. Maddede belirtilmiş Diyanet İşleri Başkanlığı’nın görev ve yetkilerini düzenlemekte olup buna göre, Diyanet İşleri Başkanlığı genel idare esasları içinde yer alarak, “...laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncelerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşkeyi amaç edinerek, özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirir” hükmünden ayrılarak görevi ve yetkilerini aşarak işlem yapmasın.¹⁴¹

¹⁴¹ – İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Cumhurbaşkanlığına bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur Osmanlı da din hizmetleri gerek İslam ve gerekse diğer dinlere mensup olanlar bakımından kamu hizmeti olarak ifa edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluşunu takiben ve İstiklal savaşından çıkmış ülkede cenazesini dahi kaldırmak için İslami geleneklere göre hoca bulunmadığı bir dönemde, Türk ulusunun dini ve ahlaki bilgiler bağlamında doğru bilgilere ulaşmasını sağlamak üzere, Diyanet İşleri Başkanlığı olarak devlet yönetiminde bir başkanlık kurulması gereğini düşünen Mustafa Kemal Atatürk, 1924 tarihinde 429 sayılı Kanunla, Başbakanlık bütçesinden tahsisat ile Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığının kurulmasını mümkün kılmıştır. Eski adı Diyanet İşleri Reisliğidir.

Diyanet İşleri ile ilgili kurumun kurulmasını, Osmanlı’nın yıkılış döneminde sahte din adamlarının elinde İslam dininin yok edilmekte olduğunu ve iman edenlerin doğru bilgiye ulaşmasını sağlamak için yapmıştır. Amaç Hz Muhammet tarafından topluma aktarılmaya çalışılmış ve İslami dini bilgi ve akidelerin bir takım menfaatçi

Teokrasinin temeli dogma olup hukuk kuralları dine dayalı ve eğitim sistemi, birey özgürlükleri, insan hakları ile ilgili tüm uygulamalar tamamen dini temelli olarak uygulanır. Akıl ve bilimin bu sistemde yeri yoktur. Teokrasi, demokrasi ve laikliğin tamamen karşısında olan ve din adamlarının dine dayalı politik güce sahip olduğu bir yönetim şekli olarak çağdaş niteliklerden uzak ve halk egemenliğini yok eden niteliğe sahip bir yönetim biçimidir. Özellikle üçüncübin yılda gelişen dini otorite güçlenmesinin yabana atılmaması gerektiğini ve dini otoritelerin güçlenmesinin insan haklarını olumsuz etkileyeceğini vurgulamak doğru bir saptama olacaktır.

Laik ve Seküler kavramları bağlamında, Türkçe de bu ikisinin birçok yerde ve kitaplarda eşanlamlı kullanıldığını görmekteyiz. Çoğu kez din ve dünyevi işlerin egemenlik alanlarının birbirinden farklı olduğu yetki ve görevlerinin ifasında bağımsızlığı ifade etmek için kullanılmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti Anayasa sisteminde genel ve bilinen basit tanımı ile laiklik din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olması devleti yönetenlerin dini kisvede olmaması halini anlatmak için kullanılmıştır. Laik devletlerde din olgusu, dini kurallar devletin yapısına, sistemine karışmaz. Dini kurumların devlet yönetiminde ve denetiminde yeri yoktur. Laik devletlerde

kişiler elinde küçültülmesini engellemek ve gerçek bilgilerin topluma sunulmasını sağlamaktır. Bu kurumun görevi olarak İslam dini ile ilgili ibadet ve kuralları ilgili işleri yürütmek üzere yönetim oluşturmak cami mescit ve ibadet yerlerinin görevlilerinin idaresi düşünülmüştür. Bu kurum ile insan ve tanrı arasında Hristiyanlıkta olduğu gibi bir aracılık söz konusu değildir. Daha sonra bütçe kanunları ile Diyanet İşleri kurumu yönetilmiş ve 1961 Anayasası ile Diyanet İşleri Başkanlığı anayasal bir kurum olarak oluşturulmuştur. 1982 Anayasasında da Diyanet İşleri Başkanlığı genel idare esasları içinde yer alarak laiklik ilkesi doğrultusunda siyasi görüşlerin dışında olarak ulusun dayanışma ve bütünleşmesini amaç edinerek kanununda belirtilen görevleri yerine getirmek üzere yetkilendirilmiştir. Başbakanlığa bağlı olarak faaliyet göstermekte iken 2018 yılında Cumhurbaşkanlığına bağlanmıştır. 633 sayılı Teşkilat Kanununuda önemli değişiklikler yapılmıştır.

Hız. Peygamberin yaşadığı ve anlattığı din ile bu kurumun kurulmasına karar verdiği dönemde ki yanlış din anlayışı arasındaki farkı görmüş olan Mustafa Kemal Atatürk, uygulanmakta olan İslam dininin Peygamber zamanındaki İslam dininden başka olduğunu açıklamıştır. Gerçek İslamiyet'in, yaradılışından gelen mantıklı bir din olduğunu belirtmiştir. Boş inançların dinde yerinin olmaması gerektiği bilinci ile Türk insanının inanç konusunda aydınlatılması için konuya vakıf kişilerin görevlendirilmesini istemiştir. Dinin insanların gıdası olduğunu ve insanın inançlı olmasını gerektiğini belirtmiştir

din, devletin olağan görev ve yetkileri içinde sosyal bir olgu olarak ele alınır ve diğer sosyal kurumlar ile aynı düzenlemeye tabi kılınır. Bunun için de çağdaş ölçüler esas alınır. Bu bağlamda Türkiye'deki sistemin genel uygulamadan farklı yapıda olduğunu kabul etmek doğru olacaktır.

Laik sistem içinde “Eşitlik”, ve “özgürlük” çok önemlidir. Herhangi bir dinin, hiçbir biçimde öne çıkmaması ya da aşağılanmaması laik düzen içinde sadece mümkün olabilmektedir.¹⁴² Söz konusu eşitlik inanan veya inanmayan herkesin özel yaşam biçimleri ve inançları nedeniyle özel bir işlem görmeyeceği ve herkesin, hep birlikte barış içinde yaşamasının sağlanacağı bir eşitliktir. Başka deyişle, toplumun içindeki kimi kesimlere değil, herkese eşit olarak davranılması demektir.¹⁴³

Özgürlük ise, bir inancı benimseme ya da reddetme serbestliğidir. Red etme, benimsemediği bir inanca veya görüşe kişinin karşı çıkması, tepki göstermesi veya engel olması, aşağılaması anlamında bir hakkı açıklamaz. Sadece uygulama ve inanma açısından kendi fikri açısından reddetme hali söz konusu olabilir. Aynı topluluğun içinde bir grubun, diğerinden daha çok haklara sahip olması eşitlik ve özgürlük değildir. Özgürlük diğerine dayatma değildir. İnançlar tam bir özgürlük içinde eşitlik ilkesine uygun bir tabana oturmalıdır. Böylece toplum içinde bir kısmının diğeri üzerinde egemen olması engellenmiş olur. Bu alanda söz konusu olan özgürlük vicdan özürülüğüdür. Eşitlik ise, kişisel inanç özgürlüğüdür.

Laik düzende güvence altına alınan özgürlükler, inancın ifasında insanların üzerinde hiçbir baskı ve üstünlük sağlanması için kullanılamaz. Laik/Seküler devlette inanç ilk planda tutulamaz ve inanç gözler önüne serilemez.¹⁴⁴ Bu niteliği laikliğin temel vasfını ortaya koymaktadır. İnanç insanların iç âleminde

¹⁴² Giritle İsmet-Pertev Bilgen-Tayfun Akgüner- Kahraman Berk, “İdare Hukuku”, İstanbul, 2011, s.33-39 ve 42-51.

¹⁴³ İbid. s.,

¹⁴⁴ İbid., s.,

vicdanında gerçekleşen bir olgu olarak farklı düşünce ve inanışta olanlara üstünlük veya farklılık sağlamaz. Toplum içinde ahenk farklı renklerin birbirleri ile alışım içinde olmaları ile mümkündür. Toplum içinde yaşamak ve Devletin varlığı esasen farklılıkları birlikte yaşama bilinci içinde yoğurabilmek içindir.

Genel olarak açıklamak gerekirse, teokratik devlet anlayışının kökenindeki Tanrısal iradenin yerini, laik devlette akıl ve bilime dayalı yönetim almıştır. Laiklik rasyonalizmdir, akılcılıktır. Zira insan doğa ve toplum kurallarını kendi becerisi aklı ve gücü ile algılamakta ve kavramakta ve yine kendi gücü ile topluma ve doğaya egemen olmaya çalışmaktadır. Bunu da insan akılcılık ile yapmaktadır. O nedenle laiklik akılcılıktır. Akıl rehber alınmıştır. Artık safsata, hurafe bilim dışı açıklamalar terkedilmiştir. Akılcı yöntemin kullanıldığı devlet yönetiminde bunun adına laiklik denmektedir.

Devlet yönetiminde din adamlarının yorumlarına dayanan dinsel nitelikteki ve eleştiriye kapalı uygulamaların varlığı, devlet yönetiminin teokratik olduğunu gösterir.¹⁴⁵ Oysa laiklikte din adamlarının devlet işlerine müdahalesi söz konusu değildir. Devlet yönetimi akıl bilim ile ve çağdaş yasalar ile yönetilir. Akıl ve bilim laik devlet düzeninin olmaz ise olmazıdır.

Laik Devlette din veya dinler, din adamları, devletin anayasal düzenine karışamaz. Dini ilkeler hükümet ve idare işlerinin kaynağını oluşturmaz. Laik düzende dinler devletin görev ve yetkileri içinde sosyal bir olgu olarak mütalaa edilir. Akıl ve bilime dayalı rasyonel bir devlet anlayışı olan laik sistemde devlet bir inancın diğeri üzerinde baskısını önlemesi görevini üstlenir.¹⁴⁶ Esasen bu Devletin pozitif yükümlülüğüdür. Laik anlayışta devletin görevi sadece din ve devlet işlerinin ayrılmış olması veya devletin tarafsız olması demek değildir. Devlet görevini esasen tarafsız olarak yapmak durumundadır. Ancak

¹⁴⁵ Öktem Niyazi: Laiklik, Din ve Alevilik Yazılar .s. 44.

¹⁴⁶ İbid. s.43 vd.; Göze Ayferi: Inkılap Tarihi. s. 361 vd.

devletin yükümlülüğü olan positif yükümlülükte, farklı inançlarda olanlar arasında ve inanç açısından azınlıkta olanların, çoğunlukta ve güçlü olanlara karşı korunması görevi bulunmaktadır. Bu görevi devlet yerine getirmek zorundadır, aksi halde ihmal etmiş ve görevini yerine getirmemiş olur. Çoğunlukta inanca sahiplerinin azınlıktakilere baskı uygulamasına da laik düzende izin verilmez.¹⁴⁷

Laik sistemi uygulayan ülkelere göz atarsak ne gibi sistemler geliştirdiklerini görerek laikliğin tanımının neden kesin çizgiler ile belirlenmesinin olası olmadığını anlarız. Şöyle ki;¹⁴⁸

a) **Birinci grupta yer alan Devletler**; Din ve devlet ayrılığını yani anayasalarında laik olduklarını veya belli bir mezhebi korumadıklarını açıkça belirtirler. Bu devletlerin başında Fransa ve özellikle Türkiye gelmektedir. Fransa Avrupa’da laiklik konusunda en ileri düzeye ulaşmış bir devlet olarak, açıkça laik olduğunu ilan etmektedir. Fransız Anayasasında Fransa bölünmez laik demokratik ve sosyal bir cumhuriyettir, yazılıdır. Türkiye’de de, Devletin laik olduğu açıkça Anayasa’nın (2)’nci maddesinde Cumhuriyetin temel nitelikleri arasında belirtilmiştir. Madde: “*Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir huku Devletidir*” hükmünü havidir. Bu konuda Fransa ve Türkiye arasında bir benzerlik bulunmaktadır. Bu durumun biraz da Türk siyasal ve idari yaşamının Fransa ile yakın ilişki içinde bulunmasından kaynaklandığı söylenebilir. Türkiye ve Fransa dışında, Fransa’nın birçok sömürgesi ile Kazakistan, Arnavutluk, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan gibi ülkeler de bu küme içinde yer alırlar.

¹⁴⁷ Kongar Emre: Demokrasi ve Laiklik, 1997, s. 141 vd. Önder R.A: Laikliğin Sınırları, Atatürk’ün Hukuk Devrimi, İst. 1983, s. 101 vd.

¹⁴⁸ Giritli-Bilgen-Akgüner-Berk., a.g.e., s33-39

b) İkinci grupta yer alan Devletler; Din ve devlet işlerinde “*karşılıklı karışmazlık*” ilkesini kabul etmişlerdir. Bu gruba Almanya, Avusturya İtalya, ABD girmektedir. Örneğin, Almanya’da devletin resmi kilisesi yoktur. Ancak, “*dini topluluk*” dediğimiz kuruluşların özgürlüğü kabul edilmektedir. Almanya’da bir yandan devletin resmi dininin olmadığı kabul edilirken; öte yandan kişilerin din ve vicdan özgürlüğünün korunması güvence altına alınır. Dinsel özgürlüklerin içine inancı oluşturma ve sahip olma, onu iletme ve bu inancın gereklerini yerine getirme girer. Alman Federal Anayasa Mahkemesi bu özgürlüğün içine, karşılıksız yardımlaşmayı ve dinsel eğitim etkinliklerini de eklemiştir¹⁴⁹.

İtalyan Anayasası açısından 7 ve 8 maddelerindeki hükümler gereğince, hükümet ve Katolik kilise birbirlerinden aralarındaki ilişkiler bağlamında bağımsızdırlar. Aralarındaki ilişki Lateran Anlaşması¹⁵⁰ gereğince kontrol edilir. Lateran Anlaşmasına iki tarafça kabul edilen eklerin yapılması halinde Anayasal değişikliğe gerek olmadığına dair hüküm konulmuştur. 8 Maddede, yasalar karşısında her dinin serbest ve eşit olduğu ve Katolik kilisesinden ayrı olarak her dini mezhebin kendi kurallarına göre İtalyan yasalarına aykırı olmamak üzere organize olabilecekleri ve farklı dinleri uygulayanların faaliyetlerinin bunların temsilcileri ile yapılmış anlaşma kurallarına göre kontrol edileceği hükümleri yer almıştır.

c) Üçüncü grupta yer alan Devletlerin; Devlet kilisesine sahip oldukları görülmektedir. İngiltere, Yunanistan,

¹⁴⁹ ibid

¹⁵⁰ Lateran Paktı 1929 tarihli olup, Vatikan’ın bağımsız bir Devlet olarak İtalya tarafından kabul edilmiştir. Papa manarşik bir hükümdar olarak egemenlik elde ettiği kutsal bir anlaşma olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Bu anlaşmada İtalya 1848 tarihli anayasasında Papalığın Katolik Roma dininin Devletin tek dini olduğunu kabul etmiştir. Ayrıca antlaşmada İtalya uluslararası ilişkilerde papalığın kutsal hükümlerinin özündeki gelenekleri ve dünyadaki misyonunu kabul etmiştir. Vatikan’ın roma şehri içindeki sınırları bu sözleşmeye göre belirlenmiş ve meydan hereke açık olmakla beraber papalığın gerek görmesi halinde giriş çıkışların ve basilikaya giriş ve çıkışların İtalyan polisi tarafından denetlenmesi söz konusu olmaktadır. Vatikan bağımsız bir mali yapıya sahip olarak vergi vermekten muaf tutulmuştur.

Danimarka ve Finlandiya gibi ülkeler bu küme içine girmektedir. (1975) tarihli Yunanistan Anayasası'nın üçüncü maddesinde, bu ülkede Doğu Ortodoks Kilisesi'nin (Hıristiyan dininin) egemen olduğu görülmektedir.

d)Dördüncü grupta yer alan Devletler; Teokratik Devlet yapısına sahiptirler. Bu ülkeler Avrupa Birliği dışındaki ülkelerdir. İran, Suudi Arabistan, Kuveyt ve bir açıdan İsrail örnek verilebilir. Kuveyt Anayasası besmele ile başlamakta ve (2)'nci maddesinde İslam şeriatının yaşamın ana kaynağı olduğu vurgulanmaktadır. Fas Anayasasında açıkça devletin İslam dinine dayandığı belirtilir. Teokratik devlet yönetiminde Tanrı buyruğu esas olup insanların bu buyruklara uyması gerekmektedir. Esasen bu dünya öteki âleme hazırlık devresidir. Bu hazırlıkta devletin görevi insanları din adamları marifeti ile diğer âleme hazırlamaktır. Örtülü olarak laikliğin karşısında olarak laik düzene göre devlet yönetim modellerinin yıkılması için fırsat kollamaktadırlar. Hıristiyan inanış içinde çeşitli sapmaların oluşu ve dini kuralara ağırlık verilmesinin savunulduğu görüşler olduğu da açıktır. Ancak laikliğin özümsemesi ve aklın kullanımı ile iktidarlar teokratik devlet yönetimine karşı çıkmaktadır. Musevilik açısından konuya baktığımızda teokratik devlet yapısını benimsediklerini görürüz. İslamiyet açısından değerlendirdiğimizde, Mutezile akımı Anadolu Alevileri ve İbni Rüş gibi felsefi yorumları yapanlar hariç laik devlet sistemini benimsemezler.¹⁵¹

İnsan hakları bağlamında laikliğin önemi çok büyüktür.

İnsan hakkı dediğimiz disiplinde, insana özgü haklar olarak özgürlükler devlet sistemi çerçevesinde yasal temeli oluşturmaktadır. Bu sistemin apılanması ancak laik sistem içinde gerçekleşebilmektedir. Demokrasinin ve laikliğin olmadığı bu sistemde düşünce özgürlüğünden, vicdan özgürlüğünden, ifade özgürlüğünden bahsetmek imkânsızdır. Düşünceyi savunmak münakaşa etmek ve tartışmak ve sonuca ulaşmak ancak ve ancak

¹⁵¹ Öktem Niyazi: Dinler ve Laiklik, Köprü, yaz 95, sayı 51.

demokrasilerde ve laik bir düende söz konusu olabilir. Demokrasi olmadığı zaman sorunların müzakere edilmesi mümkün değildir. Dine dayalı devlette, tek bir doğru kural bulunmaktadır. O da din kurallarının egemenliğidir. O kuralların dışında doğru kural yoktur ve yorum yapılamaz fikir teati edilemez. Hristiyan din inanişında da aynı ilkeler vardır. Mezhepler arası farklılıkların her biri kendi felsefesi bakımından yapılmış açıklamaların tek doğru olduğuna inanarak kabul ederler. Bu açıdan soruna bakıldığında, aynı dinin farklı mezhepleri açısından uygulanan farklı yorumlardan hangisine itibar olunacağı tartışması dahi yapılamaz.¹⁵²

O halde tartışması yapılamayan ve toplum yararına insan haklarına uygun en iyi kuralların hangileri olacağını araştırılıp bulunması ve değerlendirilmesinin yapılmadığı uygulamaya sahip devlet sisteminin insan hakları bakımından olumlu sonuç doğurabileceği kabul edilemez.

II) TÜRKİYE'DE LAİKLİK ve DEMOKRASİ¹⁵³

1) GENEL AÇIKLAMA

Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçmiş ve yeni bir devlet ve yönetim sisteminin geliştirildiği Türkiye coğrafyasında, din ve devlet işleri ile ilgili uygulanan sistemi de bilmek gerekir. Belirtelim ki, Osmanlı

¹⁵² Kışlalı: a.g.e., s. 160 vd.

¹⁵³ Mumcu-Özbudun-Feyzioğlu-Ülken-Çubukçu: Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Atatürkçülük, Ankara 1987, s. 268 vd.; Ahmet Mumcu: Atatürk'ün Kültür Anlayışında Din ve Vicdan Özgürlüğünün Yeri, 1991. Anr. S. 30 vd.; Çetin Özek: Devlet ve Din, 1982 İst. S. 491 vd.

İmparatorluğunda bir çok dine mensup insanlar birlikte yaşama ve birbirlerine saygı duyma alışkanlığını özümsemiş teba olarak yaşamışlardır. Bu yaşam biçiminin varlığı Osmanlı İmparatorluğunda laik birsistemin varlığı ile değil insanların toleranslı olmaları ve yönetim sisteminin sul ve sükûn içinde farklı inanışlarda olanların yaşamasını mümkün kıldığı içindir.

Önemli olan husus bu uygulamanın devlet dini olarak İslamın kabul edilmiş olmasıdır. Bu husus 1876 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanununda yazılıdır. Padişah islam ümmetinin koruyucusu olarak Halife namı ile de anılmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğunun tüm hükümdarlık alanında her bölgenin islam dini etkisinde olmadığı gerçeğine rağmen İslam ülkesi olarak anılmıştır. Ancak hükümdarlığın tebasında müslüman olmayanların haklarının korunacağı ve onlara tolerans gösterileceği konusunda Teşkilatı Esasiyenin 11. maddesinde hüküm vardır. Fakat bu husus laik bir devlet ilkesinin varlığı şeklinde anlaşılmalıdır.

Laiklik ilkesi, Türk toplumunda Cumhuriyetle birlikte gerçekleşmiştir. Başka ülkelerde görülmeyen, kendine özgü (sui generis) bir siyasal devrimle, “*Türk aydınlanma hareketi*”¹⁵⁴ ile gerçekleşmiş demokrasi hiçbir ülke ile karşılaştırılmayacak tarihi, sosyal ve siyasal gelişmeler sonucu kabul edilmiş ve önemli işlevlere sahip bir anlayışın ürünü olarak Türk aydınlanma hareketinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Çıkış döneminden farklı olarak çağımızda laikliğin, her ülkenin koşullarına göre farklı uygulamalarının olacağı tabiidir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulurken siyasal devrim ile egemenlik dediğimiz “*Devletin vatandaşlara emretme gücünün*” kaynağının tanrıda değil, ulusta olduğu kabul edilmiştir. Başka bir deyişle, Türkiye’de laiklik “*ulusal egemenlik*” anlayışının vazgeçilmez bir parçasıdır. Laiklik ilkesi, ülke yönetiminde doğrudan doğruya halkı söz sahibi yaparak Cumhuriyet düzenini ve serbest seçimleri temel alarak ortaya çıkmıştır.

¹⁵⁴ Bu konuda bkz. “Türkiye’de Aydınlanma Hareketi (Dünü, Bugünü, Sorunları)”, 25-26 Nisan 1997, Strasbourg Sempozyumu, Server Tanilli’ye Saygı, İstanbul, 1997.

Türkiye’de laiklik ilkesinin, çeşitli din ve mezhepler açısından ve dinsel inançları birleştirici, uzlaştırıcı ve kaynaştırıcı boyutları bulunmaktadır. Tarih boyunca mezhep çekişmeleri yaşamış ve halen yaşamakta olan İslam toplumlarında, karşılıklı anlayış, hoşgörü, birlikte yaşama ve kardeşlik duyguları, değişik dinsel inanç ve mezheplerdeki bireylere hoşgörü ile yaklaşma becerisi ve taraf tutmayarak, ancak ve ancak laiklik ilkesinin şemsiyesi altında doğabilir ve gelişir. Bu bilinçte olunmadığı takdirde toplumlar savaş, şiddet, esaret, karşıtlıklar içinde özgürlük ve güvenden yoksun olarak yaşamaya mahkûm olurlar.

Toplumlar arasında savaşlar eksik olmayacağı gibi başka devletlerin işgaline de kapı açılmış olur ki, ülke bütünlüğü olmadığı takdirde Demokrasi getirmek amacı ile dünyayı yönetmeye talip olanların, ekonomik çıkar peşinde koşanların, yer altı kaynaklarını ele geçirmek için çeşitli yöntemler uygulamalarına sahne olunur. Demokrasi getirme vaadinde bulunan güçlerin, laikliği özümsememiş toplumları ve/veya devletleri ele geçirmek için müdahaleye hazır beklediklerini hiçbir zaman hatırdan çıkarmamak gerekir.

Açıklamak gerekir ki, İslam ve Hristiyan toplumlarında laiklik anlayışı farklı olmakla birlikte Hristiyan toplumlarda her ne kadar İsa Peygamber, “Tanrının hakkını Tanrıya Sezarın hakkını Sezar’a veriniz” ilkesini uygulamış ise de Hristiyanlıkta papaların imparatorlara taç gidirmesi dinin siyasetin üzerindeki egemenliğinin görüntüsü olmuştur. Dinin siyasetin üzerinde olduğu uygulamasını terk etmek Avrupa’nın yıllarını almıştır. Osmanlı İmparatorluğunda padişaha şeyhülislamın kılıç kuşatması töreni olmakla beraber, padişahın şeyhülislamın kafasını kestirmesi uygulamasının olduğu düşünüldüğünde Hristiyan uygulaması ile arada önemli bir fark bulunmaktadır.

İstiklal savaşı ile bir vatan bir ulus yaratmayı amaçlamış Mustafa Kemal Atatürk ‘ün gerçekleştirmek istediği devlet, din kuralları ile yönetilmeyen ve din adamlarının yönetmediği bir devlet sistemi olarak laik devlet adı ile anılır.

Din adamlarının yorumlarına dayanmayan akılcılığın ve bilimselliğin hâkim olduğu en uygun sistemin Cumhuriyet sistemi

olması kararlaştırılmıştır. Batı ile karşılaştığımızda laiklik aşamasına ancak Fransız Devrimi ile gelindiği¹⁵⁵ ve devrimden sonra da uzun yıllar geçtiği ne kadar ağır bedeller ödendiği düşünülürse, Mustafa Kemal Atatürk'ün dehası ve becerisi ile gerçekleştirilmiş reformlar sayesinde din ile yönetilmeyen bir sisteme mucizevi bir şekilde bağnazlar ile mücadele hariç¹⁵⁶, kolayca ve kısa zamanda erişilmiş olmasının önemi ve değeri daha da bir anlam kazanmaktadır. Bu başarının yadsınması hiçbir şekilde mümkün değildir.

Mustafa Kemal Atatürk, bireyi dini kuralların baskısından kurtaran eylemleri ile dinin insanlara baskı uygulamak için değil, onların ahlaki ve yaşam felsefelerinde olgun toleranslı sevgi dolu, nefret ve şiddetten uzak, kendine ve topluma yararlı çağdaş bir toplum içinde mutlu yaşamak için var olduğunu göstererek, adına laiklik denilen bir düzen yaratma becerisini göstermiştir.

Türk ulusunun, şeyhlerin İslam dini kurallarına uymayan mesnetsiz kendi oluşturdukları kurallara göre din adına devletin yönetilmesinin çağdaşlıkla uyuşmadığı gerçeğini Mustafa Kemal Atatürk görmüş ve özümsemiştir. Geleceğin güçlü toplumu olmanın laiklikten geçtiğini, din ve devlet işlerinin birbiri ile karıştırılmadan, bilim ve aklın yapılandırması ile gerçekleştirilmiş çağdaş kurallara göre yönetimin gerekliliğini ve gelişen dünyada gelişmiş çağdaş kurallara kültüre aşına olunmasının önemini görerek ona göre sistem kurmuştur.¹⁵⁷

Mustafa Kemal Atatürk laikliği yalın olarak almamış ve ULUS kavramı üzerinde durmuştur. ULUS TÜRK DEVLETİ ile özdeş tutulmuştur. Anayasa'nın (5)'inci maddesinde “*Devletin temel amaç ve görevleri*” sayılırken, “*Türk Ulusunun bağımsızlığı ve bütünlüğü*” nün temel alınmış olması bu ana kuralı göstermektedir.

¹⁵⁵ Öktem N. a.g.e., s. 44 vd.

¹⁵⁶ İstiklal Savaşına hazırlık aşamasındaki Sivas Amasya Erzurum kongrelerinin akamete uğratılması için mücadeleler ve padişaha yakın din adamlarının hutbeleri toplumu bölmek ve Musutafa Kemal ile mücadele edilmesi yönünde fetvalar verilmesi ile mücadele konuları akıllardan çıkmamalıdır.

¹⁵⁷ Bkz Mardin Ş: a.g.e., s. 76 vd.” Atatürk Tevhid’i Tedrisat kanunu ile kişiyi topluluk normlarından kurtarmış ve eğitimi ulemanın elinden almış, kadın erkek arasında eşitliği sağlamış , İsviçre Medeni Kanununun iktibasını, tek eşlilik, veraset bağlamında kadın erkek eşitliği, Kadınlara seçme seçilme hakkı, tarikatlara yönelik uygulama önemli adımlardır. “

Mustafa Kemal Atatürk'ün ulusçuluğu açıkça federal ve konfederal her türlü devlet yapısını, bölücülüğü ya da bölgeciliği tamamen reddeder¹⁵⁸ niteliktedir. Mustafa Kemal Atatürk ulusçuluğunda LAİKLİK İLKESİ esastır. Çünkü Atatürk tüm yurttaşların din, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, mezhep ve benzeri, ayrımlar gözetmeden Türk ulusunu oluşturacaklarını benimseyerek bu sistemin din esasına dayanmaması gerektiğini görmüştür. Bu nedenle Türkiye'de ulusçuluk, birleştirici, bütünleştirici, uzlaştırıcı, ölçülü, barışçı olup, sınıfsal ve dinsel kavgayı reddeden ve ülkeyi içten- dıştan gelecek tehlikelere karşı koruyucu niteliktedir. Ulusal tam bağımsızlık esası hâkimdir egemenlik kayıtsız ve koşulsuz ulusa aittir.¹⁵⁹ Bu ilkeler ancak laik sistem içinde gerçekleşebilir. Mustafa Kemal Atatürk bu bilinç ile hareket etmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün ulus fikrine ülkeyi bölebilecek tüm ayrılıkçı akımlar örgütlenmeler ve yurt içi ve dışı dayatmalar ters düşmektedir.¹⁶⁰ Tüm ilkelerin ancak laik bir sistem içinde gerçekleşebileceğini görmüştür. Ulusu meydana getiren bireylerin oluşturduğu topluluğu toprak ve vatandaşlık temeline dayandırmıştır. Vatandaşlık anlayışında dil din mezhep cinsiyet etnik ırk ayrımı yoktur.¹⁶¹ Ulus kavramı, dinsel ve ırksal boyutları bulunmayan sosyolojik bir olgudur ve Türkiye, çok uluslu bir devlet değildir. Alt etnik kümelerin olması çok ulusluluğu betimlemez zira bölünmez özellikte birlik konumunda üniter devlet anlayışı hâkimdir.

Ülkenin, “idare etme ya da emretme yetkisini halktan, ulustan alan” bir anlayışla yönetilmesinin temelinde “laiklik” yatar. Böyle olunca laiklik demokrasinin, demokratik anlayışın ve yaşamın vazgeçilmez (olmazsa olmaz) bir koşuludur. Çünkü

¹⁵⁸ Giritli- Bilgen- Akgüner- Berk, s.33-39 ve 42-51.

¹⁵⁹ İbid.

¹⁶⁰ İbid.

¹⁶¹ “Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür.” biçimindeki yukarıda anılan (66)'ncı maddesindeki düzenleme, bu noktayı açıkça vurgulamaktadır.

demokrasi ve laiklik aynı süreçte, aynı dönemde ve aynı sonuçları elde etmek için birlikte gelişmişlerdir. Aydınlanma çağında meyve vermiş laiklik yapısı, bireylerin doğuştan sahip oldukları, kişiliklerine bağlı, dokunulamayan, devredilemeyen, vazgeçilemeyen temel hak ve özgürlüklerinin koruyucusudur.

Devleti demokratik yöntem ile yönetme erkini elinde tutan yöneticiler din adına değil, hukuka saygılı ve kaynağı hukuk olan kuralları uygulamakla yükümlüdürler. Başka deyişle din adamlarının devleti yönetmesi gibi bir durum demokratik sistem anlayışı ile bağdaşmaz. Bu sistemin de adı laik sistem olarak açıklanmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk; bir vicdan meselesi olan dine saygının esas olduğunu, din işleri ile devlet işlerinin karıştırılmaması ve toleranssız kasıt ve fiillerden sakınılmasının laiklik olduğunu ve laikliğin tüm vatandaşların vicdan, ibadet ve din özgürlüğü anlamında bulunduğunu, laikliğin dinsizlik olmadığı gibi sahte dindarlık ve büyüçülükle de mücadele edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁶²

Mustafa Kemal Atatürk'ün Laiklik Tanımı:

Atatürk, vatandaşlar için, dinin vicdan işi olması nedeniyle devlet yönetiminin kesinlikle dini baskıdan uzak olması gerektiğini belirtmiştir. Toplumun orta çağdan kalan dini baskıların hedefi olmaması için, İslam'da arkasından gidilecek ruhban sınıfın bulunmadığını, İslam'ın her insana gerçeği ve bilimi aramayı zorunlu kıldığını, Türk ulusunca dindarlığın ancak sade bir yaşam çerçevesinde ele alınmasını ve boş inançlarla uğraşılmamasını¹⁶³ öğüt vermiştir. Dinsizlik olmayan ve vicdanlara baskı niteliği taşımayan Devlet yönetiminin dini kurallar ile gerçekleşmemesi ancak demokrasi içinde var olabilir.

¹⁶²Atatürkçülük,Ankara 1982,Genel Kurmay Basımı, s. 44 vd. Gerçek dindarlığın gelişmesinin sağlanması gereğini, laikliği dinsizlikle karıştıranların gözlerinden perde kalkmamış doğu kavimlerinin fanatikleri olduğunu, softa sınıfının din simsarlığına müsaade edilmemesini , dinden maddi çıkar sağlayanlardan nefret edilmesi gerektiğini açıklamıştır.

¹⁶³ Çeçen Anıl: Kemalizm, 2006 Ist., s.129 vd.

Laiklikte Türk Devriminde dine saygıyı geliştirmek ve korumak gayesi ile yaratılmış bir sistem olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinde kimse dini inancını açıklamaya ve dini ibadete veya ibadet etmemeye zorlanamaz. Kimse dini siyasete alet edemez. Başka deyişle dini kötüye kullanamaz. Dini ayinler serbest olup ancak kimse bunlara katılmaya zorlanamaz. Genel olarak bu prensipler ışığında yerleştirilmeye çalışılmış laiklik uygulamasının tamamlanması 3. Kasım 1928 tarihinde ancak mümkün olabilmiş ve belirli aşamalarla laik Devlet düzenine geçilmiştir.¹⁶⁴

2)LAİKLİK VE YASAL GELİŞİM

İstiklal Savaşı mücadelesi sırasında Ankarada kurulan devletin ve hükümetin icraatı olan 1921 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanununda Türkiye’de devlet düzeninin niteliğini açıklamak bakımından 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanununda devlet dini ile ilgili bir hüküm yer almamıştır. Ancak yine de devletin İslam ile ilişkisi kesilmemiştir. Vatandaşların özgürce ibadetlerini yapmalarını mümkün kılan bir sistem yerleştirilmek istenmiştir. Din özgürlüğü aleyhine işlenebilecek fiiller Ceza Kanununda (1926) ceza yaptırımı konusu edilmiştir. Dini ibadet ve ritüellerin engellenmesine ceza uygulaması getirilmiştir. 22 Kasım 1922 tarihle saltanat Millet Meclisinin kararı ile kaldırılmış ve fakat hilafet kurumu muhafaza edilmiştir. Ancak halife olarak Osmanlı prenslerinden birisinin bu kurumu temsil etmesi kabul olunmuştur. Türkiye Millet Meclisi dini başkanlık için Abdülmecit Efendiye Müslümanların halifesi unvanının kullanmasına yönelik karar oluşturmuş ancak, halife gösterişli hareketlerde bulunmak ve şikâyetleri dinlemek gibi birtakım faaliyetlere girişmiş olduğundan Millet Meclisinin kurallarına

¹⁶⁴ Göze A: İnkilap. s. 390 vd.. Böylece Türk yasama mevzuatında laiklik temelleri oturtulmuştur. 1961 Anayasasında temel ilke laiklik tekrar belirtilmiştir. Aynı şekilde 1982 Anayasasının 2 maddesinde de Türkiye Cumhuriyetinin Laik bir Devlet olduğu belirtilmiştir.

aykırı davranmıştır. Oysa çağdaş bir ülke haline gelmek dini kurallar ile yönetilme ile bağdaşmayacağı açıktır. Bu nedenle 3 Mart 1924 tarihli Kanun ile Hilafetin ilgasına ve henedanın Türkiye Cumhuriyeti topraklarından çıkarılmasına karar verilmiştir.

Hilafetin kaldırılması gerek Türkiye’de halk arasında ve gerekse yurt dışından çeşitli eleştirilerin yapılmasına neden olmuştur. Demokrasiyi özümsememiş ve emperyalist zihniyetin hâkimiyeti altında olanlar menfaatlerine aykırı olduğu için ve Osmanlının yıkılmasından yararlanamayacaklar karşı gelmişlerdir.

Aynı tarihte Şer i ye ve Evkaf vekâletinin de kaldırılmış olduğunu görmekteyiz. Böylece bu kurum tarafından yönetien okullar ve medreseler de kaldırılmıştır. Tevhidi Tedrisat Kanununun aynı gün kabul edilerek laik bir eğitime geçilmesinin yolu açılmıştır. Aynı şekilde tekke ve zaviyelerin ilgasına dair 677 sayılı ve 30.11.1925 tarihli yasa ile kaldırılmıştır.¹⁶⁵

Tekke ve Zaviye diye adlandırılan kurumlar,¹⁶⁶ İslam dini içinde inanca yönelik farklı yorumlar etrafında örgütlenerek gerek ibadet açısından ve gerekse eğitim sosyal

¹⁶⁵ 677 Kabul Tarihi : 30/11/1925 Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile bir takım ünvanların men ve ilgasına dair kanun: Madde 1 – Türkiye Cumhuriyeti dahilinde gerek vakıf suretiyle gerek mülk olarak şeyhının tahtı tasarrufunda gerek suveri aharla tesis edilmiş bulunan bilümun tekkeler ve zaviyeler sahiplerinin diğer şekilde hakkı temellük ve tasarrufları baki kalmak üzere kamilen seddedilmiştir. Bunlardan usulü mevzuası dairesinde filhal cami veya mescit olarak istimal edilenler ipka edilir. Alelümum tarikatlerle şehlik, dervişlik, müritlik, dedelik, seyitlik, çelebilik, babalık, emirlik, nakiplik, halifelik, falcılık, büyücülük, üfürükçülük ve gayıptan haber vermek ve murada kavuşturmak maksadiyle nüshacılık gibi unvan ve sıfatların istimaliyle bu unvan ve sıfatlara ait hizmet ifa ve kisve iktisası memnudur. Türkiye Cumhuriyeti dahilinde salatine ait veya bir tarika veyahut cerri menfaate müstenit olanlarla bilümun sair türbeler mesdut ve türbedarlıklar mülgadır. Seddedilmiş olan tekke veya zaviyeleri veya türbeleri açanlar veyahut bunları yeniden ihdas edenler veya ayını tarikat icrasına mahsus olarak velev muvakkaten olsa bile yer verenler ve yukarıdaki unvanları taşıyanlar veya bunlara mahsus hidematı ifa veya kıyafet iktisa eyleyen kimseler üç aydan eksik olmamak üzere hapis ve elli liradan aşağı olmamak üzere cezayı nakdiile cezalandırılır. (Ek: 10/6/1949 - 5438/1 md.) Şeyhlik, Babalık ve Halifelik gibi mensupları arasında baş mevkiinde bulunanlar altı aydan az olmamak üzere hapis ve 500 liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezasından başka bir yıldan aşağı olmamak üzere sürgün cezası ile cezalandırılırlar (1). (Ek: 1/3/1950 - 5566/1 md.; Değişik: 7/2/1990 - 3612/5 md.) Türbelerden Türk büyüklerine ait olanlarla büyük sanat değeri bulunanlar Kültür Bakanlığınca umuma açılabilir. Bunlara bakım için gerekli memur ve hizmetliler tayin edilir

¹⁶⁶ Öktem N:a.g.e., s. 66 vd.

ilişkiler, siyasi faaliyetler bakımından farklılık gösteren gruplar olarak oluşmuş kurumlardı. Bunlar Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde çeşitli mekânlarda belirli franksiyonlara göre dini faaliyetler düzenlemekte idi. Ülkede çeşitli baskı ve çıkar grubu oluşturmakta idiler. Faaliyetleri sadece saf dini ibadete yönelik olmayan devlet sistemini, hükümetleri etkileyen hükümet kuran ve hükümet yıkan faaliyetleri olan örgütler olarak faaliyet göstermişlerdir.

Esasen bugün dahi gerek eğitim veya sosyal nitelikli dernek veya vakıf adı altında veya merdiven altından bu tür faaliyetlerin halen Türkiye Cumhuriyeti Devleti içinde var oldukları yadsınamaz. Yasal mevzuata uygun hareket etmeleri halinde hukuken engellenmeleri mümkün olmayan bu örgütlerin devlet yönetiminde, hükümetlerin oluşmasında gizli ve olumsuz faaliyetlerinin olduğu bir gerçektir.

Dini ritüellerin ayinlerin gerçekleşmesi bakımından bir yasaklama söz konusu değildir. Bu bağlamda konuya baktığımızda birçok tarikatın vakıf dernek adı altında faaliyet gösterdiği ve ibadetle ilişkili olarak dini eğitimin çeşitli dini yorumlara göre yapılmakta olduğu bir gerçektir. Hristiyanlık bağlamında da birçok tarikatın mevcut bulunduğu ve bu tarikatlarda ibadet ve dini eğitimin çeşitli dini yorumlara göre yapılmakta olduğunu görmekteyiz. Bu nedenle sosyal bir olgu ve düşünce sistemi olan, felsefenin konusu dinler, dini felsefenin konusu olarak toplum tarafından büyük ilgi görürler. Konuya bu açıdan baktığımızda çeşitli mezhepler açısından yorumların yapılmasını inanç özgürlüğü çerçevesinde olumlu kabul etmek asıldır. Başka deyişle, din felsefesinin halkın benimsediği çizgilere göre yorumlanarak gelişmesine hizmet eden eğitimsel kuruluşlar, devletin yıkılmasına ve üniter yapısına aykırı ve çağdaşlık açısından olumsuz tavır ve davranışlar sergilemedikleri takdirde ve etnik köken, dil, din, renk, felsefe ayırımını esas alarak başkaldırma niteliğinde olmayan eğitim faaliyetlerinde bulunmaları

olumsuz olarak nitelenmemelidir.

Büyük zaferden sonra halkın tek bir ulus olarak bayrak altında toplamak fikri ve Halk Partisinin ilkeleri olarak altı oktan bir tanesinin LAİKLİK olması konusu halkın rahatsız olmasına neden olmuştur. Bu oluşumlar nedeni ile halkın bazı konular hakkında bilgisinin olmaması ve çağdaş ülkeler kulvarında yarışmak için gerekli ilkelerin benimsenmesi bakımından zamana gereksinim olması nedeniyle, 1921 Teşkilatı Esasiye Kanununda devlet dini ile ilgili bir ibare olmamasına rağmen, Devlet dininin İslam olduğuna dair ibareye 1924 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanununda yer verilmiştir. Kanunun 2. maddesinde Devlet dininin İslam olduğuna dair hüküm konmuştur. Aynı zamanda 26. maddesinde de Türkiye Büyük Millet Meclisinin Ahkâm'ı Şeriyeyi tenfiz (şer i hükümleri uygulama) edeceği hükmü bulunmaktaydı.¹⁶⁷ Gerek devlet dininin İslam olduğu ve gerekse şer i hükümlerin devlet tarafından uygulanacağına dair hükümler Teşkilatı Esasiye Kanunundan 10 Nisan 1928 tarihinde çıkarılmıştır. Bu dönemlerde halk MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'e neden bu ibarenin kaldırılmış bulunduğunu sorabilmek cesaretindedir. O' da bunlara Nutukta da yer alan açıklamaları ile cevap vermiştir. 1928 lerde halkın "İslam" ibaresinin kaldırılması konusunu sorabilmesi tartışılabilmesi, Atatürk'ün uygulanmasını istediği rejimin ne olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün din konusundaki görüşlerini anlayabilmek için Balıkesir'de Zağanos Paşa Camiinde Cuma namazından sonra yaptığı ve ilk ve son Hutbesi olarak tanımlayabileceğimiz konuşmayı incelemek gerekir. Bu konuşmada halkı aydınlatmış ve maksadını açıklamıştır.

Aşağıda yer yer yaptığı konuşma aktarılmıştır.

¹⁶⁷ Göze A: İnkılap,s. 389 vd

“Sevgili Milletdaşlarım hepiniz bilirsiniz ki ve kabul buyurursunuz ki, Allah birdir ve şanı büyüktür...”

İslam dini mükemmeldir. Akli ve mantıkidir. Bu böyle olmamış olsaydı, kendisiyle diğer kavanini tabiiye (tabii kanunlar) arasında tezat olması icap ederdi. Çünkü bilcümle kavanini kevnienin (yaratılmış, meydana getirilmiş) menba ı Cenabı Haktır.”

.....
Efendiler camiler birbirimizin yüzüne bakmaksızın yatıp kalkmak için yapılmamıştır. Her şeyden evvel itaat ve inkıyadı tamme (itaat ve ibadet ile beraber) ile ibaret, din ve dünya için neler yapılması lazım geldiğini düşünmek için yapılmıştır.

Millet işlerinde her ferd başlı başına bir hizmet ifa etmelidir.

Bizde burada din ve dünya için istiklal ve istikbalimiz için neler yapılmak lazım geldiğini konuşacağız. Ben yalnız kendi düşüncelerimi söylemek istemiyorum. Hepinizin düşündüklerini anlamak istiyorum.....¹⁶⁸

Hutbenin ne olduğunu da şu şekilde açıklamıştır:

.....hutbe demek, nasa hitap etmek demek, yani söz söylemek demektir..... Hutbe irad edenler günün meselelerine temas ederlerdi.....O günün askeri, idari, mali, siyasi, içtimai hususlarına yer verirlerdi

.....zaruri olan, milletin reisi olan zatın halka doğruyu söylemesi, halkı dinlemesi ve halkı aldatmaması lazımdı. Halk umumi ahvalden ancak bu suretle haberdar edilmiş olacaktı. Ancak bu suretle halk iyi ile kötüyü tefrik edecek ve rastgele kimsenin arkasından gitmeyecektir. Fakat Kuran'ı Azimüşşanın (şan ve şerefi büyük olan) beliğ ve açık ibarelerini anlatmak sonradan müstebit hükümdarların işine gelmemiş ve hutbelerin halkın anlamayacağı bir lisanla ifadesi ve günün icabat ve ihtiyaçlarına temas edilmemesi muvafık görülmüştü. Hutbeden maksat halkın tenvir ve irşadı iken bu yapılmamaya başlamıştı. Bu sebeple bin sene evvelki hutbeleri

¹⁶⁸ Bkz dip not 170 te ki eserler.

okumak.....halkın anlamadığı bir dilde hitabeylemek, nasım efkari tenvir (bilgi vermek aydınlatmak) etmez, bilakis tevhiş (korkutur) eder.....minberden akseden sözün anlaşılması ve hakayiki (gerçek) ilmiye ve fenniye de mutabık olunması gerekmektedir.”

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, bu hutbede ülkeye yapmak istediklerini seçimleri ve başarılı olmak için çalışılması ve ekonomiye ağırlık verilmesi gerektiğini vurguladıktan sonra **LAİKLİK KONUSUNDAKİ** sorunun cevabını da vermiştir.

“..... Devletin muayyen bir dini olmaz. Çünkü bir devlet dâhilinde muhtelif dinlere mensup insanlar vardır. Muayyen bir dini resmen kabul etmek, o vatandaşlara üvey evlat muamelesi yapmaktır.....Din fertlere ne kadar lazımsa, hükümetlere o kadar faydasızdır. Hükümet adamı zamanın siyasi işleri içinde zaten bunalmıştır. Bir de onu din gibi emri vicdani ile alakadar kılmamız hem manasız. Hem lüzumsuz bir gayret olur. Büyük Millet Meclisi ve Teşkilatı Esasiye Kanunu, fertlerin dinini tanımakta, onlara serbesti ibadet hakkı vermektedir. Bunun dışında bir de Devletin dini bir siyaset takip etmesi ve iradesi altındaki anasırın vicdan hürriyetlerine maddeten de olmasa manen baskı yapmasını istemek takdir buyurursunuz ki, aklen ve mantıken doğru olmaz. İşte bunun için laisizmi, yani din ile dünya işlerinin birbirinden ayrılmasını talep ettik.

Mustafa Kemal Atatürk'ün din konusundaki görüşleri ebetteki bu kadar değildir. Engin bir Kuran ve din ilgisine sahiptir. O' din hocalarından daha fazla bilgiye sahiptir. Bunu birçok vesile ile gittiği yerlerde ve konuşmalarında ispat etmiştir¹⁶⁹. Özellikle ¹⁷⁰ Nutuk ta” *Ey millet Allah birdir, şanı büyüktür. Allah'ın selameti, atıfeti ve hayrı üzerinizde olsun. Peygamberimiz Efendimiz Hazretleri, Cenab ı Hak tarafından insanlara dini hakikatlara tebliğe memur ve Resul olmuştur.*

¹⁶⁹ Altınar A: a.g.e.,s. 478 vd.

¹⁷⁰ Yamak Harika: Atatürk'ün Din Anlayışı,2015,İstanbul,s.3 ;Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt 3 .s70 vd.. s. 94-95 ten alıntı. Bu söylemi 07.02.1923 günü Balıkesir Zağanos Paşa Camiinde Cuma namazından sonra minbere çıkarak verdiği hutbeden alıntıdır. Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Ank. 1971, s.206. Sadi Borak, "Atatürk ve Din, Ist.1962, s.82.

Koyduğu esas kanunlar cümlemizce malumdur ki Kuran'daki naslardır. İnsanlara feyiz ruhu vermiş olan dinimiz son dindir, temel dindir. Çünkü dinimiz akla mantığa hakikate tamamen uyuyor. Eğer akli mantığa, hakikate uymamış olsadı bununla diğer ilahi ve tabii kanunlar arasında aykırılıklar olması gerekirdi. Çünkü bütün kanunları yapan Cenab-ı Haktır."

Diğer açıklamaları; " Din vardır ve lüzumlu bir müessesedir. Dinsiz milletlerin devamına imkân yoktur..." " Türk milleti dindar olmalıdır. Yani bütün sadeliğiyle dindar olmalıdır demek istiyorum. Bizzat hakikate nasıl inanıyorsam, buna da öyle inanıyorum. Din şuura muhalif, ilerlemeye engel hiçbir sey ihtiva etmiyor." " Din bir vicdan meselesidir. Herkes vicdaninin emrine uymakta serbesttir. Biz dine saygı gösteririz. Düşünce ve tefekküre karşı değiliz. Biz sadece din işlerini, millet ve devlet işleriyle karıştırmamaya çalışıyoruz, kasta ve eyleme dayanan bağnaz ve tutucu hareketlerden sakınıyoruz."

Şeklindeki açıklamaları bir ders gibidir. Bu bağlamda, İslamiyetin ulusa miskin ve aşağı olmayı tavsiye etmediğini, Allah ile Peygamberin insanların ve ulusların değerini ve şereflerini korumalarını emrettiğini ve çalışmayanın insanlıkla alakası olamayacağını bildirmiştir. Zamanın yeniliklerine uymanın kâfirlik olmadığını, bu tür yanlı yorum yapanların amacının İslamların esir olmasını istediklerini vurgulamıştır. Türk milletinin daha dindar olmasını istediğini, başka deyişle bütün

sadeliği ile dindar olunmasını istemiştir. Dinine, gerçeklere nasıl inanıyorsa öyle inandığını belirtmiştir¹⁷¹.

O'nun din anlayışı irtica karşısındadır. İrticanın kaldırılması için beklemenin gerekli olmadığını beklemenin hata olduğunu, irtica tehlikesinin sebeplerini ortadan kaldırmakla ancak önlenebileceğini, Kubilay ve Şeyh Said hadisesinden sonraki konuşmalarında açıklamıştır¹⁷².

Tekrar edelim ki, 1921 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanununda Meclis tarafından yapılan düzenlemede Devletin dininin islam olduğuna dair hüküm yer almamıştır. Ancak 29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Devletin kuruluşu ve İstiklal mücadelesi hareketi başkanı MUSTAFA KEMAL'in Devletin Başkanı olarak seçildiği dönemdeki değişiklikte 2. madde ile devletin dininin islam olduğu ibareleri yer almıştır. Oysa 1921 Teşkilatı Esasiye Kanununun 7. maddesinde de Ahkâm ı Şer'iyenin Tenfizi (Şeri hükümlerin uygulanması) görevinin Meclise ait bulunduğu hükmü de yer almıştı¹⁷³. Bu dönemden sonra ki değişikliklerde ki¹⁷⁴, 1923 tarihinde Teşkilatı Esasiye Kanununa yapılan 364 nolu kanun ile yapılan değişiklikte 2. maddeye Türkiye Devletin dininin islam olduğu ibaresi eklenmiştir.

Bu dönemlerde, içinde bulunan şartlar gereği din ile ilgili hükümlere Teşkilatı Esasiye Kanununda yer verilmesinin gerekli olduğu şeklinde yorum yapılması yanlış olmayacaktır. 1924 tarihli 491 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanunu yürürlüğü sonlandırılıncaya kadar beş defa değiştirilmiştir. 2. maddesinde de, Türkiye Devleti cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi ve inkılapçıdır. Resmi dili Türkçedir. Makarrı Ankara şehridir, hükmü yer almıştır. Devlet

¹⁷¹ Atatürk' ün Görüş ve Direktifleri ,1988 Milli Eğitim Yayınları, s. 140 vd.

¹⁷² Altın A: a.g.e., s.4 vd

¹⁷³ 1921 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu 7. Maddesi:” Ahkâmı şeriyenin tenfizi, umumi kavanımın vazı, tadili, feshi ve muahede ve sulh akdi ve vatan müdafaası ilanı gibi hukuku esasiye Büyük millet Meclisine aittir. Kavanın ve nizamata tanziminde muamelatı nasa erfak ve ihtiyacı zamana evfak (*uygun*) ahkâmı fikihiye ve hukukiye ile adap ve umamelat esas ittihaz olunur. Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyeti kanunu mahsus ile tayin edilir.

¹⁷⁴ 29.10.1923 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanununun bazı maddelerinin değişikliğine ilişkin kanun 2. Maddesinde “Türkiye Devletin dini İslamdır. Resmi lisanı Türkçedir.” Hükmü yer almıştır.

dinin İslam dini olduğu hükmü ve keza 26. maddesinde de Türkiye Büyük Millet Meclisinin Ahkâm ı Şer'iyeyi tenfiz (uygulayacağı) edeceği hükmü yer almakta idi. 02.05.1920 tarihli ve Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Kanun, ile Şer' iye ve Evkaf Vekaleti (Vakıf) kurulmuştu. 03.Mart 1924'te de hilafetin kaldırılması ile birlikte bu Vekâletin de kaldırılmasına karar verilmiştir. Aynı tarihte, Diyanet İşleri Reisliği kurulmuş ve din ve Devlet işleri birbirinden ayrılmıştır. Din işleri, itikat ibadet işleri ile camiler, mescitler, dini kurumların idaresi Başbakanlığa bağlı olarak kurulmuş Diyanet İşleri Reisliğinin görevi içine alınmıştır. Evkaf (Vakıf) işleri de yine Başbakanlığa bağlanmıştır.

Ancak ne var ki, Teşkilatı Esasiye Kanununda bulunan Devletin dini İslam'dır hükmüyle çelişki halen devam etmektedir. Çelişki vardır çünkü bir dini, resmi din olarak kabul eden devlet bu dinin gereklerine uymak durumundadır. Oysa Şer' iye Mahkemesine dair hükümler kaldırılmıştır. Başka deyişle dini kuralların uygulanabileceği bir yargı sistemi artık mevcut değildir. Bu nedenle Devletin dinin olması yürürlüğe girmiş mevzuata aykırılık ve çelişki teşkil etmekte idi.

Atatürk, çeşitli konuşmalarında bu çelişkiyi vurgulamış ve olması gerekeni anlatmış, laikliğin dinsizlik olmadığını belirtmiştir. Böylece, 1926 da hükümet sosyal değişim deklarasyonu ile dini kuralların artık topluma hukuk reformu gereği uygulanmayacağını ve Türkiye Devletinin önemli bir dönüş noktasında olması nedeni ile İslami kuralların bağlarının devlet yönetiminden koparılması gerektiği açıklanmış ikna edilmiş ve gereği yapılmıştır. Bu aşamanın ne kadar kısa sürede gerçekleştirilmiş olduğu gerçekten izahtan varestedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün becerisi bilgisi ve ikna kabiliyeti sayesinde erişilen çağdaş düzey sayesinde ki, bu reform ile kısa bir sürede, batı ülkelerinde çağdaş olan ve aydınlanmanın etkisiyle oluşmuş birçok yeni mevzuat çevrilerek Türk Hukuk sistemine

uyarlanmıştır. Medeni Kanun, Borçlar Kanunu gibi kanunlar bu dönem mahsulüdür.

10 Nisan 1928 de 1222 sayılı kanun ile Teşkilatı Esasiye Kanunu 2 ve 26. maddelerde yer almış olan Türkiye Devletinin dini İslam'dır ibaresi çıkarılmıştır. Böylece devletin dini bir karakteri kalmamıştır. Ancak buna rağmen laiklik Teşkilatı Esasiye Kanununda açık bir şekilde ifadesini bulmamıştır. Teşkilatı Esasiye Kanunu 5 Şubat 1937 de 3115 sayılı kanun ile 2. maddesine eklenen hükümlerle altı adet prensip belirtilmiş ve Devletin temel niteliklerinden biri olarak LAİKLİK gösterilmiştir. Diğer temel nitelikler; CUMHURİYETÇİLİK, MİLLİYETÇİLİK,¹⁷⁵ HALKÇILIK, DEVLETÇİLİK, İNKILAPÇILIK dır. Böylece laiklik Türk yasama mevzuatına temellerine oturtulmuştur.

1961 Anayasasında temel ilke, laiklik tekrar belirtilmiştir. Aynı şekilde 1982 Anayasasının 2. maddesinde de Türkiye Cumhuriyeti'nin Laik bir Devlet olduğu hükmüne yer verilmiştir.

Türk devleti hukuk sisteminde dinin yeri¹⁷⁶ hakkında genel olarak belirtmek gerekirse, devletin kuruluşunda tek tip bir

¹⁷⁵ Milliyetçilik ile ilgili olarak kısa bir açıklama yapmanın gereği ,Türkiye Cuhuriyeti Devleti kurulduğundan beri maalesef belerli mihraklarca yanlış söylemlerden dolayı zorunlu olmuştur. Bu bağlamda Mustafa Kemal atatürk'ün milliyetçilik ile açıklamak istediği; Düşmanın ayak izlerini sildiği ve misak ı milli sınırlarının çok büyük bir bölümünü içine alacak şekilde kuruğu Devletin vatandaşı olan bireylerin etnik kimliği, dini, mezhep, felsefi görüşü, dünya görüşü, ana dili ve taşımak istediği müktesebatı ne olursa olsun, bu Devlet içinde yaşayan ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşı olan herkesin TÜRK olarak betimlenmesinin uygun olacağını kararlaştırmıştır. Buradaki Türk kelimesi bir ırki niteleme değildir. Aynen Fransız vatandaşı, Alman vatandaşı Amerikan vatandaşı nasıl betimleniyorsa burada da aynı betimleme söz konusudur. Amerikan vatandaşı olan bireylerin etnik köken olarak ta örneğin Afrikalı veya Meksikalı veya Çinli olmaları durumunda bunların da Amerikalı olarak adlandırılmış olmaları Devlet olma bilincinin tezahürüdür. Bu bağlamda Türk kelimesinin Türkçülük ile ilgisi bulunmadığı açık ve net iken sırf ayrımcılık gütmek ve Devleti zayıflatıp bölmek için dünya genelinde lafi edilmeyen bir nitelemenin Türkiye açısından sürekli manşetlerden indirilmemesinin siyasi nedenlerini ve bu siyasaı güden lerin gerçek niyetlerini anlamak ve insan hakları açısından olumsuz olduğunu belirtmek gerekmiştir. Mustafa Kemal Atatürk ulus Devleti önemsemiş ve millet olmanın tek bir ırk veya etnik köken olmadığını açık bir şekilde ortaya koyarak Devleti kurmuştur. Bu sistemi sarsmak istemek başka yorumlarda bulunmak Türkiye Cumhuriyeti Devleti üzerinde oynanmak istenen oyunların sonucu olmaktan öteye geçemez.

¹⁷⁶ Işıktaş Y: İLKE a.g.m. s. 117 vd Daha kapsamlı açıklamalar için bkz.; Işıktaş Y :Türk Hukuk Devriminin Felsefesi, Annales de la Faculte de Droit D'Istanbul Vol. 36,No 53,2004 s. 93-104; Devrim Kavramı ve Atatürk Devrimleri ile ilgili ayrıntılı açıklamalar için Bkz Kuçuradi İoanna: Devrim Kavramı ve Atatürk'ün Kültür Devrimi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, yıl 2006, Özel sayı s. 1 vd.

hukukun gerekli olduğu yenilik ve gelişimlerin ancak bu bilinç ile karşılanabileceği inancı tamdır. Bu nedenle bu yolda mücadele verilmiş ve bağımsız bir ulus bilinci ile hareket edilmiştir. Bu dönem Mustafa Kemal Atatürk ile başlayan ve yaratılan devrim olarak Türk Hukukunun oluşturulmasında önemli bir dönemdir. İnsana değer verilmiş ve ileriye yönelik çağdaş uluslar ile yarışabilecek ve dini kuralların etkisinde olmayan dinamik, esnek ve değişmesi mümkün kurallar getirilmiştir.

Türkiye'deki laiklik anlayışı, dini ret etmez. Sadece Devlet yönetimin din adamlarının elinde ve dini kurallar ile yönetilme uygulamasının olmadığını anlatır. Başka deyişle din ve inanç hukuken korunmuştur. Devlet sosyal bir kurum olarak DİN KURUMUNU yasa ile düzenlenmiştir.¹⁷⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı Anayasada laiklik ilkesi doğrultusunda özel kanunda gösterilecek görevleriyle getirmekle yükümlü olarak genel idare esasları bağlamında faaliyette bulunmak üzere kurulmuş olup ancak sadece İslam Dini ile ilgili konularda halka bilgi sunmak üzere sistem oluşturulmuştur.¹⁷⁸

Laiklik tanımı açısından belirtilen husus dinin devlet şekli olmadığıdır. Hukuk sisteminin oluşmasında dini kurumlara ve dini söylemlere yer verilmemiştir. Ancak halkın hangi dinde olursa olsun dini inançları yasa ile özgürce koruma altına alınmıştır. Başka deyişle hukuk düzeni ile birey ve toplum din baskısından korunmuş ve ibadet özgürlüğünün sağlanması yolu tercih edilmiştir.

1982 tarihli TC. Anayasası 2. maddesinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olduğunu açıklanır.

¹⁷⁷Din kurumu Diyanet İşleri Başkanlığının kurulması bazı düşünceleri birlikte getirmekte ise de belirtmek gerekir ki, Atatürk, din ve devlet işlerini birbiriyle karıştırmamak için vatandaşların manevi duygularının istismarının önlenmesi amacıyla vatandaşların ihtiyaçlarına yardım etmek ve dinin kötüye kullanılmasını engellemek için böyle bir kuruma gereksinim duymuştur. Kuruluş amacı ve faaliyetleri ve faaliyetinin vatandaşların belirli bir bölümüne mi hasredilmiş bulunduğu konuları ayırık olarak, bu kurumun varlığının amacı vatandaşa dini konularda yardım etmek olup, katıyen devlet işlerine müdahale anlamını içermemektedir.

¹⁷⁸ 1961 Anayasasında da madde154 te kısa ve öz olarak genel İdare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığının özel kanununda gösterilen görevleri yerine getireceği hükme bağlanmıştır.

Anayasa 4. maddesindeki hüküm gereği, Anayasa madde 1'deki, “Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir “hükmü ile, Cumhuriyetin nitelikleri olarak konmuş bulunan 2. maddedeki hüküm ve 3. Maddedeki, Devletin bütünlüğü, resmi dili, bayrağı, millî marşı ve başkenti ile ilgili maddeler ve başlangıç kısmındaki temel ilkelerin Demokratik Devlet- laiklik ve sosyal Devlet ve hukuk Devleti olma niteliklerinin değiştirilemez olduğu da ayrıca vurgulanmıştır.

Anayasada laiklik tanımını yapıldıktan sonra, dini kurumlar hakkında hüküm bulunması, devletin dini kurumlara müdahale etmesi gibi bir amaç ile yapılmamıştır. Toplumda din ve vicdan özgürlüğünün teminatı olarak günün şartları doğrultusunda yol gösterici nitelikte olmak üzere ve laiklik ilkesi bağlamında, bütün siyasi görüş ve düşüncelerin dışında kalarak ulusça dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek Din İşlerini ifa etmek üzere Diyanet İşleri Başkanlığının kurulmuş olduğunu vurgulamak gerekir.

Bu kurumun Anayasanın 136. Maddesinde ve özel kanununda gösterilen görevleri ifa edeceği belirtilmiştir. Bu kurumun devlet yönetimi ile ilgili veya siyasi nitelikte herhangi bir işlevi ve görevi bulunmamaktadır. Esasen siyasi veya devlet yönetimine eğitime ve bireysel haklara özgürlüklere ilişkin görevinin olması demek teokratik sistemin varlığını gösterir ki bu durum Anayasa temel hükümleri açısından mümkün değildir.

Bu bağlamda Anayasa madde 136 da yer alan “*Diyanet İşleri Başkanlığı*”nın genel idare içinde bulunmasının nedenlerinden biri, din hizmetlerinin bir kamu hizmeti oluşu ve kamu hizmetlerinin kural olarak idare tarafından yerine getirilmesi gerektiğidir¹⁷⁹. Din ile ilgili bir kamu hizmetinin sunulması

¹⁷⁹ Giritli -Bilgen-Akgüner- Berk, :a.g.e, s.33-39 ve 42-51. Bu konuda Anayasa Mahkemesi'nin yerleşik kararları vardır. bu kararlardan birinde Anayasa Mahkemesi, “...Anayasa'nın 136. ve SPK'nın (22.04.1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun; R.G., T. 24.04.1983/ Sy. 18027; 89. maddelerinde söz edilen yasa (22.06.1965) tarihinde kabul edilen (633) sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'dur... Diyanet İşleri Başkanlığı, Cumhuriyetin kuruluşunu takiben Evkaf ve Şer'îye Vekâletinin kaldırılması sonucu (1924) yılında (929) sayılı Yasayla kurulmuş; (1935) yılında (2800) sayılı Yasayla kuruluşun görev ve yetkileri belirlenmiştir. Ancak zaman içinde ortaya çıkan ihtiyaçları karşılama amacıyla çeşitli hükümlerin eklenmesine rağmen, yine de Yasanın yetersiz kalması... yasa koyucuya bu konuda bir düzenlemeye gitmeye zorlamıştır...” dedikten sonra, Diyanet İşleri Bakanlığı'nın kurulmasındaki nedenleri ve zorunlulukları şöyle açıklamaktadır: “...Dinin devletçe denetiminin yürütülmesi, din işlerinde çalışacak

halinde özellikle açıklamak gerekir ki, bu hizmetlerin tüm siyasal ve farklı dinsel etkilenmelerin ve örgütlenmelerin dışında, eşitlik ve yansızlık içinde yürütülmesi asıldır. Bağımsız ve genel idarenin denetimi dışında, din işlerinin ve hizmetleri dini örgütlenmeler yolu ile toplanacak paralar ile yürütülmesi toplumda çatışma olasılığını yaratabilir düşüncesi ile bu kurum kurulmuştur. Çeşitli dinsel inançlara ve farklı dinsel topluluklara bağlı bireyler arasında dinsel olsun olmasın, çekişme ve çatışmalar baş gösterebilir. Ancak bu kurumun sadece İslam'a ve tek mezhebe hizmet vermesi de tartışması bitirilememiş konulardandır. Bu nedenle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Türk İdare Örgütü içinde yer alması düzenlendiği dönemde uygun görülmüştür. Bu durum özel ve kendine özgü bir durumdur (sui generis). Diğer hiçbir ülkede böyle bir uygulama yoktur. Devlet hukuksal düzeyde İslam din ve vicdan özgürlüğünü güvence içinde sağlamayı ve olabilecek dinsel çatışmaların da önlenmesini amaçlanmıştır.¹⁸⁰ denebilir. Ancak bu kurumun mezhepler bakımından da eşit düzeyde hizmet vermesi, olması gereken olarak gündemi işgal etmektedir. Tüm dinler ve mezhepler açısından laiklik esasları dâhilinde hizmet verilmesi uygun olacaktır.

kimselerin yetenekli olarak yetiştirilmesi yoluyla dinî taassubun önlenmesi ve dinin toplum için manevi bir disiplin olmasının sağlanması ve böylece Türk Milletinin çağdaş uygarlık seviyesine erişmesi, yücelmesi ana ereğinin gerçekleştirilmesi gibi nedenlere dayandığı gibi, aynı zamanda toplumun çoğunluğunun Müslüman bulunduğu ülkemizde dinî ihtiyaçlarının sağlanması ve bunların bakımı gibi konulara yardım etmek nedenlerine de dayanmaktadır... Şu halde ...öncelikli amacın, bize özgü laiklik anlayışı doğrultusunda din adamlarının yetenekli olarak yetiştirilmesi yoluyla, toplumsal bir kurum olan dinin toplum yaşantısında bağımsızlık oluşturarak toplumun huzurunu tehdit etmesi sonucu kamu düzeninin bozulmasının önüne geçmek, ayrıca dinin toplum yaşantısı içinde bir siyasal güç, odak oluşturarak siyasal iktidarı denetlemesini engellemek olduğu anlaşılmaktadır. Bu şekilde, bireyler veya bireylerin oluşturduğu 'cemaat' adı verilen örgütlü topluluklar, dinsel işlerin yürütülmesi, din adamlarının yetiştirilmesi, mabet vesair ihtiyaçların karşılanması alanlarından olduğu kadar, siyasal etkinlik ve egemenlik kurma olanaklarından da uzak tutulmuş olmakta, bireylerin dinsel nitelikteki ihtiyaçlarının sağlanması işleri dağımlıktan ve düzensizlikten kurtarılarak, organize ve disiplinli bir biçimde tek elden yürütülmesi gerçekleştirilmiş bulunmaktadır..." (Anayasa Mahkemesi'nin E. 1993/1- Siyasi Parti Kapatma, K. 1993/2, T. 23.11.1993 sayılı karar – Bkz. anayasa.gov.tr/eskisine/kararlar/SPK/K1993/K1993-02.htm demektir. Bu kararda Mahkeme açıkça, Anayasa'nın (136)'ncı maddesinin üç genel ilke getirdiğini saptayarak, bunları, "laiklik ilkesi doğrultusunda hareket etmek", "bütün siyasal görüş ve düşüncelerin dışında kalmak" ve "ulusça dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinmek" olarak saymaktadır. Aynı doğrultuda bir başka yerleşik Anayasa Mahkemesi kararında (E. 1970/53, K. 1971/76, T. 21.10.1971; R.G., T. 15.06.1972; Sy. 14216), "...Devletin bu alandaki yardımı ve Diyanet işleri kuruluşu görevlilerinin memur sayılması Devletin din işlerini yürüttüğü anlamına gelmeyip ülke koşullarının zorunlu kıldığı ihtiyaca uygun bir çözüm yolu bulmak erek ve anlamını taşımaktadır..." sonucuna varmaktadır. Yukarıda anılan birinci kararda sözü edilen Siyasi Partiler Kanunu'nun (89)'uncu maddesi ise, aynen şöyledir: "*Siyasi partiler, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasal görüş ve düşüncelerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirmek durumunda olan Diyanet İşleri Başkanlığının, genel idare içinde yer almasına ilişkin Anayasa'nın (136)'ncü maddesi hükmüne aykırı amaç güdemezler.*"

¹⁸⁰ Giritli -Bilgen-Akgüner- Berk, :A.G.E. s.33-39 ve 42-51.

Mustafa Kemal Atatürk, hukuk devrimini geleneksel doğmalardan kurtarmak için çağdaş batı hukuk sistemlerinde olduğu gibi toplumun ihtiyaçları doğrultusunda gerekli olan yeniliklere açık bir hale gelmesini sağlamıştır.¹⁸¹ Devletin en belirgin vasfının Hukuk Devleti olması ilkesi modern siyasi yasallığın gereği olup, toplumsal ilişkiler alanında bireyin Devlet ve diğer bireyler ile hak ve çıkarları ve uyumsuzlukları bağlamında ortak yaşam için oluşturulacak ve korunacak düzeni ifade eder. Toplumun ahlaklı ve akılcı bir biçimde ve düzen içinde yönetilmesi, genel eşitlikçi, adil hukuk kuralları ile ve bireylerin her türlü özgürlüğünün güvence altına alındığı bir sistem içinde oluşması faaliyetleri hukuk Devleti kavramı ile açıklanır.¹⁸²

Ancak toplumsal düzenin korunması ve yaplanması açısından hukuk olgusunu ortaya çıkarmak ve tüm sistemin hukuk ile oluştuğunu belirtmek yeterli değildir. Devletin kurallarının oluşmasında politikanın yeri de büyüktür. Yasaların iyi ve çağdaş nitelikte insan haklarına saygılı ve hak ve özgürlükleri koruyucu hükümleri içermesi siyasi erkin görüşlerinin üzerinde olmasını da gerektirmektedir. Hukukun politika üstü veya politiklardan etkilenmeyen, hatta ona yasallık niteliğinin verebilmesi için politikanın üzerinde olması gerekir.¹⁸³

Hukuk Devletinin varlığı ile ancak, bireylerin yargılanmada, cezalandırılmada adil olunacağı ve kimsenin kısıtlamalara ve eşitsizliğe maruz kalmayacağı, keyfi kararlara muhatap kılınmayacağı, insanlar arasında sınıf farkı yaratılmayacağı söz konusu olabilir. Herkesin eşit hak ve menfaatlara sahip olması toplumsal düzen için gerekli olup bunların gerçekleştirilmesi için bireye sağlanacak güvenli yaşam hukuk normlarının varlığı ile ve özgür akla dayanan bilimsel nitelikteki eğitim sistemi ile mümkündür. Bu hukuk normlarının da özgür meşru egemen

¹⁸¹ Işıktaş Y: İLKE

¹⁸² Özcan T.M: a.g.m.

¹⁸³ İbid., John Locke liberalizmin de esas alınan toplumun kurulması için yapılan sosyal sözleşme doğal hakların korunmasını hedeflemiştir. Bu koruma toplumsal düzene ilişkin yasaların siyasal toplum tarafından yapılacağını esas alarak insan eseri olan hukukun meşruluk temelini teşkil eden yaşam hakkı özgürlükler ve mülkiyet haklarının korunmasının hukuk devletinin temelini teşkil ettiği belirtmektedir.

gücün iradesinin mahsulü olması asıldır. Bu da demokrasi ile sağlanmaktadır.

İnsanlar, özgür düşüncenin olduğu mutlu, eşitlikçi bir sistemde ve ortamda, hak ve özgürlüklere saygılı olarak, akıl ve bilimin hâkim olduğu çağdaş bir toplum yaratmak için, özgürlük eşitlik ve kardeşlik ilkesini benimsemeli ve laik düzen de yaşayabilmek bu ülküyü koruyabilmek için çok çalışmalı, çalışmayı hiç bırakmamalıdır. Akılcı demokratik ilkelerin toplumun her katmanında, her idari kararın alınmasında özümsemesine gayret etmek asıldır. Ancak o zaman birçok sorunun hal edilebileceği ve mutlu bir toplum yaratmanın sevinci ile yaşanabilen ülkeye sahip olunabilecektir.

İlke ve amaçların korunması ve ülkü birliği ile uluslararası politikada ve ilişkilerde başarılı olabilmek mümkündür. Kurallar sadece insanların mutluluğu eşit hak ve imkânlara bahip olunması için değil yaşanan ülke ile ilgili gerek çevre hakları ve gerekse yeraltı kaynaklarının işletilmesi, tarım, hayvancılık, gıda sektörlerinde insan haklarını ilgilendiren her konuda devletin yapmak ve yapmamak gibi yükümlülüklerini toplumun yakın ve uzak çıkarlarının düşünerek yerine getirmesi asıldır. Huzurlu ve geleceği olan bir ulus için çalışmak çağdaşlığı özümsemek hurafelerden uzaklaşmak bilimselliği esas almak ve akıllı kullanmak zorunludur. Faziletli bir insan için bilimsellik olmazsa olmazdır. Fazilet insanların ulaşmak zorunda oldukları en önemli niteliktir.

Prof.Dr. Berin Altuğ Ergin

Kaynaklar:

Ahmet Mumcu : Atatürk'un Kültür Anlayışında Din ve Vicdan
Özgürlüğünün Yeri, 1991 Ank.

- Milli Eğitim Yayını :Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, 1988
- Altuner Aytunç : Laiklik 2014 İst
- Anıl Çeçen :Kemalizm 2006 İst
- Ayferi Göze : Siyasal Düşünceler ve Yönetimler 2007 İst.
- Ayferi Göze : Siyasi Düşünceler ve sistemler 1987 İst.
- Ayferi Göze :Liberal Marksist Faşist ve Sosyal Devlet Sistemleri 1980 İst
- Ayferi Göze : İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri 1984 İst
- Bülent Tanör : Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu 1994
- Bülent Tanör :1982 anayasasına göre Türk Anayasa Hukuku 2001 İst,
- Bihlerin Dinçkol :Laikliğin Anayasal İlke Haline Gelişinin 65. Yıldönümü Paneli
- Çağla Cengiz : Merak Edenler İçin Demokrasi 2015 İst
- Çetin Özek : Devlet ve Din< 1982 İst.
- Dahl A Robert : Demokrasi ve Eleştirileri 1993 Ank.
- Edip Çelik : Milletlerarası Hukuk 1980 İst.
- Emre Kongar :Demokrasi ve Laiklik 1997 İst.
- Genelkurmay Başkanlığı: Atatürkçülük 1982 Ank.
- Halil Kalabalık : İnsan Hakları Hukuku 2013 İst.
- Harika Yamuk : Atatürk'ün Din Anlayışı, 2015 İst.
- İlhan Akın : Kamu Hukuku, 1980 İst.
- Jean-Francois Akandiji-Kombe: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Positif Yükümlülükler İnsan Hakları El kitabı no 7
- John Stuart Mill : Kadınların Köleleştirilmesi Çeviren: Ahmet Özcan 2017 İst.
- İsmet Giritli,Pertev Bilgen,
Tayfun Akgüner-
Kahraman Berk : İdare Hukuku 2011 İst.
- Kuçuradi İoanna :Devrim Kavramı ve Atatürk'ün Kültür Devrimi,
Muğla
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi İLKE
2006
- M Gökberk
- Martin Luther (www.martinluther biography.com)
- Metin Feyzioğlu :Anglo Sakson ve Anglo Amerikan Hukuk
Düzenlerinde Habeas Corpu Kurumu
(www.dergiler.ankara edu.tr 38/298/275)
- Mehmet Niyazi :Türk Devlet Felsefesi II Erciyes Ün. Sosyal Bilimler
Enst. Dergisi sayı 12 2002
- Muazzez İlmiye Çığ : Ortadoğu Uygarlık Mirası 2002 İst.

- Mumcu-Özbudun
Feyzioğlu-Ülken
Çubukçu :Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Atatürkçülük 1987
Ank.
- Niyazi Öktem :Laiklik Din ve Alevilik Yazılar 1995 İst.
Niyazi Öktem : Dinler ve Laiklik, Köprü, 1995 yaz sayı 51.
Noah Kramer :Tarih Sümerde Başlar 1999 İst.
Önder Rıza Ali :Laikliğin Sınırları Atatürk'ün Hukuk Devrimi
“Atatürk ve Hukuk Devrimi Sempozyumu 5-6 Kasım
Ankara 1981)
- Özcan Tevfik M. :Laiklik ve Hukuk Devleti,(Konferans Notları)
Rona Aybay : İnsan Hakları Hukuku,2017 İst.
Recai Galip Okandan : Amme Hukuku 1959 İst
Rona Aybay : İnsan Hakları Hukuku,2017 İst.
Server Taninli'ye :Strasburg Semineri, Türkiye'de Aydınlanma
Armağan Hareketi, 25-26 Nisan 1997 İst.
Sadi Borok : Atatürk ve Din, 1961 İst.
Şerif Mardin :Türkiye'de Din ve Siyaset 1992 İst
TBMM :İnsan Hakları İnceleme Komisyonu (www.ombusman.gov.tr.)Gelişme hakkına dair bildiri
- Utkan Kocatürk :Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, 1971 Ank.
Veysel Gültaş :Geçmişten Günümüze İnsan Hakları 2004 Ank.
Yasemin Işıktaş :Türk Hukuk Devriminin Felsefesi, Annales de la
Faculte de Droit d'Istanbul,vol 36, no 53 2004
- Yıldızdören Çiğdem : Platon'da Demokratia Kavramı: Kaygı Uludağ
Üniversitesi Felsefe Dergisi, sayı 25 2015.